

Móricz Zsigmond

Úri muri

1.

A Sárga rózsában csak Borbíró ült egyedül.

Ült a spriccare mellett, s nézett a levegőbe. Úgy el tudott ülni hétszámra, hogy egyet se szólott, a világon semmire kíváncsi nem volt, csak ült s nézett. Nézte, hogy a légy hogy mászik a falon, utána nézett, míg el nem repült, akkor megint jött egy másik légy, akkor meg azt nézte, osztán az is elrepült egyszer.

Akkor rámeredt a falon függő naptárra, s azt nézte: *Június*. Később a számot nézte: 7. Nézte, de nem gondolt hozzá semmit. Azt úgyis tudta, hogy péntek van, s azt is, hogy a Millénnium nagy esztendeje.

Hirtelen fölneszelt, Zoltánt látta meg az utcán, Szachmáry Zoltánt.

- Hé, Zóltán, Zóltán! - kezdett el kiabálni - Zóltán, Zóltán!

Zoltán odanézett, erre ő visszaült a helyére, s nem nézett többet a legyekre, olyan egyenesre ült, mint a komondor, mikor várja a gazdáját a pincéből. Ellenben észrevette, hogy a vendéglő előtt egy csoport parasztember ácsorog. Biztosan a mérnököt várják a vízszabályozási munkák miatt.

Zoltán megjelent az ajtóban.

- Gyere mán Zóltánkám, az isten áldjon meg, igyál meg egy pohár sert. Meghalsz szomjan ebbe a melegbe.

Szachmáry Zoltán nem is mosolygott, természetesnek vette ezt a jóságot, amely oly méltó volt e régi templomhoz. A könnyű vinkók és fanyar csigerek áldozati helyéhez. A százéves nagy épület elborulva, elbarnulva áll az alföldi izzó napsütésben, a ráboruló széles porkupola alatt, s minden zuga és minden téglája élő tanúja a magára maradt magyar temperamentum vergődő és verekedő tombolásának.

A korcsma volt ez. Ahol az emberek mindig megtalálták, már akik keresték, a vigasztalást, a barátságot és a feledést.

Zoltán intett a pincérnek, s az szaladt a sörért.

- Nem is tudtam, hogy idebe vagy, azt hittem, odaki vagy.

- Bejöttem.

- Azír, mer nem vótál idebe.

Zoltán kinézett:

- Micsoda bagázs ez?

A parasztok felé intett.

- Má néztem az előbb őket. Kubikusok vagy effélék. Biztosan a mérnököt várják. Alighanem fel akarják vállalni a medencét.

Zoltán egy hajtásra kiitta a sört, s még egy pohárral koccantott.

A falak hűvösek voltak. Rideg magas stukatúros mennyezet, de a falak vastagok voltak, és nem eresztették át a napsugarat. Nappal bizony elég rideg s elég barátságtalan hely, a nagyon piszkos fehér abroszaival s a monotonul festett fal zsírfoltos kopottságával. Nem volt ez

magyar szoba, éppúgy állhatott volna Varsóban vagy Tirolban vagy Belgrádban, de szoba volt, asztalok voltak benne, kemény faszékek. Le lehetett ülni, és itt sört lehetett inni, vagy borocskát, s mindenesetre diskurálni. Azt nagyon lehetett és magyarul.

- Nagyon meg van dülve az a te búzád, nagyon kövér - mondta Borbíró.

Zoltán gondolkozott.

- Nem lesz annak semmi baja.

- Nono, nono - mentegetőzött Borbíró -, persze hogy nem lesz, inkább nagyon is egy nagyon szép búza, ami ritkaság. Azér dült meg is benne itt-ott, mer hát nagyon is kövér. Inkább az, hogy az idén nagyon sok az üszög, hogy ilyen idő van.

- Nincs is sok eső.

- Nono, eső éppen olyan sok nincs, de az bolond egy csúnya szerzet az az üszögféle, megszorodik az esőbe is, meg száraz időbe is.

- Csávázni kell.

- Á, az csak olyan szenteltvíz, nem hiszek én abba.

- Nálam nincs üszög.

- Majd lesz, majd lesz Zóltánkám, fene pizok főreg a, az ember azt hiszi hogy nincs, oszt a végén moshatja a búzát, mégis lila lesz a kenyere. Ismerem én már ezt a gyalázatos mesterséget.

Kínézett a piac felé, ahol ebben a percben rettentő nagy porfelleg futott keresztül.

- Kunsági eső - mondta Zoltán, s cigarettára gyújtott.

De Borbírónak felragyogott az arca, s elkezdett kiabálni:

- Csu-li! Csu-li!

Csörgheő Csuli ment keresztül a piacon, s visszafordult.

Borbíró fél kézzel nagyon integetett neki, s Csuli csakugyan nem állott ellent a hívásnak, abbahagyta az útját, s megfordult, hasasan, de peckesen jött errefelé.

Most megint nyugodtak voltak, nem kellett tovább beszélni, hogy megint vártak. Ültek s hallgattak. Borbíró megint egy légy után nézett. Nézte, hogy az a kis légyamadár az asztalon szerelmi párbajt kezdett. Milyen hamar végeznek, csóválta a fejét, s egyik elrepül erre, a másik arra vajon megismerik ezek még egyszer egymást a közt a sok légy közt.

Zoltán észrevette, mit néz, s ő is odapillantott.

- Így kék ezt csinálni - mondta csöndesen - az embernek is. Nem volna annyi fájdalom...

- Fájdalom! - mondta Borbíró. - Fene fájdalmaskodik ilyen miatt; én ugyan nem sok teketóriát csinállok az egészbul. Kazal alatt vagy boglya mellett, nekem nagyon mindegy.

Zoltán kicsit mosolygott.

- Bolond vagy komám, de hát születési hiba, igaz-e?

- Mit trafikál ez a Csuli a parasztokkal. Ennek mindent tudni kell, az öregnek.

Odanéztek, Csuli kivallatta az embereket, s jött.

Úgy állott ott kövéren, kereken, piros arccal, gömbölyű fején kis gömbölyű vadászkalappal. Komolyan és úri méltósággal. A parasztok, sovány, csontos fekete emberek előrehajolva, kíváncsian néztek rá. Úgy állottak ott, mint az ellenségek, akik egyelőre békességet kötöttek. A falusiak oly idegenek s falusiak voltak, és Csörgheő Csuli olyan úr, városi és idevaló.

- Mindent jó tudni - mondta Zoltán -, de az ember mindent későn tud meg. Ezt is most hallom, hogy a Dókára viszik a vasutat.

- Herczog?

- Igen. Pedig ha odaviszik, se a városnak nem ér semmit, se a tanyáknak.

- Majd a főjegyző.

- A polgármesternek kell itt a sarkára állni.

- Puha.

Most bejött Csörgheő, felfújtan, vörösen, kövéren, szuszogva, olyan hegyes hasa volt, mint egy debreceni cívisnek. Levette fejéről a kis zsíros zöld kalapot, s megdörzsölte pusztá tenyerével deres fejét, kurtára gépelt sűrű haját.

- Mit akarnak itt ezek? - kérdezte Borbíró.

Csuli kinézett a kubikosokra.

- Pízt akarnak, pízt... No mi lesz azzal a sörrel, miltóságos úr, megazisten! - rőffent rá a pincérre, aki nem látta őt bejönni, de most azonnal fordult, s futott a krigli sörért.

Ahogy most együvé ültek hárman, olyanok voltak, mint a három grácia. Mindnyájan vastagok, vérrel s egészséggel tele. Olyan emberek, akik tudják, hogy miért élnek. Látszott rajtuk, hogy mindegyiküknek megvan a kétszázötven, háromszáz holdja, s megvan az életük, megvan a koruk, mert férfikorban vannak mind a hárman. Zoltán a legfiatalabb köztük, de azért mégis ő a legelső, mert pontosan tudja mindenki, hogy háromszáznegyvenhét hold saját földje van, s azonfelül most két éve nagy bérletbe is vágott. No meg azonfelül nemcsak a föld számít, hanem maga az ember is.

A vízszabályozási mérnök jött be most. Micisapkát viselt és acélcvikkert. De ő is jó húsos-formájú ember volt, sőt kicsit hájfejű, furcsa, hogy városban is teremnek ilyen jó alakok azon a vékony koszon.

- Mi lesz a medencével, mérnök úr? - kérdezte Csörgheő Csuli, s odanyújtotta neki a kezét. Nem is eresztette ki a markából a mérnök puha kezét, s az nem is tudott menekülni, mert a Csuli keze feketevörös volt, szőrös, s minden szőr tövén egy-egy fényes izzadságcsopp volt, de a tenyere száraz.

- Tízezer köbmétert kell kiemelni - mondta a mérnök.

Csuli eleresztette, s azt mondta:

- Mit fizet köbméterért.

A mérnök nevetett s megigazította a cvikkerét.

- A mán alku dóga.

- Hát alkuggyunk.

- Mér, Csörgheő úr is vállalná?

- Mér ne?

Az urak összenéztek, ugyan milyen huncutságban fő a feje ennek a Csulinak.

- Ha én elvállalom - mondta pohogva Csuli -, akkor legalább biztos lehet, hogy meg is lesz.

- A szent - mondta Borbíró.

- Nehéz munka az, kérem, - mondta a mérnök -, tízezer köbméter földet kiemelni, kifuvározni.

- No más azt nem vállalom, hogy ássam, de a fuvarat igen.

- Azt nem is lehet, ahhoz szakmunkás kell, a csongrádi kubikusok.

- No, ki a szóval, mit fizet köbméteréért? Szekerem, lovam, van, ha nem elég, lesz, erő van...

- Egy forintot - mondta ugratva Borbíró.

A mérnök nevetett.

- Távolságunk.

Csörgheő kiitta a sörét.

Szembe nézett a mérnökkel. Erős és harapós szemmel. És itt most nem volt kocsma, nem volt mulatság, itt most egyszerre harctér volt, ahol valaki bajonettet szegez váratlan támadásban.

- Hát, mérnök úr, ne alkudozzunk. Harmincöt krajcárért vállalom.

- Drága - mondta tűnődve a mérnök, és elfordította a szemét, mint aki védekezik, mint aki nem akarja, hogy a szembogarán át belecsáklázzon a másik a gyöngye akaratába.

- Nem drága.

- Drága, mert a Tisza-szabályozásnál sehol huszonhat krajcárnál többet nem fizetünk.

- Ja, az a Tiszán van, barátom. És mondok valamit. A medence körül mind az én földjeim vannak, én pedig így a markomba tartom a vállalatot, mert én egy véka földet nem engedek a partomra vetni; ha pedig azt el kell hordani, túlra, akkor azt magának negyven krajcárért se vállalják.

- Először is erre törvény van kérem, kisajátítási törvény.

- Ugyan kérem, az öcsém a főkapitány, a bátyám a polgármester.

Az urak felnevettek, mert ebből egy szó sem volt igaz.

- És aztán - folytatta a cvikkerje felett átnézve a mérnök - mért ne engedné Csörgheő úr, azok a földek ott csupa szikterület, mind terméketlen. De ha megterítetteti a jó földdel, csak hasznára lesz.

- Két centiméter... Ha én be akarnám teríteni a földemet, tízezer köbméter két centire se terítené be.

A mérnök magyarázni kezdett, hogy felfogása helytelen, csak a szikes területeket kell betéríteni... De Csörgheő ingerülten intett.

- Alkuszunk vagy nem alkuszunk? Én se kérek többet, mint más. És én jobban megfelelek a munkának, az csak elhihető.

A mérnök hallgatott, aztán:

- Huszonöt krajcár van előírányozva - mondta.

- Hogy én adjak huszonöt krajcárt magának? Négy kis pohár sör s egy krajcár borra való a pincérnek. Gilt.

- Nem - nevetett a mérnök -, huszonöt krajcár fuvarköbméter.

- Nem jövök ki, mert nézze, mérnök úr, tudja maga mi a széna ára?...

És most kezdődött egy alku, amely olyan volt, mint minden alkudozás szokott lenni. Mind a két fél áldozati báránynak tüntette fel magát. A mérnök hangsúlyozta, hogy ő csak egy egyszerű hivatalnok, aki nem keres az üzleten, aki csak végrehajtja, amit a Társulat igazgatósága engedélyez. Csuli viszont a széna árát, a ló árát jajgatta, hogy tönkre megy a ló ebben a munkában, s nincs takarmány a nagy szárazságban, a kocsisok viszont lopnak, az emberek csalók, rablók, le fogják pusztítani a gyümölcsöt, a dinnyét, lelegeltetik a vetést, legázolják a mákot. Szánalom volt hallgatni az egyiptomi csapások sorozatát, amit ő idéz a fejére. S egyre tanúknak hívta Zoltánt és Borbírót. Végre megegyeztek huszonnyolc krajcárban, írást is csináltak, s fel is vett száz forint előleget.

A mérnök elment, vaklálva a cvikkere mögött, s fogalma sem volt róla, hogy azok a parasztok, akik kint ácsorogtak, őt várták, a kopoltyúsi talyigások.

Ellenben Csörgheő kiizent nekik, hogy jöjjenek be.

A kopoltyúsiak úgy jöttek elébük, mintha az úr asztalához járulnának.

Csuli úgy nézett rájuk, mint egy vizsgálóbíró.

- No barátom, hát mernek vállalkozni a föld kifuvarozására?

- Azért vagyunk itt tekintetes uram, ha munka lesz.

- Munka van; az van; tízezer kocsit kell széjjelhordani... De vannak-e jó lovaik, talyiga, minden.

- A vóna, csak munka lenne - vont a bandavezér, aki nemigen akart idegen és illetéktelen urakkal tárgyalni -, de most jövünk a helyszínről - nincs kint a mérnök úr.

- No, az már nem tartozik a mérnök úrra. Az mán az enyim. Mert hát megvettem tőle a földet, tudják-e, osztán el kell teríteni az én szikes kopolyáimon. Érti?

- Igen - mondta a kopoltyúsi.

- Hát az én szikes földjeim ott vannak a Berettyó-parton, mind az enyém, ott kell azt lerakni, ahogy megmutatom. Hát mit kérnek érte?

Most osztán kezdődött egy még nagyobb alkudás, mert most a parasztok kezdtek cigánykodni, mint az előbb Csuli. Hja, azt nem lehet, mert hol vannak azok a földek, mennyi munka az; meg hol hálnak, meg hol laknak, mennyi ló megy tönkre, széna nincs, abrak, istálló... S ezt abban a reményben, hogy nem is kell nekik széna, ott a legelő, se istálló, ott az ég és a fűzfák...

- Kapnak köbméterenként húsz krajcárt.

- Még harmincér se, tekintetes uram.

- Mit akarnak; arany dolguk lesz; ott a tanya a helyszínén, beköthetnek, belakhatnak. Ott a széna, ott a szalma, ócsón adom kendteknek...

S folyt a cigánykodás. Nem is lett volna vége, ha Borbírónak a szeme meg nem akad az utcán egy csoport, ácsorogva közeledő emberen.

- Hagyd őket - mondta Csuknak -, hagyd el őket. Nem akarnak ezek dolgozni. Jönnek mán a csugariak.

Mindnyájan kinéztek az ablakon.

A kopoltyúsi bandavezér vad dühbe jött.

- Tekintetes úr! huszonnyóc! - mondta fulladtan.

- Huszonöt.

- Ne tegyen ilyet velünk, feleségünk, gyerekünk tönkremegy bele.

- Huszonöt.

- Legyen istene, uram, ne vonja el.

- Huszonöt.

- Meg kell gebedni ebbe a mai világba. Jégkár volt, tűzkár volt, azér muszáj nekünk ilyen munkát vállalni.

- Hát én nem kívánom kárukat, jóemberek, majd meglátom, mit szólnak a csugariak, ha velük nem tudok megegyezni, akkor maguké elsősorba.

- Nem lehet, uram. Nem lehet.

És elfordultak, hogy elmennek.

- No isten neki, megadom a huszonhatot - mondta Csali.

- Huszonhetet.

Csuli elfordult, mint akivel nem lehet beszélni. A bandavezér összenézett társaival, s előre-lépett. Megvolt az alku.

- Nahát, ez aztán mese - mondta Borbíró fejét csóválva, mikor magukban maradtak. - Két píz keres azon, hogy a sziket megterítik azzal a drága jó földdel, ötven pízir nem tudnám megcsináltatni. Hogy milyen szerencséje van ennek a vén Csulinak - s ököllel megkopogtatta a Csuli kerek fejét.

Csuli kétfelé törülte kurta bajuszát, s mosolygott.

- De már erre áldomást kell inni - mondta Borbíró -, de olyat, hogy a kiskutyák is megemle-gessék.

- Gilt.

- Zóltánkám, láttad ezt, hogy ennek milyen kutya szerencséje van, ennek a vén gazembernek.

Zoltán csöndesen mosolyogva ült, kissé merev volt a mosolya, mert a szájából vette ki a dolgot Csörgheő, de ő ennek csak egy századrészéig jutott el tervben s ötletben: ő a kopoltyúsi talyigásoktól akarta venni a földet, hogy hordják az ő földjére. Már az is nagy érték lett volna, ha jó földet hordathat a szikes területekre, épp azt számítgatta magában, hogy megérné, ha pénze volna, a föld teljes értékét is... Most már nem lehet többet segíteni rajta, ez a vén gazember csakugyan zseniálisan kibabrált velük. De viszont valami szilaj tűz kezdett benne felgyulladni. Annyi baja s annyi keserősége van, kezdi nem bírni, nem bírni! Mit akarnak már vele az égbeliek, hogy ennyit raknak rá... Nincs pénze, nem is tudja kifizetni a rigolírozást, most is azért jött be, hogy elmegy a zsidóhoz pénzért, mindennap a nyakán vannak a parasztok. Már búzájára, borára, kukoricára annyi előleget vett el, amit lehet, már nagyon fojtogatja a kötél, s ilyenkor nincs más orvosság, kiobbanni...

- Rajtam nem múlik - mondta fulladtan.

- De még a lesz az egy hasznom - mondta Csuli kissé öntelten -, hogy a tanyába fog lakni a társaság. Negyven lú. Mindet megetetem velek azt a jó csátés színámat, akit semmiféle állat nem eszik.

- Osztán neked hagyja a ganét is, igaz-e - mondta Borbíró.

Zoltán füttyörészett, hogy idegességét csillapítsa. Ezt mind neki kellett volna megcsinálni, most mindenki csudálná érte, Csulit csak kiröhögik az agyafúrtságáért... Eh, mit, úgylis nagyon szakad minden kötél, dűljön össze az egész... Az asszonydolgokat is ilyen egyszerűen tudja elintézni más... Csak nála komplikálódik minden, mint a fene.

- Neked kén a dókai vasutat is nyélbe ütni - mondta Csulinak.

- Az nem érdek.

- Hogyne vóna érdek. Hol van nekünk a dókai állomás? Semmi hasznunk nem lesz belőle.

- Majd a főjegyző.

- A polgármesternek kell itt a sarkára állani.

Csuli hallgatott. Akkor azt mondta:

- Puha az ahhoz.

- Neked kén polgármesternek lenni, Csuli - szólt csöndesen Zoltán -, te kispekulálnád... De ezt meg is ünnepeljük. Háromezer forintot keresel itt egy ültő helyedbe, komám.

- Hun keresek én háromezret! Két pízst keresek. Mennyi az tízezer köbméternél!

- Asse kutya, kétszáz pengő.

- Kétszáz?... Ennyi az egész?... Hú de becsaptak!... Kétszáz pengő lett az egészből, megazisten.

- Kétszázat szántál borkontóra, igaz-e?

- No annyit nem.

- Jól van, rendbe van, hé Málinka úr, híjjátok csak a tulajdonost - ötven pengőt fizet be Csörgheő úr borkontóra.

- Elszámítottam magamat, nagyon könnyen megadta a mérnök a huszonnyolcat, nem lett volna szabad harmincon alul vállalni. Ezeket is túlfizettem, egész beteg vagyok bele, no... Megazisten...

2.

Ebben a percben nyílt az ajtó, s bejött rajta egy magas, egyenes úriember, s leült a sarokban levő asztal mellé.

Ránéztek. Jóvágású volt. Rövid térdnadrág volt rajta, s vadászosan volt öltözve, de fegyver nélkül. Nagyon grófos, az is, hogy körül se néz.

A pincér jelentkezett előtte.

- Tessék parancsolni.

- Rántottát lehet?

- Igenis. Hány tojásból?

Az idegen hallgatott.

- Hát húsz tojásból.

A pincér megáll, nagyot néz, nyála a torkán akad. Az urak minden szót hallottak s összenéztek. Ejha, ez kutya gyerek. Mingyárt nem titkolható érdeklődéssel nézegettek oda.

Az idegen még egy pohár sört rendelt, aztán a legnagyobb nyugalommal kezdett cigarettát sodorni, egy pléhdobozból. Valami komisz, istentelen, fekete dohányt.

Nagyon kapóra jött az uraknak ez az új alak.

Csörgő pipázott. Zoltán cigarettázott. Borbíró egy kurta szivar csutkáját rágta.

A fulladt csöndben a hosszú, tokos falióra percegett.

- Nicsak, a kis Wagner! - kiáltott fel Borbíró, kinek a fél szeme mindig az utcán volt: megszokta még diákkorában, mert az ablak mellett ült, s sose tudott a tanárra figyelni, csak az utcát leste.

Utánanéztek a kis Wagnernek, aki zenetanár volt a városban, s két hosszú szárnyú sárga ibercigerben járt még ebben az örült melegben is.

- Kén mán vele valamit kezdeni - mondta Borbíró.

- Híjd be, itassuk le - mondta Csuli, mert Wagner volt az urak bolondja, ha már semmi se volt, vele kezdtek egy-egy komédiát. Az udvari bolondok utódja volt a városban.

Zoltán csöndesen rátette a kezét a Borbíró vállára.

- Wartapiszli - mondta -, majd ezzel a vigéccel hozzuk össze, csinálunk egy jó murit.

- Vigéc?

- Hát ezzel a pofával e.

Csuli megszólalt:

- Te hallod, ez csakugyan, akármi legyen, ha nem könyvvigéc.

- Legalább intelligens ember - mondta Zoltán.

Most hozták a rántottát az idegent úrnak.

Hát csak feláll Csörgheő Csuli, s nagy méltóságos léptekkel átsétál a termen a másik oldalra, s szó nélkül odaállt az idegen úr asztalához. Az éppen fogta a kést és a villát, hogy belekezdjen a rántottahegybe. Akkor Csuli kinyújtja a tenyerét, s belemarkol kézzel a tálba, s tömi szájába a rántottát.

Az idegen nagyot néz, nagy szemet mereszt, azzal vállat von, ha itt így szokás: s ő is leteszi a kést, villát, és belemarkol az ételbe s eszik.

Hű, ez nagyon tetszett Csörgheő Csulinak, már látta, hogy ez az ő embere. Szembenéznek.

- Csörgheő Csuli vagyok, az apádistenit.

- Lekenczey Muki - mondta az idegen.

- Isten éltesen, komám - mondta Csörgheő, s odanyújtotta a kezét -, látom, hogy kend egész elfogadható ember.

Az idegen felállott, s kezet nyújtott. A két zsíros tenyér összekapaszkodott, s csak úgy próbaformán tapogatta egymás erejét. Mind a kettő érezte, hogy a fogás jó.

- Hát osztán ha megette, gyöjjön át kend - mondta Csörgheő, s visszaballagott a baráti asztalhoz.

A két úr szó nélkül ült a helyén, csak bent mosolyogtak a lelkükben, kívülről méltóságosak voltak s nyugodtak.

- No, bemutatkoztál, öreg?

- Be én, megazisten.

- No. Hogy gusztál?

- Jópofa.

- Osztán hogyan mutatkoztál be, Csuli? Valóságosan?

- Valóságosan.

- Úgy, hogy megismerjen? Csuli bátyám!

- Úgy, Zoltánkám.

- De hogy? Kézzel-lábbal?

- Emberi módra, kedves komám, megazisten!

Aztán nyugodtan ültek tovább. Egyszer csak Borbíró kinyújtja a kezét, s a levegőbe markol, ahogy az elébb Csuli a tálba.

- Hátha mégis gróf...

- Hát, elig grófossan tudja.

- Oszt jaó vót a rántotta?

- Kirántotta.

S ez mind nevetés nélkül, úgy félszájjal. Most érik a zamatja. Hogy fogják ezt elmondani. Hűj, de leverte Csuli önmagát! Még az elébb úgy látszott, hogy a medence lesz a szezon jó vicce, de most nagyon formában van az öreg. A rántotta verhetetlen. Csuli maga érezte, hogy ma ő a nap hőse, csak még azt kellene kihúzni valahogy, hogy az ötven pengő borkontó is megmaradjon... Egyet gondolt, hogy bújhatna ki alóla: ki kell menni a tanyára!...

- Te Zoltán, mondok egyet, kettő lesz belőle.

- No Csulikám!

- Vigyük ki a grófot a tanyára.

Senki se vette észre a ravaszságot. Bekapták a horgot.

- Gróf?

- Gróf e, barátom minden porcikája. Úgy eszik e kézzel, mint Mátyás király.

- Tán még miniszter is - mondta Zoltán.

- Felőlem lehet.

- Tudod mi? Külügyminiszter. Mer ez tud reprezentálni.

- Hűj, megazisten, de jól mondod, még rá is ismerek az arcképirül, az e tisztára, gróf Goluchovsky Agenor.

De már erre nagyot nevettek, mert a Goluchovsky arcképén éppen a nagyszerű pofaszakáll a jellemző, holott az ismeretlen borotvált arcot s kis rágott huszárbajuszt viselt.

- Osztán mit keres itt?

- Hát barátom - mondta Csuli -, hírit hallotta Wagner Szigfridnek, hát csak eljött, hogy szerződtesse a bécsi Operához.

Újra kiröfönt belőlük a kacagás. Nekik most kell nevetni, hogy aztán komolyak maradhasanak.

- Az eszed tokját? - mondta nevetve Zoltán.

Hogy ez ennek ilyen könnyen jut eszébe. Igaz, ő hozta az egész ideát azzal, hogy valamit kell csinálni a Wagnerrel s a vigéccel... Vajon csakugyan vigéc?... Lehet, mert Magyarországon a legnehezebb könyvet eladni, hát erre csak nagyon kiváló emberek vállalkoznak. Már látott egypárat a fajtájukból. Négylovas hintóval járt egy úr, körül a kastélyokban, minden tábornok nagybátyja volt, s Jókait adta el a végén.

- De hátha mégse vigéc - hajolt közelebb Borbíró, aggódva.

- Fenét nem - mondta Csuli -, amit Zoltán mond: szentírás... Vigéc ez, pedig olyan, mint a tök alsó.

A rántottás úr éppen megtörülte a száját, s felállott, aztán közelebb jött.

Az urak elhallgattak.

Az idegen úr odaállott elibük.

- Lekenczey! - csapta össze a vastag bergsteigerje sarkát.

- Borbíró - mondta Borbíró, s odanyújtotta a kezét.

- Szakhmáry Zoltán - adta kezét Zoltán is kissé fanyalogva.

- Mi már ismerjük egymást - mondta Csuli.

Az idegen helyet foglalt.

- Spriccert - mondta a pincérnek.

Egy kis csönd lett.

- A Dunántúl azért szebbek a termések - kezdte az idegen.

- A Dunántúl? - szólt Borbíró.

- Ott mindig szebbek - szólt Csuli.

- Mér szebbek ott? - szólott Borbíró.

- Mer ott felállítják - szólt Csuli.

- Ott nagyobb a kultúra - mondta az idegen.

- Nagyobb? - kérdezte Borbíró.

- A grófi birtokok! - mondta az idegen.

Az urak összenéztek. Mán te nem vagy gróf, mondta a szemük.

- Grófoknál lehet, De annál szegényebb a felvidéken.

- Ott is jártam.

- Merre?

- Gömörbe való vónék félig-meddig.

- Gemerbe? Ott is olyan nagy a kultúra?

- Inni ott is jól tudnak - mondta az idegen.

A pincér hozta a spriccert, ő felvette, s felét kihúzta egy hajtásra.

- Jó cùgja van - mondta Bórbíró.

Az idegen elérte. Nevetett. A bajsza nedves maradt a bortól. Eszébe se jutott, hogy letörölje.

Tetszett ez is, minden mozdulata, az uraknak. Ez jópofa. Akárki, de valaki.

- Régen jár ezen a tájon?

- Nem én, csak egy helyen voltam. Gróf Gáchnál voltam.

Csuli lassan nézte.

- Mék majorba?

- Vótum mindenikbe.

- Az intéző nagyon derék egy kultúrember.

- Megrendelte? - kérdezte Csuli.

Az idegen meghökkent. Egyet gondolt, s azt mondta:

- Meg.

Oly komolyan hallgatták, még a szemük sarka se moccant meg.

- No gyerünk a tanyára - mondta Csuli. - Ott majd megbeszéljük.

- Mit? - kérdezte az idegen.

- Hát mink is megrendeljük... - szólt Csuli angyali nyájassággal. - Ha nem is vagyunk olyan nagyon kultúremberek, mint a dunántúli grófok, azér mink is szeressük Jókait.

Az idegen nevetett.

- Az nagy ember. Ezer sorozatot adtam el eddig belőle.

- Annyit itt is el lehet adni.

Nevettek.

- Roppant szeretjük mink is az olvasásfélét. Itt van a lovad, Zoltán?

- Idebe van, mind az egy - mondta csöndesen Zoltán.

- Hát akkor kimegyünk hozzád. A tied is itt van, Bori?

- Persze hogy itt.

- Hát akkor híjd meg az úribarátunkat. Nekem meg haza kell egy kicsit szólni, meg a tanyára is ki kell menni, ezekkel a derék emberekkel, de alkonyatra ott leszek.

- Fizetni!

- Ötven pengő a hitel - mondta Zoltán, aki nem engedte el magának a heccet Csulival szemben.

Felállottak, s mind a négyen kimentek a nagyvendéglő elé. Az idegen úgy ment velük, mintha mindig hozzájuk tartozott volna.

Hirtelen befordult a sarkon a kis Wagner.

Erre Csuli mély tisztelettel fordult az idegenhez.

- Nagyon meg vagyunk tisztelve, gróf úr, hogy tudomást méltóztatott venni a városunkról... Tanár úr, jöjjön csak, tanár úr...

Wagner odafutott.

- Engedje meg excellenciád, hogy bemutassam városunk büszkeségét, Wagner Szigfrid zene-tanárt.

A kis Wagner, a kis város kultúrpáriája, aki mélyes lenézte az urakat, de fölszedte a morzsákat, ami körülöttük kapható volt, mint egy kis kopott madár, beleremegve adta oda a kezét. Alázattal sündörgött.

- Nagyon boldog vagyok, nagyon boldog vagyok, kegyelmes uram, de nem Szigfrid vagyok, hanem Adolf.

- Bécsben volt, kérem alázattal, gróf úr, a nagy Operában karnagy.

- Korrepetitor, jawohl Excellenz - szólt a zenetanár.

- Nagy ember, városunk büszkesége, excellenciádnak meg kellene ütet hallgatni, hú micsoda egy muzsika van ebbe a kis emberbe.

A vigéc bólintott, s egy szót sem szólt. A kis Wagner alázattal mosolygott s húzódott vissza. Borbíró és Zoltán közrevették az idegen urat, aki valóban impozáns jelenség volt, mindkettőjükénél magasabb, s csak úgy világított róla az előkelőség.

Csuli visszahúzódott egy kicsit, s azt súgta a Wagnernak:

- Gróf Goluchovsky Agenor.

Wagner viaszasúgta:

- Nagyon boldog vagyok, nagyon boldog vagyok.

Csuli elfordult, hogy utána lép az uraknak, de a Wagner belekapaszkodott a kabátjába.

- Csulikám, Csulikám, ma estére összehívom az énekkart, és szerenádöt adunk a gróf úrnak.

- Nem jó lesz az, te Szigfrid - mondta Csuli, mert csak Szigfridnek szokták hívni a kis Wagner Adolfot. - Koncertet kell csinálni.

- Koncertet.

- A grófnak ma úgy sincs ideje. Két napra kivisszük a tanyákra, mert tanulmányozza az agrikultúrát, tudod, hanem csütörtökön estére behozzuk, ha akkorára egy jó egészséges koncertet tudnál csapni.

- Boldogan, boldogan, nagyon boldog vagyok - mondta Wagnerka, s mikor otthagyta őt Csuli, egész testében remegve maradt az utcasarkon, utána se mert nézni gróf Goluchovsky Agenornak. Istenem, ilyen szerencse... Egyszerre felrajzott a vére s minden álma, ifjúkorának tündéri vágyai... Porfelhő fújt szembe, belevakult, prüszkölt, észre sem vette... Egy elvarázsolt lélek ebben a nehéz világban, suhogó szimfóniák és dübörgő kórusok zendültek fel benne... Mit tudna ő csinálni... Csak volna anyag... Mit lehet ezekkel a buta koponyákkal kezdeni... A kis Lüstig lány... abban az egyben lehet bízni, az egy fenomén... de általában... kénytelen lesz maga játszani a legtöbbet...

3.

Mikor Csuli utolérte az urakat, azok a patika előtt állottak.

Borbió nagy képpel magyarázta a várost a grófnak - aki különösképpen egy szóval sem tiltakozott a meg nem magyarázott kineveztetése ellen - a város nevezetességeit.

- A templomunk, gróf úr, azért fordul a hátával a városnak, mert ezt még a törökök építették, osztán Mekka felé kellett fordítani a fejét. Mert gróf úr, Mária Terézia ő császári felsége elrendelte, hogy a kálvinisták ne építhessenek semmiféle templomot, így osztán a kálvinisták a szolnoki basához fordultak segítségért, ammeg azt mondta, építhetnek, de a tornyának Mekka felé kell fordulni. Így osztán Mekka ide, Mekka oda, mondták az atyafiak, inkább mekkázunk, de legyik templom azistenit, gróf úr.

A gróf kegyesen hallgatta a szakszerű magyarázatot, szerencsére ő se tudta, hogy is áll a dolog Mária Teréziával s a törökökkel. Hogy még Mária Terézia nagyapja, Lipót volt, aki a törököket kiűzni engedte Savoyai Eugénnek az országból, tehát ő is helyeselte a kálomista felfogást, hogy mekka ide, mekka oda.

Ahogy Csuli hozzájuk ért, egy cigányasszony állott elébe.

- Kezit csókolom, tekintetes uram - mondta éneklő hangon -, egy kis kölest, kezit csókolom, szabad-i egy kis kölest szedni, kezit csókolom?

- Lehet, lehet - mondta Csuli -, jöhettek. - S magyarázva mondta az idegennek: - Mert vannak nekem olyan szikes földjeim, hogyha a víz rajta áll, be se érdemes vetni, hát kölest tettem bele, de a meg olyan gyenge lett, ebbe az alföldi kultúrába, gróf úr, hogy nem érdemes learatni, hát ilyenkor oszt oda szoktam adnia cigányoknak. Űk osztán kiszedik szálankint, seprűt kötnek belőle... Hát gyűhettek, no - szólt a cigányasszonynak.

- Csókolom a kezit, tekintetes uram, hányan gyűhetünk?

- Ahányan vattok.

- Jaj kezit csókolom, de hányan?

- Ejnye az ördög vigyen el, jöhettek húszan.

A cigányasszony aztán nagy hálálkodva s nagy boldogan csókolta volna a kezét, de ő lerázta.

- Meg ne csókold a kezem, mert megrúglak. Nézze, gróf úr, milyen alacsony kultúrája van ennek a bűdös cigányságnak, a fene egye apróra őket.

A cigányasszony úgy vette, mintha nagyon szépeket mondott volna neki, s eliszkolt.

- Ejnye gróf úr, gyerünk mán a patikába, mert itt igen jó kultúrlüköröket lehet ám kapni.

Bementek.

A patikus, Borbély Zsiga, vidáman jött ki elibük.

- Gróf Goluchovsky Agenor - mutatta be Csuli az idegent.

- Van szerencsém, gróf úr - mondta a patikus, és az ujja hegyét adta az idegennek, aki már kezdett úgy fogni kezét, mintha nem is tudna egyéb lenni grófnál. Merte vállalni a szerepet, mert nevezett gróf soha az életben nem volt Magyarországon, legfeljebb Budapesten pár órát.

- Nohát kérünk egy pohárral abból a zöldből - mondta Csuli, aki kezdte átvenni a gazda szerepét.

Mikor poharaztak, azt mondja Csuli a patikusnak:

- Te Zsiga. Van neked valami jóféle hashajtód? De nagyon jó.

- Hogyne.

- Szeretnék én abból valamennyit.

- Mire?

- Pályinkába.

A patikus a szemüvege megett igen nagyot nézett.

- No de kérlek.

- A gróf úrnak akarok egy kis színdarabbal kedveskedni, tudod. Szó sincs róla, ártatlannak kell annak lenni nagyon, de azért hatása legyík, mert a cigány még a patkószeget is megemésztí.

A gróf megértően mosolygott.

- Van neked valami „Kroton” olajad, aztat már hallottam - dörmögte Csuli.

- „Kroton” olajat, jó - nevetett a patikus -, de azt én magam akarom belekeverni, mert az olyan, hogy egy csepp elég belőle egy ökörnek is.

- No adjál akkor egy jó palackot, s mingyárt elhozatjuk a pájinkát a kocsmából.

- A polgármester! - kiáltott fel hirtelen Borbiró.

- Ejnye, híjjuk már be akkor - mondta Csuli, s kiment elébe -, jóra való ember ez - szólt vissza a gróf felé.

Aztán kiment s kikiáltott a polgármesternek:

- Pista...

A polgármester visszafordult. Piros-őszes ember volt, neki is volt háromszázhusz hold földje, de jobban szeretett polgármesterkedni, mint gazdálkodni. Furcsa gusztusa volt.

- Pista, te - mondta neki Csuli -, egy jó murit akarunk csinálni, az isten áldjon meg, el ne rontsd.

A polgármester kék szeme szelíden mosolygott.

Csuli nagy nyugalommal rágta a szivarját, s göcögte:

- Itt van ez a kis Wagner, hát rá szántuk a lepedőt... Tudod, itt van egy könyvvigéc, osztán kineveztem gróf Goluchovsky Agenornak, most osztán a kis Wagner csütörtökön estére egy jóképű koncertet vág össze neki... Jaj, nagyon jó pofa ez a vigéc, el is visszük hozzád vizitelni. Mer úgy gondolom, hogy be kell mutatni a várost, ha egyszer gróf Goluchovsky Agenor megtisztel bennünket...

- A fene egyen meg - nevetett a polgármester -, már megint mibe töröd a fejed, te vén Csuli!

- Nono, csak ártatlan tréfa az egész.

A polgármester nevetett, s egyre jobban nevetett. Minek rontsa el, ezeknek a vén gyerekeknek a kedvét.

- No gyere be, ismerd meg, hanem mondok valamit, a Zsiga még nem tudja, érted. Csak itatja vele a likőrt. De azzal itathatja, olyan fene béle van, úgy megy bele minden, mint Bernátba a mennykő.

A polgármester nevetve ment be Csulival a patikába.

- Gróf úr, engedje meg excellenciád, hogy városunk polgármesterét bemutassam - mondta Csuli, rém komolyan.

A gróf előrelépett, s hallatlan komolysággal azt mondta:

- Tartom szerencsémnek, polgármester úr.

A polgármester egy pillanatig habozott, mégis belemenjen-e a dologba, de aztán csak odaadta a kezét.

A gróf mély meghajlással vette, s a mozdulatában benne volt, hogy bocsánatot kért, amért egy ilyen tréfa eszközének adja magát, de ez öneki semmit sem jelent, hisz istenem, ő is úriember, ha elúszott is a birtok, és istenem no, magunk közt vagyunk... Mire való ez az egész élet, ha nem arra, hogy az ember jól érezze magát...

Ezzel aztán megkezdődött egy furcsa, felemás diskurzus.

De bizony minden grófsága mellett két perc múlva már nem törődtek vele. Csuli mély torokhangon kérdezte a polgármestert:

- Holnap?

- Holnap.

Erre megnyugodott. Holnap lesz a kiszállás a dókai vasútállomás miatt.

Gondolatban látta, ahogy a Berettyó túlsó partján fut füstölve a vonatocska, arra, el, Biharország felé, s ő az ámbituson pipázva nézi, s mindig nevetni fog, hogy egy láb földjét se vették el. Ha kell, van lú, van szekér. Nincs az olyan messze, egy óra, vagy annyi se.

- Rettenetesekek ezek a tanyai parasztok - mesélte nevetve a patikus -, a trachomás orvost éppúgy fogadják, mint a végrehajtót. Három-négy kisgyerek is van a tanyán beteg szemű, s kikergetik őket, nem fogadnak szót.

- Mán nem - mondta csöndesen a polgármester.

- Mire az a kenyőgetés, van rákszem - mondta azért nagy kacagással a patikus.

- Túlzás - mondta újra a polgármester, erre kicsit alább vette a patikus is.

- Túlzás, túlzás, kérlek alássan, polgármester úr, de azt el kell ismerni, hogy a nép nem ismeri a bajt, s a babonában bízik, a klórkális vizet torokfájásra nem becsüli annyira, mint a Szent György napja előtt fogott gyíkot.

- Á, az a pesti ablak sem ér semmit nekünk. A miniszter kinéz - mondta Csuli -, s csupa cilindert lát, s azt hiszi, az országban más kalapot nem is viselnek, csak cilindériumot.

- Ebben is van valami - mondta Borbély Zsiga, aki mint minden borbély s patikus, kötelességének tartotta, hogy a vendégeit aktualitásokkal mulattassa -, sokkal jobb volna, ha a Szerbiában elégetett zászló ügyében szereznének már elégtételt. Hallatlan, ellenségeink mint a fenevadak rohannak neki a lobogónknak. Nem bírják el ezt a kis ezer évet. Így ünneplik a mi millénniumunkat. De nem tudnak másképp kifejezést adni a dühüknek, széttépik, sárba tiporják a trikolórt.

- Az - mondja Csuli - úgy elő vót készítve, hogy még a fotográfus is oda volt rendelve.
- Bánffy nem tud semmit mondani, mit tud Bánffy mondani? - kérdezte a patikus, és ránézett a vendégre.

Ez felemelte az ujját, s azt mondta:

- Bánffy?... nem tud mit mondani, mert a külügyminiszter nem mondta meg neki, hogy mit mondjon...

Erre az elszólásra mindnyájan nevetni kezdtek, csak a patikus nem vett észre semmit, Lekenczey maga is nevetve folytatta:

- Jól mondta meg Ugron Gábor, úgy van evvel Bánffy, mint Rotschild a véleményével. Azt kérdi Rotschildtól egy előkelő bankár, hogy mi a véleménye az amerikai marhabőrökről? Odafordul Rotschild a könyvvezetőjéhez, s azt mondja neki: „Herr Löwy, sagen sie mir, was für eine Meinung habe ich über die amerikanische Leder?”...

Csönd. Az urak egymásra néztek. Lekenczey észrevette, hogy senki sem értett meg egy szót sem a németből.

- Hogy a könyvelő mondja meg, hogy őneki mi a véleménye az amerikai bőrökről.

- Értem, értem - mondta a patikus -, ez egy allegória.

A polgármester nevetve kezét nyújtott s elment. Csuli odaszólt:

- Nem allegória volt az, hanem egy disznóság. Tudod, hogy németül mindig disznó viccet szoktak mondani.

A patikus megrántja a Csuli karját, s behíjja a laboratóriumba.

- Te Csuli, akkor volt ez gróf, mikor én.

Csuli ijedten szólt, csitította:

- Az istenért, el ne járjon a szád, a kis Wagner ellen megy a pakli. Azért tettük gróffá ezt a könyvvigécet, hogy ő személyesen hallotta hírét Bécsben az elveszett nagy zseninek, s lejött érte, hogy szerződtesse a bécsi Operához. Gondold meg, hogy húsz esztendeig lesz min röhögni a városnak.

- Hahaha! - kacagott föl a patikus, és úgy nevetett, hogy nekiesett a tégelyes polcnak, s minden úgy pergett a fejére, mint a jégeső. De még azt se bánta. Nagyon tudott nevetni, olyan hirtelen vérű ember volt. Újra kitört rajta a kacagás, a végén leült a földre egy porcelánedényre. Úgy nevetett, s a derekát fogta.

- Te marhaállat, hát azt hiszed, egy igazi gróf Goluchovsky Agenor előtt lehetne hashajtót keverni a pájinkába, te! Iszen úneki készítem én azt, cimborám.

Erre a patikus újra rákezdt a nevetést. Akkor hozták a pálinkát, s ő megcsinálta a keverést. A szeméből ömlött a könny, s bizony, alighanem méretlen rakta bele a szeszbe a „Kroton” olajat.

4.

- No gyertek ki hozzám a tanyára - mondta Csuli az utcán a társaságnak.

- Nyomorlakra?

Csini mérges lett, mert a tanyáját bizonyos építészeti remeklések miatt Nyomorlaknak csúfolták; neki így tetszett. Nem akart palotát odakint, ahhoz, hogy az ember készre igya magát, nem ház kell, hanem bor.

- Nyomornépnek nyomorlak való - mondta gőgösen.

Már nagyon is kezdte elbízni magát, hogy ma minden körülötte forog. Észre is vette, hogy Zoltán nagyon hallgat, valami nem tetszik.

- Mi bajod, Zóltánkám? - tette a vállára a kezét. - Olyan csendes vagy. Ha neked nem tetszik, én felrúgom az egész grófot.

- Mér? - mondta Zoltán.

Savanyú volt az arca, kedvetlen, de hát ez az egész élet! ... Most is, nem viheti a lakására ezt az embert. A felesége rossz kedvét növelni? ... Azt hinné, csak azért csinálja az egészet, hogy meghessen ki előle a tanyára... Érez valamit szegény... Érti, hogy nincs rendben az ura. Szegény, még most sem tudja, mi folyik a háta mögött. Csak egy ilyen szent asszonnyal lehet, hogy egy esztendő óta nem jött nyomára...

- Ne is törődjetelek velem - mondta. - Vidd el most ezt a pasast magaddal, s alkonyat után ott leszek nálad.

- Szavadra?

- Hogyne.

- Biztosan?

- Biztosan.

- Hisz az egészet csak azért találtam ki, hogy neked egy kis szórakozást csináljak.

- Tudom, kedves.

- Hát igazán számíthatok rád?

- Igazán.

- Te Zóltán, ha ott nem leszel idejében, ha késel, akkor én valami nagy bolondot csinállok a gróffal.

- Ne csinálj semmit, várjatok meg.

- Ott leszel?

- Ott.

Ezzel elköszöntek egymástól, de Csuli még sokáig aggódva nézett Zoltán után, mikor az már el is tűnt a város görbe utcáin.

- Azért van ez így építve, gróf úr - mondta hangosan, s odalépett a másik két úrhoz -, mert mikor a török jött, akkor nem volt jó a hosszú egyenes utca, olyankor jó volt, ha el lehetett előle verődni.

- Hát még a német városok - mondta a gróf -, hisz ezek nyílegyenes sugárutak ahhoz képest, ahogy Győrben van a belváros vagy Sopronban vagy Besztercebányán.

- Ott nem voltam - mondta Csuli. - Külföldön nem jártam. No gyerünk, egy kis tízórai nem lesz rossz odahaza.

Összevissza mentek, utcákon keresztül-kasul, egyik olyan volt, mint a másik, az édesanyja meg nem ismerte volna, melyik a másik utca. Minden ház egyforma volt s minden kapu. A tyúkok az utcai árkokban kapargáltak.

- Hát itt lakok - mondta egyik kapu előtt.

Bementek a magas deszkakapun, s egy kis paradicsom volt előttük.

A fehér oszlopos, tágas tornácú ház úgy volt építve, hogy L alakban fogta be két oldalról az udvart, amely a ház hosszában léckerítéssel volt körülvéve. Ez a rész valami csodálatosan buja növényzsúfoltsággal volt tele. Már a ház előtt borostyán volt felvezetve az ereszre, olyan sűrű, olyan dús, hogy a verebek fészkeltek benne, akácfák állottak, „magyarfák”, a ház előtt, s ezekre volt felvezetve a borostyán s átfonva az indájuk fent egyik fáról a másikra, ahonnan a tetőre is felmentek, s mint egy sűrű szövődék vetettek s tartottak örökös árnyékot a tornácra. Kint oly perzselő hőség volt, szinte leégette az emberekről a ruhát, de ez a tornác hűvös volt, mint a pincegádor. A kertben nagy csoportok voltak zsúfolva, tömve virággal, minden úgy dagadt, szinte röpült a napsugárban.

- Nagyon szép itt - mondta a vendég.

- Gyerünk a szobába - szólt a házigazda.

A folyosón, szemben, ajtó nyílt az ebédlőbe, egy nagy és annyira sötét szobába, hogy mikor az ember bement, a szeme megvakult a sötétségben, s ráadásul oly hideg volt, hogy az izzadság lecsapódott, s hidegen fagyott meg a testen.

- Eredj, mondd a mamának, hogy itt van gróf Goluchovsky Agenor.

Egy csikasz kisfiú beszaladt a belső szobába, s többet nem is jött vissza.

Csuli cigarettával kínálta a vendégeket.

- Gyújtsanak rá, urak!

Borbiró szivar után pislogott.

- Ott van alól.

Furcsa szerkezet volt a láda, csak fel kellett emelni a tetejét, a rajta levő nyílás kiköpött egy-egy cigarettát, mindig csak egyet. Az aljában pedig meg kellett nyomni a láda egyik sarkát, s kigurult a szivar, mint a disznóól válójába.

- Hogy van ez szerkesztve? - mondta a vendég.

- Juházmunka - szólt a gazda, s ügyet sem vetett rá.

A magas barna szekrények tetején barna madarak voltak kitömve. Kiterjesztett szárnyakkal állott egy rétisas.

- Gyönyörű példány - mondta a gróf.

- Ötven pengőbe került a kitömése - mondta Csuli.

Le is vette a polcra, s büszkén megmutatta.

- Nincs a Nemzeti Múzeumban sem ilyen példány. Azt mondja a fizikaprofesszor, hogy ez egy ritka válfaj, hogy a Múzeumban csak a tojása van meg. A Dögberettyó partján fészkel az öreg fákön. Évekig lestem, sose tudtam puszkavégre fogni, egyszer csak meglelem a fészket. Nem volt otthon, felküldtem a fára a juhászbojtárt. Felmegy, azt kiáltja le, hogy van két fióka, de nem mer hozzányúl, mert harapnak. Sose törődj vele, mondtam, csak hozd le. De azt mondja, van itt még egyéb is. Tele volt aggatva a fészek széle ürgével meg patkányokkal meg mindenfélével. Úgy ellátta a fiait a két öreg madár. Egyszer csak jött a sas, nagyon mérges volt, úgyhogy nem félt. Egész közel repült s megtámadta a fiút, akkor tudtam lelőni.

Nézték a sast, a két nagy szárnya most is, mintha abban a rémületben fagyott volna meg, mikor a fiait féltette, a csőrét is oly vadul tartotta.

- Mán hull a tolla - mondta Borbiró.

- Az semmi - s a házigazda lesöpörte a két pihét. - Nem szabad ennek molyosodni még száz esztendő múlva se.

- Oda kell adni a Nemzeti Múzeumnak - mondta a vendég.

- De mán azt nem teszem, jó helyen van az itt is.

A vendég nevetett.

- Csak azt nevetem - mondta -, hogy egy vidéki múzeum kitűnő igazgatója mondta el, hogy milyen nehéz nálunk gyűjteni a múzeumok számára. Elmondott egy nagyszerű esetet a saját családjából: ő maga parasztfiú, de hogy jó feje volt, kitanították, s a végén múzeumigazgató lett. Hazamegy egyszer, s lát a szín padlásán egy régi fajtájú igazi faekét, ami még a jobbágyságból maradt meg. Ej, gondolta, ezt elviszem a múzeumba. Szól az atyjaurának, azt mondja neki, hogy „Idesapám, azt a régi faekét elviszem a múzeumba.” „Minek az ott, fiam?” „Hát tudja, hadd nézzék az emberek, hogy milyen nehezen ment a szántás, mikor még nem volt vaseke. Nagy tanulság ez a mai elbizakodott emberiségnek, hát csak adja ide, édesapám, úgyse kell magának ez már semmire.” „Á bolondság - mondja az öreg -, nem kell azt cipelni...” Gondolta már a barátom, mi a baj, s azt mondja az apjának: „Nem kívánom ingyen, idesapám, azér vagyok igazgató a múzeumba, hogy megfizessem az árát...” „Hagyd csak azt az ekét, ott, ahol van.” „De igazán jól megfizetem, öt pengőt utalványozok ki érte.” Az öreg nagyot néz, s azt mondja: „De mán annyiért nem adom...”

Nagyot nevettek rajta.

- Öt pengőért egy öl fát vehetett volna az öreg, de annyiért nem adja!...

- Hát úgy is van avval az ember - mondta a házigazda -, hogy az ember odaadja, osztán mocskolják érte... Itt van a szomszédba a képviselőnk fia, Afrikába járt, oroszánt vadászott, osztán hozott egy vagon mindenfélét, olyan néger istóriákat, nem tudott vele mit csinálni, hát ideajándékozta a gimnáziumunknak. Most osztán mi meg vagyunk ölvé. Nem tudjuk hová tenni, csak nem bomlottunk meg, hogy házat építsünk annak a sok semminek. Minek az a magyar gyereknek. Abbul úgyse tanul semmit. Nem akar itt senki bambuszkunyhót építeni, se dárdát faragni a pálmafából. Hát ez is itt nekem emlék, mer én lűtem, tudom, mi az, de sajnálom... Nem mondom, ha megadnák a rendes árát, hogy például vehetnék még vagy száz hold földet rajta...

Ő maga is nevetett.

- Milyen hideg van itt -, szólt a vendég -, ne menjünk ki inkább a tornácra?

- A nem lehet, míg be nem jön a feleségem.

De a háziasszony csak nem akart jönni, hát ő ment ki hozzá.

- Gyere mán be - szólt be egy bezárt ajtón.

- Dehogy megyek, míg készen nem vagyok.

- Mér?

- Persze, csak így hozni ide minden szó nélkül grófokat, a külügyminisztert; ez is csak magától telik ki.

Csuli nagyot mosolygott.

- Ejnye mán, hát ismerhetnél huszonhat esztendei házasság után, csak nem gondolod, hogy a külügyminiszter jön hozzám vizitbe, nem vagyok én olyan potentát. Vigéc ez, barátom, pedig a javából.

Az asszony a fejét csóválta odabent, s gondolkodott, hogy abbahagyja-e a fészülködést.

- De angyalom, most aztán el ne rontsa a dolgot, csak ötözzék fel takarosan - mondta Csuli. - Hátha mégis gróf titokban.

Az asszony hozzászólt már az ura dolgaihoz, s ő tudott legjobban mulatni rajta.

Csuli még azt mondta be a feleségének a kicsikét megnyitott ajtón:

- Hallja?

- Mi az, kedves?

- Mégis a Dókára teszik az állomást.

- Igazán? Ki mondta?

- Szakhmáry Zoltán. Csak hadd vágja el a Berettyó túlsó felin a fődeket; nekem ne zavarogjanak.

Az asszony nevetett.

- Meg is mondta ezt, kedves?

- Nem ettem meszet... Na ötözzik!

Egy pillanatig a kubikosüggely is el akart dicsekedni, de olyan bonyodalmas, hogy nem fogott bele a mesébe.

Visszafelé bort vitt be s szódavizet, és spriccert csinált az uraknak.

Addig voltak a hideg szobában, hogy a vendég már újra sokallta, de jó tréfa volna, ha tüdőgyulladást kapna.

Végre megjelent a háziasszony, magas tornyos frizurával, s kedvesen és előkelően fogadta Goluchovsky Agenort, a monarchia külügyminiszterét.

- Hozzá vagyunk mi a nagy vendégekhez szokva, kegyelmes uram - mondta -, képviselőválasztáskor mindig ellátogat hozzánk minden nagyúr. De nincs itt nagyon hideg? Tessék a tornácra.

A tornác sarkában kerek asztal volt. Ott telepedtek meg.

Mikor a vendég leült, a házigazda a vállára tette a kezét.

- Mán, kegyelmes uram, tessék egy másik széket választani, mert ebben a házban ez az én helyem.

Nevettek.

- Mer én olyan módszeres ember vagyok. Én nem érzem magam jól, csak ha a magam székébe ültem. Legutóbb is, mikor az öreg Tisza Kálmán kegyelmes úr itt volt, neki nem mondhattam, hogy menjen odébb, mert ő mégis belügyminiszter... Osztan egész idő alatt úgy éreztem magam, mintha nem is itthon vónék, hanem mintha én vónék az ő vendége.

A vendég felállott s továbbült. Csuli folytatta:

- Tudja azt, gróf úr, hogy mi a módszeres ember? Itt szoktam, mondok, ebédelni, osztán az én módszerem az, hogy ebéd után, mikor lenyelem az utolsó falatot, felállok, elmegyek oda hátra a szűnyoghálós kishálóba, egy kicsit gondolkozni a menün, csak itt e, ahova a király is gyalog jár, s úgy jövök vissza a feketekávé meginni.

Vastagon, otthoniasan s kedélyesen ült a nagy székében, s látszott, hogy igazán ura a maga házának. Igazi magyar úr volt, akit az isten is úrnak teremtett.

- Hogy kerül erre a vidékre, uram? - kérdezte a háziasszony a vendégtől.

Ez elmosolyodott.

- Jókaiba dolgozom, nagyságos asszony.

Mindhárman nevettek.

- Pedig ez inkább belügyi foglalkozás - mondta Csuli. - Tisza is Jókaival dolgozott itt, mégis megbukott a mamelukjelölt. Kutya kuruc fészek e.

A vendég mosolygott.

- Viszont kedves barátom, a mi legnagyobb külügyminiszterünk ez a regényíró. „Zsoké, Zsoké”, így ismerik Párizsban s Londonban, s az ő meséi fogják meghódítani a magyarok számára a külföldet. Mert nézze, nagyságos asszonyom, most, hogy ezt a poros Alföldet járom, álmélkodva nézem, milyen furcsa világ. Ez igazán csak ennek az egy népnek való hely. Ha egy idegen idejön, az azt hiszi, itt meg lehet fulladni a portól és a piszoktól. Aki pedig itt született s itt lakik, annak ez a világ legjobb s leggyönyörűsebb paradicsomkertje.

- Olyan csúnyák vagyunk? - kérdezte a háziasszony egy kissé sértődve.

- Ne méltóztassék megharagudni, nagyságos asszony, távol van tőlem, hogy megbántsam. De kérem, a természet bánt el mostohán az Alfölddel. Tessék csak egyszer eljönni egy felvidéki városba, azok a tiszta erdős hegyoldalak, azok a lombos parkos kisvárosok. Egy porszem nincs, s az eső minden percben esik, s letisztogatja a fák levelét. A virágok oly dúsak, kövérek, s úgy nyílnak, mint a paradicsomkertben... Itt én elismerem, nagyságos asszony, hogy maguknak nehezebb egy-egy díszkertet megcsinálni: de lám éppen itt nyugodtan beszélhetek, mert ilyen kert aztán ritkaság az alföldi városokban, mint az önöké. Pedig kérem, önfeláldozással, hozzáértéssel s bőkezűséggel itt is lehet elérni valamit. A grófnál odakint Pusztasason olyan parkot láttam, amely vetekszik a Dunántúl legszebb parkjaival. Ott, kérem, ennek a szikes és sivatag Alföldnek a kellős közepén valóságos oázis van.

- Hja, a gróf teheti.

- Nézze, nagyságos asszony, a szomszéd kertben, ahol csak egy-két szál árva verbénát láttam, az is tele fehér porral, isten tudja, mikor locsolták utoljára, ott is azt mondják, hogy önök tehetik - ilyen édes kis kert, mint ez, nem sokat lehet látni. Valóban azt mondom, tehetik, mert akinek szíve van, az teheti... Nekem csak azért tetszik a gróf úr parkja, mert megmutatta, hogy az Alföld közepén valóságos paradicsomot lehet teremteni. Mért nem ilyen akkor az egész Alföld?... Mért nem szabad itt fát ültetni?... Amerre megyek, a kis fehér tanyák olyanok,

mint a kemencék. Mint a búboskemence. Csak úgy ég a napmelegben. Egyetlen árva ákácfa nem nő mellette. A kutya nem bír egy kis árnyékot találni... Ez nem lehet, kérem szépen! Ha nem nő meg a fa, tessék neki kocsival hordani a földet. Igenis. Kocsival jó földet onnan, ahol van. Mert az erdő olyan, hogy maga javítja aztán a földet.

- Ráérünk - mondta Csuli, s nevetett. Kerek, kövér, rózsaszínű arca a fehéres pedrett bajusszal olyan vidám s bizakodó volt, mint a telihold -, legyen a gyerekeknek is valami dolga meg mulatsága.

Lekenczey elhallgatott. Megtanulta, hogy csak addig szabad beszélni, amíg meghallgatják. Üzletembernek óvatosnak kell lenni, s a vevő szája íze szerint beszélni.

Most egy furcsa karaván kezdett bevándorolni a téglával kirakott hosszú tornácra. Tarkabarka, rongyos, cifra népség volt. Olyan barna bőrűek s oly csillogó fekete szeműek, mint az indiai páriák. A cigányasszonyok jöttek.

- No, mit akartok?

- Megjöttünk, kezit csókolom, tekintetes úr.

- Jól van a.

- Itt vagyunk, instállom.

- Osztán?

- Hát ha a tekintetes úr kiküldene a tanyára.

- Én nem küldelek, ha akartok, mentek.

- Nincsen egy kis szekérféle, kezit csókolom?

- Ejnye, hát hogy gondoljátok? Gróf Goluchovsky Agenor úr őexcelenciájával tévesztitek össze magatokat, te?... Van nektek jó fuvarotok, lóduljatok csak kifelé a magatok lábán. Mingyárt megyek én is.

A cigányasszonyok hallgattak. Felsültek, mert legutóbb bizony kocsin küldték ki őket.

- Hányan vattok?

- Huszonheten.

- Nohát akkor jól elbeszélgethettek az úton.

Elsomfordáltak osztán a cigánynék.

- Nem szeretnek ezek gyalogolni, tudom én - mondta a gazda. - De nem mindig papsajt. Most harmadéve azért küldtem ki őket szekeren; hogy most lássam a képüket, milyen fanciesalian néznek, mikor a maguk lábacskaín kell kikecmeregniük.

Nevettek mindnyájan a cigányokon.

- Egy kis tízórait, mama - szólt a feleségének a házigazda.

- Mit óhajtana, kedves?

- Abbul a gomolyábul, az a fajin. Arra megy jól a bor.

- Én nem vagyok éhes, csókolom a kezét - mondta a gróf -, rántottát ettem a Sárga Rózsában.

- Mi vót az - legyintett a gazda -, potom húsz tojás.

- Mennyi? - kérdezte a háziasszony mosolyogva.

- Húsz.

- Hány?

Az ura ránézett.

- Énnye kedves, ne tegye magát ilyen kishitűnek. Egy külügyminiszter csak nem fog bele két-három tojásba.

5.

Mikor a kocsi kiért a tanyára, a cigányasszonyok a purgyéikkal éppen telepedtek le a tanya közepén. Úgy ültek ott, lihegve, mint a varjak, feketén, csórélva, a kendőiket leoldották a fejükről, s az ingeket is szellőztették. De nem volt fa sehol a tanyán, csak a marhaistálló mellett, ott pedig komondorok voltak kikötve, s azokat nagyon tisztelték a dámák, közelükbe se volt kedvük menni. Ültek hát a fűvön, a földön, csomóba, karikába, s lihegtek, beszéltek cigányul; hogyha magyarul beszéltek, akkor is cigányul hangzott.

- Jájajáj, tekintetes úr, de nagyon nagy melegség van - mondta a szószólójuk. - Jaj de olyan nagy melegség, hogy azt ki se lehet mondani.

Az urak nevettek rajtuk.

- No csak hűsöljete, reggel mehetek dolgozni.

- Jaj de nagyon melegünk van, csak úgy pesel a vér, tekintetes uram, mint a főtt víz.

- Pezseg a véred, fene egyen meg, az a jó, ha pezseg.

- Jaj ilyen meleget, pfi, pfi.

- Hát még a kemencébe milyen meleg van, mikor bedugnak.

- Jaj ennél még asse melegebb - mondta az asszony.

- Akkor örülhetsz neki, devla, mind kidöglött bennetek a kisbogár.

- Jaj dehogy deglett, dehogy deglett, még jobban harap - mondta vissza tréfálkozva a cigányasszony.

Borbiró nagyokat nevetett.

- Tudja, excelenciás gróf uram, hogy mér dugják a kemencébe a cigányt? - kérdezte Csuli.

- Tudom - mondta a gróf.

- Mer azír.

A cigánylányok a legnagyobb nyugalommal vetkeztek, darabonként lökték le magukról, ami felesleges.

- No isztok-e pájinkát? - kérdezte Csuli.

- Jaj, dehogy iszunk, ebbe a melegségbe.

- Na jó van, evvel se kínállak kétszer - nevetett Csuli, s a két butykost odaadta a tanyásnak, aki magához ölelte s vitte befelé.

A cigányok azért utána pislantottak az üvegeknek, de azért egynek se volt kedve rá; cigányul kezdtek beszélni, biztosan azt, hogy majd este kérnek belőle.

- No gyerünk a hűvösre. András, hűtsön be bort.

- Igenis, tekintetes uram.

A tanya egy rettentő nagy szérútból állott, ahol hajdanában lóval nyomtatták a búzát, s akörül három alacsony nyomorúságos kis épület. Egy a tanyásé, de olyan putri, alig ér ki a földből, a másik az úri kastély; ez se különb, egyetlen kis szoba van benne, frissen kimeszelve. Az abla-

kon szűnyogháló, s ahogy az ember belép a forró napról, olyan jó hús levegő csapja meg, hogy csoda.

- Csak ez az igazi, a vályogház - mondja a gazda, s leül előre a maga helyére, nehogy talán a külügyminiszter megint beletelepedjen.

- Hát tessék letanyázní - kínálja aztán vendégeit.

Kint a komondorok a juhakol felől még mindig ugattak. Nem bírtak belenyugodni, hogy a gazda feléjük se nézett.

- Mi újság, András?

- A disznó.

- Döglik?

- Ma is tizenhat esett el.

- Elástátok?

- El.

- Az állatorvos itt vót?

- Itt.

- Nem segít?

- Nem.

Csend lett.

Tizenhat disznó. Ez megütötte a szívét. Tizenhat disznó.

A gazda, akin egész nap senki észre nem vette volna, hogy valami baja is van, egyet, mélyet lélegzett, és sötéten mondta:

- Ez így megy egy hét óta... Mindennap hat-nyolc-tíz... tizenhat... Első nap bizony keserves volt. Azér is jövök ki mindennap hozzájuk... No nem baj, nem megy más soká...

- Hogy? - kérdezte a gróf - szűnik a vész?

- Szűnik - mondta komolyan a gazda. - Megszűnik nemsoká... András... András... a kan hogy van?

- Annak semmi baja instállom.

- Jó.

Hallgattak. Borbíró kezdett beszélni a gazda sorsáról, hogy mi mindennek van kitéve. Eccer a juhon a métely, másszor a marhán a szá- és körömfájás... Most meg valami penész ütött a búzába, minden szárnak a gyökerit eszi, egész táblák kisárgulnak.

- No gyerünk egy kicsit, míg a bor hűl - mondta a gazda.

Felállottak és kimentek.

Lassan mentek keresztül a szérűn.

- Jaj, tekintetes úr, hun fogunk hálni? - esett neki mingyárt a cigányasszony.

- Az ég alatt nem jó?

- De hátha eső lesz.

- No, majd kaptok helyet.

Most üres volt az istálló, a marha kint volt a mezőn, látták is az ákácoknál, mikor arra jöttek a kocsival. A juhakol is üres volt. Most kezdi terelni a juhász őket felfelé, itatni, a láposról. A disznóólak ott voltak az istálló mögött. A nyáj kint volt a legelőn, csak néhány beteg állat feküdt a karámban, s lihegett.

A gazda csak rájuk pillantott, s továbbment. Nem bírta nézni őket. Inkább a kutyákkal incselkedett.

- No bűdösek - mondta a komondorok felé -, most nem morogtok. Olyanok ezek, mint az asszonyok. Ha az ember kedveskedik nekik, akkor észre se veszik, csak ha a vágy epeszti őket, akkor virnyognak. Szépek, mi? Gróf úr!

- Szépek.

- András! Állítsa fel mán őket kend. Nézd csak, hogy döglenek.

András előjött s odacsapott a kutyákra. Nagy lomhán állott fel a legöregebb, nyelvét messze kivetve lihegett. Nem is csoda, ekkora bundában.

- Hát ez micsoda? - kérdezte a gróf, s egy rúdra felállított szekérkerékre mutatott, amelyen hús volt felrakva.

- Hús.

- Mire az?

- Kutyáknak. Ez az ő kamorájuk. Mer ha hozzájutnak, szétfalják. Esett birka.

Továbbmentek.

- Az is van mindig... András.

- Tessék?

- A kiscsirke nem döglik?

- Nem.

- No hálaistennek.

- De valami menyét kapott ide, mán három tyúkot elvitt.

- Van puskája, mér nem lövi meg?

- Mán két iccaka lestem. A szemem be nem hunytam, de nem bírok rájönni az útjára.

- Ma éccaka is lesse kend, mert most sok a menyét.

Odaintett a cigányok felé.

- Hát mán tudom, hol fognak hálni. A kutricás ólba.

Nevetve néztek a disznóólakra.

- Be kell állítani őket rögtön, hogy takarítsák ki jól.

- Száraz az kérem, tisztább az, mint a cigányház, kivált most, hogy üres - mondta a tanyás-gazda.

- No csak ki kell takaríttatni velük.

Felmentek a töltésre, s elnéztek messzire. Az alföldi síkság most olyan volt, mintha párában égne, szikrázott és rezgett a levegő. Gyönyörű volt. Arra jobbra lent kanyargott a Berettyó.

- Itt lesz a medence - mondta a gazda -, innen fogják kihordani a fődét az én kopolyúsi barátaim. Marha mérnök, engem tanít, hogy mit akarok. Remélem, a szikes kopolyákat egy kicsit magukhoz tudom most hozni. Ez az egy orvossága van a sziknek, harminc centi főd.

A juhnyáj jött előttük. Lementek hozzájuk.

- Hogy vagy, öreg Selymes?

A vén juhász megbiccentette a kalapját, s fogatlan állát előreszegezve barátságosan nézett a gazdára.

- Nincs semmi különösebb.

- Hazai fésűs merinó - mondta a gazda. - Szövetgyapjú. Finom ruhát csinálnak ebből. A báránygyapjúból pedig a legfinomabb kalapot.

Szórtalan állottak. A pusztai szél átfúj rajtuk: az enyhe, dudorászó friss szél.

- Kurta farkú bárányok - int a vendég a botjával a kis barikra.

A gazda kurta farkú szókkal:

- Levágják a farkát egyhetes korába. Jó a. Csatakos lesz, piszkítja a gyapjút. Párásnál is alkalmatlan. A nősténynél - teszi hozzá gondolkodva.

A juhok egy tömegben állnak, összébújnak, melegük van, lihegnek. Úgy jár az oldaluk, mint a fűjtató, egyenletesen. Egy bárány aláveti magát az anyjának, s döfi, veri a tőgyit, egész harc.

- Mér nem választják már el? - kérdi a vendég a juhászt.

- Csecsen akarja az úr eladni - mondta ez flegmával.

- Maga mióta juhász?

- Mán mióta csak élek, ezt csinálom.

Hogy az urak hallgatva állnak, a juhász elunja.

- Mozoghat, tekintetes uram?

- Lehet.

A nyáj abban a pillanatban megmozdul, pedig az ember nem is látja, hogy adja meg neki a jelet a juhász. Ők ott maradtak, a nyáj előretorlódik, sorokban, mint a katonák.

- Ez a nyugodt élet - szólalt meg a gazda. - Egész nap a birka mellett, nem szól senkihez.

- Hun a számár? - kérdezte a gróf.

Nagy sokára felelt rá a gazda:

- Vót. Vót egy számara. De nem jött ki, mindig ott ette a fene a tanyába. Aggya mán el. Ott áll órákat, s bámul. Minek a.

- Juhásznak nem szabad másra ülni - mondta Borbiró -, csak számárra.

- Öreg nem szereti. Közel a tanya. Inkább oda való, ahol messze a tanya.

Az öreg juhász megy előre, és szikáran vezet a lehajló szélű zsíros, vén kalapjában, mint egy vén számár maga is.

- Ott a gólya - szólt a gazda. - Egész csapat. Ez is magam nevelése.

Szép nyugodtan tud repülni, nagy ívekkel köröz.

- Mit akar e - szól Borbíró -, le akar repülni, de nem mer.

A juhok lassan, folyton rágcsálva haladnak előre, folyton legelnek.

- Úgy tele van e, mintha bárány vóna benne.

- Kiállításra lehetne vinni, vóna vagy negyven olyan. De a fene köt rá - mondja a gazda.

Mégis büszkén néz a nyájra.

- Egy ilyen birgenyáj mán meg is érdemelne egy szamarat.

A vendég lekerült a nyáj felé, unta már a gazdákat.

- Tud-e sok nótát? - közelítette meg az öreg juhászt.

- Éjdesapám még a furulyát, azt se engedte - ha abba belemerülsz, sose lesz tiszta a falkád. Ráérsz, ha ember leszel. Akkor meg má késő vót, szígyellettem is, hogy azt se tudok.

- Mit csinál egész nap?

- Téríték meg legeltetek.

Kedves, kellemes a lépés a fűben így nyár elején, mikor még nem égett ki, vót azért eső az idén. A juhász olyan puhán lép, mintha papucsban volna. Lassan csapdos az ostorával. Ez is öreg karikás, disztelen. Mindegy, megteszi. A juhok felől jön a tejszag.

- Hát a régi betyárokat ismerte-e még?

- Éjdesapám. Még három napig tartotta is Rózsa Sándort. Mer szerette a kukoricát, mikor úgy sütni lehet, oszt bement a Podmanicki báró kukoricásába, s így tört a juhásztarisznyába egypár csüt. Kereste a jóvát. Hát ráteszi a kezét hátulról egy ember, hogy nem kend kapálta ezt. Má mindegy, csak egypár csövet keresek. Jó van no. Oszt beszélgetni kezdett vele, hát becsalta így a tábla közepibe, oszt ott hevert két legénye. Kérdezte, hogy ugyan miféle. Juhász. Hát a felesége? Az is csak juhászné vót mindig, míg élt. Hogy tudna-é nekik jó hideg vizet hozni. Hozott is éjdesapám. Hát egy kis főtt ételt? De hogy azt senki a világon ne tudja. Így három napig mindig beszélt vele, míg arra járt. Adott is neki egy olyan régiféle huszárpisztolyt, rezeset. De én mán nem beszéltem vele, kicsi vótam.

- No isten áldja.

- Sten - intett a kalapja felé a juhász, s továbbment a birgékkel.

6.

Megállottak újra a töltésen, s körülnéztek.

Most a legszebb az Alföld. Zöld színek hamvában lebeg a világ. Itt a rozs dús szőnyege, amint meghajlik a könnyű szél alatt, mint a gyöngéd bánat.

A távolban egybefoszlik az éggel az alkonyati párában. Harmóniában minden... A messzeségben már kékre borzong a pusztta. Csak ahol az ember beleszól, az emberi kéz, az emberi akarat: rögtön zavar, nyugtalanság. A tanya ridegen s kopáran.

De a Természet munkába veszi a kéz alkotását, s mohát zöldít a tetőn, s a náddal szegett házak kezdenek lápokká lenni. A kis eső táplálja s kedvesíti a mezők illatos szépségéhez.

- Milyen kár, hogy itt sehol fa - mondja csöndesen az idegen.

- Nem él meg.

Hallgatnak. A szó egyszerűen fedi a régi meggyőződést, de egy nagy tölgyfa a ház mögött zölden lombul.

- Milyen szép fa - vág vissza az idegen.

Nézik.

A fa komoran lengeti nagy bozontját.

- A gyümölcsfa sínylik - mondja a gazda. - Megeszi a penész. Otthon a kertemben van egy-két fa. Öt-hat esztendő alatt meghal.

- Valaha gyümölcsöskert volt ez az egész tájék - szól az idegen.

- A nem lehet.

- A török alatt.

- A rigén vót.

- Pusztasáson milyen a gróf kertje...

Hallgatnak. A grófi park.

Az idegen bátor lesz.

- Harminc év előtt ott se volt egy bokor se. Pusztta föld volt. Kukorica termett, kopasz volt a föld, mint a tenyér.

- Ha kukorica termett, akkor nem vót pusztta.

- Mellette most is pusztta a - mondta Borbiró.

- Igaz - bólint az idegen -, mellette most is nagy szik mezők vannak, csak a juh legel rajta. De mégis ott van a park. Nem tudom elfelejteni, mert most jövök onnan. Tulipánfa... Hol él otthon a tulipánfa?... Most úgy virít, lombos, kövér. Kaliforniában sem lehet szebb. Ma olyan lombos, mint Erdélyben vagy Svájcban. Talán a fajtákat kell megválogatni; vannak olyan fák is, akik meg tudják lelni a tápanyagot itt is. Különös, hogy a fenyőfélék milyen szépek. A tulipánfa mellett négy-öt méter magas ezüsfenyők vannak; óriás öble van, földig egy hibátlan test. Megérintettem a leveleit, szinte megborzadt, mintha érezné; olyan húsos, kövér minden kis tűlevelecske, mint a csecsemő ujjacskái. Kérdezem, mi ez? Abies concolor - mondta a gróf.

Kaliforniai jegenyefenyő. Otthon az édesanyja ölében nem lehet boldogabb, mint Pusztasason... Van olyan, hogy összenőnek a levelei, a tűlevelek pálmalevélförmán. Gingkoa biloba - mondta a kertész. - Gingkoa biloba... Salisburia adiantifolia... Balzsamfenyő is van, kékfenyő, tömjénfenyő, feketefenyő és az erdei fenyőknek minden fajtája...

- A tuják igen, az olyan - mondta Borbíró. - Az a városban is akad. De nagyon szépek.

- Furcsa, hogy ilyen egzotikus fák is megélnek ebben a paraszt földben. Mert a többi lombos fán nem is csodálkoztam annyira, a platánok nagyon szépek. A vadgesztenyefák is. S különösen a hársak. A kastély északi oldalán két óriási hársfa van, hatvanéveseknek néztem, s azok is csak harmincévesek, akkor ültették, mikor a kertet alapították. A bükkök is szépek. A vérbükk, a jávorfák, a bálványfa, a trombitafa, a cserfa, tölgyfa, mind remek.

- Elveszi azt a kis jó földet, ami van.

Az idegen elhallgatott. Jártatta a szemét a pusztta tájon.

- Száz év múlva nem ilyen lesz - mondta, a saját gondolatát folytatva. Nem értették egymást. Ő látta a jövő tanyáját, mikor a gazdák versenyezni fognak, hogy megmentse az életnek a fát. Mikor harcolni fognak, s az lesz a szép és a dicsőség, akinek boldogabb lombos tanyája van...

- Dániában - mondta.

- Mi van már megint abban a Dániában?

- Az északi rész pusztta. Olyan mint a mienk. Erre az öregek beültették fenyővel, harminc év alatt az lehullatta a lombját, a fenyő s a tölgy, akkor kivágták az erdőt, s felszántották a megmunkált földet. Ma búzát vetnek a földben. Ha fát nem tettek volna bele, ma is kopasz volna...

- A szikre hiába ültetik a fát - ismételte konokul a gazda.

- Egy-két nemzedék múlva egész más lesz az Alföld képe - szólt az idegen -, nem lesz ilyen romantikus kopár, de derültebb lesz, boldogabb s édesebb lesz, ha lombok közt jár a napsugár.

- Na akkor az unokáinknak jó lesz. De nekünk is jó - mondta Csuli. - No gyertek, nézzétek meg a kant. - Keresztülmentek a réten a füzesek felé...

- Mennyi víz van itt tavasszal, most meg nem bír egy csepp lenni - mondta Borbíró.

De még szépen él a fű, itt-ott virág is nyílik közte. Jó legelő ez a birkának, amely a legszerényebb minden állat közt.

- Nagyon derék ember ez a te Andrásod - mondta Borbíró -, csak dicsérni tudom.

- Már régen nálam van, beleszokott a kezem alá.

- Mért nem főzeti ki szappannak a hullott disznókat? - kérdezte Lekenczey.

- Nem babrálok én vele. Menjenek az árokba. Minek döglük meg.

Mikor a bokrokhoz közeledtek, egyszer csak fut elő a nagy kan. Mint valami őskori állat.

- Cső, cső - mondta neki a gazdája, és az ujjaival morzsolgatott, mintha kukoricát hintene neki.

A nagy disznó rőfögve jött oda, s csorgott a nyála, ahogy rőfögött. Olyan komoly volt, apró szemei úgy néztek, csak a nyála csorgott szakadatlan.

- Jaj ezt nagyon szeretem - mondta Csörgheő, s megvakarta a kandisznó hátát.

Az a lábához súrlódott, körülment a lábszára mellett, s mikor újra elibe ért, lefeküdt a fűbe.

- Jó van, kani, jó van - mondta a gazdája, s úgy duruzsolt hozzá, ahogy a gyerekeivel sose beszélt életében, mert a gyerekeivel szemben az volt az elve, hogy nem szabad kényeztetni. Talán soha életében meg nem csókolta egyiket sem, de ezt, mint egy szerelme, úgy vakargatta. Lement a tarkójáról a nyakára, a füle alá, s a kan boldogan hörgött, akkor a hasa alá nyúlt, s a rövid szőrt vágta kemény körmeivel. A kan egyszerre csak hanyatt vetette magát, s kitárta a négy lábát, s úgy adta magát a jóleső, bizsergető vakarásnak.

- Olyan ereje van ennek a kannak - dicsekedett a gazdája -, hogyha rátérgepelek a hátára, elvisz.

- Gyönyörű egy állat - mondták a vendégek.

- No gyere a vízbe - gügyögött hozzá a gazda -, gyere csak a vízbe, jószágom.

A kan felugrott, oly hirtelen s frissen, hogy senki sem várta volna egy ilyen roppant állattól, s előreszaladt a Berettyó felé.

Mikor a vízpartra értek, lementek a füzes közt, a víz sekély volt, inkább kiszáradt tónak látszott, csak éppen egy vékony erecske vitte tovább a vizét. Csuli vett egy száraz darab fát, s bedobta a víz közepére.

A disznó robogva ment be utána. Megtalálta a fát, s beharapta s rágcsálni kezdte a korhadt részit, aztán megfordult és kijött. Odajött sárosan, cafatosan a lábuk elé, s csak úgy freckelte magáról a fekete latyakot.

- Milyen okos - mondta a gróf.

- Okos e. Ez a buta. Kenyeret szoktam neki bevetni, s utána megy. De most nem kenyeret kapott, hanem fát, s azt is megtele. Okos egy állat ez.

A nagy kalapos kanászgyerek előkerült a falkától.

- No mi baj? - kérdezte a gazda.

- Semmi különös - mondta a gyerek ugyanolyan flegmával, mintha öreg kanász volna -, csak már nincs több, csak hét darab.

- Hét darab! - hördült fel a gazda. - Hát mennyi pusztult el eddig?

- Hetvenhat.

Csönd volt.

- Hát, most dögöljön meg tizenhat! - mondta vérekes szemekkel Csörgheő Csuli. - Most dögöljön meg naponta tizenhat, ha tud!... Megmondtam én, hogy vége lesz ennek a vésznek is eccer.

A kan lassan eloldalgott mellőlük, utánanézték. Egyszerre valamennyiüknek feltűnt, hogy a kan úgy megy, mintha szomorú volna, s a farka lóg, s a fejével úgy baktat balra, mintha szédülne. Egymásra néztek, s nem mertek szólani.

- Semmi baja - mondta Borbíró. - Ez ki fogja bírni.

- Csö, csö - kiáltott Csuli.

A kan abban a percben megfordult, megállott, s felemelt fejjel rájuk nézett.

- Röff, röff - mondta neki disznó nyelven a vendég.

Csuli hirtelen elfordult, s nyersen mondta:

- No, azóta hideg a bor, gyerünk a tanyába, no.

De csöndesen mentek. Mindnyájan érezték, hogy nehéz érzés, nagy indulat szorítja a gazda szívét.

Mikor felértek a juhakolhoz, a birkanyáj már a kútnál volt, s itták a földre fektetett válúkon a vizet.

A komondorok most is lustán heverték az árnyékon.

- András, állítsa már fel őket. Fene a kutyáit, de el vannak kényesedve.

András elibük jött a sertésólból, ahol a cigányasszonyok már seperték a kutricákat. Rákiáltott a nagy komondorra. A fiatalabbak fölcammogtak, de az öreg fekvé maradt, s semmi nógatásra meg nem mozdult. Csak mikor egy rúddal oldalba szúrta a tanyás, akkor vicsorította el a fogait, de akkor is csak ott maradt fektiben.

- Ezt az Állatkertnek ajándékozom - mondta Csuli. - Nézni szép, de nagyon lomha, nem való már tanya körül.

- Hát a Kálmán gyerek hun van?

- A fiatalúr? - mondta András - alighanem nagyba föl a feje. Bent vót a pásztor, darutollat hozott... Tanálta a zsellyéken...

- Majd adok én nekik darvászcodni, most, mikor itt a nagy vész - morgott a gazda.

Végiggyalogoltak az udvaron, s bementek a kis szobába, ahol egy asztal volt s néhány szalma-fonású szék. Két öreg karosszék is volt, de a fenekük már földig lógott. Csuli letelepedett szokott helyére.

- Üljetek le.

- Nehéz a gazda élete - mondta Borbiró.

- Hun az a bor, no - mondta a gazda. - Poharak vannak?

- Hozza mán a feleségem! - kiáltott be András.

Hallgatva ültek, s végre egy nagyon vastag, nagyon rendes kis asszonyszemély billent be az ajtón.

- Jó estét, tekintetes uram.

- Mán neked este van - nevetett Csuli.

Az asszony olyan piros volt, mint a bazsarózsa. Olyan kurta s olyan furcsa vastag, mint egy tőtött zsák.

Nevetett, s a fogai oly fehérek voltak, mint a porcelán. A szemei, apró, barna bogarak, úgy villogtak, mint a kíváncsi madaré.

- E mindig estét szeretne, ez a vánkös - mondta Csuli, s ráveregetett az asszony szoknyájára, ahogy az ráfeküdt előttük az asztalra, hogy a fehér abroszt elterítse.

- Szódavíz is van? - kérdezte a gazda.

- Van, tekintetes úr.

- Döfleg is?

- Az is.

- Minden van?

- Minden.

- Nohát akkor csak szilajon.

A menyecske úgy pergett, mint az orsó. Kiment, s egy perc múlva már hozta az üveget, a kék szódavizes palackot, s a tenyere tele volt apró vastag borospoharakkal. Úgy pergette ki a poharakat az asztalra, mint mikor a tojástartót pergeti a kosárba. Szép, hogy egy se tört el belőle.

A gazda maga töltötte tele a poharakat, s ittak.

Jólesett, mindenki fenéig itta a jó savanyú bort.

Akkor újra töltött. A szódavíz makrancoskodott, s Csuli félrespiccelt vele egy kicsit, akkor az asszony nyaka közé egy nagyot.

- Nincs húsvét, tekintetes úr - nevetett rá a menyecske, és kifordult a szobából, nyakából, füléből rázva a vizet.

Az urak hangosan, harsányan nevettek.

Hogy egy kis megnyugodott, csönd lett, a vendég érezte úri kötelességének, hogy megszólaljon. Szivarját két ujj között tartva, azzal a kedves értelmes nyugalommal, ahogy egy igazi úr beszél - aki meg van győződve, hogy ő most a világ legfontosabb és legokosabb dolgát mondja el -, igaz komolysággal mondta:

- Mádön van a családunknak egy darab szőlője - s nézte a bor szőke színét a kopott pohárban -, ott aztán olyan bor terem, amiről a világ semmiféle népének nincs még fogalma sem.

Alig lehetett észrevenni, de Csuli összehúzta a szemöldökét, mint mikor nem tetszik neki valami.

De a vendég oly egyszerűen s közvetlenül beszélt, hogy lehetett hallgatni.

- Nem is lehet megfizetni, nem is lehet eladni azokat a borokat. Igazán nem is fizeti ki magát a föld művelése, mert olyan luxuscikket produkál, ami földi halandók számára annyira drága, nincs rá vevő. Csak császárok, királyok fogyaszthatják.

- Mért oly drága? - kérdezte Borbíró.

- Ott van például az a hatvannégy literes hordócska. Ha tiszta arannyal mérnék le, még azzal sem volna megfizetve, mert először is ugyanolyan érték, ha a művelési, termelési kalkulust megcsináljuk, mint az arany, s aztán aranyat tudnak bányászni nagy tömegben, most olvasom, hogy a világ aranytermése négyezer mázsa: negyven vagon! - de ezt a tokaji eszencet nem lehet produkálni... Öt hold szőlőről van szüretelve, százharminchat liter...

- Aszú?

- Azokat az aszú szemeket szedik le, a háromrácós szemeket. Semmi egyéb, csak szemeknek a szüretelése. Mégpedig csak egy bizonyos érettségi, sőt aszalódottsági fokon álló szemeknek a kiválogatása. Most ezt beleteszik egy kádba, s megtörik. Ezt soha nem préselik, csak megzúzzák, s ebből olyan hajszálvékony érben, hogy az alig látszik, csorog össze három hónap alatt az az eszencia, ami aztán öt esztendeig forr. Az még ma is forr, sőt forr állandóan, míg a bor él. Mert a bor addig forr, amíg a benne levő cukor él. Mert a bor forr, amíg a benne levő cukortartalmat az erjesztő gombák fel nem dolgozzák szesszé. Most már, mikor elfogyott a cukor, elpusztulnak az erjesztő elemek. De az erjesztő dolgok sem élnek örökké. Azok is elpusztulnak bizonyos idő múlva. Tizenöt-húsz évig élnek el. S ha még akkor is van cukortartalom a borban, akkor az a világ legnemesebb bora, amelyik tovább nemesebb már nem lesz. De minél gyengébb a bor, annál hamarabb átdolgozódik szesszé a cukor benne, s akkor a

gombák elhalnak. Tehát az az igazi bor, ahol a cukor több, mint az erjesztő élet. Persze csak természetes, élő cukorról van szó, s nem szőlőcukorról, amit most gyárilag állítanak elő, s meghamisítják a természet legnagyobb termését.

- No és aztán mit akartok csinálni avval a kis hordóval?

- Fogalmam sincs róla. Az öregek azt mondják, hogy tizenöt évben egyszer van rá alkalom, hogy ilyen eszenciát szűrjenek, de van ott Mádon egy híres öreg kocsmáros, a Goldfinger, az azt mondja, huszonhét évvel azelőtt volt utoljára ilyen szüret, hogy ezt a minőségű eszenciát tudták produkálni. Hogy lehet hát ezt értékesíteni?

- No jó, de miben tartjátok azt a bort?

- Hordóban. Egy kis gönci hordóban.

- Ledugaszolva?

- Dehogy, csak rá van téve a dugó a szádájára. Hiszen mondom, az még most is forr.

- De hisz akkor fel kell tőteni, párolog. Mivel tőtik fel?

- Azt nem kell tőteni. Az nem párolog, abba már nincs víz. Nem tud mi párologni.

- Ki ivott már belőle?

- Abból csak nagyon komolynak látszó vevő kap egy gyűszűnyivel. Arról van most szó, hogy a német császárnak fogjuk elküldeni. A milleniumi pohárköszöntőjeért. A Lekenczey család megengedheti magának azt az úri gesztust, hogy annak az európai uralkodónak, aki az egész világ figyelmét felhívta a magyar nemzetre, egy ilyen ajándékot adjon a nemzet nevében. Biztos, hogy ezzel a ténnyel a magyar jövőt szolgáljuk.

Az urak hallgattak, érezték a szavak súlyát. A magyar jövő. Ennek a kis magyarságnak a titokzatos élete itt Európa közepén. Mily különös s milyen reménytelen. Az ember él s él, s leél egy fél életet, s eszik és iszik és mulat és búsul, de az ország sorsa eszébe sem jut, pedig ez a mindennap. Mintha nem is volna az ország határán kívül világ, mintha óriási falak vennének körül bennünket. Milyen távol van a német császár az alföldi kisúrtól. Ő is van, meg mi is vagyunk. De hogy a német császár valamit tehet, vagy valamiképpen befolyhat a magyar jövőbe, ez egy olyan fogalom, amely soha meg nem érinti a magyar koponyákat.

- Osztán, hogy van az, barátom, hogy egy ilyen jeles famíliának tagja odáig jutott, hogy könyvigéc lett? - kérdezte Csuli, mert még mindig volt benne egy kis ellenségesség az idegennel szemben.

- Van ennél szebb foglalkozás? - kérdezte Lekenczey. - Nézd csak, vannak írók, akik egész életüket arra áldozták, hogy a gondolataikat közlik az emberekkel. Szép, nemes, építő, nagy munkát végeznek önfeláldozásból. Olyanok, mint a papok, akik az Isten törvényét hirdetik, de önekik még fizetésük sincs érte, mert annak a lélekben élő Istennek a törvényét hirdetik, aki csak a kiválasztottnak jelenik meg. Hát ezeknek a nagy elméknek a műveit terjeszteni: lehet ennél valami szebb?... Talán egy szebb volt: megírni... De az író maga nem tudja terjeszteni a munkáját. A Krisztusnak is tanítványokra volt szüksége, akik az ő szavait tovább hirdessék. S bizony nehéz... Egy német könyvterjesztővel beszéltem... Mondja, hogy náluk ez csak egy egyszerű szakmunka. Neki csak meg kell jelennie, s mint egy hivatalnok intézi a dolgot, mert csak azt kell csinálnia, hogy a vevőt megkíméli attól, hogy bemenjen a boltba. Előterjeszti a listáját, megnézik s kijelölik, ami kell. De nálunk?... Itt egy könyvterjesztőnek mindennek kell lenni. Annak gazdának és kereskedőnek, magyar nemesnek és liberális zsidónak kell lennie, annak tudni kell lumpolni és érteni a világ minden tudományához: mert nálunk csak az a jó

vigéc, aki a személyes varázsával tudja a vevőt elbűvölni, hogy az ne tudjon kitérni a vásárlás alól... Nálunk nem szabad úgy menni be egy családhoz, mint „könyves”... Úgy kell bemenni, mint titkár, mint a jubileumi nagybizottság nagykövete, mint a miniszterelnök személyes küldöttje, másképp nem eresztik be. Ha megszagolják, hogy az ember könyves, akkor már ki is van dobva. Mert a magyar ember annyira vágyik a könyv után, hogy a legdurvább módon védekezik önmaga ellen, hogy rá ne beszélhessék.

Csuli nevetett.

- Ez így van.

- Nahát nem?... Ha már egy félóráig beszéltem valakivel, az nem bánja, aláírja. Tudja, hogy a könyv úgyis kell, hát inkább aláírja, csak ne kelljen tovább küzdeni magával, hogy vegyen, ne vegyen. Mert olyan sok csodálatos dolog van ebben az országban: a könyvet mindenki drágának találja. De mért?... Nem drágább, mint egy kiló hús, egy liter bor vagy pláne egy-két üveg pezsgő. Vagy mint a cigány, vagy mint a csizma. Azt mondja a magyar, hogy a könyv ellen védekezzék: nem engedhetem meg magamnak, mert húst kell venni, meg bort meg csizmát, meg nincs pénzem... Hát hogy: annak a szegény agyvelőnek nincsen szülesége táplálékra?... Csak a hasnak?... meg a tyúkszemés bütykös lábnak? Ennek kell a védelem, de a léleknek nem kell?... Hogy? miként akar a magyarság szélesebb látókörre szert tenni? úgy, hogy a patikában diskurál? egymással?... csak a könyvek útján lehet... Mert a könyv eljön Londonból s Párizsból és Jasznaja Poljanáról és a világ minden tájáról, s elhozza a kiválasztottak kiválogatott gondolatait, ez is diskurálás, de a nagy lelkekkel... Mért nem akartok hát könyvet venni?

- No add ide - mondta nevetve Csuli.

A vendég a zsebébe nyúlt s kivett egy nagy gyűjtőívet.

Csuli átvette s nézegette.

- A sógorom megvett a múltkor valami „Gyémánt könyvtár”. Azután megjöttek a könyvek, s mérges volt. „Há mér vetted meg, mondtam neki, ha ilyen mérges vagy?” „Hát a fene egye meg: a vigéc akkor jött, mikor éppen mosdottam, s avval jött be, hogy az alispán üzent valamit; hát gyűjjék be, osztán kisült, hogy fenét az alispán, könyvet hozott. Én meg éppen mosdottam, osztán nem tudtam vele vitatkozni, mert prűszköltem a vizet: adja ide, mondtam, s aláírtam, végig is fröcsköltem az egészet.”

Nevettek.

- Nem látom pápaszem nélkül - mondta Csuli, s eltette a gyűjtőívet a zsebébe.

Borbiró kacsintott a vendégre, hogy milyen kolosszális tréfa lesz még ebből... De az bizony eszébe se jutott, hogy aláírja.

Nézték a bolhászzkodó komondorokat.

- Bolhás - szólt a vendég.

- A van neki elég - felelt a gazda.

- Egyebe sincs - szólt Borbiró.

- De sokat szenved az attul. A kutyák rákfenéje az a kín, amit a bolhák okoznak nekik: kik-miknek szociális izgatásai miatt örökösen vakarózniuk kell.

Nevetésben törtek ki.

- Meg is értem a kutyabagosiakat, hogy pályadíjat tűztek ki olyatén irodalmi munkára, amely módot talál, hogy miként kell a kutyákat a kízó bolhacsípésektől megszabadítani, úgy azonban, hogy emiatt az életért való küzdelem jogában a bolhák se szenvedjenek csorbát.

- Nagyon jó! - harsogott fel Borbíró.

- A szilasbalhásiak, mikor olvasták a hirdetményt, felemelték a pályadíjat.

Alkonyatig ültek s iddogáltak.

Alkonyatkor megáll az ajtó előtt egy cigányasszony.

- Mi az, fecske - mondta a gazda.

- Egy kis bort instálom, tekintetes uram.

- Bort! Még mi a fenét! - mondta Csuli.

- Hát egy kis lőré, kezit csókolom, tekintetes uram.

- Bor nincs.

- Amit a hordóbul kimosnak, az is jó lesz a szegény cigánynak.

- Nincsen bor, de aki akar pálinkát, kaphat. Ha kimondtam, megadom.

- Hát az is jó lesz; ni! Csak aztat nem szeressük nyáron, mer mirges.

Csuli fogta a butykost, s nagy kényelmesen kiment.

- No gyertek. Csak aki akar.

A sok cigányasszony felgyűlt, s csomókban állott a kis ház előtt. Ő pedig töltött nekik, s úgy alkalmazta, hogy először annak adott, aki szerényebb volt, de azoknak, akik szájasabbak s szemtelenebbek voltak, kettőt, hármat is töltött.

Egy sovány parasztember jött be, a szomszéd tanyásgazda, akinek erre kellett hazamenni a töltésen, szó nélkül köszönt, s leült az eresz alatt.

- Hogy van, szomszéd?

A szomszéd, aki nagyon unott vendég volt, mert mindig itt lógott a tanyában, komolyan bölintott, hogy semmi különös baj nincs.

- Hát maga iszik-é egy pohárral?

- Még mostan nem zavarom.

A cigányok elszéledtek.

- Azt megmondom, hogy éccaka senki ki ne merjen mozdulni a palotából, mert a kutyák el vannak eresztve. Osztan nekem is az a szokásom, hogy éccaka kijövök a puskával, s ahol mozgó alakot látok, lepuffantom; sose kérdelem én, ki vót. Hónap megy az árokba a disznókhoz.

Az urak hátul nevettek, de a cigányoknak borsózott a hátuk, mert egy pillanatig sem kételkedtek benne, hogy a tekintetes úr habozás nélkül szavának áll.

- Pisztrángot nem árultok? - kérdezte a gróf a cigányokat, de azoknak derogált, hogy idegen ember kérdésére feleljenek. Mert ha már a cigány hozzászokott is, hogy a maga falujabéli urak mindig csak tréfáljanak velek, de azt nem tűrik, hogy akárki...

Elkotródtak, s akkor Lekenczey vidáman mesélt:

- A pisztrángok jutottak eszembe ezekről a cigányokról - mondta, s előrehajolt, csöndesen, ahogy szokott. - Mikor az első feleségem meghalt, szegény, tüdőbajban halt meg, s én is kaptam tőle egy kicsit - de hát mi volt az nekem, elmentem a Tátrába, s két hét alatt kikúráltam... - maga is nevetett magán, olyan vasszervezete volt. - Szóval kérdeztem az orvost, mit egyek. Azt mondja: maga olyan vidéken lesz, ahol sok pisztráng van, egyen sok pisztrángot... No, gondoltam, ez nem is olyan rossz orvosság... Szólok a vendéglősnek, hogy adjon pisztrángot. Nincs. Hogy lehet az?... Hát ők nem tudnak pisztránghoz jutni... De hisz itt tele van az egész vidék hegyipatakokkal, ez a pisztrángparadicsom. Hát az nem úgy van, mert a szepesi püspöknek is itt van a pisztráng-halastava a szomszédban, de a halászat bérbe van adva, s csak a legnagyobb nehézségekkel lehet Kassán és Prágán keresztül pisztrángot kapni.

- Ez így van - szólott Csuli -, mikor a Balaton mellett voltam a feleségemmel, egyszer meg akartam neki mutatni a híres balatoni fogast. Szólok a főúrnak. Azt mondja, hogy nincs. Hogy lehet az?... Hát aszondja, ma nem jött a vonattal Pestről...

- Mindenki nevet, mert első pillanatra lehetetlennek s furcsának tetszik az efféle - folytatta a vendég -, de Magyarországon hozzá kell szokni ahhoz, hogy ez nem furcsa: ez természetes dolog. A víz nem az emberé. A víz a szepesi püspöké meg a balatoni bérlőké. S ők nem adnak egy darabot sem a helybelieknek, mert jobban tudják eladni a pesti vagy a bécsi piacon. Csak ez a mi kulturátlan fajtánk emlékszik még mindig az ősi érzésekre, hogy a föld közös, meg a víz is közös, hogy azt az Isten adta, mint a paradicsomkertben... Én legalább jól emlékszem, hogy valósággal dühroham fogott el, hogy az egész Tátrában egy darab pisztrángot nem lehetett kapni. Hogy azt Prágából kell hozatni, mert ott volt a bérlő társaság központja. Már úgy volt, hogy letelik a kúrám, s egy pisztrángot se látok, mikor sétálok egy este, s egy öreg cigányasszony jön elibem a fák alatt. Zsebembe nyúlok, hogy egy darab krajcárt vessek neki, azt mondja, akarok-e halat venni? Hogyne akarnék. Kibontja a batyuját, hát valami olyan gyönyörű pisztrángok vannak benne, amelyet még életemben nem láttam. Persze rögtön megvettem, és viszem haza a vendéglősnek. Az is nézi, az is bámulja. Valami csodaszép halak voltak. Elkészíttetem, s jóízűen elfogyasztom. Aztán gondoltam, hogy aki egyszer jót tett, másodszor is hajlandó lesz rá, s újra csak arra sétálok, s csakugyan megint jön a cigányasszony. No akkor aztán meg is alkudtam vele, és attól kezdve jól éltem. Volt pisztráng dosztig.

- Nem ment Prágába az engedélyért.

- Nem. Ő épp olyan ősemlék volt, mint a lelkem mélyén én magam, és mi mindnyájan. A jóisten azért teremtette a pisztrángot, hogy én egyem meg, ne más - gondoltam magamba... Hanem egy reggel felveszem a helybéli újságot, s van benne egy nagy cikk: „A szepesi püspök halastavát kifosztották.” Mingyárt megdobbant a szívem, s olvasom, hogy a szepesi püspök óriási költséggel és fáradsággal pisztrángost létesített, s a külföldről hozatott anyapisztrángokat ismeretlen orvhalászok kirabolták a tóból... Bizony meg is mozdult bennem mingyárt az anyapisztráng, s mikor azt olvasom, hogy „a tetteseket elfogták, s az orgazdáknak nyomában vannak”, azonnal hívtam a vendéglőst, s mondtam, hogy be van fejezve a kúra... Olyan gyorsan elutaztam, ahogy csak lehetett... Addig, amíg ettem az anyapisztrángokat, közel éreztem magam az őstermészethez, mikor azonban az orgazdákat nyomozták, egyszerre vittem az irhámát kultúrtájakra.

Már a másik alig várta, hogy vége legyen e történetnek, belevágott:

- Soha semmiféle fejem foka nem bírta a hivatalfélét - mondta Csuli. - Nem tudom, a fiaimból mi lesz, de nekem se vette be a vérem még csak a szagát se annak, hogy valamifajta beamter legyen belőlem.

- Magyar ember nem hivatalnoktermészet. Nagyon kemény, nagyon büszke, s a maga feje után akar menni. Nem lehet neki parancsolni - mondta a vendég.

- Úgy van - mondta Csuli. - Vót nekem egy nagyapám, még abba a világba, mikor a csizmadia, ha nemes volt, nemzeti nagyuram titulust kapott, a jegyző meg csak mester uram volt. Mert kis falukon a jegyző volt a tanító. Úgy is hívták, hogy „kántor uram”... mert ő kántált eleve-
neket és holtakat... „Nótárius uramnak” is hívták osztán, mert ő volt a falu pennája. De „nemzeti nagyuramnak” senki se hívta, ha nem volt kutyabőre. Ellenben gazdája volt több, mint hivatala, parancsolt neki a vármegye, a szolgabíró, a perszekútor, a kupaktanács meg a pap, de legfőképp a földesúr... Nem is ment erre a mesterségre, csak aki olyan hitvány ember volt, hogy még katonának se kellett, még kötéllel se fogták.

- Hát mi van a nagyapáddal, Csuli?

- Hát a nagyapám elment. Rászánta magát, pedig nemesember volt, de még három gimnázium-ja is vót, a madarasi kollégiumban, ahol a pap meg a mester meg a szomszéd falubéli kovács vótak a professzorok... szóval, nagyapám a hétszilvafás domíniumból egy és egyharmad fát örökölt, osztán megházasodott, gyerekeket nemzett, mint a Biblia mondja, s a sok síp addig trombitált, míg belátta, hogy egyébre nem való, csak hogy államhivatalnok legyék belőle.

- Angyali.

- Ősi vagyonát elzálogosította, csak egyet nem, a nemesi kevélységet.

Vastagon s keményen nevettek össze. Ezekben is mind megvolt ez a vér, mintha hájjal kengették volna őket, olyan jóízűen nevetgéltek Csulinak minden szaván. Mert a magyar kisúr erre a legbüszkébb, minden tulajdona közt, arra hogy ő „büszke”. Mindegy, hogy mire. Egyik a lovára, más a tajtékipipájára, van, aki a tehetségére, van, aki butaságára, de az a fontos, hogy „büszke! kevély! fenn hordja az orrát...” az istennek se tér ki... Nézd, hogy dagad a nyaka ereje, nem is harcol, csak megfeszíti.

- Hát a nagyapám első hivatalos dögába megy a megyeszékhelyre, az alispán elé.

- Nohát, mi járatba van? - kérdezi az alispán.

Nézi az alispán az írást, sok benne a helyesírási zűrzavar.

- Mi vót azelőtt?

Nagyapám a mellére üt. - Hazafi!...

- Jó van - aszongya az alispán -, oszt mi járatban van kend?

- Kend?

Elképed a nagyapám, kikerekedik a szeme a helyibül...

- Micsoda?... Ki a kend?... Ha én kend, kend is kend!...

Sarkon fordult s visszament az egy és háromfertály szilvafája alá...

Harsány kacagás repedt ki a szájakon. Úgy ültek itt az urak, mint a tábortűz mellett vagy a megszállott vidéken a nagykocsmán a hadfiak. Elvetve magukat, szélesen és vastagon. Ezeknek egyiknek sem látszott az arcáról a holnapi hivatal vagy a másnapi munka vagy az élet gondja. Nem volt itt megtört derék s lehajtott fej. Ezek mind katonafaj voltak, szinte kereste az ember a fogasokon a felakasztott fegyvereket. Gondtalan, kemény, bővérű emberek voltak, akikből csak úgy sugárzott a vad magyar élet.

- No, Fancsali szomszéd, hát magának mi kell, édeset vagy keserűt kíván?

A szóotalan szomszéd megmozdult.

- Kesperűt, tekintetes uram.

- No, András, add csak azt a keserűt. Ott a sarokban a keserűvizes üvegbe, hogy el ne tévesszük.

András kihozta a másik üveget, amibe ugyanaz volt, mint az elsőbe. Csak a patikában egy likőrös és egy keserűvizes üveg volt kéznél.

Jó porciót töltött, s a Fancsali szomszéd elvette. Nagy nekifohászkodások után megitta.

- Kell még egy?

- Kell.

Újra megitta.

- Még egy?

- Má nem kell több.

Evvel a szomszéd leült az előbbi helyére, s ült hűségesen tovább. Olyan egy furcsa ember volt, hogy el bírt ülni hétszámra.

- Olyan e, mint te vagy - mondta a gazda Borbirónak -, ez a Fancsali is el tudna kvaterkázni a Sárga Rózsában egyedül; ez is tudna koccintani magamagával. Hogy az a jó isten nem adott neki kétszázhetven holdat hozzá. Pedig azt úgy kellett vóna osztani, a vagyont, aszerint, kinek mire van tehetsége. Ez igen jó csendes Co tudna lenni.

Borbiró nevetett.

A kondásfiú jött.

- Tekintetes uram, beteg a nagy kan.

Csörgheőből felhördült valami állati hang.

- Beteg?!

- Mán fekszik, osztán ordít, se nem eszik, se nem iszik, csak fűj belőle a tüzes pára.

- Beteg - mondta Csörgheő -, akkor én is beteg vagyok.

Lekönyökölt, s nem bírt magával.

- Tessék jönni megnézni.

- Nem nézem meg, mert nem akarom látni.

Csak ültek s ittak.

- Híjjátok a cigányasszonyokat, hadd danoljanak nekem.

A cigányasszonyok az András parancsára körülülték a kis házat, s szent énekeket kezdtek énekelni.

Csörgheőnek a szeme nedves volt, úgy ült mereven s komoran, s csak a fejét csóválta, hogy ezt nem lehet érteni, ezt nem lehet megérteni, ezt az isteni gondviselést.

Lassan egészen sötét lett. Az a különös pusztai sötétség, amelynek se csillaga, se holdja, fekete ködfelhők boronganak a pusztá felett, mintha a tengert álmodná vissza a föld, s a mozgó lény a tenger fenekén lézengene, mint a nagy óceánok titkos állatai.

7.

Kocsizörgés.

A pusztán a legnagyobb újság, ha kocsi érkezik. Az emberek mingyárt új emberekké lesznek. Valami egészen különös izgalmat kelt a vendég, egy új kocsi, s gyakorlott fülük már a szekér zörgéséből felismeri, ki lehet, ki jöhet. Itt mindig az ősi nyugalomba puhul bele az ember, abba a roppant csöndbe, amelyet egy kutyaugatás már felver. Mert a kutya nem ugat ok nélkül, legalább egy leszálló varjú kell hozzá, hogy a komondor szóra nyissa a száját. Az a néhány ember s néhány állat a tanyán, mind személyes ismerőse, születésük óta, ők nem beszélnek meg a napi eseményeket, nem pletykálnak egymásról, s így nincs az ugatás szent vágya bennük. Ha mégis egy-egy fiatalabb s éretlenebb komondor elálmodik, valami nagy és szép lendület támad benne, s felemeli a fejét, s elugatja magát, vagy körülfut az udvaron, s hogy a heverést kirázza magából, egy vidámat csahol, azt a tanyások füle érti.

Egész más az, mikor kocsizörgés jön, s a kutyák mint a bőszült fenevadak rohanják meg a kerekeket, vagy ha idegen megy el a tanya előtti úton, s fél kilométerre elébe szaladnak, s a vadászt is lehúzzák a veszett acsarkodással, olyanokra aztán mindenki kinéz s felfigyel, mi lehet az.

Most a kutyák ismerősen csaholtak, s a gazda csöndesen megszólalt:

- Zoltán jön.

Nem egyedül jött, hanem a nagybátyjával, az ezredessel, Zselyei Balogh Ábellel.

Az ezredes szürke vadászruhában volt, magas kövér ember, kis bajusszal, olyan kegyetlen fekete kis szőrrel az orra alatt, amely sohasem nőtt se vastagra, se hosszúra, egészséges arcszínű bronzember volt, akinek kemény barna szemei ugyanolyan nyugodtan s különös alföldi higgadtsággal néztek, mint azoknak a pusztai nyugodt vadaknak a szemei. Különbözik remek ember volt, egyenes, mint egy szálfá, s oly kevés beszédű, hogy nála már az is túlzás, ha egy jónapot mond. Igazi honvédhuszár ezredes, nyugalomban.

De Zoltán annál elevenebb volt, s tajtékosan vidám. Idekinn a tanyán ő egész más ember volt, mint bent a városban. Itt nem érezte a felesége nyomasztó szellemét magán. Itt olyan volt, mint ifjúkorában, mikor még valakinek indult, vidám s cselekvő embernek. Ilyenkor mintha újjászületett volna.

- Mi van itt? Vásár? búcsú? - kiáltotta nevetve, s körülnézett a gerendákon kuporgó cigányseregen.

A cigányasszonyok összehajoltak, mint a nád, és susogtak a maguk csudálatos idegen, károgó s vijjogó nyelvén. Ezer év óta élnek itt, egy idegen faj között, s ezer év alatt nem felejtették el a maguk nyelvét, és nem tanulták meg jól egy szavát annak a nyelvnek, amelyből voltaképpen megéltek. Oly távol voltak egymástól, mintha külön földgömbön élnének, ahogy a vizek a kövek nyelvét meg nem értik, s ahogy a kövek csak elfeketednek a tenger árában az évezredek mosás, mosogatás közt, úgy barnultak itt ezek a világosabb s más anyagú magyarok közt.

- Szervusztok, cimborák.

Kezet fogtak.

- Táncoljatok, morék.

De a cigányasszonyoknak most nem volt kedvük hozzá. Mind csak ült, és valamennyi a hasát szorongatta. Folyton el-elűntek csapatokban, meg visszajöttek s gubbasztottak, mint a varjak. Senki se tudta, mi bajuk, csak Csuli, aki rendületlen komoly arccal leste a krotonolajas pálinka hatását.

A kutyák kis távolságban állottak, fellobogózott farkakkal, s kitartóan csevegtek. A gazdájuk intett nekik, erre elhallgattak, s mint az őrálló katonák, készenlétben maradtak, s várták az események fejlődését.

- Nézd csak a szomszédot - mondta Csuli -, ez is bevett már egy porció orvosságot.

S odafordult a szomszédjához.

- Hogy van, Fancsali szomszéd?

A szótlán szomszéd megmozdult a tőkén.

- Nem tudom, tekintetes uram.

- Gyertek ki a házból az isten ege alá - mondta Zoltán.

Kitették az asztalt a kis ház elé. Most az ég nagyszerű sátora lengett felettük, s ott ültek meg. Az asztalka egyik végén Csuli, vele szemben Zoltán. Csuli mellett egyfelől az ezredes, a másik, oldalon a vendég és Borbíró.

Gallyat hordtak a tűzre, s nagy láng lobogott a kopasz eperfa alatt.

- Mintha egy boszorkánykonyha volna - nevetett Zoltán -, süssetek ludat! - kiáltott nekik.

- Valami istenverte bajom van - mondta Fancsali szomszéd. - Ennek is ez az én betyár feleségem az oka, kiverem a szemit, ha hazamegyek: mert sose ad nekem vízi edényt, a kopolyából ittam, az ártott meg bizonyosan.

- A lehet - mondta Csuli.

- Aj, tekintetes uram, tessék mán adni még egy pohárral abbul a jóbul.

- Szívesen, szomszéd, édeset vagy keserűt?

- Keserűt.

Jó pohárral töltött neki.

Az urak arca pukkadtt a nevetéstől, de nem mutatták. Valami oly komikus volt a szomszéd keservessége és a Csuli álnok komolysága, hogy az élőfát is megnevettette volna.

Milyen áhítattal hajtotta fel a pohár pálinkát, meg is dörzsölgette utána a mellét.

- Mán érzem is azt a drága jó erejét.

- Egészségére, szomszéd.

- Repkednek a virágok - mondta a kis menyecske.

- Fogj csak egyet! - kiáltott rá Zoltán.

Az asszony ügyesen már el is fogott egy lepkét.

Zoltán átvette s megmutatta.

- No gyertek, nézzétek meg ezt a virágot. Nézd csak, milyen rettenetes dühös szemei vannak. Kidüllednek s vadul néznek, nézd, milyen iszonyú az állkapcsa. Képzeld el nagyban, óriásban, akkorában, mint egy ökör, ha ez feléd repül...

A fantázia egyszerre megnövelte a kis lepkét, s érezték, ahogy elkapja őket egy irtózatossággal.

- Nem olyan nagyon ártatlan és tündéri lények ezek. A tigris fején nincs ekkora kegyetlenség.

Most eleresztette. A lepke, bár egy kicsit meg volt gyötörve, néhány kis kapaszkodás után felszállt.

- Gyönyörű - mondta a tanyásné.

- Szép kicsi lepke.

- Hát igen - nézett fanyarul Zoltán -, nem kell közelről megnézni semmit az életben. Közelről minden félelmes és csúnya, minden csak távolról szép. Mi is itt. Nézd meg nagyítóüvegen a kezedet, eliszonyodol, és nézd meg alaposan az életedet, borzalom, amennyi önzés, falánkság és kegyetlenség van bennünk. Ha az ökör tudná, hogy egy ilyen kedves kis szájacská azért olyan vidám, mert az ő vesepecsenyéjét fogja holnaphoz egy hétre megenni... kisütve bifszteknek, mustárral... tojással. Szegény tyúk azért tojik egy ivadékot a szent és nagy jövőre, s a mustárnövény azért virágzik oly kedvesen és boldogan az isten színe alatt... Egy molylepke egy év alatt tizenkét juhot volna képes megenni. Annyi petét rak, hogyha az mind kikel s felnő, tizenkét juh gyapjából készült minden ruhafélét felemészt... S még csak nem is szép ez a diszkrét molyocská...

- Rettenetes.

- Bizony rettenetes. Mindenesetre rettenetesebb egy ökörnél. Mert az ökör csak a maga személyében fogyaszt, de ez az ivadékaiknak ezredeivel.

- No a fene egye meg a lepkéjét, de sokat tudsz róla, inkább igyál - mondta az ezredes, és odakoccintotta a poharát a Zoltánéhoz.

A vén cigányasszony somfordált elő.

- Nem adnak ludat, nagyságos uram - szólt éneklő panaszkodással.

- Nem adnak?... Ejnye te szegény... Há mér nem adnak nekik, András?

- Guta a bélükbe - nyelvelt a kis kövér tanyásné -, még mi a csudát.

Zoltán megmarkolta a menyecskét, hogy csak úgy pattant annak kemény teste.

- Trézsikém, add kölcsön a nagy gúnárodát, holnap kettőt kapsz helyette.

- Sose látom én azt - mondta az asszony -, ismerem én a tekintetes urat.

Erre nagy nevetés lett.

- Nono, Zoltán, nono. Itt elmaradt valami - ugratta az ezredes az öccsét.

Zoltán nevetett.

- Ami késik, nem múlik - mondta rá, s kacsintott.

Mindenki vele nevetett, értették egymást a Trézsi ügyekben.

- Nem is lúd kell ilyenkor - szólt az ezredes. - Hát nem tudjátok a nótát, hogy

*Akkor örül a rajkó
Mikor deglik a gyisznó...*

Újra kacagtak. Minden szóra. Kirobbanóan. S csakugyan csak engedély kellett, nemsokára disznócombos forgattak nagy nyáron a tűz felett a cigányasszonyok. Azok is vígabbak lettek.

- De most már aztán danoljatok valami szép cigánynótát - dirigálta őket Zoltán, s fel is krúgatott egy síró, zötyögő cigánydal, s furcsa volt az asszonyraj, ahogy ott guggoltak a tűz körül, s nyúzzák a messze keletről hozott éneket. S remek volt a kép, ahogy a vigyorgó füstös arcok csivogtak, csárogtak, még meg is szépültek az éjszaka villámló fényében. Vigyorgó, vijjogó különös nép, ősi faj, mintha a keleti puszták születtek volna újra, s az urak úgy el tudták nézni őket, és trágár tréfákkal avatkoztak bele a képbe.

*De man mol la durulyasza,
De man mol la durulyasza,
Ke me dau tut la bragyasza,
Ke me dau tut la bragyasza.*

*Szakade pengye roma,
Ke hasz lenge but zsulta;
Kerel lesz la csorimasza,
Faj pijel ta barimasza.*

*(Adjál jó bort egy hordóval,
Adjál jó bort egy hordóval,
Mert megraklak a furkóssal,
Mert megraklak a furkóssal.*

*Nagyot kurjant a cigány.
Ha tallér van a markán.
Megkeresi nagy szegényen,
De megissza nagy kevélyen.)*

Maga az ezredes érdeklődött legjobban irántuk. Közéjük állott, s táncolni kezdett velük.

Ez is inkább valami mutatványnak látszott, mint mulatságnak. A rajkók cigánykereket hánytak meztelen testtel, s az asszonyok a pálinkától megszédülve különös, buja, keleti módra táncoltak, combjukat verve, szoknyát emelve és hasukat röttyesztve. Az ezredes úgy kommandírozta őket, mint egy karmester, s úgy rázatta őket, mint a tyúkot, ha megriasztják.

- Maga mért nem táncol, Fancsali szomszéd?

- Jaj, megvert engem az isten - nyögött a szomszéd -, bár hazamentem volna a kapával az este. Nagyon odavagyok, tekintetes uram. Agyonverem azt a betyár asszonyt, ha hazamegyek. Tessék mán adni még egy kis pájinkát, mert egyéb meg nem gyógyít.

Az urak hahotáztak, jobbra-balra kezdtek dőlni.

- A fene a paraszt istenit magának - mondta Csuli -, mind megissza a kis pájinkámat, de nem sajnálom, mert jó szomszéd, felkeres.

Az ezredes tapsolva jött vissza a cigányok közül, s mint kadét korában szokta, úgy ült le az asztalnál a székre, hogy előbb a jobb lábát átvette a karján, mint egy akrobata. Úgy szakadt bele a gyékényfenekű székre. Ő volt az egyetlen, aki nem tudott semmit a pálinka titkáról.

- Igaza van, Fancsali szomszéd - mondta -, nekem is csak ez az egy az orvosságom. Barátom, fél esztendő alatt tizenhat kilót adtam le.

- Fontot, Ábel bátyám - mondta Zoltán, aki szintén kezdett nagyon kinyílni. - Mit modernizáljuk ezt a világot, beszéljünk csak a magunk nyelvén. Még a mi korunkban úgy híjták azt, hogy „font”... Minek ez az átkos újítás, ez rontja el jáz velágot... Sukk meg marok... így tanultuk ezt Mária Terézia idejibe!

Az ezredes csendesen mosolygott. Zoltán volt az egyetlen a világon, akinek ilyen tréfát megengedett, de ahogy az idő előrehaladt, s a kis rózsásóra a szobában a falon egyre szorgalmasabb kitartással ütötte az órákat, Zoltán élt is evvel a szabadságával.

- Azt mondják, hogy sok a gyomorsavam - mondta az ezredes. - No, mondom feleségemnek, Rhédey Zsuzsinak, a nem lehet, mert velágéletembe a savanyút szerettem. Há minek szerettem vóna, ha úgyis lett vóna bennem elég savanyóság.

- Logika - mondta rá Zoltán, s pengette a hegedűjét -, lúlogika, kedves Ábel bátyám, mert a lú is aszongya: nem eszek keserűlaput, mert úgyis elég keserű az íletem. Jaj mer igazá is van, mer mindig ű van alul, osztán a huszár van felül, kedves Ábelem.

De az ezredes úgy szerette ezeket a jó tréfákat, hogy a viláért ki nem lehetett hozni a sodrából ilyen zoltáni savakkal, hogy is lehetett volna, mikor haláláig imádta, ha dalolni kezdett az öccse, ha rágyújtott a nótára, hogy aszongya:

*Kík a szeme... göndör haja...
De gyönyörű kis jány maga ...*

Mert nagyon kedves is volt Zoltán, ha így kigyúlt a kedve. Mert úgy muzsikált, mintha a hegedű a szíve hangja volna. És úgy dalolt, mintha a madár megszólal az erdőben. Nem dalolt ő szélesen és lóbogósan, csak úgy beszélgetett a hegedűvel. Inkább csak pengette, zengette a hangokat, kísérgette a saját édes barna tüzes meleg baritonját, szikrák villogtak benne, mint a megpiszkált pásztortűzben, s úgy lóbogott ki benne az érzés, ahogy a tűz magasra csavarodó füstjétől a pusztai sellők repültek fel.

- Meine Herren und Damen - folytatta Zoltán szónokolva, rezgett hanggal s kiköpött szívvel, bátyját csúfolgatva, ezt az őskatonát, a magyar „közös huszár”-típust -, Májne Herren und Dámen!... Legnagyobb uralkodónk, ötödik Ferdinánd egészségére!

Összekoccintották a poharakat, s ittak.

*Muzsikálnak, muzsikálnak,
Ablakába egy kis jánynak...*

És Zoltán csóvásán lobogtatta, sóhajtotta, kurjantotta, zokogta bele az éjszakába:

*Kík a szeme... göndör haja...
De gyönyörű kis jány maga...*

És senki se mondta neki, hogy: tudjuk, neve Rozika...

Nem bizony, mert abból rettenetes veszedelem lett volna. Mert ennek a szegény embernek egy iszonyú titka van az életében: az a kis summáslány, akit már másfél esztendő óta őriz a tanyáján, s aki miatt oly veszettül boldogtalan, hogy azonnal kész volna emberhalálra, ha valaki merészelné csak említeni is.

Mert ez szent titok, és ezt csak így lehet meggyónni a világnak, csak így, hangon keresztül, nótán keresztül, a nyirettyű buján jajgató hangján keresztül.

- Szökik a cigány! - kiáltotta Borbiró.

- Utána - mondta az ezredes -, ne hagyjátok.

De már Zoltánnak nem kellett a cigányok, már ő benne volt a veszedelmes hangulatban, s hogy elterelje az egész világot, újra emelte poharát.

- Májne Herren und Dámen... a legnevezetesebb hazafiak, gróf Karaffa és báró Haynau egészségére.

Koccintottak s nevettek. A magyar világnak még ma is ez a két név a leggyűlöletesebb a világhistóriában, s a magyarélet vad sebe, hogy a Haynau szobra ott áll a Ludovika kertjében, ahol többek közt Zselyei Balogh Ábel is nyerte neveltetését, s mint közös tiszt köteles volt tisztelegni a szobor előtt.

- Volt egy lázadó, doktor Kossuth - mondta Zoltán rém komolyan, kezében a tele pohárral -, vasz für ajne foglalkozás is volt civilben?

- Fiskális!

- Million kartács és bomba! dreimal hoch und tausendmal hoch! Annak nem kívánok mást, csak hogy: éljen; éljen, elljen... A többi közül pedig: a nagyok és hősök közül, a Lobkovitz, Metternich, Moskovitz, Windischgritz és a többi főjeles... szívünk erre ámmenez... egy közülük vesszen meg... és a többit marja meg!!!... Hoch, hoch, hoch!...

Oly kedves volt s oly mulatságos, és amellet oly jelentőséges itt az alföldi éjszaka tengerpusztaságában: koccintottak s ittak.

*Szerelemnél jobb az álom,
mert az álom nyugalom,
a szerelem... szívfájdalom...*

Dalolta Zoltán; s csak úgy ömlött, mingyárt átmenet nélkül egyik gordonkahangú nóta a másik után:

*Kimentem én a szőlőbe,
Kapát vettem a kezembe,
Felakasztottam egy fára...
Bort ittam az árnyékába ...*

- Ez a maga nótája, Fancsali szomszéd.

Fancsali szomszéd értette, hogy ez azt, jelenti, hogy mehet a fenébe.

Meg is mozdult s nyögött.

- Jaj, tekintetes uram, nincs is nagyobb kívánságom, csak hamar hazamenni s lefeküdni az ágyba, mert igen pogányul vagyok. De nem merek elmenni, mert beleesek a Berettyóba, az istenit ennek az asszonynak, ma még megtaposom, mint a káposztát.

- Hozzatok neki egy lámpást - mondta Csuli -, lámpást a derék Fancsali szomszédnak.

A tanyás istállólámpát hozott, amelyben gyertya volt, mert csakugyan ebben a feneketlen setétségben ember legyen, aki hazatalál ebben a feneketlen pusztaságban, ahol koboldok és manók járnak a táncukat.

Csuli előadta a vendég távoztával a krotonolaj történetét, s megmagyarázta, hogy most aztán vigyázzatok: amerre a lámpás megy, arra megy a Fancsali szomszéd is, s ha netán a lámpás megáll: akkor leguggolt a jó Fancsali szomszéd is.

Soha jobb mulatságot ennél, mert bevált. Mert a lámpás egyszer csak feltűnt az éjszaka homályában, ment, mendegélt csendesen libegve, aztán leszállott, mint a szentjánosbogárka...

- Ezt nézd meg, eme fényt, lovasok csillaga! - szónokolt Zoltán. - Közös hadsereg fénye s dicsősége... tudományok szegénye...

- A fene egye meg - mondta egyszerűdeden az ezredes.

- Urraim - folytatta Zoltán rendületlenül -, ez a legjobb tiszt, akinek minden tudománya egy negyedív papírra elfér...

Harsány kacagás.

- Rinaldót elolvasta kétszer...

Újabb harsány.

- Felolvastatta a kutyamosóval...

Prüszköltek a nevetéstől.

- Mer a tud olvasni.

- A fene egyen meg benneteket - vetette hátra magát az ezredes, s a hasa lötyögött a nevetéstől. De Zoltán egyre feljebb hatolt.

- Az ebmosó hozott egyszer egy könyvet, gróf Kánt írta: nem kell... Csak Rinaldini kell... Negyvennyolc oldalon hétszer akasztották.

Az ezredes úgy nevetett, hogy pergett a könnye.

- Nem kell filozófia; kézzel markolható tudomány kell. Filozófia van otthon is. Azért nem megyünk a szomszédba! Mért végeztünk gyönyörűen legalább három iskolát és négy lóiskolát! Filozófia vagyon itt: ha a méltóságos ezredes úr dühös az önkéntesre, barátom, lekapja a fejéről a sapkát... az ember azt hinné, hozzávágja a tintanyalóhoz... Nem: s ez a filozófia: nem!... beleköp s visszateszi a saját fejére.

- Az anyátok keserves istenit! - nevetett az ezredes.

Ebben a percben Borbiró felkiáltott:

- Megint leült!

Odapillantottak. Hát valóban a lámpás a Berettyó-parton újra megpihent.

- Kronosz helyét így foglalja el Krotonosz! - mondta Zoltán.

- Kell ide vasút? Most gondoljátok el, hogy elrontaná ezt a hangulatomat egy zakatoló, füstölő vonat - szólt az ezredes.

Bolond vidám éjszaka volt. A ház körül sem lehetett mozogni, mindenféle cigányasszonyok guggoltak, akik úgy ugrottak fel a legkisebb neszre, mint a tűzokok a rögök közt.

Csörgheő felsóhajtott:

- Micsinál az én betegem?

Erre mintha nehéz levegő terjedt volna el felettük. Ahogy szokott, mindenkiből kijött a bánat, mert éjfél után egy órákor az ember sírni kezd.

Egyszerre csak mindenki könnyököl és hallgat, s mindenkinek olyan síróra áll a szeme.

- Ne búsulj, Csulikám - mondta Zoltán -, több is veszett Mohácsnál.

- De nem nekem - mondta a gazda. - Könnyű nektek, ídes cimborám, megazisten, de ha eszembe jut, hogy ha megfogtam a két fülét, osztán így rátérgyeltem a hátára, elvitt keresztül ezen az udvaron. Még így nem vót a szívemhez növe egy disznó.

Zoltán ránézett a gazdára, s látta annak a szemén a gyenge könnycseppet, s erre elfordult. Mindenkinek megvan a maga baja titkon, de olyan baja, mint neki? Olyan senkinek! Hazagondolt. A felesége ébren van, s várja őt, s ha három napig haza nem megy, három napig le nem fekszik, csak várja, várja. Nem tud aludni, hanem összekulcsolt kézzel jár a szobában le s fel. A gyerekeit se látja, ott alusznak a másik szobában, s nem látja, nem nézi. Csak mindig az urán van az esze, s reszket... szegény: de mit lehet tenni... Az a lány úgy beleégette magát a vérébe...

Ez az egész élet.

A tanyára se mer menni. Pedig oda is rohanni szeretne. Megindul a fantáziája, s ott meg szörnyű dolgokat lát. A cafra kis bestia... ki tudja azt, hogy most melyik istálló sarkába hever... És ha erre gondol, égő tűz futja el a testét.

A szerelemről beszélgetnek.

- Csak ennek az egynek nem lehet parancsolni - mondja Zoltán, s úgy tesz, mintha nem magáról, nem magukról volna szó. Égeti magát, azzal, hogy támad. Perzseli a lelkét azzal, hogy a nőket leköpi. - Milyen örült vad, marha dolog is az, hogy nem lehet az embert, mint az állatot, úgy kezelni. Ha akarom, kitenyésztem azt a fajt, amit akarok. Magyar bikát s tarka tehenet. Magyar kant s angol sertést. Olyan ivadékokat nyerek, amilyenre szükségem van. Miért nem lehet az embert is? Mért nem lehet kitenyészteni, akit én vágyok. Ides öregem - tartja koccintásra a poharat az ezredes felé, aki szórakozottan néz maga elé -, ha hazamégy, verd meg Rhédey Zsuzsit.

Kicsit nevetnek. Az ezredes feláll, mert nem bír sokat ülni. Aztán leül, mert nem bír állni. Rhédey Zsuzsi az ő anyósa. És úr a házban.

- Ha mán Rhédey Zsuzsiról szó van - azt mondja -, akkor Rhédey Marikáról se szabad elfelejtkezni.

Ez meg a Zoltán anyósa.

Mindenütt a vénasszonyok csinálják a bajt. De a legnagyobb bajt avval, hogy gyereket szültek. Lányokat. Büszke nőket, akikkel nem lehet.

Milyen jó ezeknek a Borbiróknak meg a cíviseknek, azoknak nincs ilyen bajuk. Mert azok úgy vannak szoktatva, hogy nem élnek életet. Vagy inkább, hogy ezek élnek. Egyik él jobbra, a másik balra. Itt a Csuli, a kis piros tanyásnéval, s hogy meg van elégedve ő is meg a felesége is. Rágják a borhoz a kemény sült tésztát, a „döfleget”, amit a tanyásné süt, s a tanyásgazda meg van sértve, ha az úr nem foglalkozik a feleségivel... De ezek az úriasszonyok... Akik szerelemmel akarnak szeretni...

- Hozattam egy öreg gyönyörű angol kocát - mondta Zoltán -, de nagyon kényes volt. Nem bírja a mi levegőnket. Itt neki nagyon hideg van télen, fűteni kell az istállót. Nyáron meg eltikkad a melegben. Pedig jó vón a fájára szert tenni. Hát ráeresztettem egy mangalica kant. Lett neki kilenc fia. Azt felneveltem, s újra mangalica kant adtam nekik... Már ez a második

generáció megél a jég hátán is... Beleótottam azt a jó magyar mangalica vért... Ott fialt a góréba az ég alatt... Semmi baja... Tessék, két generáció alatt akklimatizálódott...

- Osztán melyiknek a tulajdonságait örökölte? - kérdezte az ezredes.

- Az anyját. Olyan angol, mint a rózsa. Piros-fehér, kövér, nagy gyönyörű, s megőrizte azt is, hogy mindig legalábbis kilencet fiadzik...

Elhallgattak.

- Igyunk kedves, adjon az isten minden magyar embernek olyan anyóst, mint gernyeszegi és sáromberki Rhédey Zsuzsika meg Marika...

S felillant előttük a két szigorú, nemes úriasszony képe, akik fáradhatatlanul gyötörték vejüket a pokol minden kínjaival... Hát így is rossz, meg úgy is rossz. Csak az isten tudja, hogy rosszabb.

S kezdtek nagyokat hallgatni.

Messzi lépéseket hallottak.

- Megdöglött - mondta csöndesen, szinte hörögve a gazda.

Rémülten néztek rá.

Azután hallgattak, s jött a kondás a zsíros kalapjában, pitykés öreg ruhájában, s megállott a lámpafényben, távolabb, levette a kalapját.

- Kész? - mondta a gazda.

- Kiszen van, tekintetes uram - mondta a kondás. - Csak hat óráig vót rajta a baj. Úgy végzett az avval tekintetes uram, mint mikor az erdőbe kivágják a fát.

Soká hallgattak.

- Ássátok el.

A kondás soká állott, akkor elment.

Fent az égen vadlibák gágogása hallatszott.

- BeszéljeteK valamit - mondta a gazda.

Senki se szólt. A vendég szólalt meg:

- Furcsa eset történt a napokban. A Dunántúl vótam, onnan jövök, van ott egy barátom... akivel a katonaságnál együtt szógáltam... Úgy hijják, hogy Párkányi őrnagy... Ló megrúgta, osztán kvietált, osztán kiment a kis birtokára gazdálkodni... Nem nagyon emberszerető ember, hát igen magányosan élt a tanyán... oszt vót ott egy jány, egy béresnek a jánya, osztán azt bevette a házba takarítani, mi... És nagyon megszerette, mert a lány egy olyan született finom teremtés volt. Szép alakja, szép kis arcocskája volt, finom kis némben volt... Borzasztóan beleháborodott, s a lánynak mindig bent kellett lenni, körülötte... Senki mással nem lehetett neki érintkezni, csak vele... Osztán eccer csak valami gyanúsat vett észre rajta... beteg lett a lány... Nem értette, orvost hívatott... A lány nem akarta engedni magát megvizsgálni... A végén kisült, hogy olyan baja van, amit őtőle nem kaphatott... Előveszi a lányt: „Mi ez?...” Hát a kihúzza magát, s azt mondja: „hát beteg vagyok no...” „Kitől kaptad! ...” A lány azt mondja, a Gyuritól...

Valaki nevetett. De igen csendesesen s fanyarul.

- Ki vót a Gyuri? A sánta mindenes. Egy olyan félkegyelmű fiú... Azt mondja a barátom: „Te állat, te hát hogy lehetett ez, mikor én tégedet selyembe tartottalak, úrikisasszonyt csináltam belőled... S te egy ilyen trágys, rothadt, legutolsó döggel adod össze magad...” Azt mondja rá a lány: „Mán nagyságos úr, agyonüt vagy se, én megmondom az igazat, én belecsömöllöttem ebbe a nagy uraságba.”

Dermedt csönd. Hallgattak.

- A barátom aztán kirúgta és elutazott Pestre.

Ez volt az egész történet. Senki se nevetett. Zoltán megdermedve ült a helyén. Úgy érezte, hogy ha most rögtön hazamegy, rajtakapja a lányt... S kereste, a tanyán ki a legrondább, legutolsóbb férfi, s szédült a feje.

- Én nem utaznék Pestre - mondta csendesen -, elébb megölném... Vagy ütet... vagy...

A gazda felállt.

- Barátaim, nagyon beteg vagyok. Nekem haza kell menni a feleségemhez, én ennek a kannak a halálát nem bírom ki.

Mindnyájan gyorsan mondták rá:

- Ideje van, gyerünk.

- Fogjatok be.

S nemsokára a két kocsi ment, Csörgheő, egyedül haza a városba, Zoltán az ezredessel, Borbíróval s a vendéggel a saját tanyájára. Mikor Csuli hazaért, otthon mindenki aludt. A feleségét felverte.

- Kejj fel, angyalom, megdöglött a nagy kan.

Az asszony rémülten bújt ki az ágyból; és sírni kezdett.

- Eszik valamit, szívem? - kérdezte az urát.

De ez csak némán intett, hogy nem.

- Hogy vót, hogy történt?

Az ember nem felelt.

Nagysokára azt mondta hörögve:

- Hetvenhat disznóm döglött meg, de csak ezt az egyet sajnálom.

Később azt mondta:

- Jaj, nem bírom ki. Drága feleségem.

Az asszony ismerte az urát, nem mert ellentmondani. Pedig biztos volt benne, hogy a gyereke után nem szenvedne ennyire. Akkor azt mondta az öreg Csuli:

- Hozass bandát. Cigányt hozass nekem, hadd cimbalmozzon, mert nem bírom ki reggelig ezt a bánatot.

S az asszony felköltötte a cselédeket, s elküldött cigányért.

8.

Zoltánék hallgatva értek be a Szakhmáry-tanyára. Ez a tanya egész másképp volt teremtvé, mint a Csörgheő Csuli Nyomorlaka. Ez valóságos kis kastély volt, s a park közepén állott. Nagy lombos fák alatt futott be a kocsí, s a nagy tornác előtt állott meg. A holdfényben látni lehetett a nagy virágköröndöt, tele rózsákkal, a rózsafák mellett fehér karók voltak, s nagy színes üveggömbök csillogtak a holdvilágon.

- Ez már úri hely! - kiáltott fel a vendég, s olyan őszintén tört ki belőle az elragadtatás, hogy Borbíró hangosan felkacagott, s maga Zoltán is elmosolyodott.

- Hát nemcsak a Dunántúl vannak úri helyek, mi - mondta Borbíró, mikor a tornácra megállottak, s szép holdsütésben elnéztek a kedves kis parkra.

Zoltán is megállott egy percre, s érezni lehetett, milyen gyönyörködve néz a maga kis világában körül, aztán otthagya őket, s bement az ezredessel, hogy a lámpákat meggyújtassa.

- Ilyen nincs is több ezen a tájon, ilyen egy úri kert - mondta Borbíró. - Hej, sok pénz is van ebbe. Meglátszik, ki az úr.

Hallgattak, aztán csendesen tette hozzá:

- Nem háromszáz kis magyar holdhoz való, mi?... Becsültére válna ez egy háromezer holdas uradalomnak is.

A vendég megértette.

- De én azt hiszem, több is volt itt valaha háromszáz holdnál - mondta dörmögve.

- Több bizony... A régi időbe... Mi vót itt, jóisten... A régi Szakhmáryaknak... Minden az övék volt... Az egész nagy világ. Csak a jóisten tudná megmondani, mennyi. Nem háromezer, hanem harmincezer, százezer... Akkor nem számoltak holdakba, hanem falvakba meg városokba. Pusztákba. De hát az rígen vót, a Rákóczi-korba. Szakhmáry generális vót az utolsó... Konfiskálták... Ment az egész német kézre. Gróf Granada tábornok kapta... A Szakhmáryaknak semmi se maradt, csak egy sarok, anyai jusson. Mert az anyjuk testvére labancfeleség volt, hát az kicsinálta, hogy egy tagot meghagytak nekik. Vót két-háromezer hold, el is tartott negyvennyócig, de akkor meg kiszakadt belőle a falu, úrbéres hely vót, azután meg jó vér mindig vót a Szakhmáry-fajban, osztán eladogatták.

Suttogva tette hozzá:

- Az én ides nagyapám ebből a birtokból vette, ami nekünk van. Mer nem vót nekünk semmi. Kupeczek vótunk, osztán ügyes vót az ides nagyapám, addig seftelt, megvette. Most a mienk... De hát az igaz, ilyen kert, az nincsen az egész megyében, az egész Hajdúságon a Tiszáig. Van itt még ezüstfenyves is. Úgy csilingel a levele, mint a színezüst, azt mondják, éjjélbe kísértetek járnak. Az ős Szakhmáryak itt szoktak ferblizni...

Nevetett hozzá, vastagon, borosan, bátor nem volt részeg, csak a szaga dült belőle a bornak.

- Fene egye meg a magját ennek a góbénak, mert székely faj ez a Csörgheő, ennek is csak az apja szakadt ide, az is úgy jött, nem vót neki semmije. Egy szekeren jött, az isten tudja, honnan. Itt meghalt a felesége, s oszt beházasodott a leggazdagabb famíliába. Ides jányt vett el, ez is Ides jány, az öreg Csulinak a felesége. Unokatestvére neki, az a szerencséje, mer nem vót köztük soha szerelem. Bánta is az asszony, hogy az öreg merre s hol mulat. Nagyon jófajta nép. Nagyon derék egy tisztességes asszony, finom úriasszony, nőegyleti elnöknő a városba.

Mindent ű csinál. Nagyon irigylik is érte az őreget, mindenki, mer nem kívánhat tülle olyat az ura, hogy a meg ne tegye, s el ne nézze neki.

Úja hallgattak egyet, akkor így folytatta:

- Űgye mijen takaros az a kis tanyásné. Mintegy vánkös. Egy jó meleg dunyha.

Csendesen röhögdeált.

- No, űljünk mán le, a Zóltán nem jön. Majd megjön.

Fehér kertiszékek voltak a tornácon, finom fonott székek, abba űltek. A szép holdsugaras éjszakában.

Borbiró beszélhetett, Zoltán csak nem jött. Űgyhogy Borbiró ahogy beleült a kényelmes székbe, elkezdett nehezedni a nyelve, a szeme, s a vendég egyszer csak azt a furcsaságot vette észre, hogy egy félbeszakadt mondat közepén elkezd hortyogni.

Most aztán maga maradt, s az a szemeire is ráereszkedett lassan az álom.

Zoltán ezalatt bevitte az ezredest a vendégszobába, lefektette, aztán végigment a szobákon, s egyre mohóbb és sietőbb léptekkel ért be egy hátulsó szobába. Benyitott, egy kis éjjeli lámpa égett az ágy mellett, s az ágyban aludt a lány.

Leült melléje a székre, nézte az arcát. A lány mosolygott. Felnyitotta a szemét, aztán tovább aludt. De mosolygott.

Ő pedig elfeledkezett a vendégeiről, s nézte, nézte, éberen és egyre izzóbb éberséggel a lány arcát, amely olyan volt, mint az almavirág.

Nézte ezt az arcot, ezt a különös arcot, amelyet sohasem bírt eleget nézni. Mondta magában, hogy:

- Szép? Szép ez? - Nem szép...

A lány egy vékony nyári takaróval volt letakarva, furcsán, elszédülten feküdt, mintha az álomba beleszédült volna. Szinte érezni lehetett, ahogy kering vele az ágy, lendül, szédül, imbolyog.

Az éjjeli mécses mozgó, bolygó fénye ott volt az arcán. A haja barna volt, kicsit aranyosbarna, s lazán csapott le a homlokára, egy hajfürt a fület szabadon hagyta. Milyen szép kis porcogó fülecske, milyen édes kis kagyló, kis csigabiga. Milyen furcsa, miből áll az ember, a lány, a nő... Nézte, nézte, az álla gyönyörű volt, hamvas és egészséges, az egész lány oly egészséges volt és töltött, mint egy tökéletes rózsabimbó. S a szája mosolygott. Édes kis íves és duzzadt szájacskaja volt, olyan volt, mint egy illatos bimbó, piros volt a halvány arcban, de ez a halaványság valami rendkívűliség volt, mint az elefántcsont, míg új, friss és fehér, az egész arca olyan volt, mintha elefántcsontba volna metszve s finomra, simára csiszolva... S a nyaka, drága kis tokája alatt a gömbölyeg kedves nyaka s a válla, melle, ahogy a formák tovahajlanak, ahogy a tenger vize tud meghajlani a szél alatt, mint egy olvadékony anyag... Az egyik térde ki volt a paplan alól, s a lába... Kicsit vastag... S a kezei kicsit még mindig vastagok s erősek, csuklóban erős, a sok kapálás megedzette, ellaposította, megvastagította. Csak ezen látszott a múlt. Hogy egy szegény parasztember lánya, hogy nyolc gyerek volt a fészekben, ahonnan kirepült, ahonnan eljött a tanyára summáslánynak, havi fizetése harminc kiló liszt, két kiló szalonna, két kiló só, két kiló bab és három forint... S ott volt a többi summás közt, ott aludt a pajtában, s kapálta a cukorrépat, és gyűjtötte a szénát, ahova épp kiküldte a botosispán...

Nagyot, mélyet sóhajtott, s a szíve körül nehéz és roppant kín volt...

Lehajtotta a fejét, s beleejtette a tenyerébe, s a tenyerét a térdére támasztotta...

Így ült sokáig, s nem gondolt semmit; nem érzett tisztán semmit, csak valami kint.

Aztán eszébe villant a vendég meséje, az az eset, amit elmondott. Az őrnagyról, aki rokkantan magához vesz egy parasztlányt, s azt felneveli magának, s az betegséget kap a részeg és sánta bérestől, mert belecsömörlött az uraságba...

Ahogy nézte a lányt: nem, ez nem fog belecsömörlni az uraságba... Ez úgy fekszik itt a tiszta selyemfinom, kar nélküli ingben, mint bármelyik úri kisasszony, ez olyan elernyedten, boldogan fekszik a finom fehér ágyon, ennek az egész lényében valami olyan úriasság, beleszületettség van... Ezt kitépni innen?... s kidobni megint a pajtába, ahol mésszel van fertőtleníttve a padló, és negyvenen fekszenek sorban a szalmán, a pokrócokon, fejük fölött, mint a kaszárnnyákban, mindenkinek egy kis polc, a polcon a bádogedénye, bádogkanállal, s amikor a mezőről hazajönnek a kapával, s fáradtan körülülük a nagy trágyadombot, amit ők maguk választottak főzőhelynek, mert ott készen van az ízék, a csutka, amivel tüzet lehet rakni a maguk kis tűzhelye alá, amit agyagból maguk csináltak maguknak, s megfőzik a lebbencset vagy a paprikás levű krumplilevest egy kis szalonnával, s nóta nélkül és mese nélkül mennek a pajtába, külön a legények, s külön az asszonyok.

- Jajh - nyögött fel, s az esze továbbfűzte a gondolatokat.

Tavaly még ott hevert... Nem, már tavaly nem, harmadéve ősszel vette ki, mikor készen voltak a cukorrépatisztítással. Mikor a körmük odafagyott a répára, s rakták a nagy szekereket, amelyek vitték az állomásra az egyforma fehér répatömegeket... Akkor vette ki s idevette. Előbb a cselédházba, s mikor üres lett a tanya, a szobalányok szobájába.

Múlt tavaszon már ide be a nagy házba, a dédanyja kis hálósobájába ide. Lehet azt elképzelni, hogy ez a lány valaha visszavágyjon a piszokba és szegénységbe, a ganédombra, levest főzni?

De mit akar vele? Mért hordja ki másfél év óta hozzá a Wagnert, a kis zsidó tanárt, hogy tanítsa. S ő maga. Mennyit tanította. Írni se tudott, csak úgy valahogy. Mennyi öröm volt. Milyen esze volt. Milyen könnyen tanult. Egész új módszerrel. Az a legelső lecke, mikor megmutatta neki Európa térképét. S mutatta a barna foltokat „Ez az Urál, Európa határa.” S most beszél Wagnerral németül, franciául, olvas regényt, Jókait, Maupassant-t.

Kinyújtotta a kezét, s megérintette, megsimogatta a lány gyönyörűséges szép állát...

S a lány mosolygott s odabújt a kezéhez. Odaadta magát... Nem, ez nem megy vissza, ez már nem ismeri, ennek nem kell többet a trágyaszagú béreskéz...

Sóhajtva nézte, s oly ébren volt. Nem nézte, de érezte a bútorokat. A régi politúros bútorok, az ősi szép komoly bútorok megnyugtatta sóhajtottak s örültek felé. Valami elszánt biztosságot és bátorságot érzett. Úgy érezte, mintha meghódított volna a földtől egy szűz területet, mintha egy kis életnek virágoskertjét teremtette volna meg. Ez az övé, ezt őtőle senki soha el nem veheti; ez egészen, teljesen, örökre s végleg az övé...

S erre még nagyobb sóhajtás szakadt ki belőle.

De mit akar vele...

Milyen különös. Otthon a felesége, otthon a két gyereke... Szereti őket, imádja őket, és itt kell ülni ennek az idegen testnek az áhítatos csodálatában, éjféli misén. S ha otthon kellene lenni, a felesége ágyánál, meg kellene halni... Pedig imádja. Több, tiszteli. S még több; reszket, reszket tőle.

Úgy érezte a hátában, hogy közeledik a felesége. Egyszer csak kijön... Egyszer csak egy éjjel, kocsira ül s kijön... Most érkeznek... Most jön a hold alatt az úton át, sáljába takarózva, élesen és égő szemmel, mesebeli lovak zajtalanul hozzák a kocsiját, s nesz nélkül ér az udvarra, a kutya sem ugatja. S jön, jön végig a tornácra, végig a folyosóra, s bejön. Jaj, itt áll a háta mögött, s itt kapja őt, ahogy ül és nézi éberén s kidagadt szemekkel a béreslányt...

- Buhh! - mondta, s kivágta a karját, mint álomban; ha az ember lidércöléstől menekül, s felhördült.

A lány felnyitotta a szemét, s mosolygott. Úgy ébredt, mintha nem is aludt volna. Úgy nyitotta fel szemét, mint az ölben elaludt csecsemő.

Ránézett meleg barna szemeivel, s nézte őt. Vajon mit gondol? Vajon mi lesz az első szó, amit kimond?

- Milyen jó ember maga - szólalt meg a lány.

Komorra húzta a szemét.

- Nem vagyok jó - rázta a fejét.

- De. Maga jó. Nagyon jó. A legjobb ember.

Sóhajtva nevetett. Legyintett is. Dehogyan jó ő. Ennek jó. Jó, persze, hozzá jó. Ha valakihez az életben, ehhez igen.

- Mikor feküdtél le? - kérdezte tőle.

- Mikor? - mondta a lány, s édesen felemelte a fejét. A keze fejére tette a fejét, s úgy nézett, ahogy csak ő tud nézni, álmodozva, kedves csöndességgel, édes mosolygással. Mosolyogni igen gazdagon tudott. Egész arca mosolygott, arcának minden legkisebb részecskéje külön mosolygott.

- Én kinéztem az ablakon, a holdat néztem - mondta.

Milyen csodálatosakat tudott mondani. Parasztlány. A holdat nézte... Honnan jut neki eszébe, hogy a holdat nézze?... Egy ilyen lány tudna a sánta, rühes bérestől betegséget kapni, aki a holdat nézi...

- Hallgattam a békákat. Énekeltek.

Békákat hallgatta. Éneknek hallja a békakuruttyolást...

- Butaságot mondtam? - szól a lány olyan édes kis hangon, s a haját elhárította a homlokáról. - Én olyan kis buta vagyok, ugye, hogy én szeretem hallgatni a holdvilágot. Tudja, az nekem olyan, ha a holdat nézem: beszélgetek. Tudja, én a jázminnal is tudok beszélni. Tudja, mintha a jázminnak az illata - tudja - az olyan, mintha beszélne. Mintha az volna az ő nyelve. Nincs neki más nyelve szegénynek, csak a szaga. Nem?

Kinyújtotta a kezét, és a lány vállára tette, s annak az édes kis szája ferdén nevetett, s a fogai, hófehér egészséges fogai csillogtak a gyenge mécsvilágban.

Most a nyelvét is kinyújtotta, olyan hegyes nyelve volt, s úgy kinyújtotta.

- Mer én magával beszélek - s kacéran hátrább vetette a fejét a párnán, és szemérmesen nevetett, s úgy nézett, mint a régi olasz képeken a bűnbánó Magdolna, felemelt szemekkel, hogy a szemének a fehér karikája látszott a barna szembogarak alatt.

- Én olyan boldog vagyok.

Zoltán megrázkódott.

Jaj de szép - mondta magában -, bestia... Bestia... Hogy tudja kelletni magát... S felvillant benne az az érzés, hogy ez a lány másnak is így tudná... Aj, nem béresnek, nem kocsisnak... Uraknak! másnak! finom uraknak... Nem onnan kell ezt féltetni: attól, hogy megcsömörlik a gazdagságtól, az uraságtól, hanem fordítva, attól kell féltetni, hogy kirepül, szárnya nő, s kirepül az ablakon, és elszáll csillogva, mint egy lepke, felfelé, a csillagok felé - s elszáll - és beszáll egy másik kastélyablakon...

- Mesélj - mondta neki.

- Mit?

- Magadról. Akármit. Ami eszedbe jut.

- Semmi se jut eszembe.

Zoltán behunyta a szemét, s mély lélegzettel mogorván dörögte:

- Kislány korodról mesélj.

- Arról meséljek?

- Arról.

- Osztán maga akarja?

- Akarom.

- Osztán maga szereti hallani?

- Szeretem.

- Miért szereti?

- Fene tudja.

- Azért, hogy a hangomat hallja?

- Igen.

- Szereti a hangom?

- Szeretem.

- Nagyon?

- Nagyon.

- Igen nagyon?

- Rettenetesen.

- Mér szereti a hangom?

- Nem tudom.

- Azér, mer az az én illatom?

Zoltán megborzongott. Egész testén kéjes vibrálás futott végig. Igazán úgy érezte, mintha illatot érzett volna, amely a szívére csapott.

- Butaságot mondok?

- Nem.

- Mer tudja, én úgy gondolom, hogy a jázminvirág az illatával beszél, a kislány meg a hangjával illatosít.

- Te édes.

- Én nem tudom kimondani.

- Tudod te.

- Csak ami eszembe jut.

- Igen.

- Én néha úgy gondolom, hogy én nagyon szépeket tudnék mondani, ha ki tudnám mondani, amit gondolok.

- Te drága.

- De nem tudom. De igazán nem. Mert a nyelvemben úgy magától kellene jönni... nem is tudom minek... érti, hogy gondolom? A jázminnak nem kell gondolkozni, hogy szaga legyen, csak ha jól érzi magát, tudja, ha jó eső vót, meg szép csendes éjszaka van, meg a hold is süt, meg a békák is beszélnek, akkor belőle is kijön az illatja... Maga engem úgy művel, én tudom, hogy hol van Spanyolország meg Portugália, meg tudom, hogy mi a fővárosa Svédországnak, meg azt is tudom, hogy a villámlás az elektromosság kisülése a felhők közt, sokat megtanított, de azt nem tudom, hogy csak úgy magától jöjjön ki belőlem a szó, mint a virágból az illat, mert tudja, nekem ahhoz mindig gondolkozni kell, én hiába gondolok arra, amit nekem a Wagner tanít, meg amit maga tanított: én valami mást szeretnék mondani... Tudja, mit szeretnék mondani?... Azt, hogy maga olyan jó... olyan igen jó... Én ezt szeretném megmondani... De tudja: nem szóval, hanem illattal... Hát nem érzi?

- Mit?

- Maga vett nekem parfümöt. És én mikor lefeküdtem, meglocsoltam magamat egy kicsit. Mer én úgy gondoltam, hogyha én magamra öntöm azt a kis parfümöt, amit maga vett, akkor nekem nem kell egy szót se szólani, csak maga megérzi, hogy én azt akarom mondani, hogy én magát nagyon jónak érzem...

- Te gyönyörű, gyönyörű, te alávaló bűdös kis dög...

A lány édesen nevetett; és beljebb húzódott az ágyon, és helyet adott a megveszekedett férfinak.

9.

Ott virradtak meg az urak a széken, a tornácon. Arra ébredtek, hogy az udvaros gereblyélte a kavicsot a grupp körül. Felébredtek s nyújtóztak.

- Ej, mit fogunk illetlenkedni - mondta Borbiró -, gyere a házba.

Bementek, s úgy ahogy voltak, végigfeküdtek egy-egy díványon, s most aztán hivatalosan hozzáfogtak a tegnap éccakai mámort kialudni.

Aludtak délig, még akkor is alig lehetett őket életre ráncigálni.

- Pájinkás jó reggelt! - kiabált rájuk Zoltán, s valóban egy nagy butykos pálinkával állott előttük, s ahogy a szemüket kinyitották, rögtön inni kellett.

- Nem a Csörgheő-féle találmány ez? - kérdezte a vendég.

- Nem, ez saját kisüstön főtt szilvalé.

- Hát akkor aggyon isten!

Ez aztán lelket vert beléjük.

- No gyertek, urak, nézzük meg a vetést. Ábel bátyám már régen kilovagolt.

- Jó vón egy kicsit megmosakodni - mondta Lekenczey, s vakarta a fejét, amit fésű nem szántott ma.

- Minek a - szólt Borbiró bölcsen.

- Kőttetek vóna fel idejébe - mondta Zoltán -, én már meg is fürödtem.

A vendég irigykedve nézett rá, de Borbiró erre is azt dörmögte, rekedt hangon:

- Minek a.

- Parancsolj a fürdőszobába - s Zoltán bevezette őket egy sötét kis helyiségbe, mert magyar szokás, hogy a fürdőszobát még jobban lenézik, mint a hálósobát. Mintha egy kicsit szégyellnék.

Mikor kijöttek, friss asztal s jó kávé, kalács és fehér kenyér várta őket, száraz kolbásszal.

Aztán kikocsiztak. A kocsi kifutott a tanyáról, s a poros dülőúton szaladt. Jobbról-balról az a szép búzavetés, kövér kalászokkal, csak kalász az egész, mint a buzogány bunkója. Itt volt legszebb a nagy határban a termés.

- Jaj, de szép itt, de szép termés, de jó búza - mondta a vendég.

- Itt sok kell - morogta Borbiró. - Itt duflán kell teremni a földnek...

Lekenczeynek eszébe jutott az esti beszélgetés, s most aztán eszébe jutott a Károlyi Sándor vetélytársának a neve is, a történelemből, Szakhmáry Ádám, aki nem írta alá a nagymajtényi síkon a békeszerződést. Milyen különös dolgok vannak a világon. Mi értelme volt annak? Hogy egy ember egy országért... Azt kéne megírni eccer regénybe, Károlyi Sándor akkor olyan birodalmat kapott, aminek se vége, se hossza, félországra szólt, egy kis aláírkantásért. Szakhmáry Ádám pedig elment bujdosóba a fejedelemmel, s ott halt meg Rodostóban, s minden ivadékanak elvesztette minden birtokát... Ezeket a békési, bánáti földeket. S miért? Hogy megkapja egy linci pék, a Harruckern, akinek a Granada generális halála után Mária Terézia adta, disznólegelőnek... Furcsa dolgok történnek a világon, az igaz.

Zoltán úgy hajtott, mint úrlovas. Egyenes derékkal; úgy tartotta a gyeplőt, úgy kormányozta a lovakat, s azok repültek, s a kocsi mögött magasra szállott a könnyű por, amit az eső már régen nem áztatott.

Most a cukorrépaföldekhez értek. Szép nagy tábla föld volt ez, százhusz hold egy tagban. Olyan sima, mint egy szőnyeg, a kövér levelek oly egyformák voltak, s úgy befolyták a föld színét, sehol semmi sor nem látszott, hatvan lány kapált egy vonalban. Megállottak, idénéztek, aztán, hogy az urat felismerték, még szorgalmasabban kezdtek meghajlani a kapa fölött. Szép volt a hosszú sor.

- Summások - mondta Borbíró, aki egy-egy kurta szóval magyarázott...

Zoltánnak is megkopogtatta néha a hátát.

- Szíp a rípa.

Leértek a Körös-partra.

- Akartok fürödni?

- Nekem még a csizmám se kívánja - mondta Borbíró.

De Zoltán már belehajtott a nádasba, valami alig vert úton, a Körös még nem volt szabályozva, s nagy területen nádas és kákás, szittyós terült el, kivolt száradva, csak talán a mélyben volt valami nedvesség, vadmadarak rebbentek fel, s a kocsi futott, mint a fene, a lovak vígan kapkodták a lábukat. Így mentek egyre beljebb a nád erdejében. Egyszer csak egyet zötytyent a kocsi kereke, s a fél kocsi lehajlott, megfordult, s úgy vetett, hogy a két vendég kizuppant belőle, mint a zsák, s bele a latyakba, csupp!

- Hinnye, a fene egyen meg - káromkodott Borbíró -, mondtam, hogy a csizmám se kívánja.

- Pardon - mondta Zoltán.

Ők ketten a kocsissal ott maradtak a bakon, s fejcsóválva nézte, ahogy a vendégei sárosan s maszatosan másztak kifelé a nád közt.

Sokszor kipróbálta ő ezt már, de ilyen takarosán még sose sikerült. Nagyon meg volt elégedve a fogással.

- No de most mán osztán gyerünk fürödni - mondták -, víz kell ehhez.

Zoltán átadta a gyeplőt a kocsisnak, s meghagyta, hogy forduljon meg, ő maga leugrott, s a cimborák mellé állott, úgy mentek beljebb a sásban. Nem messzire tisztán csillogott előttük a víz. Ott nekivetkeztek s beleugrottak a kis folyóba.

- Jó vóna e - mondta Borbíró -, csak azir kár vót, hogy úgy megugrattál, tesvír.

Zoltán hátulról megbuktatta az öregot, aki egy pillanat alatt víz alá került, aztán prüsszkölve és köpködve hányta magából a vizet. Egy óráig eljátszottak ott. A túlsó parton egy vén juhász őrizte a Herzog nyáját, a bérlőét, aki az uradalomba való volt, mert ez már a grófi uradalom határa volt.

- Öregem - mondta neki Lekenczey -, azt állítja egy híres képviselő, Eötvös Károly, hogy a magyar ember a Balaton mellett felnő, osztán soha meg nem fürdik. De ez nem igaz. Úgye. Mondja csak, mikor fürdött utójjára?

Az öreg a botjára támaszkodott, úgy nézte az ádámkosztümben füricskélő urakat.

- Hacsak gyerekkoromban nem - mondta nagy nyugalommal.

10.

Ebédre értek vissza a tanyára. Vendégekkel volt tele a tornác, szerencsére már itt volt az ezredes, s házigazdászkodott.

- Szervusz, Igazmondó - nyújtott kezet Zoltán a fiatal Boka Pistának, akit csak Igazmondónak neveztek, mert egy szava nem volt igaz világéletében.

- Ugyan ne csúfoljatok mindig, más is lódít itt-ott.

Nevettek. A másik vendég Dobokay Bandi volt.

- Van eladó juhod, Zoltán?

- Már nekem nemigen van, de az öreg Csulinak lesz.

- Akkor megyünk hozzá.

- Majd átmegyünk ebéd után.

Dobokay Bandi szikár, fekete ember volt, szolgálaton kívüli őrnagy, s most örökölt itt egy szép háromszáz holdas birtokot. Még nem volt itthon, mert egész szolgálati idejét külföldön töltötte, Galíciában s Tirolban volt garnizonban, azért is ment nyugdíjba, mert elunta az idegen levegőt. Nem lehet egy magyar embert beleszoktatni a külföldi életbe, tarthatják azt tyúkkal, kaláccsal, annak olyan honvágya van, hogy beteg bele egy életen át. Nem is csodálkozik a magyar ember semmin jobban, mint hogy vannak idegenek, németek, akik eljönnek ide, megtelepednek, s a maguk lehetetlen idegen szavával meg tudnak élni egy egész életen át. Hogy lehet az, hogy valaki nem vágyik a hazájába, hogy lehet, hogy meg tud élni más levegőn is? Ő soha nem tudna, s ha valakit a sors mégis rákényszerít arra, hogy kivándoroljon, azt a sors börtönre ítéli. Bécsben többen élnek magyarok, mint Szegeden, Debrecenben s Hódmezővásárhelyen együttvéve, de az a kétszázezer magyar kétszázezer élőhalott, aki elvesztette tetterejének javát. Semmi szervezkedésre nem bírható, idegen szervezetbe nem lép, mert lenézi az idegen világot, melyben van, s magyar szervezetbe nem lép, mert a magyar ember csak elnök tud lenni, közkatona soha. Talán ezért is van olyan varázsa az itthonnak, mert itt mindenki úr. Ez a legfőbb vonzó s leragasztó kapocs: ez a boldog s kövér úri önérzet, amit csak a magyar puszták fejlesztenek ki, mintha itt csak az úristennel volna számadása az embernek, s azzal még legkönnyebben lehet elboldogulni minden urak közt.

- Milyen szép a kerted - mondta Dobokay.

- Semmi - hárította el Zoltán. Nem szerette, ha a kertet csak említik is, mindig félt, hogy nagyon is a fülébe viszik a feleségének, aki egyszer sem volt ki a két év alatt. Szegény sose szerette a földet, a kertet, a gazdálkodást, mindig könyörögni kellett neki, hogy egyszer kijöjjön a tanyára, most aztán senki sem könyörgött, s mélyen meg volt sértve: de legalább biztos volt, hogy nem jön; biztosabb volt mindennél a világon, inkább meghalt volna, minthogy hívatlan ide jöjjön, s ezt Zoltán jól tudta, s bármennyire is szenvedett miatta, mégis ez volt az egyetlen megnyugtató az életében: itt egyedül volt, ahogy akart s akivel akart.

- De igen - mondta ridegen Dobokay -, két esztendővel ezelőtt, mikor itt voltam, olyan volt ez a tanya, mint a kecskelegelő.

- No, egy pohár jó szilvalét, urak.

Az asztal már meg volt terítve, s szép zömök öreg borospoharak voltak felrakva. Olyan vastagok, hogy nyugodtan lehessen földhöz vagy falhoz verni, el ne törjenek. Tartanak is már vagy harminc esztendő óta, a színük homályos, mint az opál, s kopottak, de éppen olyan belőlük a bor, mint a kristálypoharakból.

- Meleg a szilva nyáron. Inkább egy pohár bort - mondták az urak.

- Micsoda bor ez? Még jó-e.

- Hja, Zoltánnak van esze, a maga gyenge borocskáit eladja jó áron, s hozat az árán olcsón jó egri bort.

A bor nagyon ízlett.

- Még egyet?

- „Ah édes, jöjj minél előbb” - szólott Boka Pista egy adomát idézve, s mint valami színész utánnozva a hangokat: „Jövök édesem, mihamar lehetséges”... „Ah édes, mégiscsak előbb!”

Azonnal nagyon nevettek az adomán, amelynek csak így van hatása, ha valaki színezve s arkifejezéssel, mimikával mondja el.

Zoltán azonnal újra töltött, s úgy melegiben mindjárt leitták a második poharat is.

Aztán hozták a jó ebédet.

Volt az a jó pergelt leves. Pirosra pirított tarhonya volt benne, szalonnán feleresztve. Nagyszerűen ízlett; megállapították, hogy semmiféle szakácsné a városokban ezt meg nem tudná csinálni. Elbújhat mellette a svájciaknak s tiroliaknak az a sok vastag levele - mondta Dobokay, aki húsz évet töltött el azon a rabkoszton, ami a külföldieknek a világ legjobb menüje.

- Tudnak is azok enni - mondta, s még most is mérges, hogy annyi ideig meg volt fosztva a hazai jó ételektől. - Az ám, talán mégis a konyha az, ami ideköt!...

A második étel volt a birkapörkölt.

- Tessék kinek-kinek gondoskodni magáról, mert itt az ebéd vége - adta ki a házigazda a jelszót, s meg is rakták a tányérokat, mint egy-egy tokaji hegyet vagy legalábbis kunhalmot, töltötték fel a birkaaprólékot a kövér piros lében.

Ez volt ám csak az igazi! Olyan íze volt, mint a boldogságnak. Még jobb, hiszen a boldogságot nem veszi észre az ember, de a birkapörkölt csillagot rúgat azzal, aki eszi.

- Nem ér semmit az a modern paprika; felfűvatják vastagra, fehérre, kövérré; fene látott ilyet, tököst nevelni a dinnyéből. Kövér fű... Ez az igazi, ez a régi magyar remek erős paprika, ez megadja az ízt az ételnek.

S úgy ették, minden melléklet nélkül, nem volt semmi saláta vagy ugorka vagy zöldség. Húst a hússal, zsírt a paprikával. Mire oda egyéb növény? Itt a bor... A hámozott szőlő...

- No, Igazmondó, eleget ettél már, halljuk a legutolsó vadászkalandot.

- Most nem lehet vadászni, mióta ez a fene törvény van, nem akarok úgy járni, mint Incze Béla, az aljárásbíró járt József főherceggel.

- No, itt az adoma, hogy járt?

- Lelőtt egy őzet az alcsúti parkban, osztán megbüntették, százötven forintra. De ez semmi, megijedt, hogy a főherceg megharagszik, s ez ártani fog a karrierjének, hát írt egy instanciát, s elküldte a főhercegnek, hogy bocsánatot kér, de ő szenvedélyes vadász, s máskor is megeshetik vele, hogy betéved a parkba. Hát a főherceg vett egy darab papírt, s ráírta: „Incze Béla aljárásbíró úr, darabját százötven forinttal számítva, parkom összes őzeit lelőheti.”

Nagyot nevettek.

- Ez semmi - folytatta Igazmondó -, erre Incze Béla, mert benne is van egy kis vér, legközelebb megint betévedt a parkba, s újra lelő egy őzet. A vadőrök nem veszik észre. Erre ír egy levelet a főhercegnek, s beküldi a paraszttal, s azt írja neki: „Fenség, adjon kölcsön százötven forintot, hogy ki tudjam fizetni a mai őzet. Ha fenséged beprotezsál egy jobb állásba, visszafizetem.”

Újra nevettek.

- Micsoda? Egy hét múlva el volt helyezve új állásba. A fenség lemondott a szenvedélyes őz-vadászról.

- Szegény Ince Béla, ha neki ennyi sütnivalója lenne!

- Nem tudom, elmondtam már a dufla nyulat?

- Halljuk.

- Mikor Párkányban lőttem egy nyúlra?... De az volt a különös, hogy annak a nyúlnak a hátán volt egy másik nyúl. Nem úgy, ahogy gondoljátok, hanem a négy lábával az ég felé.

- Ne beszélj, Igazmondó.

- Bizony isten. A nyúl szaladt a négy lábán, és a hátán feküdt egy másik nyúl, s annak a négy lába, az meg az ég felé volt.

- És?

- Hát rálöttem. A nyúl leesett; szaladok oda, hát barátom, látom, hogy meghempergőznek, s újra szalad, s akkor is ott van a hátán egy másik nyúl, egy véres nyúl, lábbal az égnek. Mi az? mondok, s újra rálövök.

- Mellé.

- Nem, eltaláltam, el barátom, becsület istenemre, hát még olyat nem láttam. A két nyúl össze volt növe, mint a szíami ikrek. Csak nem az ódalukon, hanem a hátukon. Ha az egyik szaladt, a másik felállt.

Hát ebből aztán annyi tréfa lett, vége-hossza nem volt, de Boka Pista az istenért nem hagyta magát levágni, míg az ezredes Zselyey Balogh csöndesen meg nem szólalt.

- Nekem vót egy esetem.

- Halljuk, halljuk. Ábel bácsit hallgassátok, parancsolj kérlek, kedves bátyám.

- Alezredes koromban egyszer nagygyakorlaton voltam, ilyenforma időben, s mondták, hogy sok róka van azon a tájon. Galíciába volt a hadgyakorlat, Przemyśl mellett. Ott nagy erdők voltak még abba az időbe, úgy Tarnow felé, olyan szelíd hegyecskék vannak, az ilyen vidéket szereti legjobban a róka... Ott állok egy leshelyen, egy rettenetes nagy tölgyfa alatt, s pipázva várom a vadat... Egyszer csak... zörejt hallok... odanézek... Hát egy róka játszik a farkával... Akkurát, mint a macska szokott...

- Fiatal róka lehetett.

- Nem, öreg vót a, mingyárt meglátjátok. Vén róka volt... No megállj, mondom, jó lesz te nekem bundabélésnek, s óvatosan leállítom a pipát magam mellé, a fa tövébe, fogom a puskát, puskaagy a pofához; püff... a róka bukfencet vet... odamegyek, keresem... nem lelem... Megesküszöm rá, hogy eltaláltam, olyan közel volt hozzám, mint az a rózsafa, az a veres üveg-golyó... de én ugyan hiába keresem, nincs... Hát, mérges vagyok, abbahagyom a keresést, visszamegyek a leshelyemre... Hát mit látok, uraim: a betyár róka, az isten akárhová tegye, ott ül a fa tetején a két hátulsó lábán, s az én pipámból pöffel.

Harsogó kacagás tört ki, s Igazmondó lesült pofával dugta az orrát a pohárba.

- No testvér, neked máma nem lehet a szádat kinyitni - mondta Zoltán a fiúnak.

- Nahát, Ábel bátyám - mondta Pista -, isten bizony, így kicsúfolni, becsület istenemre esküszöm, hogy egy szó igaz nem volt benne, amit mondtam... azazhogy...

Úgy nevettek, ahogy csak férfiak tudnak nevetni, mikor egymás közt vannak. Ha asszony van jelen, akkor már az ember nem olyan őszinte. Akkor már nem lehet ilyen becsülettel röhögni. Zavarja az embert az asszony.

- No most megint elszóltam magam - mórlikált Igazmondó, s szégyenkezett -, életemben így nem röstelltem magamat, mint most, csak egyszer, Bereczky alispánnál.

- Halljuk, de ne hazudj, mert megpalcázunk.

- Ezen nincs mit hazudni, mert ez az én szégyenem. Nem volt otthon Bandi bátyám, mikor bementem a lakására, s azt mondja a huszár: „Tessen megvárni a szobájában.” Hát bemegyek a szobába, volt ott akkora bőrkanapé, hogy szekérnek lehetett volna használni, beleülök s rágyújtok egy szivarra, s kinézek az ablakon, mert az ablakok nyitva voltak, hogy hadd jöjjön be az a szép tiszta levegő. Ott feküdt a dívány mellett kétoldalt a Bandi bácsi két agara, a Villám, meg a... hogy is hívják a másikat, nem akarok hazudni...

- Szellő.

- Az az... Hát barátom, untam magam, mert ha az ember magában van, mégis no... a bizony unalmas... egy idegen lakásba... Osztán hogy egy kicsit szórakozzak, egyszer csak egy nagyot durrantok.

- Fene egyen meg, csak most ne - kacagtak az urak.

- Hát kérlek, a két agár abban a pillanatban, mintha puskalövést kaptak volna a fenekükbe, ki az ablakon!

A társaság már elfelejtette az előbbi balesetet, belement, s szájtátva hallgattak, valamennyien ráhajolva s bámulva Pistára.

- Mi bajuk ezeknek a kutyáknak, gondolom magamba, de nem bírtam kisütni, osztán jön az alispán úr. „Szervusz, Pista fiam.” „Kezit csókolom, Bandi bátyám.” „No régen itt vagy?” „Nemigen.” „Hát mi újság?” Elmondom osztán, hogy ebbe a bálrendezésbe akarok tanácsot kérni az Anna-bálba, mert mit gondol Bandi bátyám, hogy jók lesznek-e a cigányok, amék a nagyvendéglőbe van. „Hát - aszondja - azok bizony elég malacbandások, de azért nem baj, csak tudni kell őket kommandírozni. Meg lehet velük maradni, de résen kell lenni.” Igazán nagyon jó volt, hogy megkérdeztem, mert oszt az ember sose tudja, hogy jó-e valami, amit csinál, vagy nem. Betanítottam én azokat, s úgy dirigáltam, hogy egészen jól megvoltunk osztán a bálon... De mikor el akarok menni, kérdem az öregurat, hogy „tessék mán mondani, hogy hogy vannak nevelve ezek az agárkutyák, mer mikor jöttem, itt volt mind a kettő, úgy feküdtek itt, mint a budapesti Opera előtt a szfinksz, de ahogy körülnézek, eccer csak úgy

ugrottak ki az ablakon, mintha megserélték vón a feneküket.” Hát néz rám az öreg, felhúzza a szemöldökeit magasra, oszt aszondja: „Pukk! s kiugrottak?” „Igenis.” Megcsóválja a fejét, s azt mondja: „De mán, Pista fiam, az én szobámba ne adj kifejezést az érzelmeidnek, hallod-e.” Pirultam-irultam. „De hogy értsem ezt, kedves bátyám, kezit csókolom” - köntörfalaztam. „Hát öcsém, csak úgy, hogy a kutya szokott néha úgy cselekedni, - mint némely fiatalember, hogy elszólja magát. De ha az egyik ezt teszi, akkor én mind a kettőt úgy elverem, hogy nyúlva vannak. Ha osztán egy ilyen pukkanást hallanak, akkor mingyárt tudják, hogy tán a másik csinálta, s futnak a bottul! Még szerencse, hogy nyitva volt az ablak, mert ezek a zsalugátért is kitörték volna!”

Nyúlva volt az egész társaság, és Pista nyert, mert még akkor ezt az adomát senki se hallotta az urak közül, csak Lekenczey, de ő, mint vendég, hallgatott, és utálta, hogy nem ő mondta el.

- Ej, nincs is jobb, mint ezek a szép délutáni ejtőzések, jó paprikás birkatokány után, kint a pusztán. Becses ember, aki adomázni jól tud, s becsstelen ember, aki még ahhoz se ért. Minek eszi az ilyen a jó kenyeret. Kár belé.

- Nem tud úgy adomázni senki, mint az én sógorom, Dávidházy Péter - szolt az ezredes. - Ha az elment Pesten az Országos Kaszinóba, s hozzáfogott beszélgetni, abbahagyták a kártyázást az urak, s odagyűltek hallgatni. Ennél nagyobb dicséretet nem tudok mondani rá...

- Ennél nagyobb, Ábel bátyám, nem is lehet, mert egyszer én is...

De leintették Igazmondót, s el is hallgatott, mert Ábel bácsi még folytatta, s „öregebbek előtt felkelj, s annak orcáját megbecsüljed!”

- Egyszer odajön a társasághoz, valami kávéházban, Ágai Adolf, a Borsszem Jankó szerkesztője. És ez halálra kacagja magát az öregúr adomáin, s félrehívja, azt mondja neki: „Uram, ezek valami olyan remekek, hogyha ezt az úr leírja, ennek világsikere lesz. Írjon meg egypárat nekem, én azt nagyon jól megfizetem.” „Lehet” - mondta Dávidházy sógor, s hazament s eldicsekedett a feleségének, mert akkor bizony már nagyon ráfért volna egy kis segítség: „Lesz mán pénz, lesz mán pénz. Lesz mán neked őszi toaletted, a gyerekek is lesz úri ruhácska, ne pisszegjetelek, megvan mán, gyün a píz”... Le is ült, megírt egyet-kettőt, s másnap már el is küldte a Borsszem Jankónak. No, legközelebbi szombaton megy be a Kaszinóba, mert hát megvenni, az mégis derogált neki, meg az ember sajnálja is a pénzt egy újságért kiadni... Szóval óvatosan megnézi a Borsszem Jankót az olvasóban, végignézi: nincs benne... Még eccer megnézi. Hogy lehet a... No mindegy, biztosan elkésett, ez a szám már készen volt, nem fért bele. Vár még egy hétig. Akkor újra megnézi: most sincs benne... Nem baj, nem baj - mondja magában -, sok írás van ezeknél előre, majd jön... majd jön... De a harmadik héten se jön... megazisten ezt a zsidót, hogy mert ez engem így fölültetni! s nagymérgesen felrobog a szerkesztőségbe, s azt mondja: „No uram, megkapta a levelemet, vagy nem?” „Meg” - mondja a Zágaji. „Nahát akkor mér nem nyomtatja? híjába dógozok?” Aszongya rá az Ágai: „Hát méltóságos uram, maga megírta az adomát, de elfelejtette beleírni a rekedt hangját meg a grimaszos pofáját.”

Nagyot nevettek, és igazat adtak a „zágajinak”.

- Nem is lehet azt leírni - mondta az ezredes. - Hogy az úristennek milyen rettenetes sok kincse van! Ki tudná leírni a lepkének a színpompáját és azt a halhatatlan sok gyönyörűséget, amit úgy jó bor mellett egy igazi jó társaság el tud pazarolni a maga gyönyörűségére ezen a szép nagy magyar úri világban!

Ezzel odalesett Zoltánra, nem fogja-e rögtön kifiguráznia katonafilozófusságért. De Zoltán hallgatott, maga elé nézett, mintha nem is volna jelen, csak épp jelen van.

Zoltán nem reflektált, ellenben Lekenczey megragadta az alkalmat, hogy a gyümölcsre terelje a szót.

- A legszebb mégis a természetben a gyümölcs - mondta. - Van a magyar mesében szó arról, hogy szőlő szőlő, csengő barack és mosolygó alma terem a tündérek kertjében. Ez a tündérkert bizony valaha a nagy magyar Alföld volt. A Gellérthegyen még ma is terem az a világ legnemesebb gyümölcse, a mi legnagyobb specialitásunk, az őszibarack, amilyen csak a Heszperidák kertjében teremhetett. Az egész világon nincs olyan, harminckét centiméter a kerülete... Az almánk, a körténk, az olyan ízes, remek, amilyen sehol a világon nincs. Ha külföldi jön, az legjobban a gyümölcsünket bámulja meg. A magyar földnek olyan csodálatos hatása van, hogy ezek a gyümölcsök ízesebbek, mint a világ bármelyik más táján. S oly élehetetlenek vagyunk, hogy itt pusztul el a fa alatt. Nálunk Gömörben ősszel ott van az alma, s milyen alma, vagonszámra minden parasztházban, s még a legelőkelőbb úri kastélyban sem tudják másképp kezelni, csak úgy, hogy leöntik a magtár egyik sarkában. Úgy, ahogy a fáról szedik. Nem válogatja azt senki. Apró, nagy, férges és hibátlan együtt. Aztán várják a vevőt, az elviszi zsákokban!... Hát hova lehet azt így szállítani?...

- Ez már igaz, míg a termelőtől eljut a fogyasztóig, az rettenetesen nagy út lehet - mondta Borbíró -, mert addig nagyon megnő az értéke.

- Egyszer, régen diákkoromban, gyalogszerrel mentem keresztül az ecsedi lápon - szolt Lekenczey. - Az egész lápot abban az időben csapolták le és szárították ki, s első vagy második évben volt még bevetve. Sohasem felejttem el, mekkora kukoricák voltak. A kocsi nem látszott ki a mezei úton, a kocsin ülő ember alig látta az eget, pláne a gyalogos, a végelhetetlen hosszú úton, mintha a kettévált tengerben ment volna. S mennyi cső, minden száron kettő-három, vagy volt ott tán tizenhárom is... Na aztán valahogy megérkeztem Nagykárolyba.

Bemegyek a Nagyszállodába ebédelni, s szerény ebéd végén látom az étlapon, hogy kukorica is van. Boldog lettem, alig vártam, hogy kukoricát egyek... Hát kérem, abban az időben Budapesten egy cső kukorica az étlapon tizenhat fillérrel szerepelt. Képzeli, milyen határtalan düh fogott el, mikor látom, hogy itt egy cső kukorica, Nagykárolyban, a kukoricatenger közepén: húsz fillér volt.

- Az én tábornokom esete az őszibarackkal nem volt ilyen szembeszökően igazságtalan, de nagyon kellemetlen volt - mondta az ezredes. - Magas rangú tisztviselőnek csak spórolással lehet félretenni annyi pénzt, hogy egyszer felvigye a feleségét s a két kislányát Bécsbe.

Megérkezünk - mesélte az öreg -, megszállunk a Bristolban, s estére jegyet veszünk az operába.

Nagyon szép volt, nagyuraknak éreztük magunkat, és boldogok voltunk.

Előadás után megvacsoráztunk, a pincér egy tál gyönyörű őszibarackot hozott. Akkor még ritkaság volt az őszibarack, kora nyár volt, s a feleségem és a kisleányom nagyon megörültek neki.

Hozzáfogtak enni, közben beszélgettünk a szép és olcsó Bécsről, s egyszerre csak elfogyott az egész tál barack.

Jön a pincér: fizetni.

Nézi a számlát, nézi, azt hitte, nem jól lát. Megkérdi, kiderül, hogy egy őszibarack mennyibe kerül.

Azt mondja a főpincérnek: Nálam nincs annyi pénz, hanem felmegyek a szobába, s lehozom...

Fölment, s lehozta az egész összeget, amit a bécsi útra szánt. A számlát kifizette, s mondja a családnak:

- No gyerekek, holnap reggel hazautazunk.

Képzelné az ijedséget; szegénykéik azóta mindig emlegetik az őszibarackot. Muszáj volt másnap már reggel utazni, mert még annyi se volt, hogy kifizesse az ebédet...

Dobokay őrnagy a következőt meséli:

- Erről az őszibarackról egy remek történet jut az eszembe. Volt egy barátom, aki Budán nagy őszibaracktermelő volt. Bemegy egyszer ebédelni Petánovitshoz, s nagyon csúnya barackot kapott.

- No megállj - mondta a gazdának -, majd én küldök neked barackot.

Megegyeztek, hogy ennek a kedvéért egy társaságot hív össze, s azokat az ő barackjából kell kiszolgálni.

- Hogy veszitek a barackot?

- Mi két krajcárjával vesszük a budai sváboktól.

- No jól van hát, adom én is két krajcárjával.

Megjön a vacsora, összeverődnek vagy húszan a barátok, s a vacsora végén szól az én budai gazdám: gyerekek, a barackot én fizetem.

Leküldött reggel száz darab válogatott remek őszibarackot, és tényleg azt hozták fel, s oly gyönyörűek voltak, hogy mindenki kettőt, hármat megevett, s el is fogyott mind a száz.

Fizetésre kerül a sor, a főpincér, aki semmit sem tudott a gazda s a vendég közti alkuról, felír a számlába őszibarackért száz koronát.

Barátom nézi, eltátja a szemét: mi ez?

- Ez kérem száz darab fajbarack.

Egyet nyel, s azt mondja:

- Stimmt... De most legyen szíves két forintot leírni belőle, az jár nekem a gazdájától...

Igazmondó is belekottyant:

- Akkor mégis a cinkotai kántor járt legjobban, mert neki nem került pénzébe a szőlőmag...

Tudniillik a nagy iccébe egy döglött egér került. Behörpinti a borát, s az egér leszalad a gégén.

Hűj de nagy szőlőszem volt - azt mondja -, de jó, hogy azt nem fizettetik meg külön.

Így repült el a délután, mint a többi szép magyar délután a fehér asztal mellett, s míg az urak ott ültek s nevettek és szórták a szikrákat, azalatt kint nevetett a nap, s szikrázott a sugár a búzatáblákon, s nevelte, érlelte a tejes, kövér búzaszemeket, hogy a sok-sok tengernyi szemecske táplálja, s étellel élessze ezt a nemes úri világot.

Alkonyatkor újra két kocsi jött. Egyikben Parragh Gábor jött Kudora cimborával. Azért jöttek, hogy megkérdezzék, hogy a tarokban jó volt-e a hívás, mikor így meg így állott a blatt. Mert Zoltán volt a legnagyobb tekintély a tarokban az egész vármegyében.

A másik kocsin pedig két cívisgazda volt, Malmosi meg Kalma István, a Városi Juhtartó Társulat elnöke és titkára; ezek azért jöttek, hogy megnézzék a Zoltán új selymes merinó nyáját, amit a bérleten állított fel nagy költséggel, mert volt ott vagy háromszáz hold pusztá,

szikes legelő, ami semmi másra nem volt jó, tehát ő egy legelsőrendű modern juhászatot rendezett be. Már voltak is kint a „Csúnyaföldön”, ahol a birkaaklok vannak, s most bejöttek az úrhoz vizitelni, hogy ne gondolja, hogy csak lopni jöttek a szemükkel.

Szívesen látta őket, s beültette maguk közé, s a két veres nyakú magyar úgy megült az urak asztalánál, mintha ők is abból a fajtából valók volnának, csak egy kicsit csendesek maradtak, mert nem bírták az úriemberekkel felvenni a versenyt, s nem is akarták, tisztességből, mivel-hogy mindenkinek megvan a maga rangja.

Mikor az erős nap elment, kitelepedtek a lugasba, ahol fiatal ecetfák adtak vékony árnyékot. Az italt ott is lehet.

- Ültessetek fát - kezdte újra a rögeszméjét Lekenczey -, ültessetek sok fát.

- Nem nyől - mondta Kudora.

- Dehogynem nyől. Még a Hortobágyon is láttam szép kerek erdőt.

- Én is láttam olyanokat, hogy húszéves korában ki lehet vágni ostornyélnek.

- Oda ültessétek, ahol nyől.

- Oda inkább búzát vet az ember.

Nevettek.

- Tudod-e, külügyminiszter uram - szólt Parragh Gábor -, hány ezer holdat ültetett bele a gróf abba a parkba? Hétezeret... Mert mikor hozzáfogott, tizenötezer holdja volt, de most már csak nyolcezer van neki.

- Minden fának külön gödröt ásatott, úgy hordták bele a jó földet, négyökrös ígás szekérrel, mert ott minden fának más összetételű föld kell. Most osztán addig, míg meg nem eszi azt a jó földet, amit kapott addig nő, nő az, mintha az édesanyja kötőjébe vóna, de ha eccer a szik felver benne, majd meglátjuk, hogy fognak lehervadni. Barátom, az én kertemben úgy néz ki az almafa, hogy nem merek ránézni, olyan az, mint a tátrai szanatóriumokba a vendégek. Ott voltam a Tátrába a múlt nyáron, de úgy megijedtem, úristen, ezt kell nekem nézni, gyere, feleségem, kislányom, itt csak betegek lehettek. Hát ilyen a mi földünkbe a gyümölcsfa.

- Beteg ott a grófnak minden vagyona, akármilyen is a birtoka. Nem szeretem én az olyan uradalmat, ahol olyan kövér a jószágigazgató.

- Nem is a gróf ott a gróf, hanem a jószágigazgató, hisz a gróf nincs is itthon sose. Az mindig Afrikában van, oroszlánt vadász.

- Tán az orosz lányok tépik szét az uradalmát? - mondta csöndesen Lekenczey.

- Tépi azt még a szederinda is. Hanem a Makláry, az legjobban feji mégis, a jószágigazgató. Barátom, a sógora vett egy hatszáz holdas kerek kis birtokot. A sógora! Nem ő vette! A sógora vette! Csak az ő nevére van írva. Ja, nem az ő nevére, hanem a kisia nevére! De mindenesetre a sógora vette. Nem ő.

- Nála voltam; megnéztem egyszer a disznait. Mert azok valami csudálatos disznók, az ő disznai mind tizenkettőt fial. Soha kevesebbet. Megyek, ott vannak a gróf disznai. Hány van alatta? „Kettő” - azt mondja a kondás. „Hát ez alatt?” „Három.” „Ejnye - mondom a jószágigazgató úrnak -, mért nem vesz bátyám a grófnak is olyan jófajta disznókat, mint saját magának?”

Nevettek.

- De elszólta a titkot, aszonta, hogy „szeretném én azt a kondást látni az uradalomban, amelyiknek a keze alatt az én disznóm kevesebbet tud fiadzani tizenkettőnél... De még azt is, amelyiknél megnyom egy malacot az én kocám...”

Nagyon kacagtak, nagyon értették.

- Az a szegény, jó ember, a gróf. Most harmadéve itthon volt, emlékeztek, akkor, mikor Doktor Bezzegh az állomáson messziről kiáltotta neki: „Szervusz, méltóságos uram!”, hogy az egész állomás hallja, hogy ő tegeződik a gróffal.

- Hát ő örülhet ennek a tegeződésnek, mert egyszer vele utaztam Pestre. Kértem tőle: Hova utazik, ügyvéd úr? Azt mondja az öreg: Pestre megyek egy kis tyúkpörbe... Ejnye, gondolom magamba, hogy lehet az, hogy ez a kényes ember tyúkpört vállal. Kértem, milyen összeg a kereset. Azt mondja, hétszázezer korona... Mi a macska, ez neki tyúkpör? „Az bizony barátom, mert ez nekem minden esztendőbe tojik egy-két százezrest.”

Most olyan igazi alföldi hangulat volt. Az égen, a puszta nagyszerű egén csudálatos vörös, színes fényjátékok voltak, amit semmiféle festő nem merne megfesteni, mert a valószínűtlenség vádjába keverednék, egy kis szél is jött északról, s az urak nekigombolózva úgy ültek s ittak, mint a mulató istenek. Mindenki kövér volt, s mindenkinek kivörösödve az arca.

- Zoltán, hozd a hegedűdet.

S Zoltán bement a hegedűért.

11.

Bement, s ahogy ment, ment a szobákon át, íme addig ment, addig ment, mint szokott, míg a legutolsó szobába nem ért, ahol egyedült ült s tanult Rozika.

- Mit csinálsz, kismadár?

- A nimetöt.

- A nimetöt? Énnye.

Leült szembe vele, érezte, hogy a feje szédeleg, máris sokat ivott.

- De hát hogy tudod a setétbe tanulni?

- Csak úgy gondolatba.

Mihelyt két szót hallott ettől a kislánytól, rögtön erőt vett rajta valami édes meghatottság.

- Igazán szeretsz te tanulni?

- Jaj, igazán.

- Miért szeretsz tanulni?

- Mert akkor úgy gondolom, utolérem azt, aki úrnak született. Mert lássa, annak könnyű, aki beleszületett a jómódba, az azt nem is tudja, hogy van csúnya is a világon meg rossz is. De nekünk, akiket a jóisten szegénynek teremtett, mi meg azt nem tudjuk, mi az a szép meg az a jó. Mikor én kisgyerek voltam, csak olyan egész kicsi, lássa énnekem nem is vót olyan igen szegény az apám, mert igen szép kis tanyánk van nekünk kint Szentkirályon, csak nagyon rossz természete volt, ivott meg kártyázott, meg nem törődött a gyerekeivel. De azért én az apámra nem neheztelek semmit se, hanem a nénémre, Zsófikára, a Kovácsnéra igen, mért? mert mikor a lakodalma vót, nagy lakodalmat tartottak neki a városi Nagyvendéglőben a leggyönyörűbb teremben, és nem vót szíve, hogy azt mondta volna, hogy vegyenek egy kis ruhát ennek a kislánynak, s nem vót ruhánk, mert falun nem szokás, hogy a kicsiknek szép ruhát vegyenek.

Kicsit gondolkozott, mondja-e tovább, úgy tudott nézni, úgy visszatartva az egész lélegzetét, még a szeme is, az arca, egész teste mind visszamaradt, mint egy röptében megálló madár, aztán gyorsan tovább csiripolt.

- És vót egy tót cselédünk, és elvitt dugva, és ott voltunk parasztruhába, és ott volt egy rokon, meglátott, és azt mondta: „Gyertek, kislányom, egyem meg a szíveteket”... De jött egy rendező, és ki akart küldeni, és azt mondtam: „Én a menyasszonynak a testvérje vagyok.” De odajött a nővérem; és azt mondta: „Menjetek innen haza, usgyi.” De lássa, én nem voltam ilyen, én a kis Katát járattam iskolába! Én úgy szerettem volna tanulni, varrodába járni, mindent szerettem volna, de engem nem járattak, nekem mindig csak kapálni kellett a mezőn, én aztat is szeretem, mert szeretem megmenteni azokat a szép kis palántákat a gaztól és a fűtől, mert mindig azt gondolom, én is ilyen kis palánta vagyok, és milyen jó lett volna, ha engemet is így körülcapált volna valami jó angyal az életben, és én a kishúgomat, a Katát taníttatom, még polgáriba is beírtam az idén, hallom, hogy a néném, a Zsófi, haragudott is érte, és mikor egyszer otthon voltam, el is jött, és szidott engem, hogy nem szép, ha egy ilyen szegény lánynak mindene van. „Te beszélsz, azt mondtam neki, milyen volt a te lakodalmad, és énnekem, nem volt szabad oda se menni, mindjárt azt mondtad: usgyi haza!” „Hogy mersz így beszélni, én vagyok az öregebb!”

Kedvesen lesütötte a szemét, s elővette a kis tükröt; amit Zoltántól kapott, s nézte benne magát a félsötétben, s mórlikált, mint a cica.

- Mert magától kaptam, azért nézem benne magamat - mondta kecsesen.

Aztán folytatta:

- És azok mind olyan nagy parasztok, bekötött fejjel járnak, és olyan goromba hangon beszélnek. „Ha elkapatom a kicsiket, mi lesz belőlük!...” Ha van egy kis kartonruhája, az még nem flanc.

Most úgy kibuggyant belőle minden emlék s minden fájdalom. Olyan magánosan élt itt, elzárva ebbe a szobába, mint madár a kalitkába, s ha jött az úr, akkor úgy tudott csacsogni s csevegni, mint a kis kanárimadár, ha meglátja a képét a sárga tükörben, a kalitka réz válójának az oldalában, akkor azt hiszi, hogy a párja jött meg, s vég nélkül tud vele csipogni, s illegeti előtte magát.

- És miért mentem el summáslánynak, tudja? Egy este jön a mamám, s azt monda, hogy holnap megkérlek a kezedet. Jaj istenem, még a szívem is elállt. Kicsoda? A sógorod, az özvegy. A nénéd urának a testvére, a Miska! Jaj istenem, nem megyek én ahhoz. Mért ne mennél, annak féllánc földje van. Nem akarok én láncot az életemre. Hallgass legalább.

Nagyot lélegzett, mintha a szívére ment volna az érzés:

- Másnap jön a sógorom a testvérével... Ez meg egy nagy bumfordi fiú, tudja, mert ember, s mégiscsak olyan az, mint egy fiú. De egy olyan nagy buta paraszt. Nem tud az egy szót se szólni, csak leült az asztal mellett, s rám se nézett, énhozzám még annyit se szólott, hogy azt mondta volna, hogy: na. Hát én meg csak nevettem s kimentem. S mikor elmennek, mondják, hogy három hét múlva lesz az esküvő. Kivel? Velem. Nahát énvelem nem, azt tudom. Csak nem fogok feleségül menni a Miska bácsihoz, hogy lehet olyat elgondolni, hogy én a Miska bácsinak legyek a felesége. Lett erre nagy harag. „Kire vársz!” Az örökös szekírozás, láttam, hogy ebből csak baj lesz, ha itthon maradok, ősz volt, akkor szedték az uraságokhoz a répa-szedőket, gyere, Rozi, tavaszra felvesznek summásnak, és én beállottam.

- No csak beszélj tovább.

- Én úgy gondoltam, tudja, hogy öngyilkos leszek...

Hirtelen megállt, s gyöngéden a szempillái alól fellest a férfira.

- Nem most... sokára...

S újra a tükörbe takarta az arcocskáját, s fésülte magát, mint egy kis cica.

- Én, tudja, nem szerettem a goromba beszédet, én a kishúgomat is csak úgy dorgáltam meg, hogy „Nézzétek, beteg anyánk, ne engedjétek, hogy ő cipelje a dézsát. Ne adja isten, hogy ő meghalna, akkor ki kellene menni a tanyára, és nem járnátok iskolába, se varrodába, s tudjátok, ott milyen rossz lenne.”

Hallgattak, Zoltán úgy itta a szavait, mint az édes mérget, az ópiumot, amelytől az ember arra gondol, amire akar, s olyan szent kábulás vesz erőt rajta, mintha a keleti mesék minden csodája valósággá válna.

- Úgy szeret minket a mi anyánk, az a szavajárása, hogy: „Hallod-e, Rozika?”... és az a mániája - mondta szemérmesen nevetve, mint aki szülőjén csúfolódni merészel -, hogy mindig takarít. Már letörölte a port, és akkor újra csak ha szól, mindig veszi a tiszta fehér ruhát, és ha beszél, közben mindig csak törülgeti a tükröt és a képeket és a lámpát és az ajtót tiszta vízzel lemossa. - És minden szót nevetéssel mondott ki... - Mikor ott voltak a mérnökék, azt mondták, hogy

olyan szép tiszta lakás nincsen több, mint a mienk. Jaj, tudja, annak a mérnöknek volt egy szép felesége, és annak olyan szép ruhái voltak, én azt mindig úgy szerettem nézni, titokban oda-mentem, s megérintettem a ruháját, mert én meghalok a szép ruháért, mikor én egy kis új ruhát kaptam, akkor én mindig sírtam a boldogságtól, és csókoltam a ruhát... De ugye, milyen sok butaságot beszélek.

- Csak mondd, csak mondd. - S a nagy erős férfi fogta a lányt, s az ölébe ültette, és az hagyta, s az ölében megkuporodott, s a két kezét összetette, s úgy mondta tovább:

- Tudja, Zoltán bácsi, ez az élet, ha az ember meggondolja, olyan mint a kisvirág, olyan hamar elhervad, én is elhervadjak, és várjam otthon, hogy jönnek a kérők, és azt mondják: te el akarod venni?...

Zoltán erősen a karjai közé szorította a lányt.

- Én egyszer olvastam egy regényt, s abban ez volt: „Ha egyszer elbuktál, akkor ne a megjavulás ostobaságán törd a fejedet, hanem, azt mondja, ne törődj, legyél szívtelen, és pénzed legyen, és lakasd jól a pénzed sokaságával, és akkor a nép imád, ha kezed vértől csepeg is.”

- Hogy? - kacagott fel Zoltán. - Mondd el még egyszer.

S Rozika még egyszer elmondta szóról szóra:

- Ha egyszer elbuktál, akkor többé ne a megjavulás ostobaságán törd a fejedet, hanem legyél szívtelen, és pénzed legyen, és lakasd jól a pénzed sokaságával, és akkor a nép imád, ha kezed vértől csepeg is.

Zoltán hallatlanul nevetett, s a karjai közt nyomorgatta, becézte és simogatta a lányt, oly furcsa volt egy ilyen borzalmas mondatot hallani egy ilyen ártatlan kis hangon.

- Mert ugye mások hogy irigyelnek engem is, nemhogy örülnének, hogy az isten megadta nekik, hogy sima egyenes úton menjenek, hanem irigylik, hogy nekem a rögös úton kell vergődni, és még irigyelnek...

- Nektek tanyátok is van?

- Van egy kicsi, de nagyon szép, mondom, hogy a szentkirályi lapon van, olyan sokat tudnék arról a tanyáról beszélni, az olyan szép, és olyan boldog ott az ember. Istenem, milyen különös is az a tanyai élet. Olyan különös földöntúli lénynek képzeltek el azt a mérnököt, pedig, istenem, talán nem is olyan szép, és mégis én akkor elhatároztam, hogy én is olyan leszek, és magamtól lettem olyan, amilyen vagyok. Nem érdekes?

Nagyot sóhajtott, s a hold most kezdett feljönni, és idenézett.

- Én úgy szeretek élni, kedves Zoltán bácsi, láthatta, legelső percben, mikor meglátott, és olyan boldogság öntött el, azt gondolom, most boldog vagyok: sohase fogok többet panaszkodni.

- Jaj, te drága - mondta Zoltán, s felkapta a lányt az ölébe, mint egy pelyhet, s körülvitte a szobában. Úgy szerette volna most magába olvasztani. Hogy lehetne beinni és örökre, mint egy álmod felélni s elfeledni.

Aztán letette a díványra, s ráborult és csókolta, és a szeme tele volt könnyel. Most ő is valami nagy, nagy s végtelen boldogságot érzett.

12.

Ott térdelt előtte, s arra gondolt, hogy mi ez, minek kell tekintenie ezt a lányt?... Mi ez neki, és mi ez az Istennek.

A lány feküdt, s el volt szánva mindenre, mint mindig, de ő nem. Ő meg akart tudni valamit. Nem is tudta, mit. Látni akart. Beletekinteni a lány lelkébe.

- Rozika - mondta neki -, figyelj csak ide. Van neked lelked?

A lány bájosan elmosolyodott. Kissé kinyitotta a száját, s azt mondta:

- Nincs.

A férfi elámult.

- Mindenkinek van.

A lány hallgatott, aztán kissé nevetve azt mondta:

- Földje sincs mindenkinek.

A férfi újra hallgatott.

- Ez igaz.

A lányka nevetett.

- Nézze, a föld ugye mindenkié, mert abból élünk, és az termi a kenyeret. Mindenki eszik kenyeret vagy egyebet, amit a föld ad, de azért az egyiknek van egy kis kertje, a másiknak egy kis tanyája, másnak van birtoka, nagy, nagy birtoka van némelyik embernek, olyan nagy, hogy be se tudja jární, míg él, de azért a legtöbb embernek semmi földje sincs.

A férfi úgy gondolta, hogy ennél okosabbat még nem is hallott.

Hogy kell ebbe a titokba behatolni? Tájékozódni akart valami ismeretlen anyag tulajdonságai felől. Mert a lélek is, úgy érezte, egy anyag. Mint ahogy a régiek, akiknek nem volt fizikai ismeretük, a levegőt semminek tekintették, úgy tekintjük mi a lelket semminek. Pedig kell, hogy annak is meglegyenek a tulajdonságai, a mennyisége, s kell, hogy azzal is úgy lehessen számolni, mint a földbirtokkal. S milyen igaza van a lánynak. Akinek egy hold földje van, annak egy holdja van, és akinek ezer holdas lelke van, az mágnás a lelkek közt.

Odahajolt a lányra, s megcsókolta annak a szemét. A szemhéját, a lecsukott szemének bársonyos borítóját csókolta. Soká egyiket, aztán a másikat. S a lány segített neki, fordította a fejét picit, hogy hadd tudja csókolni, amelyiket akarja.

Akkor azt mondta neki:

- A nyelved. Amivel beszélsz.

A lány szétnyitotta piros kemény sima kis ajkait, s a hegyes, piros nyelvecskáját a fehér fogak közt kinyújtotta. S a férfi megcsókolta a nyelvét.

S most valami rettenetes dolog történt vele.

Rájött valami titokra, ami már réges-régen kínoztta, kinyílt előtte valami: meglátta ugyanazt a mozdulatot, ugyanazt az odaadást, ugyanazt a szakszerű munkát, amit mindig mély undorral látott a szerelem szaknémbereinél. S lelohadt minden tüze és vágya, és feneketlen örvénybe szédült.

Ez a lány egy született prostituált.

Rászületett, annak termett: az. Megértette, hogy lehetséges, hogy ez is van, mint ahogy van művészi hivatás, ahogy van prófétai elhivatottság, ahogy van talán minden mesterségben rászülettség: ez a lány nem feleség, nem élettárs, ez a szerelemnek hivatásos művelője.

Rettenetes.

Hányszor csodálkozott rajta, hogy ezt a lányt a csók soha nem ingerli, ki nem fárasztja, s egyáltalán izgalomba nem hozza. Oly készséggel adja a kis biggyedt ártatlan szájacskáját, mint ahogy a gyermek a kezébe veszi, a szorgalmas és jó kis gyermek, a palavesszőt, s kis kezét úgy mozditja, hogy betű jöjjön létre annak az öröme, aki tanítja, de nem a magáéra. Ennek a lánynak mindene azért van, hogy a jövőjét megteremtse vele. Adott neki az Isten valami különös ingerlő bájt. Nem lehet azt mondani, hogy tökéletes, és mégis azt a benyomást kelti. Kezei, lábai vastagok, de az arca hamvas, mint a friss őszibarack. Orra kicsit kacaszerű, de a tokácskája oly kíváncsú, hogy meg kell örülni a vágytól... És a szeme. Az az ártatlan, ibolyakék, buja nézésű s mégis ártatlan szeme. Úgy tud nézni vele, mint egy Murillo-angyalka, felfordított szeme fehérével, mint a Dolci-Madonna. És az a pipeskedése, ahogy minden pillanatban tükörbe néz, és mint a kis madár, soha nem szűnik csipegetni, csalogatni, állandóan nyalogatja piros kis nyelvecskéjével az ajkacskáját. Eszébe jutott, hogy mikor magához vette, akkor a lány adott neki egy fényképet. Mint parasztlány, summáslány volt lefényképezve. De a világért nem lehetett rávenni, hogy úgy álljon a gép elé, ahogy a mezőn kapált, feltűzött szoknyával és fehér ingvállal és kecsesen kócos fejjel. Nem, megfésülködött, rendbe szedte magát, felvette a blúzá, lesimította a szoknyáját, s akkor úgy állott meg, hogy félig szembe fordult, s a szemét felvetette, és a testében volt valami nem paraszti, nem természetes, valami esetlenül kéjes és kihívó. Akkor ő ezt a fényképet undorral dobta be a szekrénybe, s azt mondta magában, majd kineveli az ízlését... S íme, most itt van előtte egy kész kis demi-monde, aki itt a puszta közepén, az istentől és az emberektől elhagyatva, kiképezte magát a budoár díszének, kanárimadárnak, aranykalitkák számára...

Óh az ő felesége milyen más!... Milyen merev és puritán és rideg, s mennyi gyöngédség s jóság és báj van benne. Hogy ezt a kettőt elcserélni... A szentet és nagyot és tökéletest egy kis eladó portékáért...

Hirtelen gyűlölettel nézett a lányra.

Az nem vett észre semmit, vagy csak úgy tett?... Ott ült, és maga elé nézett, oly egyszerűen és madárnyi semmisséggel, s mert azt hitte, kell tőle valami, kéjesen nézett, megadóan, de ő megrázta a fejét, s rettenetes, ezt is megértette:

- Megy a vendégeihez, Zoltán bácsi? Igen?... Nem baj, majd máskor bejön.

Undor és iszonyat fogta el.

- Eredj haza! - mondta neki oly nyersen, ahogy még soha életében nem szólott hozzá. - Eredj haza.

A lány ártatlanul nézett, édes nagy szemekkel, s bájosan és engedelmesen. Lassan csodálkozás-sá vált benne ez a betanult megingathatatlan nyugalom, s azt mondta:

- Csak azért mondja, Zoltán bácsi, hogy menjek haza, mert a gyerekeire gondol, de én nem vagyok úgy odahaza, mert énrólam a szüleim nem gondoskodnak.

A férfi összevonta a szemöldökét, nem gondolt a gyerekeire, de ez a kis kígyó mily finoman s ízletesen háritotta el a támadást, amiről nem is tudhatott, a lélek mélyén támadt ellenségeséget.

- Rozika - mondta szárazon, kiszáradt torokkal.

A lány ránézett, olyan bizalommal, ahogy az édes Megváltóra néz a hívő.

- Mondjad - töredezett a szó a férfi száján -, mit gondolsz te a jövőről?

A lány forgatta kis fejét, felnézett meg lenézett, felpillantott meg letekintett a kezében levő kis illatos zsebkendőre.

A férfi izzadt, forrt, szerencsétlen volt, s kétségbeesetten boldogtalan, amilyen még soha.

- Mégis, mondd csak el, úgy, mint a legjobb barátodnak. Csak mondd ki, ami benned van.

- Nincs semmi.

- Na mondjad.

- Én tudom, hogy engem a jóisten szeret, és én mindig szépen fogok élni.

A férfi megborzongott, mintha csontváz jelent volna meg előtte a fényes élő mögött.

- Mert lássa, Zoli bácsi, én ahhoz hozzá vagyok szokva, hogy engem mindig szerettek, nem tudom miért, de énhozzám az emberek mindig csak jók voltak. És én tudom, hogy engem a jóisten nagyon szeret, én nagyon vallásos vagyok, eccer mikor kicsi voltam, volt egy kis kék kabát, és mindenkre jó volt, Mariskára is, rám is, de ő volt a nagyobb, és mindig ő vette fel, és én kimentem a fűskamrába; és sírtam s imádkoztam, hogy a jóisten segítsen meg, és bementem, s azt mondja a mamám, hogy: nézd csak, Rozika, Mariskának úgyis van kabátkája, hadd legyen ez a tied.

Nevetett. Azzal a kedves kis ártatlan nevetéssel, s a férfi érezte, hogy ez a lány, ez egy édes kis hely, amelyet a szél fog sodorni, amelyik sohase fog leszállni sehol, s már megint nem utálta, nem gyűlölte: tisztán látta, és íme, majd megőrült: úgy érezte, mintha az ujjai közt akarná a tiszta forrásvizet felfogni, s az kifolyik a markából, s nem marad semmi, csak a jó nedves érzés...

- Én úgy megtanultam - mondta a lány -, hogy az életben semmire se szabad számítani, mindent a véletlenre kell bízni.

- Beszélj csak, beszélj - mondta a férfi azzal az érzéssel, hogy most itt a kellő pillanat, most meg fog tudni mindent.

- Én már ahhoz hozzá vagyok szokva, hogy ha igen nagy baj van, azt mondom: legyen úgy, ahogy a jóisten akarja, s akkor mindig jóra fordul.

- Neked volt egy szeretőd - mondta Zoltán gondolkozva.

- Igen, Zoltán bácsi, volt - nyitotta ki szemét a lány.

- Mondd csak el.

- Én akkor tizennégy éves voltam, és mentem haza az iskolából, és a fiúk igen-igen szerettek engem kísérni, és akkor odajött egy nagy fiú, egész fiatalember, parasztfiú volt, de olyan volt, mint valami úr. Azt mondta: „Nézzé, Rozika, én magát régen figyelem, magának nem szabad olyan sok fiúval lenni, válasszon ki egyet, s legyen azé. Itt vagyok én, én magát igen szeretem, s feleségül veszem.” De én akkor még csak tizennégy esztendő voltam, és azt mondtam neki: én is szeretem magát.

- Szeretted?

- Olyan jó fiú volt.

- Mi az, hogy jó?

- Mindig, de mindig utánam járt, és úgy nézett rám, én mindig azt hittem, könnyes a szeme, mikor rám nézett, és mindent hozott, még lopott is a szüleitől, búzát, s vett nékem mindent, cukrot és csipkekendőt, és amit csak kimondtam, azt mind hozta, és milyen szerencsétlenség történt. Mikor már két esztendeig voltunk jegybe, akkor megtartottuk az eljegyzést is. Mert már tizenhat éves lettem, és az ő szülei is látták, hogy a fiuk inkább megöli magát, de engem el nem hagy, és akkor úgy volt, hogy karácsony este lesz az eljegyzés, és két nappal előbb nálunk volt, és azt... Még az is eszembe jut - kezdte még előbből lelkendezve -, hogy mikor legelőször tánciskolába voltam, és egy kis fehér ruhában voltam, s akkor odanéz a Laji, és azt a nótát rendelte, amit tudta, hogy én legjobban szeretek, de még akkor senki se tudott a mi megegyezésünkről, s odaient, hogy, megengedem-e, hogy ő udvaroljon, s azt mondtam, hogy: meg, és hazakisért, akkor először a szülei házhoz. Lássa, két évig ismert, de fél esztendeig egyszer sem csókolt meg, én meg olyan kis fiatal voltam, mikor Laji udvarolt, hogy nem is tudtam érezni se, mi az: szerelem. De nem is tudtam én azt, csak mikor azt hallottam, hogy nőszül...

- Mit?

A lány hátraejtette a fejét, s úgy duruzsolt, halkan, a hold az arcán játszott, s ő csak beszélt:

- Igen, akkor nem volt már nálunk két hete, s én csak hallom, hogy megnőszül, s olyan nagyon szédültem, nem bírtam ki, én azt hittem, hogy az írók csak úgy írják, mert mindig nagyon szerettem a regényeket, abból művelődik az ember...

- Beszélj csak őszintén, Rozika - biztatta Zoltán, s már ő is utánozta a lányt, nyílt, gyöngéd és őszinte arccal szólt, pedig ellenséges rosszakarattal vizsgált, mint egy bíró. De félt, hogy a legelső kemény hangra elroppen a madár. Sűrgette száraz torokkal, lélegzetét is visszatartva, s szinte a szívdobogását is, Zoltán.

- Az egész eset úgy romlott el, hogy hazajött az unokanővére, Vas Macu, s mondta, hogy az egész család azt akarja, hogy vegye el egy rokonját, akinek földje az övék mellett van. Igen beteg lettem, és írtam neki egy levelet; és azt Vas Macuval küldtem el neki, csak azt írtam, hogy: „Kedves Laji, én nem tudom, hogy mért haragszik rám, én nem bántottam meg magát, és maga kihallgatás nélkül ítél felettem. Lehet, hogy meghalok, semmibe esik rosszul, csak az, hogy az édesanyám úgy bántja, pedig annyi bánatot szereztem neki.” - Csak ezt írta, elmondta, és látszott, hogy szóról szóra tudja. - Este jön a kishúgom az iskolából, megcsókoltam a betegágyban: „Hej, kis Babkám, de jó teneked, még semmi gondod sincs!”

Zoltán megindulva nézte a lányt, akinek a szeme sarkából, szinte váratlanul kigördült egy könnycsepp.

- Hát csak jön az én Lajim. Jóestét. Jóestét. Mi újság. Nem szól. Mondták: „Gyere, Laji, vacsorálni!” Ahogy evett, az első falatot nem tudta lenyelni, kifordult a szájából.

Kint fülemüle kezdett csattogni az ablak alatt. Egy percig azt hallgatták.

- Bejött hozzám a betegágyamhoz, és csak kettesben beszélgettünk. „Kedves anyám beszélt rá, hogy vegyem el a Mari néném lányát.” „Csak vegye el, Laji, ha magának el lehet venni.” Én nem bántottam őt, mert ő férfi, hát ő neki nem lehet szólani, egy férfitől csak várni lehet, se parancsolni, se tiltani nem lehet. „Csak menjen, Laji, mondtam neki, de biztosítom: ahova mén, sose lesz nyugta.”

Mosolygott, míg ezt mondta, Zoltán oly szomorúan nézte. Valahogy a saját sorsát érezte a fiú sorsában.

- Fél kilenckor elment. Nem akarták elereszteni, nagyon tartóztatták, azt mondta utoljára: „De megyek, kedves néni, mert elkések.”

S olyan szép egyszerűen feküdt ott a Rozika, mint egy kisiskolás, aki a díványon hever, és babával játszik.

- Nem tudtuk, hová megy, az utcán találkozott a bátyámmal: „Szervusz, kedves Feri, nem-sokára hallotok rólam, mondd meg kedves anyádnak, hogy tisztelem és csókolom.” Feri hazajött; s elmondta az egészet, csak az tűnt fel, hogy sose fogott vele kezét, csak akkor.

Úgy mesélt, mint ahogy el szokás mondani a szomorú eseményt, ártatlanul lesütött szemekkel s bánatosan.

- És éjfélkor zörgetik az ablakot; jött egy ismerős legény, s Ferinek kiáltott, hogy: Feri, a Lajit elvágta a vonat.

Zoltán összehúzta a szemöldökét, s hátában érezte a halál hidegét. Nahát most látja, mi ez.

- Az újságok megírták, én rólam csak annyit, hogy egy levelet találtak nála, de nem volt megírva a levél, csak annyi volt írva, hogy „Kedves húgom, Rozika...”

- És te? - kérdezte vészesen Zoltán.

- Nekem nem mondták meg, míg beteg voltam. Én semmiről se tudtam, csak vártam, és mindig írni akartam neki, de haragudtam is, hogy így bánik velem, hogy eljön, s nem szól, és mégis másat tud elvenni... S írtam is egyszer a kishúgom írkájába egy levelet; mikor írom, jön édesmama, kérdi, mit írsz: ne írd, kislányom, meghalt. Nagyot sóhajtott.

- És úgy sírtam, mint egy örült. De megmondták, hogy öngyilkos lett, és azután nem tudtam úgy sajnálni.

- Mért?

- Csak nem.

Zoltán azt gondolta magában: én tudom... mert egy lotyó vagy... Már akkor nem volt tőle mit várnod...

- S akkor eljött Sete Piri, a volt menyasszonya, s meglátogatott, s azt mondta: „Kedves Rozika, ne haragudjunk egymásra, lehet, hogy te se, én se lettem volna boldog vele.”

Zoltán soká gondolkodott, s addig a lány nem szólt.

Aztán ábrándozva megszólalt:

- El is kellett menni a rendőrségre, vallomást tenni. De a fogalmazó úr olyan igen jó ember volt, hogy egy goromba szót se szólt. Bejött a kapitány úr is, azt mondta: „Ejnye azt a kis kócos fejed, de megbolondítottad azt a szegény fiút!” És még kétszer behívtak, hogy újra mondjam el, és elmondtam, és mikor eljöttem, azt mondta a fogalmazó úr: „Ne sírjon, kisjány, elviszem a moziba.”

Zoltán dermedten nézett rá.

- És elmentél?

- Á, vót eszembe nekem akkor olyasmi. És az öreg kapitány úr is azt mondta: „Ejnye, kisjány, egész éjjel mind csak veled álmodtam.”

Lesütötte az arcát, és huncutul, hangtalanul nevetett.

- De énnekem csak mindig azok képződtek, hogy Lajival hogy vót ez meg az. És egyszer a rendőr, amék bevitt, meglátott később az utcán, és azt mondta, elvenne feleségül, ha nem lenne beteg a felesége, de nincs lelke hozzá, hogy elváljon. Jó ember volt szegény rendőr, és elmondta minden baját.

S kuncogva nevetett, s Zoltán verejtékezett. Most borzasztóan meg volt rémülve, hogy ő ehhez a lányhoz kötötte magát. Jézusom, miket panaszkodott el neki az életéről... Milyen csudálatos, eddig mindig ő beszélt, s a lány úgy hallgatott, oly ártatlan és üde arccal, mint egy szent.

- Nem olyan nagy baj ez - mondta gondolkodva Zoltán -, elmúlik.

- Elmúlik, Zoli bácsi, de addig nem múlik el, míg egy igazi be nem fészkeli magát - s huncutul nevetett, s a szeméből az látszott, mintha most ez történt volna.

De Zoltán már nem hitt.

13.

Odakint az urak végre megsokallták a távollétét.

- Hol van ez a Zoltán? - kérdezte valaki a poharak mellett.

Borbiró igen egyszerű s értelmes magyar szóval válaszolt, amire mindnyájan nagyot nevettek.

- Ez a kislány egészen kiforgatta ezt a szegény embert.

- Miféle lány?

- Fene tudja, valami kis parasztlány, de élő embernek nem szabad látni, mert azt hiszem, menten keresztüllőné Zoltán, aki kíváncsiskodik.

- Mindenkinek megvan a maga bolondériája - állapították meg.

- Kivált a magyarnak.

Azzal tovább ittak, s fenéig a poharat a Zoltán egészségére.

Pedig szegény Zoltán most ugyancsak beteg volt. Lassan valami mély idegesség és undor telepedett a szívére. Itt ült a lánnyal egy díványon.

Itt ült a díványon, mellette, s lassan oly távol szállott tőle, mint az elrepülő illúzió.

- Azt mondtad, hogy a jóisten segít - mondta most már gúnyosan -, hát akkor hogy segített ki?

- Zoli bácsi csúfolódik - érezte meg a lány, s lesütötte a fejét.

Zoltán megijedt, hogy elhallgat a madár, pedig most már aztán mindent tudni akart.

- Én nem csúfolódom.

- De.

- Nem. Komolyan nem. Én megértem az életet, és bizonyára nem én volnék az első, aki követ dob a bűnös asszonyra.

A lány hallgatott, valahogy úgy érezte, hogy valamit elrontott, s most el kellett mondania azt is, amivel meg akarta magát szépíteni.

- Az úgy volt, hogy akkor nyáron egyszer igen nagy ünnepélyt rendeznek a városban, mert eljött a képviselő, gróf Baráth, a miniszter, tudja.

- Tudom, a nép barátja.

- Jaj, de olyan szép emlék az én életemben - mondta a kislány áhítattal, s Zoltán átült mellőle egy fotelbe, s szivarra gyújtott.

- Én éppen, a szobát síkáltam, s nagyon mocskos voltam, mikor eljött a tanító úr, aki engem nagyon szeretett, mikor kisiskolás voltam, egyszer az ölébe is ültetett, azt mondta, egész életében én voltam a legkedvesebb növendéke, milyen kár, hogy nem vagyok fiú, mert akkor kitaníttatna, iskolába járatna, a kollégiumba, s úgy tartott az ölében, s úgy ölelt és szorított, és csak úgy reszketett, és én, tudja, kicsit féltem tőle, mert olyan furcsán viselte magát, és úgy ölelgetett, s azután is, ha az utcán vagy valahol látott, mingyárt beteg lett, sápadt s izzadt, én akkor még nem tudtam, miért... Szóval jött, és mondta a mamámnak, hogy el kell menni a bálba, mert jön a képviselő úr. De én sietve elbújtam a kiskamrába, s világért sem mutattam magam olyan szutykosan, s a tanító úrral volt egy idegen úr, s engem kivonszoltak a

kamarából, s azt mondta az idegen: „Mért kell elbújni? én szeretem, ha a kis magyar lányok dolgoznak!”

- Szóval elmentél.

- Igen, de nálunk nagyon be kell osztani, nem tudott a mamám szép ruhát venni, s azt mondta: „Nem tudlak, kislányom, elvinni, nem tudok olyan szép ruhát venni!” De én azt gondoltam, hogy volt otthon olyan szatin, amit arra vett a mamám, hogy a paplanunkat behúzza vele. Igen szép pettyes kék szatin volt, s én azt nagyon néztem: „Mamám, csináljunk ebből olyan igen szép magyar ruhát, nekem és a kisebbik nővéremnek, majd meglátja, milyen szép lesz.” És a mamám beleegyezett, s akkor éjjel elhívtuk egy barátnőmet, aki varrodába járt, s megcsináltuk reggelre a két kis ruhácskát, és igazán, higgye el, Zoli bácsi, olyan igen szép lett, hogy mikor bementünk a terembe, az egész nézte, s a képviselő úr is azt mondta: „Jöjjen ide az a két kis magyar lány!”

Boldogan ült fel, s, lelkes boldogsággal mesélte.

- És azt mondta a képviselő úr: „Lássák, kérem, én azért jöttem el az Alföldnek ebbe a nagy városába, mert azt hittem, hogy ebben a szép gazdavárosban mennyi magyar lányt látok, és csak ezt a kettőt láttam.”

Kiegyenesedett a holdvilágban, s mint egy tündér mondta:

- Kezet fogott és megveregette az arcomat.

Roppant boldogsággal sugárzott.

- Ez olyan szép emlék az én élemben, én nem is bírok mindenkivel kezet fogni, én azóta parasztokkal nem tudok kezet fogni.

- Lotyó - mondta magában Zoltán, s már egészen hideg volt a lánnyal szemben.

- Na és akkor volt ott gyorsfényképész, és levett bennünket, és a kegyelmes gróf úr elvitte egy képet, s azt mondta, ha valaha Pestre megyek, csak keressem fel... Olyan jó ember az a gróf, én nem tudom hallgatni se, mikor a parasztok szidják. Mert nézze, Zoli bácsi, nem tud mit csinálni! Szegény annyi sok parasztból nem tud urat csinálni, ha ők is nem akarnak. Mert úgy, egy igazi kis magyar ruha mindig szebb, mint azok a csúnya ruhák, amit ők viselnek, mert én úgy gondolom, hogy ha úri ruha, akkor aztán igazán úri ruha legyen. Nem? Nincs igazam?

- De igazad van.

- És akkor bejött a Miska bácsi, s nagyon nézett engem, és mikor valcert húztak, azt követelte, hogy csárdást húzzanak, s egy tiszttel össze is szólalkozott, mert ittas volt, és a tiszt azt kiáltotta: „Menjenek ki a parasztok!” És akkor mindenki azt kiáltotta: „Hol a kis pöttyes, lássuk a kis pöttyest!” És lássa, Zoli bácsi, annyi parasztlány volt, nálunk gazdagabb, és mindenki úgy ki akart tenni magáért, és úgy irigykedtek, hogy mért vagyok én a legkedvesebb abba a kis szatinruhába.

Zoltán kínjában füttyöreszni kezdett.

- És akkor, tudja, odajött hozzám egy finom úriember, zsidó úr volt, az a kereskedő, akinél vásárolta a mamám a szatint, és megismerte a szatint, mert olyan nem volt más boltban, s az azt mondta, nekem: „Lássa, kedves kisasszony, ez a szatin mitőlünk való, és ha tudná, milyen boldog vagyok, hogy maga ilyen sikert hozott a mi üzletünknek.” És aztán ott maradt velem, és megtáncoltatott, és süteményt vett, a mamának is annyit vett hogy mindenki nevetett. És ez egy nagyon gazdag fiatalember volt, s azt mondta, hogy másnap menjek el a boltba, mert akar nekem mutatni még valami sokkal szebbet, mint ez a szatin.

- S te másnap elmentél.

- Mert olyan szépen hívott, és meg is tudta magyarázni, mert igen művelt ember volt.

- S hogy mentél be?

- Én mondtam, hogy nekem nincs pénzem, s nem is akarok venni, csak azért jöttem el, hogy megnézzem, mert szeretem a szépet látni.

- S megmutatta.

- Meg - mondta szélesen s nyájasan, megszokott buja ártatlanságával Rozika.

- Hol mutatta meg? A hátsó szobában?

A lány ránézett.

- Maga nagyon hamis, Zoli bácsi.

Zoltán kínosan nevetett.

- Szóval a hátsó szobában.

A kislány kicsit hallgatott, akkor azt mondta:

- Igen.

Zoltán felállott.

- Hű, a vendégeim azóta! - s pattintott az ujjával.

Ezzel megfordult, s kiment a szobából.

A kislány ijedten nézett utána, s mikor a férfi nem nézett vissza, óvatosan, lábujjhegyen, mint egy macska, utánalopózott.

Mikor Zoltán kiment a vendégeihez, azok nagy hujjával fogadták.

- Hol jársz, pajtás?

Nem felelt.

- Valami titok van a hátulsó szobában.

- A hátsó szobában? Nincs ott, barátom, semmi titok.

- Dehogy nincsen, valami tündért őrzöl ott.

- Fenét.

- De igen, hét lakattal lezárva őrzöl ott valami kincset.

Zoltán keservesen nevetett.

- Te Zoltán, annak egy angyalnak kell lenni, akit te ott fogtál magadnak, s úgy tartod, mint egy kalickában a madarat. Azt hiszed, nem látja az ember, hogy még ez a vén tanya is csak annak a kedvéért virágzott így ki.

Zoltán kedvetlenül háritotta el magától a dolgot.

- Valld meg, hogy ki az a kislány.

- Senki. Egy kis lotyó.

Erre mindenki nagyot nézett.

- Akkor hozd ide, hadd lássuk.

- Nagyon szívesen.

S bement a tornácra s be a szobába, s bekiáltott a távoli szobákba:

- Rozika!

S Rozika a legbelső szobában felelt:

- Tessék.

- Gyere csak ide.

A lány nagyon sokára jött. Úgyhogy Zoltán elunta, s beljebb ment érte.

A lányt ott találta a díványon kuporogva.

- Nem hallottad, mit mondtam?

A kislány nem felelt.

Zoltánnak, megdermedt a szíve. Talán vége?... Talán megérezte... ah, hogyne érezte volna - ez a képessége megvan, hogy határtalan finom az idegrendszere. De nem! Most már vége legyen!

- Gyere csak! Be akarlak mutatni igen jó úriembereknek.

A lány nem mozdult.

Zoltán vívott magában, önmagával. El volt szánva, hogy véget vet ennek az egész ábrándnak, ennek az örületnek. Radikálisan, ahogy mindennel szokott végezni. Rögtön meg kell törni a kígyó fejét.

- Hallottad?

A lány nem mozdult.

- Öltözz fel. A legszebb ruhádba. S gyere ki. De rögtön. Megértetted?

Ezzel sarkon fordult, s kiment.

Az urak nagy örömmel s izgalommal fogadták s várták a lányt.

- Barátom, ez kell... Így aztán lehet mulatni.

- Mulatni! - mondta Zoltán szilajon. - Ma olyan mulatás lesz, hogy még a kutya is hopszpolkát fog táncolni!

Beszélgettek, s hirtelen úgy tűnt fel neki, hogy rettenetesen sok idő telt el azóta, hogy a parancsot a lánynak kiadta, felugrott, megrémült, a vére megfagyott, úgy érezte, hogy a lány halottan fekszik odabent.

Eszeveszetten rohant be.

Egy ugrással egy szobán át, s bent volt nála.

S íme a lány gyertyavilág mellett öltözött.

Erre a felzúduló vére megint visszaömlött, oly gyorsan, hogy úgy érezte, a feje megfagyott. Minden vér leeszállt belőle, s oly halálos hidegséget érzett, mint a koporsóban.

- Nagyon helyes - mondta dermedten.

A lány nem szólt egy szót sem. Ő háttal fordult neki, s alig értette, mikor a lány nesztelenül melléje állt.

- Kész vagy?... Akkor gyerünk...

Kimentek a tornácra. Az urak félkörben ültek, mert mindenki önkéntelen úgy helyezkedett el az ajtó felé fordított székeken.

- Kérem, gróf úr - mondta Zoltán hangosan a vendég felé fordulva, s szertartásosan mutatta be a lánynak:

- Gróf Goluchovsky Agenor miniszter úr őexcellenciája.

Akkor a lány felé intett kezével s meghajlással.

- Szabó Rozália kisasszony... Szentkirályi Szabó - tette hozzá.

Rozika felpillantott rá, az ő tanyájuk van a szentkirályi lapon.

14.

- Kezit csókolom, kegyelmes uram - mondta Rozika, s az egész társaságból csak a vendégnek köszönt.

Az urak nagyot nevettek.

- Na gyerünk dógozni - mondta Parragh Gábor, s a kártyát keverte.

Nagyokat nevettek, s valamennyien olyan lármások voltak, szerencse, hogy a szomszéd tanya három kilométerre van, mert a lármától felverték volna.

Parragh Gábor azonban sürgetett s osztott, s leült vele az ezredes és Kalma István mónár, így a három szótlan ember mingyárt ki is esett a társaságból. Ott ültek a tornác sarkában a szélfogós gyertya mellett, s rendületlenül nézték a kártyalapokat.

De a többiek is hamar elunták a lányt, mit nézzenek rajta annyi ideig, látták: egy olyan vékony kis éretlen. Nekik már csak azok a derék, tenyeres-talpas menyecskék tetszenek, akiken van mit fogni, s akik nem sokat kalatynak, mingyárt kamatynak.

A többi azonban a pohár miatt nyújtózott egyet; ki is mentek a szabadba, megnézni az idő állását.

- De lassan pislogsz, komám - ütött egyikük a Borbíró vállára, aki szinte belefűlt a sarokban a nagy kertiszékbe, nagyon látszott rajta, hogy a múlt éjszaka se sokat segített magán abban a másik székben.

- Nem alszok én, csak ülök - mondta, s már abban a percben horkolt is.

- Zoltán, Zoltán - kiabáltak a kártyások, s Zoltán oda is vágta magát közéjük, s pedig úgy ült, háttal a társaságnak. Bánja is ő, mi történik a háta megett.

Pénzt kezdtek kirakni az asztalra, s ettől melegedett a hangulat, s csöndesebb lett a társaság.

Kibicek állottak a kártyások mögött, s a gróf egyszer csak magában maradt Rozikával.

- Maga idevaló, Rozika? - kérdezte tőle.

- Óh, isten ments, én nagyon távoli vagyok, ott születtem kinn a szentkereszti tanyán, Puszta hétszázhuszonegy. Tudja, hol a Barna Lajos földje, meg a Teleki? Nem? Ott van az én édesapám kis tanyája.

Lekenczey nevetett. Nagyon mulattatta ez a kislány. Minden szavában van valami utánozhatatlan naiv báj s édesség, s milyen csinos.

- Hát Pestre vágyik-e?

- Óh, istenem, mit csinálnék egy olyan nagy városba. Nekem a hazám fővárosa mindennél szentebb.

A gróf azt mondta:

- Tudja, minek volna kegyed jó, kislány? Színésznőnek.

- Óh, istenem - s piros lett a Rozika arca éle, s a szemeit felfordította, a felső bogarat a nagy szempillák alá.

- Ha rám bízza magát, legelső színházakba beprotezsálom. Van-e hangja?

- Hogy tetszik azt érteni, kegyelmes gróf úr?

- Tud-e dalolni?

- Óh nagyon szépen, Wagner tanár úr azt mondja, hogy csodálatos hangom van.

- Miért? Tanul tőle énekelni?

- Igen, mindent tanulok tőle, nyelveket, németül s franciául és tudományokat és énekelni is, zongorázni is.

- De hiszen ez nagyszerű, kottából is le tud énekelni egy kis dalt?

Rozikra nevetett, s a kis tokácskája a nyakán édesen s puhán meggyűrődött.

- Schubertet?

- Remek.

Egy kicsit hallgattak.

- Van itt zongora?

- Van, kegyelmes gróf úr.

- Szeretném hallani a hangját.

Rozika odanézett Zoltánra, s habozott. A gróf utána nézett, s eszébe villant, hogy alighanem veszedelmes játékot kezd a házigazda ellen.

- De hiszen itt is tud maga dalolni, igaz-e, majd Zoltán hegedül, s magácska meg dalol, jó?

- Igen.

Zoltán nyert; unta; izgatott volt, átadta a helyét valakinek az előtte fekvő pénzzel együtt, s felállt. A gróf abban a percben mélyen nézett a kislány szemébe, aki furcsa mosolyával mosolygott.

Hej - mondta magában Zoltán, s a szíve szorult -, be veszekedett dolgok is vannak az életben.

- Zoltánkám - mondta neki a vendég -, hozd ki, kedvesem, a hegedűdet, hadd halljuk a hangját a kis protezsédnek.

Zoltán gúnyosan mosolygott, s azt mondta: szívesen.

- Hát a gyerek micsinál? - mondta az ezredes, mert kedvence volt a Csuli nagy fia, aki most szolgálja az önkéntesi évét.

De az öreg csak morgott.

- Most fizetem neki a haditengerészeti adót - mondta.

- Mi a patvart?

- Megijesztette az anyját, hogy be akarja magát soroztatni a haditengerészethez.

Hatalmasan kacagni kezdtek. S mindnyájan látták a szegény anyját, hogy az hogy meg lehetett ijedve, mikor ezt a levelet kapták. Szegény mama, már azt is rémülettel vette, hogy a kedves fiát elvitték katonának, mert ott szenvedni kell, de megértették vele, hogy ott nem érheti baleset. Katona nem kerülhet olyan állapotba, hogy baj történjen vele? Ez a lurkó azzal rémít az anyjára, hogy átszerelteti magát a haditengerészethez.

- Most osztán megvágott néhányszor ezen a címen - morgott az öreg Csuli.

- Mér nem engedted, hogy odamenjen?

- Nem neki való.

- Mér?

- Nem magyar embernek való. Nem Csörgheő gyereknek való.

- De mér?!

- Ismerem a természetit - szólt az öreg -, hogy milyen méregbe tud jönni... Eccer megharagítják osztán összetör nekem egy hadihajót, osztán én meg fizethetek!

Hanyatt estek a kacagástul. Ez aztán apa, aki így előre látja az eseményeket, s így védi a fiát a bajtul.

- Hát a másik, a Kálmus?

- Darura les a gazember - morgott az öreg.

Zoltán kihozta a hegedűt, s pengetni kezdte a húrokat. Aztán rágyújtott egy nótára.

*Nincsen magosabb az égnél,
Nincs kutyább a szerelemnél...*

De ezt már Boka Pista nem bírta, rákezdett ő is, és velük fújta, s a tenyerét csapkodta, s a karjával játszott.

*Ki nem hiszi, próbálja meg...
Magam is úgy tanultam meg...
Esik eső, csak úgy szakad,
Szeretnélek, de nem szabad!
Nehezemre van a járás,
Nehéz tőled a megválás...*

De a Rozika hangja! Az úgy nyílt meg, ahogy kibontakozik a virág, ahogy meghasad a hajnal, s dönti fénnyel a világot. Úgy feslett ki ajka közül, mint a rózsaszirmból az illat. Zoltánnak eszébe jutott a Rozika szava, hogy úgy szeretne beszélni, mint a virág szava, s a szíve meggyötrődött és könnyes lett.

Ilyenkor csak káromkodni lehet: hogy van ilyen szörnyűség a világban. Egy lotyó lelkéből ilyen szépségek, s egy utcai lány ajkán ilyen szívet bizsergető, megnyugtató, vigasztaló adomány, ez a hang s ez a dal...

Mikor olyan pontosan tudja, hogy semmi érzelem nincs a szó mögött, és semmi lélek a hang alatt. Hát ez az egész világ egy csalás!? Miből lehet megítélni a lelket, ha nem abból: hogy hat rám... Jaj, és ennek a lánynak a mosolya, a nevető édes szája, a hajnalszínű drága piros arca s a boszorkányos szeme: mind az ártatlanság és a szűziesség címere, s ha nem tudná, hogy mindent tud és akar, akkor azt kellene hinni, hogy egy kislány, aki előtt egy kétértelmű kis mosolyt sem lehet elejteni...

Meg kell örülni attól, hogy ez már megint dolgozik, a buta csirke a „grófot” puhítja.

Ez a nevetés, amelyről azt hitte, csak az övé; ez a szem, ez az odaadó nézés, amelyről azt hitte, csak az ő szerelme gyújtotta fel...

Valami olyan ordítás készült kitörni belőle, hogy kiszakadjon a szíve, és kiköpje a világra.

Mit törődik ez a bestia a többivel, ezek parasztok, bűdös és nagy hajú parasztok, akik nem érzékenyek az ő bájaival szemben, de a gróf: az igen... azért érdemes...

- Táncolni, Rozi!

A lány föllibbent a helyéről, mintha a szél fölemeli a lehullott szirmot. Oly légiesen és puhán, s úgy adta magát a Zoltán karjára, mint egy leheletkönnyű selyemsájt, s úgy mosolygott, de úgy, mintha semmi se lett volna köztük, mintha boldog volna, kimondhatatlan, boldog. Csak a mosolyában, a táncában, a pehelyszerű könnyűségében lehet kimondani odaadását.

- Nem az enyém, nem az enyém - mondta Zoltán, míg a Boka Pista muzsikájára táncoltak. - Nem az enyém, nem a tiéd, senkié!

Felkapta a lányt a levegőbe, s úgy emelte magához, így nézett a szemébe. Belenézett, s nem látott benne semmit.

- Jaj, Zoli bácsi, de igazán. Milyen erős.

Zoltán letette, megállt, s azt mondta neki:

- Na, milyen ember a gróf?

A leány lesütötte a szemét.

- Nagyon jó ember - mondta odaadással.

Erre úgy vonaglott a férfi keze: pofonvágja, hogy haljon meg bele. Vagy mit csináljon vele. „Jó ember!...” Jézus Mária, ennek minden férfi jó ember. Minél grófabb, annál jobb.

Továbblokte, s a leányt elkapta a kis Halmosi, s mint a kutya a koncot, úgy kapott rajta, s hetykén vígan kezdett vele táncolni.

Zoltán inni kezdett. Nem bírta magával, nem bírta leinni magát.

S megkezdődött egy olyan vad mulatás, amelyet a rómaiak sose ismertek, se görögök, mert ehhez pogány, vad, barbár vér kell. Magyar vér és magyar, háromszáz esztendő nemzeti bánat.

- István öcsém - kurjantott Zoltán az ezredesnek -, István öcsém, gyere táncolni, kedves Istvánom!

- Öreg vagyok én mán - dörmögte az ezredes, aki a kártyától, ha egyszer belekóstolt, egy percig sem tudott szabadulni.

- István öcsém, egy nappal fiatalabb vagy nálam. Ötödik Ferdinánd alatt nyerted csak a kadéti rangot, én pedig Tomori tekintetes úr mellett voltam adjutánt a mohácsi csatába!

Nevettek, s Zoltán egyedül járta, elvesztette a lányt is, azt is másnak a kezére adta, mint a hegedűjét, s csak maga járta!

- István öcsém, ölelő karokkal várlak! - s felrángatta az öreg óbcestert a székről.

De az öreg, ha egyszer felállt, ki is rúgta a csizmát s olyan egy táncba kezdett abba nyomba, hogy csak úgy retyegett a tornác. Mindenki álmélkodva s örömmel nézte az öregurat.

- Kegyelmes gróf úr, úgy nézd meg ezt az embert! - kiáltotta Zoltán - korkép e! A koronázás-kor ütöt festették a subickos skatuljára, mint legszebb huszárt, most csak romja van!

- Nono - mondta az öreg, s nevetve törülgette s kicsit szemérmesen magáról a verejtéket.

- Ha most látna Albrecht főherceg, pertu beszélne veled!

- Úgy is szokott - mondta az ezredes.

- És vissza?

Erre az ezredes hallgatott, s kereste a székét.

Zoltán tovább ugratta.

- Engem is megszólított egyszer pertu egy tábornok, de én is ugyanúgy feleltem vissza neki, mert vezérkari cugszfirer voltam.

- S kaptál egy pofont.

- Nem, semmit, csak azt mondta a káplár, hogy úgy nézek ki, mint egy suttogó szerelmi dráma...

Az urak azon vitatkoztak, hogy Rozika éppen olyan, mint Blaha Lujza volt fiatal korában.

- Én megmondom - szólt az ezredes, az izzadságot törölve magáról.

- Mondd meg, István, te mondd meg - noszogatta Zoltán, mert csak ezt az egy embert vette komolyan a társaságban.

Az ezredes megnézte a lányt.

- Én megmondom becsületes huszár módra.

- Mondd ki ütet.

- Sokkal szebb.

Zoltán nagyot kiáltott:

- Héé! Ez az ötödik Ferdinánd iskolája! Még a sátán öreganyjával is udvarias, csak nő legyen.

Már virradt, az urak egyre veszettebbek lettek. Már a kártya se ért semmit, most már olyan részek voltak, hogy csak birkózni lehetett.

A vastag Kudora a kis Malmosival állott ki, Kudora erősebb volt, de olyan részeg, hogy csak úgy dőlt, a Malmosi fürge volt, és tépte-marta a ruhát a vastagról.

- Itt fogj meg, kedvesem - mondta Kudora -, itt markolj meg, én megtanítlak egy pár fogásra, tőlem tanulhatsz.

Körülállták, nevették.

Malmosi csak kapkodott a bronteszhez, de az, ahogy tántorgásában el-elkapta, olyat penderrített rajta, hogy mingyárt fálnak ment a társaság nagy gaudiumára.

- Tölts még István bátyámnak - kiáltotta Zoltán -, mert erre koccintunk! Ne tölts, add a kancsót! Furt inni! Ez a huszár! Szeretem!

- Ej no - dagadt az ezredes homlokán a nagy ütőér két ágban. Ha méregbe jött, vagy sokat ivott, csaknem kicsattant ez az ér szép homlokán, amely méltó lett volna rá, hogy egy világhírű tudós viselje az arcképein.

- Mint a kis ibolya - kiáltott Zoltán -, az ibolya évelő növény.

Már azt sem tudta senki, mit mond, s min nevet.

S Rozika ott maradt köztük, s ott volt, és jól érezte magát. Mindenkiel tudott beszélni, mindenkiel összebarátkozott. Zoltán jól látta, mi ez a beszéd, s mi ez a barátkozás: minden úrnak úgy nézett a szemébe, mintha az egyetlen volna, s mintha csak neki adná meg magát, s minden úrral olyan bizalmas volt, mint a szeretőjével... Fúj, ordította s okádt magából a dühöt, s érezte és mégis folyton azt érezte, hogy meg kell veszni e miatt a lány miatt, mert mit ér ez, ha valóban csak neki volna ilyen szép és ilyen jó és ilyen egyetlen!

*Apró virágokat szedtem,
Lopva ablakodba tettem,
Majd elmondja titkon néked,
Mennyit sírtam érted.*

s a fejét a két tenyerébe vette, és megszakadó szívvel dalolt.

Ahogy a nap sugara erősödött, s a szürkéből violaszínbe és vörösbe derengett, az urak már hullottak, dögöltek, s úgy másztak megint lábra.

Kudora és Malmosi véresen játszva verték ki egymást az udvarra.

Lassan mind utánuk torlódtak.

15.

Rozika a tornácon ült a gróffal, s hallgatta annak a lelkesedését.

- Ilyen tehetségnek nem szabad elveszni a pusztákon - mondta Lekenczey. - Mennyi talentum van a magyar népben, s elporlad. Úgy elmállik, mint a porban. Nincs iskola, és nincsen semmi jövő. Mondja, kis Rozika, mi lehetne magából, ha a nagyvárosok tűzébe kerülne. Ennyi szépség, ilyen lábak.

Rozika megszólalt.

- Nem, az nem jó.

- Mi?

- A lábam. Már én néztem. Vastag a bokám. A kezem se jó.

- Az csak kezelés kérdése - mondta a gróf komolyan. - Vannak orvosok, akik úgy elmasszírozzák, hogy vékony lesz és karcsú.

Rozika a fejét rázta.

- De azért az nem a legfontosabb? ugye? Blaha Lujzának néztem a képeit, milyen vastag lába van.

A gróf ránézett. Megvult lepve.

- Blaha Lujzának sose nézte senki a lábát, mert a szava olyan, mint a pacsirtacsattogás.

- Azért.

- S magának olyan hangja van Rozika, ha maga a színpadon ugyanolyan közvetlen és természetes tud lenni, mint amilyen ma éjszaka itt a tornácon volt, akkor maga lesz a jövő Blahája.

- Igen?

- Nem félne a színpadra kiállani?

- Én?... Mért félnék?

- Csak, vannak, akik félnek.

- Én mindig tudtam szavalni. Már elemi iskolába is mindig én szavaltam a vizsgán.

- Tud valami verset?

- Nem sokat. Kiss Józseftől tudom a *Rab asszonyt*.

- Szavalja el.

- Szívesen.

- Vagy Jókaitól a *Lengyelek fehér asszonyát*.

- Melyiket akarja?

- Nekem mindegy.

- Mondja el a *Lengyelek fehér asszonyát*.

Rozika kiállott a tornác közepére, s mondani kezdte. Lesimította a ruháját, s megállott, egyszerűen s halkan.

*Éjszaka van, minden alszik,
Magas cár engedelmeivel,
Csak a sírban lakó rémek
S a kormányzó nem alusznak.*

A hangja olyan volt, egyszerre oly mélyen zengő s annyira érzéstől, meggyőződéstől átítatott, hogy a grófnak borsózott a háta, s remegésbe olvadt egész teste.

Tágra nyílt szemmel nézte a lányt, akiből bársonyosan s forrón olvadtak a szavak.

*Hogy jött ide ez az asszony!
Ki bocsátotta be az ajtón?
Bezárt ajtón! ajtók előtt
Keresztbe tett puskák között.*

Hol veszi az elmondó azt a lángot és vért, amely a szavakon át a lelkéből fakad fel, mint egy tűzhányó? Micsoda titkok alusznak az emberi szívben? Íme egy lány, egy egyszerű parasztlány itt áll, a kis ruhájában, s valami komplikált és feldúlt lélek zuhataga tűzrózsázza be a részeg hajnalt. Lekenczeynek lúdbőrözött az egész teste. Aztán elvesztette a sorokat, s csak látta, csak nézte, ahogy a lány görcsösen viharzik, s az egész teste nyavalyatörősen rángatózik. A hang kilobbant a hajnali kertre, s férfiak jöttek elő, részeg arcok dermedtek rá a szavaló lányra, aki a rémekkel küzdő kormányzó vívódását oly realiztikusan közölte, hogy a végén már a földön feküdt, s a fejével verte a téglakockákat, s a hangja sikított és vergődött, mint a pokol sistergése...

- Ilyet még nem láttam - mondta Lekenczey, s törölgette magáról a verejtéket.

Mindenki elfelejtett tapsolni. Az emberek úgy meg voltak ijedve, hogy valóságnak vették, amit láttak. Azt hitték, valósággal a rosszbetegség fogta ki a szegény lányt.

Lekenczey nem szólt, hallgatta a beszédet, a furcsa pusztai röfföntéseket, s csak nézett maga elé.

Újra inni kezdtek, ő azt mondta csendesen Rozikának, jöjjön el innen, beszélni akar vele.

- Hát nincs itt hova menni, inkább jöjjön be a kegyelmes úr a házba.

Bementek.

- Nézze, Rozika, mondok én magának valamit. Hagyjon itt maga csapot-papot, s jöjjön velem.

Rozika hallgatott.

- Esküszöm magának, hogy maga lesz a magyar színpad dicsósége. Ilyen még nem volt. Nem volt ilyen még a világon. Aki így bírja a kedvességét és a bájt és a tragikai mélységet. Ilyen hangokat. Én mondom magának, hogy kitört a nyavalya. Ha maga ezt a színpadról el tudja érni, a publikum megőrül és szétszedi a színpadot.

Rozika maga elé nézett, hirtelen rápillantott a kivörösödött és szédült úrra.

- Úgye maga nem gróf? - mondta váratlan.

Lekenczey Muki elnémult.

- Honnan tudja?

Rozika finoman mosolygott.

- Innen - s megveregette az orrocskáját.

- Mi?

- Megéreztem én azt a legelső percbe. Ojjé, tudtam én, mikor legelőször mellém állott, mikor azt mondtam, hogy kezit csókolom, kegyelmes úr, és maga idenyújtotta a kezét.

- Hallatlan.

Rozika nevetett.

- Tudja, én úgy képelem, hogy egy gróf mindennap fürdik.

- Alávaló.

Rozika úgy nevetett, mintha hízelgett volna.

- Meg osztán, az én szememet nem lehet kijátszani. Ilyen inggel, ilyen cipővel nem lehet gróf lenni.

- Hát hol látott maga grófot?

- Hát én jószerivel csak egyet láttam, azt is csak egy percig, míg megveregette az arcomat - a miniszter urat, tudja a képviselőválasztáskor. Tudja, az nem tudna olyanokat mondani, mint maga, hogy így a színpad meg úgy a színpad, én megmondom magának, hogy én azt a gróf urat úgy sajnáltam, de úgy, tudja, mint egy ártatlan kis gyermeket a gonosz felnőtt emberek közt. Mert az egy öregember, tudja, meg miniszter, de tudja, az úgy meg volt mosdatva, olyan vót annak a bőre, mintha most vették volna ki a teknőből, és olyan ártatlan volt, az úgy nézett, mint a kisbárány, nem tudott az semmit a világról, nem tudta az, hogy mi vót az ára a mi kis szatinruhánknek, az azt hitte biztosan, hogy az valami nagyon drága mesebeli ruhácska volt, pedig csak paplannak volt szánva, de hát ő volt ártatlan, igen, igen jó emberke volt szegény, én úgy néztem, hogy: jaj, te szegény gróf, vigyázz, mert ezek mind elszedik a pénzedet. Tudja, én úgy szerettem volna mellette maradni és segíteni neki. Mit is, mit tudtam volna én neki segíteni? Tudja mit: élni.

- Na, Rozika, - mondta a „gróf” -, akkor én is mondok magának valamit. Éspedig azt, hogy nem soká marad maga ezen a tanyán.

Rozika nem nevetett.

- Mondja csak, mi maga? - kérdezte vissza a lány.

Lekenczey visszahúzódott.

- Tönkrement földbirtokos.

Rozika fejét ingatta csendesen.

- Nem hiszi?

- Maga nemigen ért a földhöz. Tudja, nem érti a földmunkát. Aztat én láttam, mikor a répa-kapálásról volt szó, maga nem tudja, hogy a cukorrépát hányszor kell kapálni.

- Cukorrépát? Én nem termeltem cukorrépát. Az egy egészen új divat, hogy ma cukorrépát termelnek az Alföldön.

- Maga nem volt földbirtokos soha, csak szeretett volna lenni.

- Bestia, a vesékbe látsz - próbált vele játszani Lekenczey -, bizony nem termeltem semmiféle répát, mert én mindig csak olvasni szerettem, annyira faltam a könyvet, hogy abból élek, hogy most árulom.

Rozika hallgatott s nézte.

- Nos.

- Nem haragszik meg? - kérdezte a kislány.

- Nem.

- Maga nagyon kevés könyvet olvasott életiben.

- Ejnye, de ajjas.

- Tudja, kicsoda maga? Én megmondom magának. Maga csak egy olyan jövő-menő ember, aki szeretne valaki lenni, de nem tud, mert nincsen pénze.

Lekenczey nagyot nevetett.

- Nem pénz kell ahhoz, hanem háromezer hold.

- De nincs.

- A bizony már nincs.

- Semmi pénze nincs?

Lekenczey kicsit gondolkozott. Elszánta magát.

- Egy fityingem sincs.

Rozika csöndesen mondta:

- Nézze, én adok magának. Egy keveset. Mondja, mennyi pénz kell a vasútra Budapestig?

Lekenczey szivarját rágtá.

- Hús pengő.

- Nem kell annyi, de én adok magának ötven pengőt, hanem maga rögtön elutazik Budapestre, és ott nekem helyet csinál.

- Rendben van.

- Nézze, maga elutazik Budapestre, mihelyt innen menekülni tud. Mondja meg, hogy engemet hol talál meg, mert lehet, hogy én hamarabb ott leszek.

- Jó. Én felírok magának egy címet. Menjen oda. Ahogy leszáll a vonatról, üljön be egy egylovás kocsiba, s mondja meg a kocsisnak a címet, az elviszi oda. Az egy nagyon tisztességes úri család a Lipót körúton. Braunéknak hívják, második emeleten laknak.

Ebben a pillanatban belépett Zoltán.

Félelmes volt, ahogy Rozika megpillantotta. A szeme ki volt dülledve, s a homloka úgy vágódott előre, mint egy faltörő kos. Bebukott az ajtón, barna képe lángolt, s nyersen, farkas-szemekkel nézett.

Ahogy meglátta a két embert, a férfit és a lányt, ahogy egyik itt, a másik ott ült, s kényelmesen beszélgettek, úgy visszatorpant, mintha falba vágta volna a fejét. Egészen mást várt. Kint a kertben valahogy fölvergődött benne valami vad ijedség, úgy érezte, hogy a gróf a lányt éppen most babusgatja. S ettől iszonyú vértódulása lett, s mint az örült, mint a fenevad ugrott be.

Nagyon részeg volt. S ilyenkor egészen más, mint józanon.

- Aludni - mondta a lánynak, s legyintett kézzel.

Rozika, aki szintén ivott, de jó természete volt, annyit nem, hogy megártott volna neki, s bírta is az italt, érezte, hogy nagyon ügyesnek kell lennie, abban a pillanatban alázatosan felkelt s elkapta a Zoltán kezét, s megcsókolta.

Zoltán visszakapta a kezét, s csápolni kezdett vele, mintha le akarta volna rázni róla a csókot, mint valami utálatos dolgot, ami ráragadt, s így csápolásban félig akarva megütötte Rozikát. Csak az ujjá hegye érte, de a lánynak meghasította az ajkát, s vére buggyant.

- Mit mondtam, aludni - mondta a részeg. - Régen le kellett volna már feküdni... Na...

Rozika azt mondta:

- Igen. Jó éjszakát, excelenciás uram, kezit csókolom, Zoltán bácsi...

- Csókold meg újra - mondta Zoltán, s odatartotta a kezét. Mámorában úgy képzelte, hogy ezzel kibékíti a pofonért. Azzal, hogy megengedi a kézcsókot, mindent elintéz.

A lány ráhajolt a kezére, s megcsókolta.

- Jól van - mondta Zoltán, s nyakon ölelte a kislányt. - Jól van.

Veregette az arcát.

Akkor meglátta, hogy a keze véres.

- Mi ez! - mondta. - Ez vér!

- Semmi - mondta Rozika, és kezdte letörölni. De Zoltán rámeredt a kezére, úgy nézte.

- Vér... Miféle vér?... s most újra rázni kezdte az ujjait, hogy lerázza róla az utálatos és félelmes valamit, a vért.

Beleütötte az ujját a szekrény sarkába. Akkor rámeredt a magas egyenes szekrényre, s teljes erővel belevágott ököllel.

A szekrény megmozdult.

Erre Zoltán irtózatosan, rettenetesen, tele torokból, ordítva, bögve elkezdett káromkodni, s öklével vágta s vágta a szekrényt, míg csak össze nem törött benne minden üveg, s be nem szakadt az oldala.

Rozika iszonyodva, remegve nézte: sose látta ilyennek ezt az embert. És elkezdte sajnálni, sajnálni tiszta szívből.

Most már véres volt a Zoltán keze, a hús cafatokba vágva rajta, lecsókolta, ráborult, úgy csókolta.

De Zoltán egyet penderített a lányon, az ajtóba vágta.

- Lotyó - motyogta, s belezuhant a fotelbe.

S elaludt s nem tudta, hogy ki mosta ki, és ki kötözte be a kezét tiszta fehér ruhával, amit a saját ingéből szakított le.

16.

- Szóljatok azoknak a verebeknek, ne csiripoljanak annyit... Egy félpercre be nem áll a csőrük, egyre csak csiricsiri, csiricsiri...

Morfondírozott a nyári hajnalban Csörgheő Csuli, aki szerencsésen átvirrasztotta az éjszakát, s úgy elvesztette a nagy bánatban magát, hogy még azt sem vette észre, mikor szöktették el a cigányokat a bögővel, s már csak a csiripelő verebeket vette észre. Magában ült a derengő hajnalban a tornác sarkában, a maga pátriárkai székében, s vitatkozott:

- Hogy mit adok egy verébfejért?... Semmit. Lefejeztetni nem engedem... Nem engedem... Az is ember, sőtleg madár... Hogy szemtelen?... szemtelennek elég szemtelen, de az Isten szereti... Isten madara... nem engedem... szemtelenül csiripel, de nem engedem.

Soká hallgatott, akkor megszólalt:

- Disznóm nincs... van legalább verebem...

Jött a tejslány, aki minden reggel gyalog hozza be meztláb a tanyáról a tejet. Nesztelenül jött a kis kék ruhájában, átment a tornác előtt a konyha felé, s megcsikordult kemény sarka alatt a kavics.

Csuli felnézett:

- Terka!

- Tessék, tekintetes úr, jó reggelt kívánok.

- Borotválkozni...

- Tessék?

Csuli ránézett, üres, véres, nagy szemekkel, aztán a cipőben a nagy lábaujját igyekezett megfogni.

- Terka!

- Tessék, te is uram!

- Ereggy a... borbéjir... borotválkozni akarok... érted... haggyüjjön... brotv...

A lány megértette:

- Mindjárt, tekintetes uram, csak beadom a tejet a Zsuzsinak.

- Borotválkozni akarok - mondta Csuli, s hátranyúlt a puskájáért, aminek mindig ott kellett állani megette, ha részeg volt.

- Igenis, igenis - kiáltotta ijedten a lány, s elszaladt.

Csuli újra lenyúlt az asztal alá, s kereste a cipőjét s abban a nagy lába ujját.

- Húzd le - mondta, de a lány már akkor a konyhaablakon zörgetett.

Csuli aztán leejtette a fejét, szundított egy percet. Akkor újra felébredt.

- Mi lesz mán... azzal a borbélyal, gyűjjön, mert én borotválkozni akarok... Tiszta akarok lenni...

A tanyai lány éppen visszafelé indult, mert neki sietni kell, hogy ne mulasszon időt a kapálásnál, s komolyan vette az úr parancsát:

- Má megyek, tekintetes úr!

Csörgheő hirtelen felkiáltott:

- Mija?!

Úgy tűnt fel neki, mintha a nagyobbik fia, a Kálmus ment volna keresztül a virágos kerten a sötétben a lány után. Még a puskáját is látta megvillanni.

De nem szólt. Valahogy a szíve mélyén haragudott a fiára. Erre legjobban, mert ebben a fiúban legjobban magára ismert. Ő is így volt az apjával. Ő is így szökött előle. Hajnalban már ment a puskával a mezőre, a nádasokba, lesni a hajnali madarakat... Fájt neki, hogy egy fia se lett különb önála, nem is szeretett rágondolni, mi lesz belőlük, mi lesz a nemes Csörgheő famíliából.

Nehéz volt a feje, hát inkább a verebekkel folytatta a csatát.

- Csip, csip, mit akarsz ezzel, mindig csak csip, csip, hogy nem áll be a szája, csip, csip... Mán olyan nagyok a fiaid? No azt alig várom. Én nem hagyom, hogy a pucos verebet kihányják az ebeknek, de ha szárnyára kél, akkor a szalmát kiszedni az ereszből. Mire való az, hogy a csatorna mind tele van szalmával. Nem tud a víz lefolyni. Fene egye meg a szokásokat! Ott van hátul a szalmatető, de nekik itt kell urizálni... Parasztnak hátra való. Ti csak olyan szemtelen parasztok vagytok. Orcátlanok. No. Ismerjétek meg magatokat. Tolakodó népség.

Óra hosszáig képes volt így eldiskurálni, s közben szundított is egyet, s újra felébredt, és megint folytatta.

- Hogy visít, hogy visít a filembe, csípi, picisi, te nyársra való, csicsi, csi csi... Megálljatok csak, az olasz megzabál... Kukoricát szór a góré ajtajába, mikor bemegy a sok veréb, zsupszu, rá az ajtót. Úgy vereti s nyársra vele, megsüti... Fúj... No ne féljétek, itt nem lesz semmi bajotok, míg csak szárnyra nem keltek. De akkor aztán irgalmatlanul ki a lakásból! Keressetek magatoknak jobb lakást. Szemtelen albérlő népség... Kell nektek a fecskefészek?... Kell nektek a harkály odúja! Szemtelenek! Mindenüvé betolják azt a piszkos pofájukat! Fi! Gyalázatosak. Én fogok kiköltözni a házamból miattatok? Megállj csak. Én nem vagyok olyan gyáva fecske. Én magam építettem ezt a házat, én vagyok benne az úr... Én parancsolok... Nem hijtalak ide vendégnek... Köszönöm az ilyen barátságot... Ki se lehet tolni őket... veréb csirpit... Csip, csip... No.

- Jó reggelt, tekintetes uram! - mondta a borbély.

- Na, mi lesz - nézett rá keresztbe álló szemmel Csörgheő.

- Borotválunk, tekintetes úr?

- Igyál.

- Köszönöm szépen, ilyen korán reggel nem lehet.

- Igyál.

- Köszönöm, nem vagyok szomjas - nevetett a borbély, aki maga is olyan különös volt, mint aki most jön a kocsmából, s kikészítette a széket a világosra, hogy oda üljön a tekintetes úr.

- Igyál!

- De igazán nem, tekintetes úr.

A borbély is olyan nótásan, dudolósan beszélt, csak úgy táncolt az ujja, míg kibontotta a nagy fehér borbélylepedőt.

Csörgheő nyúlt a puskájáért, s felhúzta.

- Iszol?

- Köszönöm, tekintetes úr!

Püff. Odalőtt a szék alá.

A borbély ráesett a székre.

- Hát iszol?

- Igen, tekintetes úr.

- No igyál.

A borbély remegve, minden porcikájában ugrálva jött közelebb, s a puská csövit leste, s fogta a tele poharat, s kiitta.

- No még egyet.

- Köszönöm, tekintetes úr.

Csuli fogta a puskáját s püff! Ott volt a golyó a lába előtt.

- No iszol?

- Igenis, tekintetes úr!

- No még egyet.

- Iggenizs tekintetezsúr...

Öt pohárral beletöltött.

- Na most gyerünk borotválkozni.

- Tessék ideülni.

Azért Csulinak volt annyi esze, hogy tudta, hogy abban a pillanatban, ahogy feláll, úgy eldől, mint a zsák. Ennélfogva azt mondta:

- Itt én parancsolok. Én nem azért hívtam borbélyt, hogy ő parancsoljon nekem, hanem hogy én parancsoljak neki. Ide gyere. Itt fogsz megberetválni.

Leejtette a fejét, s már aludt is. A borbély látta, hogy nincs más, odaszuszakolta a kendőt a nyakába, s táncoló fejjel s táncoló kézzel fogott hozná a szappanozáshoz. Csuli, ahogy szokott, minden percben felébredt, s folytatta a beszédet, ahol abbahagyta.

- De hogy vót, te бүдös borbély, hogy máskor várni kell, míg eljössz, s most oly hamar itt vótál. Csak izentem, csak jött a borbély, csak szóltam, csak jött, affene egyen meg.

A borbély nevetett, szélesen, mennyi rossz foga van, csupa fekete fog, csorba, törött.

- Mer én is akkor jöttem haza a kocsmából, tekintetes uram.

De Csuli közben aludt, s ahogy felnyitotta a szemét, megint kérdezte:

- Hogy van az, te бүдös borbély, jafeneegyen megte, hogy ojan hamar itt vótál, máskor várni kell - s már újra aludt.

- Mer én is akkor jöttem haza, tekintetes uram, hehe már én is akkor jöttem haza, tekintetes uram, de most már kész vagyok, már én ma nem beretválllok többet... tekintetes úr...

S hozzáfogott nyúzni az urat. Ez úgy engedte a fejét jobbra tekerni, mint egy bárány, csak úgy billent a nyakán a feje, s újra felébredt, s azt kérdi úgy félíg nyúzva:

- Hogy van az, te bűdös borbély, jafeneegyen megte, hogy ojan észre sem vettem, má itt vót ez a koszos borbély, húzd le a cipőm - s aludt tovább.

- Mer akkor jöttem a kocsmából - mondta ugyanolyan részegen a borbély -, jaj minek tetszett belém lőni ezt a bort, sose lesz belőlem ember máma.

De azért befejezte a borotválást, hanem már lemosni nem tudta a tekintetes urat, mert a bor úgy elhatalmasodott rajta, hogy hiába kereste a pléhtányért az összes zsebeiben, a nadrágzsebeket sem véve ki.

Ott állott tehát rezerváltan s szétvetett lábakkal és kezekkel, s megadta magát sorsának.

- Merdakor jöttem hazadekindedes úr - mondta dadogva s szélesen, megfagyott nevető arccal, s egyik szeme az égbe kancsalított, a másik a cipője orrára.

Akkor elfeküdt szépen a tekintetes úr lába előtt, fejét rátette annak cipőjére, mintha az édesanyja ölébe feküdt volna, s úgy elaludt, hogy csak másnap ébredt fel az iszonyú hascsikarásra. S legelső szavával egy kis pálinkát kért.

17.

Csörgheő úr azonban nem hiába úr, de ebéd után már fenn volt.

Igen rosszkedvű volt azonban, harapós. Valamelyik gyereke elkövette azt a vigyázatlanságot, hogy édesapja szeme elibe került. Erre eszébe jutott a Kálmus hajnali kiszökése. Biztos, hogy a pusztán csavarog. Biztos, hogy az apja elől szökött el. Minden keserűség fölfakadt benne.

- Lingárok, naplopók, sose lesz belőletek semmi. Csak bitoroljátok az ősi nevet, se nem tanulnak, se nem dolgoznak, naplopó csavargók. Ez a magyar fiatalság. Ettől lehet várni a jövőt. Ez fogja felvirágoztatni ezt a szegény országot. Kutya kergetők. Az utcán futkározni s kergetni a kutyaikat? Ezért neveltelek, ezért költök rátok? Azt a béresgyerek is tud, haszontalan ebadta, de tudsz egy lovat elhajtani ekébe, tudsz te valamit? A kapát nem tudja a földbe vágni, de a latin szintaxist sem. Barátom. Mi lesz belőled? Ügyvéd?... fene... orvos?... frász... tanár?... Mi a fenére tanítanád a diákokat? Kutya kergetésre?

Két héttel ezelőtt ugyanis arra ment a kollégium felé, s fiát látta, hogy röögöt dobott egy csavargó kutya után. Azóta se szólt neki, mert hisz azóta nem látta, de most aztán kifújta rá a dühét.

- Jaj, ne bántsa már azt a szegény gyereket - mondta az anyja -, szűnjék meg ezzel az ostromozással.

- Ne bántsam? Szegény gyereket?... Mindig ez volt. Ezért nem lesz belőlük semmi. Mert az anyjuk nem hagyja bántani. Ő pedig nem tudja megnevelni semmire. A végén megfogják magát verni. Csak nyurgulnak. Olyan hosszúak már, de semmi se lesz belőlük. Kutya kergetők.

S folytatta fiának a nevelését rendületlenül.

- Elnézem egész esztendőbe, semmit nem tanulnak. Semmit soha. Még olyan naplopást az a magasságos jóisten nem látott, mint amit ezek tudnak végbevinni. Könyvet látok? Mintha a bornyú szájából húzta volna ki: minden levele felnyálazva, feltáskásodva, telefirkálva, tele-mocskolva.

- Abból is láthatja, hogy forgatja.

- Forgatja, forgatja, de barátom, nem úgy kell azt forgatni, mint a parittyát! Járt a volna meg Dávid, ha egy ilyen latin grammatikával lőtte volna meg Góliátot... Dugd el azt a sárga fogadat, nem nevels ez, barátom, hanem szomorúság.

- Jaj - sóhajt a szegény anya, s ez így megy, mintha ennek valami haszna volna.

Bement a szobába, de az apa rendületlenül folytatta a dorgatóriumot, s az anya minden percben újra s újra kijött.

- Mind ilyen, egybe sincs kivétel... Hogy én nem szeretem a gyerekeimet... Mít szeressek rajtuk? Semmi jó nincs bennük. Szeretném, ha olyanok volnának, hogy szeretni lehessen. De csak pitykézés, csak gombozás, csak golyózás. Ember is kell a gátra, barátom, mert nehéz az élet. Mert úgy becsapják az embert, hogy a füle se marad ki. Nehezen lehet megélni ebbe a világba. De mindig csak én harcoljak! Még ti is be akartok csapni? Hogy az ördög szánkázza meg a lelketeket! Csak jöjjön az a vakáció, elküldelek benneteket, hogy ne is lássalak, menjetek a cipcerekhez, bosszantsátok a lőcsei polgármestert. Vagy a brassait. Menjete Nagyszűzóra. Odavalók vagytok. Majd megtanítanak egy kis tisztességre az idegenbe. Németül. Du ferfluchter! Majd fogod hallani. Csak az a baj, hogy onnan se hoznak haza egy kis tisztességet. Ott is csak a kutyát hajigálják! Gaz népség. Kinek a kutya vót?

- Nem tudom - mondta lesütött fejjel a kisfiú.

- Nem tudod! Dehogynem tudod! Ismerlek. Van olyan kutya a városba, amelyiket nem ismersz? Majd sintérnek adlak. Annak jó lesz.

Csuli folytatta rendületlenül a gyermeknevelést. Mert ő ezt így szokta, fél esztendőbe egyszer, ha a kezébe akadt egy fia, arra kiadja mind, ami egy év alatt felgyűlt a begyébe.

- Nem bizony, öcskös, nem fogtok ürgét önteni a nyáron a juhlaposon. Se a Dögberettyóba nem fogsz vidrára lesni. Lauf! Mentek nimet szóra. Egy se marad a szemem előtt. Pusztultok innen. Nem tudom nézni a sok lingárkodásokat. Legalább annyit profitírozzatok ott, ha már ott is csak lingárkodni fogtok, hogy egy kis német szó ragadjon a filetekbe, hogy tisztán, ha egyéves önkéntesek lesztek, hát legalább egy esztendő alatt el tudjátok végezni az egy évet, hogy ne kelljen nekem itthon megbolondulni. Mer azt előre megmondom, mondd meg a bátyádnak, hogy nekem ne táviratozzon Jászberényből. Mert én fűtülök az ő tisztai becsületire. Hogy a fene nézze meg a dolgát... Ilyen virtusokba keveredni?... Hogy kikísérte egy barátját az állomásra; tisztán beszállt vele a vonatba? osztán míg beszélgettek, a vonat elfűtült? nem tudott leugrani?... Micsoda katona az ilyen! Ilyenekkel verjük meg a németet?... Három napig... Affene a dolgokat... Elég volt nekem a magam élete, azt is sok volt végiginni... De hogy még a titeket is csak egy ilyen haszontalan, értéktelen, semmi élet legyen?... Azt mondom neked, hogy meg ne lássalak még egyszer kutyát hajigálni az utcán, mert agyonváglok. Meghasad a szívem, hogy az én fiaimból ilyen emberek legyenek... Legyetek olyanok, hogy mindenki irigykedve nézzen rátok meg az apátokra, hogy azt mondják, ennek a szegény Csörgő bácsinak mégis megvan az a vigasztalása, hogy a fiai különbek - a más gyerekénél... Mer ezek csak tanulnak, csak a könyvet bújják, az iskola büszkeségei! Ember lesz belőlük! Azok nem hajigálják az utcán a tarka kutyát, hanem sietve mennek haza tanulni, és hazulról sietve mennek a kollégiumba felelni... Ezt akarom hallani. De nem ezt hallom, hanem mindig csak azt, hogy ennek a derék Csulinak olyan haszontalan kölykei vannak, csak az anyjukat szipolyozzák, csak az ősi vagyona spekulálnak, sose lesz belőlük semmi, csak naplopó, csirkefogó fickók. Pedig én azt szeretném, ha büszke lehetnék rátok.

- Hallottátok, amit apuka mondott? - kérdezte oktató szelíd hangon az édesanya. - Bizony, kisfiam, rátok fér, hogy apátok egyszer-egyszer megoktasson, mert sok a hiba. Ugye mindig mondom, hogy vigyázatok édesapára, mert ő ki fog fizetni benneteket! Nem hitted! Most már látod! Hát, édes kis szívem, ahhoz tartsd magad! Apuka se lopja a pénzt, neki is dolgozni kell! Most is mennyi veszteség érte. Hetvenhat disznó döglött meg, még az apuka kedvence, a nagy kan is megdöglött. S látod, most is milyen jó hozzátok, el akar küldeni benneteket német szóra, pedig az is mennyibe kerül! Bizony! Az is legalább egy disznót fog jelenteni. Pedig most már vége az egész nyájnak.

- Mi van a darutollal? - kérdezte Csuli.

A kisfiú megijedt.

- Hozd elő.

- Elvitte Kálmán.

- Hova vitte?

- Ki a tanyára. Csak mutatta, hogy az iccaka meglövi azt a madárt.

- Hogy lüjje meg üt a patvar - morgott az öreg. - Ilyen taknyos akar darulesre menni? Guta a dolgát. Ha a tanyán vagyok, ott nem látom, ha itthon vagyok, itt nem látom... Ki mondta?

- A csősz.

- Hol?

- A semlyéken.

- Minden iccaka?

- Igen.

Az apa elgondolkozott. Eszébe jutott szép fiatalsága. De sokszor lesett darura. De sokszor feküdt egész éjjelen át a vízben... Egyszer lőtt is egyet... De azt is elvitte a víz... De azért nem szólt, mert úgy szokta elmondani, hogy ő hozta haza... Pedig két hétig ázott a sás közt, míg meglelte. Aztán pipára gyűjtött, s szomorúan tömögette. Arra gondolt, hogy keserves lesz itthon ez a mai délután. Úgy beleögyeledett a családi leckézésbe, hogy ebből nem lehet kiszabadulni, de viszont a tanyára meg nem mert kimenni, úgy félt attól a sok csapástól, ami ott van, hogy rá se mert gondolni. Nem bír ma arra a tanyára bemenni. De ezt se bírja, itt a családi tanácsot. Van három esztendeje, hogy ennyit nem foglalkozott a családi gondolatokkal. Jóból is megárt a sok. Ezzel feltette furcsa kis kalapját, amely úgy ült nagy kerek feje tetején, mint a fészek a boglyán, kipederte bajuszát, s elindult üzleti körútra a városba. A vendéglőben vagy a kaszinóban vagy az utcán majd csak talál egy vigasztaló barátot, aki elfeledteti a családi élet reménytelenségét.

18.

- Tekintetes úr!

Zoltán felébredt kábult, nehéz álmából. Olyan ijedten riadt fel, hogy szinte fájt.

- Itt vannak a pénzért.

- Milyen pénzért?

- A csugariak.

- Ezér kötött fel?

- Nem.

- Hát?

- Mer aszonta a tekintetes úr, hogy tíz óránál tovább ne hagyjam aludni.

- Mán van tíz óra?

- Elmúlt öt perccel.

Zoltán nevetni volt kénytelen ezen a pontosságon. Itt a tanyán, ahol az idő nem számít, ahol míg a kocsis a pipáját megtömi, órák telnek bele.

- Mikor jöttek a csugariak?

- Reggel négykor.

- Azóta várnak?

- Igen.

- Nohát akkor csak várjanak, majd csak kimegyek. Mi újság? Mit csinálnak?

- Alássan jelentem, tekintetes uram, tíz-tizenkét lány kellene, hogy répatetűt szedjen.

- Hol van sok?

- Az alsó részen, arra, ahol kövérebb, nem találtam.

- Akkor megpróbáljuk azt a petróleum-emulziót. Csinálni kell négyszázalékos oldatot. Egy doboz öt kiló, hát százhusz liter vízbe kell elhasználni. De csak a főtokat kell permetezni. Azzal a százhusz liter vízzel meg lehet permetezni az egészet. De oda egy ügyes ember kell. Dugjon le mindenütt egy pálcát. Gledíciavesszőt vágjanak.

- Igenis.

- Így nem kell tíz-tizenkét lány... És most kell elpusztítani, mert szapora.

- Igenis.

Az ispán elment, és ő nagyot nyújtózkodott. Gondolta, még alszik egyet.

De már két perc múlva eszébe jutott, hogy a kukoricamorzsolásról nem rendelkezett, aztán az, hogy az ököristállóban vajon megcsinálták-e a levezetőt, amit tegnap megparancsolt, így jött egyik gondolat a másik után, egyik gond a másikra.

A csugariak dolgát igyekezett mellőzni, de az is csak előtolakodott, mert nem volt pénze, s nem tudta őket kifizetni. Ezek a tavaszon nagyobb földrigolozást végeztek nála, s úgy egyezett meg velük, hogy az esedékes díjnak felét nyomban kifizeti, de a másik felét csak pünkösdkor. Igen ám, de pünkösöd is elmúlt, s most már harmadszor halasztja el. Pedig ezek az emberek egyre izzóbb dühvel nézik, nincs a pénzre szükségük, azt beszélik, hogy bankba hordják, de vad dühöt okoz az elmaradt adós, amitől az ősi kuruc öklök szorulnak össze.

Be kell menni a városba. Hiszen tegnap is azért ment be, hogy megbeszélje... S aztán minden komoly dolog elmarad, mert az ember csak tolja, tolja, tolja a gondot, mintha ki lehetne alóla bújni.

Most hirtelen eszébe villant, hogy mit álmodott. A feleségével dulakodott, de oly gyenge volt, hogy meg sem bírta mozdtítani az ujját. Azt mondta az asszonynak: „Lőj, csak lőj, megérdemlem.” És az életöszton abban a pillanatban, mikor belelátott a felemelt revolver kis fekete csövébe, segített rajta: felébredt...

Most is sietve felpattantak a szemhéjai, hogy a valóság enyhébb érzései közé rohanjon. De ez is kietlen... A cséplőgépre is újra itt a részlet, az üvegházat is fizetni kell, a kőművesnek még nagy összeggel tartozik, s az asztalosnak csak épp előleget adott. Üvegszámla, mind fizetetlen... S kinek fog benne virágot nevelni?... Mikor megrendelte a dolgokat, egy cselekvő s egy szenvedő akarat dolgozott benne. Homályosan, de erős meggyőződésé vált benne, hogy amit tesz, azt úgy kell tenni. Mindenféle számításai voltak, hogy a befektetés gazdagon ki kell hogy fizesse magát. Nem is lehet másképp dolgozni ma, csak egy ilyen komoly, alapos és tudományos gazdálkodással. Viszont még homályosabban ott volt benne az az érzés, hogy hiábavaló ez mind.

Ez a kettes irány folyton összezavarta egymást, s a második ok miatt sohasem volt képes a számításait egészen végigvenni. Mikor már nagyon komplikált lett a számolgatás, akkor egy valószínűségi eredménnyel befejezte... s elkezdett azon emésztődni, hogy így nem lehet élni: a felesége, ha belátna a dolgaiba, egy pillanat alatt összetörné minden kedvét. Az asszony azon az állásponton volt, hogy a birtok úgysem jövedelmez, ha jól összeszámítják, sokkal okosabb volna bérbe adni a saját háromszáz holdjukat is, mint még háromszor annyit bérelni hozzá. Az adósság oly szörnyű módon szaporodott a fejük felett, hogy csak egy rossz esztendő kell, s mehetnek koldulni a gyerekeikkel.

Zoltán erre legyintett, bolond beszéd, asszonyi hipochondria, s újra meg újra belefogott a számolgatásba. Ez a virágház maga kifizeti magát. Kitűnő összeköttetésük van, s a hajnali vonat már a piacon van, reggel öt órakor befut a városba, s csak annyira jusson, hogy valamit tudjon már produkálni, ömleni fog a pénz... Húsz holdat állított be konyhakertésznek, s benne szép és jelentékeny virágkertészetet tervezett.

De hát ez most mind csak terv, amivel kár időt vesztegetni. Az az egy bizonyos, hogy folyton utána kell nézni mindennek. Ha nincs jelen, semmi sem megy. Felugrott hát, de már az első mozdulat után megint elmaznult, s tenyerébe hajtotta a fejét. Most olyan volt, mint egy kisfiú, aki elmarad az iskolában a leckével, s tudás nélkül megy órára...

S a lány... Ő, az ágy szélén, mezítláb, fehérben görnyedve, mint egy öregember, a lányra gondolt, aki ott van a ház végső szobájában, s ül ott, mint egy kismadár a kalickában a vesszőn, s csipeget vagy kézímunkázik... s aztán egyszerre csak kirepül...

Most már tisztán érezte, hogy el fog tűnni innen, s el fog tűnni az életéből... S ezzel valami olyan kietlenség lett úrrá rajta, hogy úgy látta, mintha nirvánába zuhant volna...

El fog tűnni, mert nem szeret.

Nem szereti őt. Nem szerelmes.

Ő csak egy lépcső ennek a lánynak. Isten tudja, hova fog menni, s hova fog jutni, de ez neki nem élet, nem jövő, nem az a hely, amely minden gondolatával örökre leköti... De nem is lehet: mit tud neki ígérni? Azt, hogy minél hosszabb ideig éljen abban a hátsó szobában? Az emberi kor legvégső határáig? Élet az?... Sem rendelkezési, sem élvezési joga nincs. Nincs még ezen a tanyán sem. Félszeg és lehetetlen állapot. Még a cselédnek is mi jogon parancsol? Ki sem léphet, mert megnézik... Minden szem utána fordul, s csak annyit mondanak: „Jó dolga van ennek a cefrének!” Pedig nincs jó dolga. Rossz dolga van, csodálatos, hogy még mindig nem unja a várakozást...

Valahogy az az érzése volt, hogy a lánynak pénze van. Ő néha adott neki, sőt néha azzal a kétségbeesett érzéssel adott, hogy megmentse azt, ami a lány kezébe kerül... De viszont soha még célzással sem kérdezte tőle, mit csinál a pénzzel. Azt tudta, hogy családját mennyire szereti és istápolja, hűgait taníttatja, ruházza... Talán nincs is pénze.

Mindegy, akár van, akár nincs, idegen ember... Az éjszaka tragikus volt: elszakadtak egymástól...

S akkor?

Vissza haza?... Lehetséges az?... Olyan szakadék van köztük... Be lehet azt tömni?... Újra az éjjeli álom járt az eszében...

Felállott, kiment a fürdőszobába a zuhany alá, s míg a jó hideg víz csapta a testét, látta a feleségét: másfél év óta egyszer sem jött ki a tanyára, pedig lehetetlen, hogy valamit ne tudjon, hisz a verebek is csiripelik... Különös... Hogy bírja?... Lefoglalja magát a gyerekekkel, a háztartással... a bánattal, a csönddel... Mióta az anyja megharagudott és eltűnt közülük, azóta egészen magánosan él... Vajon mi van benne belőlről... Meddig lehet még vinni ezt az udvariassági rendszert?... Voltaképpen úgy élnek, mintha elváltak volna... Félelmes ebben a megdermedettségében... S ő alig jelenik meg odahaza, mindig sürgős dolga van a tanyán, a birtokon, egy éjszakára alig megy be...

Kábult, nem fordul a gondolata. Az éjjel nagyon ittas lehetett. Ez is minek? Szinte fél, hogy szenvedélyévé lesz az ivás, s akkor egészen elveszett s egész reménytelen...

Végre felöltözött s kikerült a tornácra. Ott reggeli várta, s állva ivott meg egy pohár hideg tejet egy falat kaláccsal.

Az ispán jött.

- Tekintetes uram.

- No mi az, kérem.

- Ezek az emberek nem mennek el. Mondtam nekik, hogy nem hiszem, hogy a tekintetes úr tegnap a bankba lett vóna... Addig nem mennek el, míg a pénzüket meg nem kapják... Hoztak magukkal tarisznyát, elemózsiát, s ott ülnek a tanya közepén.

Zoltán összehúzta a szemöldökét. Legegyszerűbb volna rájuk uszítani a kuttyákat... Csuli tudna valamit csinálni.

- Jó, csak várjanak - mondta hangosan -, délben bemegyek a városba, s kihozom a pénzt.

- Igen - mondta az ispán, s hozzáfogott jelentést tenni egyről-másról.

- Nyergeltesse meg a Sárgát.

- Igenis.

A cseléd jött keresztül a szobából a tornácra.

- Mit csinál a kisasszony?

- Nála van a Suhajdáné, tekintetes úr.

- Mit csinálnak?

- Keni.

Zoltán kicsit megundorodott, kicsit elmosolyodott. Még itt tanyán is megleli a hetéra a maga masszírozóját... Ismerte a Suhajdánét, egyszer-kétszer őt is „kente”, mikor csömör volt a tagjaiban. Úgy ismeri a tenyere az izmokat, simogat s markol, s úgy dolgozik, ahogy a kalács-tésztát nyúlósra, foszlósra dagasztja az asszonyi kéz.

Fütyörészni kezdett.

Kutyából nem lesz szalonna - mondotta magában, s arra gondolt, hogy a felesége soha egyetlenegyszer nem engedte magát megmasszírozni. Szeméremből. Nem bírta volna elviselni, hogy testét egy másik nő... Ez nem szégyelli... Tudja.

A lovat elővezették a parkba.

Akkor egy fekete kun ember jött valahonnan hátulról. Sötéten és fenyegető sunyisággal. Mielőtt szólhatott volna, ő a nyeregbe ült, s azt mondta neki:

- Várjanak meg. Megyek a bankba.

Megrántotta a ló gyeplűjét, szólott neki csendesen, pattintva, s a ló vidáman kiugrott, s trappban repült ki a tanyából.

19.

A búzaföldek közt megcsendesedett.

Nem is tudják, mi a szép búza - mondta magában. - Milyen kalászkok vannak a grófi mezőkön, s mi akármit csinálunk, meg sem közelíti.

Akármerre néz, sóhajtani kell.

A kamatját nem bírja bekeresni annak, amit csak most ebben a másfél évben belevert ezekbe a földekbe.

- Ej, mit, búsuljon a ló - mondta hirtelen, s megeresztette a kantárszárat. A ló vidám volt, s ficáncolni kezdett. Aztán ügetésbe fogott.

- Ez jó volna, így kivágtatni a világból...

Bent a városban egyenesen a Fő utcára lovagolt, s ott állott meg a Lefkovits boltja előtt.

- Itthon van Lefkovits úr?

- Itthon.

Bement az udvarra. A lovat átadta egy embernek, s felment a verandára.

- Hol a Lefkovits úr?

- Bent van, tessék besétálni.

Az előszoba olyan volt, mint egy templom. Legalább húsz-harminc szentségtartó volt a falon. Mindenféle. Fából, márványból, bronzból, csupa művészi darab, ritkaságok s görög, latin ásatások, amiket külföldi utazás alatt szedett össze Lefkovits, aki nagy műgyűjtő volt. De hogy tudják ezt ezek csinálni, mondta magában.

Belépett a dolgozószobába. Egyszerű volt az, kemény tölgyfa bútorok, de a falak teljesen tömve voltak régi képekkel. Olyan volt, mint egy múzeum. Ezen a szobán túl volt a bolt, fehér falakkal, piszkos pókhálós szoba, a Lefkovits ott szokta az üzleteit lebonyolítani, ide csak vendégeit engedi be.

- Jó napot kívánok.

- Jó napot - mondta Lefkovits, s barátságosan nézett.

- Na, hogy van, uram?

- Tudjajófene.

- Parancsol?

Zoltán kivett egy szivart az ismerős dobozból.

Leült, s most nem tudta, hogy fog hozzáfogni a dologhoz. Mit fog mondani.

- Hogy megy a gazdálkodás? Hogy mutatkozik a termés?

- Tudomisen. Csinálhatunk mi akármit, a grófi vetéseket sose fogjuk utolérni.

Már meg is bánta, hogy ezt mondta, akkor nem fog pénzt adni, ha nincs bizalma, de hiába, ő már csak olyan ember volt, aki inkább leszólja a maga dolgát, minthogy dicsérje magát.

- No nézze kérem - mondta Lefkovits okosan -, maguk ilyenek, keresztények, ha valami nem sikerül rögtön, akkor már kétségbeesnek. Ez a különbség maguk között s mi köztünk, zsidók közt. Ha minekünk nem sikerül valami, újra kezdjük, s tízszer újra kezdjük. Még csak most fogott bele egy kicsit belterjesebb gazdálkodásba. Nem megy az ügy, hogy egy csapásra el lehessen törölni annyi száz esztendőnek a hibáját. Tessék csak dolgozni kitartóan, s meglesz az eredménye. Ha az első évben nem sikerül, majd sikerül a másodikban vagy harmadikban vagy a negyedikben.

Zoltán valóban megnyugodott, úgy érezte, hogy nincs elveszve a remény, a zsidó fog pénzt adni.

- Egy jó üzlet megéri a fáradságot. Nézzen rám, én mikor a gimnáziumot elvégeztem, nem volt egy fillérem sem. Most sincsen sok, szó se róla, de azért az a fontos, hogy egy szolid és megbízható üzlet élén állok. Mi lett volna belőlem, mikor pályáztam díjnoki állásra a szüleim kívánságára a minisztériumba, mert ők azt szerették volna, ha államhivatalnok lett volna belőlem, ez volt az ő hiúságuk. Nem vettek fel. A számvevősegi igazgató, kegyes, nagy kerek fejű úriember volt, mikor bevitettem hozzá a kérvényemet, azt mondta: nézze, fiatalember, s kihúzott egy fiókot s belemarkolt, itt van száznyolcvan kérvény. Gondolja-e, hogy maga lesz az első protekciós? Nem gondoltam, minek gondoltam volna. Nekem nem volt semmi más protektorom, csak a bizonyítványaim. Így elmentem tojáskereskedőnek Bécsbe. Két esztendő alatt bejártam egész Európát, s úgy otthon voltam Amszterdamban, mint Hamburgban s Zürichben. Akkor ismerkedtem meg az úton a Brüll és Társa cég üzletvezetőjével, aki nem mondotta azt, hogy száznyolcvan kérvény van előttem, a legjobb családok fiai, hanem azt mondotta: én látom, hogy maga életrevaló, jöjjön hozzánk szaldakontistának. Így kerültem vissza a búzával a szülőföldre, s most megvagyok. De milyen időket kellett nekem átélni! Milyen krachok s milyen veszteségek. De azért sose sírtam. Kérem, ez üzlet. Az üzlettel velejár a veszteség. Nem is volna üzlet, ha nem volna ráfizetés, az teszi élvezetessé a munkát.

Zoltán hozzá volt szokva, hogy ha a legkisebb pénzt akarta is megkapni a Lefkovitstól, mindig végig kellett hallgatnia összes élményeit. De volt is valami ebben az emberben, ami reá is úgy hatott, hogy ő is elmondta neki a legkényesebb dolgait.

Hiszen gondolatairól a barátainak nem beszélhetett. Borbirónak mondja el az érzéseit? Vagy Csulinak? Vagy kinek? Hisz ezek mindnyáján olyan emberek voltak, akik csak éltek, de fogalmuk sem volt a lelki életről.

Lefkovits pontosan tudta, hogy ő hogy áll a kislánnyal.

Nem tett ellene semmi kifogást, mert az volt a véleménye, hogy az embernek engednie kell a szenvedélyének, vagy különben szerencsétlenséget idéz magára. S ezt egy igen értékes érzésnek ismerte fel Zoltánban, mert eddig csak jó irányba terelte. Volt is kinn nála a tanyán, s meg volt elégedve az új berendezéssel s az ambícióval, amellyel a gazdálkodásnak ment neki. A felesége csak luxust kívánt tőle, s ő viszont csak az üzletnek élt. Így voltaképpen lelki rokonra talált a Zoltán esetében, s csak azt nem helyezte, hogy túl sokra becsüli a lányt.

- Nézze kérem, az olyan, embernek, aki cselekszik, szüksége van a nőre s minél több nőre. Kell a feleség, mert az az élet alapja. Az a fészek, ahova az ember hazahord mindent, anélkül nem volna kedvem takarékoskodni. Már a legelső műtárgyakat a nő kedvéért vásároltam, s mint a szarka, úgy hordok ide neki mindent. De azonkívül az ember férfi is, és nem vagyunk monogámok. Én nagyon szeretem a nőt. Mondhatom, hogy nagyon tudok gyönyörködni a nőben. Minden szépségét meglátom. Egy női boka van nekem olyan fontos, mint bármi a világon. S a feleség, az egy külön kérdés. Az egy szent dolog. Az a templom. Az az oltár. A család. A gyerekek. Kell az, én imádom a gyermekeimet, de ez egyáltalán sohasem korlátozott abban,

hogy a női nemtől várható jó és szép dolgoktól elvonjam magam. Természetesen a feleségem a feleségem! De azért nem marad locsolatlan egyetlen szép nő sem, aki a közelembbe kerül. Gavallér vagyok, s ezt a feleségem tudja. Csak azt nem helyeselném, ha ön azt a ragyogó kis teremtetést túlbecsülné. A nőre áldozni kell, de áldozatot hozni érte, túl súlyos áldozatot nem szabad. Kivéve a feleséget. Az más.

Zoltán hanyatt dőlt a fotelben, a süppedő, nehéz bőrfotelben, s szívta a jó szivart, s feje zúgott, és a tegnapi éjjeli mámor még ott kóválygott benne.

- Az én esetem más, kedves Lefkovits úr - mondta -, mert én egy más fajhoz tartozom. Nekem a szerelem szenvedély s egyetlen. Nekem csak egy nő kell, s ha ebben a nőben is csalódtam, az végzetes.

- Hogy lehet csalódní egy nőben?

- Én azt hiszem, vannak nők, akik nem születtek arra, hogy egy férfinak az élettársai legyenek. Csak arra, hogy hetéra legyen belőlük.

Lefkovits nevetett.

- Tévedés. A nő olyan, amilyen helyzetet teremt neki a férfi. Ha a férfi társává teszi, s felelősséget hárít rá, akkor a nő azt vállalja. Nézze kérem, én elvettem feleségül egy orvosnak a leányát, akinek a papája egy sötét, nehéz ember volt, s a természetét örökölte a leánya is. Azokat a bizonyos erkölcsi és vallási elveket. Azok a szombati esték ott élnek az én feleségemben, ő ma már egyáltalán nem vallásos, mert kérem, a modern zsidó nem vallásos. Csak a katolikus ember vallásos. A protestánsok sem vallásosak. Nincs bennük, tudja, vallásos hangulat. De a feleségem nagyon jó zsidónő. Neki vannak hangulatai. Hát legyenek, én abban őt sosem zavarom. Ő egy lelki életet élő nő. Kérem. Nem kerül pénzbe. Én azonban biztosítom magát, Szakhmáry úr, hogy ha én feleségül vennék egy nőt, akit a legerkölcstlenebb életből váltottam ki, abból is ugyanolyan feleség lenne, miért? Mert a feleség az egy hivatal, az egy hivatás. A feleség nem lehet másféle, csak amilyennek a társadalom a feleség szerepét megcsinálta. A feleség félti az ura vagyonát, az ura egészségét, az urát, mint értéket. Neki ez a tőkéje. Ő azt tudja. Tehát az csak olyan hamis okoskodás, hogyha valaki megnéz egy nőt, s azt mondja, „ez nem feleségnek való”. Minden nő feleségnek való. Csak férj legyen a kezében. De kérem, ha egy feleség azt tapasztalja, hogy a férjére nem számíthat: akkor ő rögtön számít magára. Abban a percben külön vagyonnak tekinti a férje vagyonát, s igyekszik kivenni belőle a maga hasznát... Mikor én a menyasszonyommal lementem vacsorázni, akkor ő elvárta azt, hogy én költsek, ajándékot vegyek, kedveskedjek. Nem kérdezte ő azt, hogy telik-e, vagy sem: ő elszántan kapni akart. De mikor feleségem lett, s látta, hogy hohó, milyen kevés pénzem van, akkor rögtön betiltotta a virágokat. S aztán később, mikor egyszer azt látta, hogy énnekem van elég pénzem, hogy még másfelé is tudok virággal kedveskedni, akkor azt mondta: micsoda? ha másnak tud adni, akkor nekem még sokkal többet kell adnia. Érti, mit mondok?... Minden nő feleség és hetéra egy személyben. Minden csak attól függ, hogy milyennek érzi a pozícióját...

Zoltán Rozikára gondolt, s szinte belepirult. Megértette a Lefkovits okoskodását, s igazat adott neki. Mire számíthat az a lány? Sohase mondta neki, hogy arról is lehet szó, hogy feleségül veszi... Egyébre nem számíthat, csak arra, hogy mentse magát s a jövőjét...

- Bele kell az embernek helyeznie magát a nő életébe, s akkor megérti. Tudja mit, azt mondta nekem egyszer egy nő, akinek az a foglalkozása, hogy szeressen, hogy: „ha szerelem nem volna, nők még hidegvizet sem tudnának inni.” És én ebbe egy igen nagy igazságot látok. Tehát a nő folyton csak azt bírálja: mennyit ér neki az a férfi, aki őt szereti. A nő szeret. Ez nem kétséges. De a nőnek tudnia kell, hogy érdemes-e? Holnap is van!... S holnap már nincs szépség és nincs kíváncsiág és nincs semmi, csak szomorú aggság. A szegény feleségek is

arra gondolnak, hogy azzal a tízévi, húsz-harminc évi hűséggel legalább annyit megkeressenek, hogy öregkorukra lesz nekik egy férjük, aki hálából nem fogja őket kidobni az útfélre. Vannak esetek, amikor nincs hála, amikor szerelem lép fel a férfinál. Ilyenkor mi lesz?... Az öreg nő lehull, és a fiatal nő a helyébe lép... De ha úgy látja, hogy nem léphet a helyébe, akkor azt mondja: gyerünk tovább... Ha ennek szép vagyok, akkor más férfinak is tudok szép lenni... s na?... a vadászatban egy percet sem szabad késni, sose tudja az ember, mikor szalad el a vad... S pláne az üzletben. A nőnek ez az egyetlen üzlete...

Zoltán tisztában volt azzal, hogy mit kell tennie.

- Lefkovits úr, nagy baj van.

- Tessék?

- Pénzre van szükségem.

- Hja, ma már késő van.

- Nem sok pénz. Parasztoknak van egy kis tartozásom.

- Reggel előtt nincsen kassza.

- Hát legalább száz forintot adjon, hogy kiszúrhasam a szemüket.

20.

Bont kapott a száz forintról, amellyel a pénztárhoz kellett mennie. Nem szerette. Hogy affektál a zsidó. A zsebéből is odaadhatta volna.

Az utcán egyszer csak Csulival találkozott, aki lóháton ment.

- Hová?

- Ki a tanyára.

- Ej, Csulikám... bemehetnél hozzám egy kis kerülővel...

Csuli készségesen vállalkozott rá.

- Beszélj csak, Zoltánkám.

- Ott van egy pár csugari fickó, kitalálhatnál valamit, hogy menjenek szépen haza.

Nevetett. Csuli, mint mindig, komoly volt. Nem szokott olcsón nevetni. Csak a szeme játszott.

- Mondd meg nekik, hogy jöjjenek vasárnap, akkor lesz pénz.

- Rendben van, Zoltánkám. Átadom az üzenetedet.

Kezet fogtak, s Csuli elvágatott. Zoltán magában mosolygott, de kissé lelkiismereti furdalást is érzett. No, vasárnapra lesz pénz. Már ez a pár nap nem számít. Legfeljebb, hogy egy kicsit sétálnak az atyafiak.

Csuli azonban remek ötletet talált. Ahogy a tanyába érkezett; hívatta az ispánt, s úgy lóhátról körülszemlélvén, felismerte a csugari magyarokat, s úgy intézte a dolgot, hogy a közelükben állott meg, ott várta be a távolról elősiető ispánt, aki a kukoricamorzsolást intézte a góréknál.

- Hol van a tekintetes úr? - kérdezte.

- Bement a városba.

Csuli lehajolt s belenézett az ispán szemébe.

- Szólítson csak engem jó hangosan főszolgabíró úrnak.

Az ispán nagyon nyitotta a szemét, s elkezdett nevetni, ismerte a Csörgheő úr tréfás természetét. Akkor megköszörülte a torkát, s elkiáltotta:

- Nem találkozott vele, főszolgabíró úr?

- Nem, mer innen jövök, s most jelentik, hogy ég Csugar.

- Csugar ég! - kiáltotta meglepetve az ispán.

- Le se szállok, nekem is oda kell mennem a tűz miatt.

A csugariak felugrottak, a vezető, a nagy fekete ember levette kalapját, s elősietett.

- Tekintetes uram, tessék mondani, jó szót értettünk? Csugar ég?

- Azér vagyok lovon! - kiáltotta Csuli, s már fordult is. - Tisztelem a tekintetes urat!

Ezzel elvágatott.

- De hisz akkor haza! - kiáltott elkeseredetten az ember.

Még egy percig összenéztek, akkor azt mondta:

- Ispán úr, mondja meg az úrnak, hogy vasárnap itt leszünk.

Nem tett hozzá semmi fenyegető szót, de a hangjában; a szemében, a lelkében kegyetlen fenyegetés volt.

Zoltán csak jó idő múlva jött meg, délután. Bent ebédelt a kaszinóban, s mulatságos volt, hogy az egész város fel van zendülve a Goluchovsky gróf ügy miatt. Voltak, akik komolyra vették, egy bíró kihallgatásra akart jelentkezni, de sokan már tudták, hogy csak vicc az egész. Annál jobban mulattak. Estére nagy társaság készült.

Őt a csugariak izgatták. Körülnézett, s megnyugodva látta, hogy tiszta a levegő. Fene egye meg. Ki tudja, ez a bolond Csuli mit mondott, de hát már vasárnapig csak hadd várjanak... Aj, ha neki csak annyi baja volna... Hogy a neki járó pénzt nem tudja megkapni!... De neki nem jár sehonnan semmi, ő tartozik mindenkinek mindenfelé...

A lovat odaadta egy fiúnak, aki épp ott lógott. Az fogta a kantárt, s azt mondta:

- Tekintetes úr, tessék szíves lenni, adni egy korona húsz fillért.

- Mire az neked, most kapott anyád öt koronát.

- Szandált akarok venni.

- Mit?

- Szandált.

- Mire az neked?

- Fázik a lábam.

- Fene a bokád, tavasszal nem fázott? Most fázik?

A fiú sután hallgatott. Mezítláb állott, fekete retkes lábai olyanok voltak, mintha állatbőrből készültek volna.

Az ispán megszólalt.

- Urizálni. Az kell ezeknek csak.

A fiú csendesen, mint egy vinnyogó kis kutya:

- Reggel fázik a harmaton.

- Lódulj - mordult rá az ispán -, ilyenkor alkalmatlankodni. Ez az ideje? Még azt se tudod, hogy szombaton este kell kérni?

A fiú elkullogott a lóval.

- Milyen ez?

- Nem sokat érő gyerek e - mondta az ispán. - Megjegyzem, az anyja is olyan, csak majmolja a fiát, ahelyett hogy rendre kaptatná. Osztan előre kér.

Zoltán nem szólt semmit, bement a házba.

Nem szerette ezt a házat, csak ha vendégekkel volt tele. Olyankor elfelejtette a nagy ürességet, amit az életében jelentett. Hiába költött rá, hiába szedte rendre még a környékét is, mit ért: egy rab madárnak, amely akkor fog kirepülni, mikor üres marad véletlen egy ajtó...

Hirtelen megriadt: hátha már nincs is itt. A szíve elfűlt, elszorult, s vadul rohant be. Mindig így volt, ha arra gondolt, hogy elveszíti. De mért van így ma, mikor már teljesen tisztában van vele, hogy csak egy kis lotyó. Nem pár, nem élettárs, senki. S mégis ilyen iszonyú rémület: de hisz ez rettenetes!

Úgy dobbant át a szobákon, mint a rémült vihar, s be az utolsó ajtón.

Rozika ott ült a szokott helyén, s hímezett.

Ahogy szokott, kitörő örömmel ugrott fel. Az egész arca sugárzott, az egész teste vibrált, s odadobta magát.

Most ez is megijesztette. A vére lassan visszafolyt, de a hús szobában a feje szédült egy kicsit... Ettől?... Micsoda marhaság - gondolta magában -, hisz ettől a fajtától megszabadulni nem lehet.

Semmi sem látszott a lányon: míg beszéltek, nevettek, olyan volt a színe, mintha boldog, vidám, megleégedett s egymásért élő-haló emberek volnának, s mindenik embernek milyen pokol volt a szíve.

Hova is menne - gondolkodott Zoltán -, míg csak innen ki nem rúgják... és azután... Jól ismerjük a fajtát... akkor jönnek a zsarolások... Levél... távirat... fenyegetés... pénzkérés... Pör... bíróság előtt... kompromittálás... Éppen most volt az újságokban, hogy egy primadonna bepörölt egy bankárt, mert az váltókkal fizetett neki. Csúnya piszkos sárba lép, aki egy effélébe beleszeret, nem lehet aztán letisztítani...

- Most mit gondol? - kérdezte Rozika hirtelen, s két kezével megölelte a Zoltán nyakát, s barna, fénylő szemeivel beletapadt a szemébe.

- Haha.

- Ugye azt gondolta, hogy jó kislány a Rozi?

- Haha.

- Nem azt gondolta?

- Haha.

- Na mit?

- Úgy látszik, te gondoltál valami rosszat rólam - mondta Zoltán, s megveregette a leány arcát, mint egy kis csikóét.

- Én nem gondolok magáról semmit - mondta Rozika, s a szeme megborult, elpárásodott, mint mikor felhő fut el a nap előtt.

- Mégis gondoltam valamit - szólt a férfi.

- Na mit?

- Fényképeztesd le magad.

- Mér?

- Csak.

- Azért, hogy ilyen majom vagyok?

Jaj ennek a lánynak minden szavában ez az édes számócaíz. Valami olyan különös, mi semmihez sem hasonlít, csak talán a báránylevélhez az égen. Vagy a frissen kaszált széna illatához.

- Van szeretőd? - kérdezte tőle váratlanul.

- Van. Maga a szeretőm.

- Szeretőd a fene.

A lány elhallgat s elgondolkozik.

- Itt eltanyáztam egy kicsit - mondta, és Zoltán nem értette, ez mit jelent: azt-e, hogy ez az idő, amit nála töltött, csak egy „eltanyázás” volt...

Hirtelen átkapta, s keményen, keményen megölelte. S a lány hagyta magát, odaadta magát.

Utána eszébe jutott, hogy egy doboz csokoládét hozott neki.

- Rozika, hozd csak be, mi van a tornácon.

Rozika érte futott. Nevetve hozta.

- Cukrot kapott a kislány.

Nem felelt.

- Mert megérdemli? - folytatta Rozika.

Erre sem tudott mit mondani, oly forrón s szinte könnyesen nézett rá, mintha mindjárt a szíve szakadna ki, hogy nem tudja, nem bírja örökké tenni ezeket az édes hangokat. Mert hiába, olyan ez, mint a kalickában a kanári csattogása, az ember hallja, és nem az övé...

- Mert jól viselte magát? - dörzsölte be Rozika a testét a férfi kinyílt karjai közé.

Zoltán nézte. Igazán olyan, mint egy kis madár, itt van, megbúvik, s ezzel olyan nagyon, nagyon jó érzést okoz, hogy egy ilyen törékeny kis madár olyan bizalommal búvik meg, csak egy ujjnyom kellene neki, s vége volna ennek a kis lelkecskének. És hogy majszolja a csokoládét!

- Ízlik? - mondta neki.

Rozika nevetett, szép fehér fogai csillogtak.

- Tudja, egyszer perezet süttöttünk kint a tanyán... Milyen kapzsi voltam én, az nem szép... - s a nagy szemei olyan játékos önváddal tudnak nézni. - Nagypéntek volt, és nem lett volna szabad zsírosat enni, s felmentünk a padra, elbújtunk a láda mögé, s ott ettünk, s a mamám meglátott.

Mennyi szép percet kapott ettől a lánytól ez alatt a másfél év alatt. S minden percét megrontotta a félelem, hogy „most vége”...

Mindig egy hajszálon lóg ez a kis öröm s kis boldogság, s ettől meg lehet örülni.

- Akkor ott volt a gyorsfényképész, és levett bennünket.

- Mikor?

- Mikor? Tudja, mikor a bál volt... elmondtam magának... A kis babos ruhámban. Olyan helyes volt. Úgy szeretném megmutatni magának... Én úgy szeretnék mindent megmutatni magának, lássa, ezzel az én buta fejemmel mindig csak azt gondolom, hogyha én úgy meg tudnám magamat mutatni, amilyen vagyok igazán... Tudja?... Úgy gondolom, hogy ha én meghalok, és a lelkem elmegy a világba, és testem nélkül jár, és tiszta leszek, ahogy a jóisten gondolta: úgy szeretném magamat megmutatni magának...

- Mit beszélsz, te kis madár? Hogy gondolsz?

- Ugye, milyen csacsiságokat beszélek?

- Nem, nem, csak mondd.

- Mert én ha így lefekszem ebbe a nagy csendességbe, mikor maga messze van és nem tudom sose, mikor jön... akkor én úgy gondolom, hogy az én kis lelkem elmenne maga után, mint egy kis kutya, de nem tudok, mert a testembe bele van zárva, és a test nem fér ki a világba, mert beleütdök az emberek szemébe, és mindenki tudja, hogy nini, ez a Szabó Rozi, a részeges Szabó Pál lánya... De ha meghalok, akkor a test nem baj már, hanem a lélek az odaszáll, ahova akar: én akkor mindig, ott volnék maga mellett...

Hallgattak. Zoltán nem bírt betelni a gyönyörű csodálkozással, hogy hol szed ez a lány ilyeneket.

- Csak azt is gondolom, tudja, hogy az se volna jó, mert én hiába érinteném meg magát a lelkem ujjával, tudja, maga nem venné észre, mert maga a testbe van, és csak testet vesz észre... és az énnekem igen fájna...

- Hát szeretsz te engem?

Erre Rozika nem felelt, de úgy nézett, ahogy csak egy bűbajos kislány tud nézni. Nem is rá nézett, hanem csak úgy maga elé, s mosolygott.

S Zoltán azt gondolta, hogy ez mind ravaszság... Mindenkivel így fog tudni ez játszani.

- Milyen szép vagy - mondta neki őszintén.

Mert most nagyon szép volt a kislány. Így kibontva félig a ruháskáiból gyönyörű volt a bőre, sima, mint a legszebb selyem, és csillogó fehér, s a keblei oly tökéletesek voltak, hogy minden Pszühké megirigyelhette volna, s a karjai oly tökéletesek, s az alakja, édes kis alakja, mintha a habokból ébredt volna az életbe, s oly kéjes és simulékony, mint a cigarettafüst...

- Most valami furcsa jutott eszembe - mondta Rozika.

- Hamar.

- Elmondjam?

- De hamar.

- Nem kellene elmondani.

- Mindent el kell mondani. Nekem.

- Tudja, mikor arattunk, és egy nagy pajtában aludtunk, ott volt egy lány: szűz.

Nevetett, szégyenlősen s kuncogva.

- És az a lány vénlány volt, lehetett huszonöt vagy harmincéves, az nem tudott éjszaka aludni, csak fetrengett. De úgy törte, marta magát, egész szétrúgta maga alatt a szalmát, s úgy markolta a párnáját. Mi csak nevettük. Jaj, borzasztó volt. Soha senki sem szánta meg. Olyan csúnya volt, hogy senkinek sem kellett... Akkor azt mondtam magamban, istenem, dehogy is cserélnék véle!

Zoltán hangtalan, de nagyon nevetett, pedig a szíve már megint reszketett a rémülettől.

A kislány ártatlan arcocskával szemérmeskedett, s azt mondta:

- Jaj de rossz is lehet annak, aki csúnya.

- Lotyó, lotyó - mondta magában Zoltán, s hevesen újra megölelte a lányt, úgy ölelte meg, mért is nem tudja elinni, mint a száraz föld a vizet.

Ahogy kinéz az ablakon, a vendégeit látja a kertben a ribizlibokrok közt bodászni.

- A gróf - mondta hangosan. - Felébredt... Az egész város érdeklődött, hogy aludt.

- Nagyon jó ember - szólott Rozika.

- Gróf - mondta Zoltán gúnyosan.

- Szeretne...

Zoltán ránézett.

- Mit tudsz róla?

- Jószerivel semmit.

- Akkor honnan tudod, hogy nem gróf?

- Látom.

- Miből?

Rozika mosolygott.

- Csak maguk figuráznak vele. Olyan szegény ember ez, hogy csoda.

- Akkor mért jó ember? - kérdezte mogorván Zoltán.

Rozika hallgatott.

- Azt már tudom - mondta Zoltán -, hogy egy nőnek az a jó ember, akitől várhat valamit. Mit várhatsz te ettől a világszegényétől?

Rozika csintalanul ránézett.

- Tudja, én csak magától várhatok. Ha a világ gazdagja vóna, akkor se adhatna nekem semmit. Nem igaz?

- Az isten tud a ti csavargós eszeteiken elmenni - mondta Zoltán gorombán, s kinézett az ablakon.

Lekenczey ott állott nem távol, a kertben, a fiatal kertésszel beszélgetett, aki ingujjban és kis sportsapkában állott.

- Mikor kisgyerek voltam, egyszer egy nagy nyírségi faluban nyaraltam - mondta neki -, ott semmi gyümölcs nem termett. Egyetlenegy szilvafánk volt a pince mögött, azt a fát mi gyerekek úgy szerettük, mint valami csodafát. Még ma is hálás vagyok neki azokért a szép nagy piros szilvákért, amit ősszel adott. A többi házban még ennyi fa sem volt, csak akácfa. Ott is azt tartották, hogy nem él meg a gyümölcsfa.

- Bizony nehéz - mondta a kertész -, de meg lehet neki csinálni. Az ember úgy keveri a földet, hogy jó legyen neki. Mi itt telepítünk az ősszel.

- Tavaly Grácban voltam egy hónapig; hogy szenvednek ott a gyerekek a gyümölcsínségtől. Ők nem is tudják, szegények, a kis osztrák gyerekek, de a piacon egy jófajta gyümölcs nincs, és olyan méregdrága, hogy csak ünnepen kapnak egy-egy marék fehér szilvát. Azt, amit nálunk a disznó sem eszik meg, az a legnagyobb csemegéjük. És Svájcban. Semmi gyümölcs. Banán. Narancs s valami rossz apró alma. Szilvafát láttam egy tanyán, a gazdasszony büszkén mondta, hogy az nem Zwetschke, hanem Pflaume... Görbe, rossz szilvafa volt. Ott igen, ott nem élhet meg a gyümölcs a hegytetőn, de nálunk!... Magyarországnak el kellene látni Európát gyümölccsel. Majd meglátja, eljön az idő, hogy reggel szüretelik a gyümölcsöt, s másnap külföldön lesz a piacon.

- A magyar gyümölcs még nemzeti kincs lesz - mondta a kertész.

- Igen.

Zoltán nézte őket az ablakból. Utálta az embert. Most utálta a munkát. Ezekért dolgozni? Ezekért dolgozni? Láta a nagy pusztát maga előtt. Itt egy árok hosszú repedt csíkja, a kék eget még egyszer idelopja, átfestve mélyebb színre, átverve újjá, mint egy művészipaletta: minden mezei tócsa, minden virágos folt egy-egy ékszer a természet keblén, diadém, gyöngysor: óh, szép a természet... Azért ha lehetne, szép volna... De az ember... Ezek közt? harcolni, vergődni, e kis falánk húsdarab... Sötét barázdák a gyönyörű paláston, a kukorica sok lombos, csóvás ígérete, ékes foltok az isten szultáni palástján: mért oly szép a világ? hogy elborítsa az ember csúnyaságát?

Az idegen cigarettával kínálta a kertészt.

- Nő?

Az egy ujjal a sapka felé intett, s gyufát gyújtott.

- Dehogy. Nem is nő állás.

- Mér?

- Ennyi fizetésből egy ember is alig él meg. Azt is az ispán úrnak adom, és kosztom van, ez az egész. De még cipőre való sincs.

- Jó cipője van.

- Hazulról.

Nevetett.

- No, de legalább a nő nem kerül pénzbe.

A kertész nevetett.

- Van elég summáslány - mondta Lekenczey.

- A nem lehet. Nem szabad. Akkor nincs fegyelem.

- De csak valahogy elél.

- Hát igen, felül az ember a lóra, és átmegy a szomszéd tanyába.

- Onnan meg idejön a kollegája - nevetett Lekenczey.

- Persze.

Zoltán rájuk kiáltott:

- Hej, gróf úr, már megvirradt?

A gróf kedvesen nevetett be.

- Milyen szép ribizli terem itt, szebb, mint a Dunántúlon.

- Ez is mindent ott dicsér, ahol van - morogta Zoltán. - Mint a többi lotyó.

21.

- Milyen furcsa világosság van - mondta a gróf.

Zoltán azt hitte, sötét gondolatai fényét látja, az olvasztja ily szürkére az egész természetet. De most mindenkinek feltűnt, hogy acélszürke fénye van a napnak.

Kifutottak a folyosóra, onnan a kertbe.

A kis béresgyerek kormozott üvegen bámulta a napot.

- Napfogyatkozás - szólott Zoltán. - Persze. Olvastam az újságban róla a múlt héten.

A napfogyatkozás oly erős volt, hogy hunyorítva mertek a nap felé nézni. Furcsa hamis színben múlt el a világ, az ember csaknem beleszédült, mintha megszűnt volna az élet, s valami színpadon volna, ahol többé nincsenek meg a komoly életgondok. Milyen szép lesz, ha egyszer így megszűnik az egész világ.

- Milyen csend van - mondta Rozika.

Hallgattak. Halkan szóltak.

- Egy madár se énekel - mondta Zoltán.

- Pedig milyen szépen beszélgettek reggel, úgy-e, Zoltán bácsi?

- Hallgass csak.

Figyeltek, a mezőn keservesen bégettek a juhok. Az egész nyáj együtt, kétségbeesetten, a kis szél néha erősebben hozta a hangot.

- Ez a világ vége - mondta csöndesen Zoltán.

Rozika komolyan vette.

- Én nem akarok meghalni - mondta rebegve, és összegubbaszkodott.

A férfiak nevettek.

Most Borbíró került elő. Nem is gondolt rá senki, hogy még mindig itt van. Ez is most kelt fel. A tanyán ahhoz vannak szokva, hogy sosem keresnek senkit. Mindenki akkor megy el, mikor eszébe jut. De Borbíró, ez egy olyan ember, akinek sosincs dolga. Tudja isten, hogy megy a gazdasága.

- Agyonisten - mondta Borbíró komolyan, és kezét nyújtott. Olyan különös volt az arcszíne, egészen hamuszín. Nevettek rajta. Ez is azt hiszi, komolyan itt a világ vége.

De csakugyan mi lenne, ha itt volna. Akkor lenne csak rémület és futkosás. Mert az ember, ha megijed, fut, fut, mint az állat a ketrecben. Az elefánt, ha megrémül és megvadul, az ápolóját kihajítja a ketrecből négy méter magasra, s ő maga eszeveszetten fut a vastag gerendákból épített rekeszben. Mért fut? Mért nem tud egy helyben maradni? Mért szűkül most a kutya a napra? Segít vele?... S hova fut?... Hiszen ha itt a világ vége, akkor mindegy, akkor nincs hely többé, ahová fussanak.

- Hozd csak azt a kormos üveget, te gyerek.

A kisfiú szepegve s kimeresztett szemmel jött elő, s odaadta. A tenyerével önkéntelen kezdte letörölni a kormot, hogy az urak be ne piszkítsák a kezüket; s ezen Rozika oly hangosan nevetett, szinte idegen volt a csengő hang.

De még ennyi korom is elég volt, tisztán lehetett látni, ahogy a hold beleharap a nap sárga korongjába. Már csak egy kifli van belőle, egy vékony kifli a nagy kerek alkonyatra hajló napból.

Most lovas legény vágatott be a tanyába.

- Tekintetes úr, tekintetes úr!

Minden olyan ijesztő volt, minden szokatlantól megdobban az ember szíve.

- Mi az?

- Hamar, hamar. Tessék már idejönni.

Zoltán szinte futólépéssel sietett hozzá.

A legény csak lehajlott a lóról, s azt mondta:

- Azt izeni a tekintetes úr a tekintetes úrnak, hogy a tekintetes asszony fogat, s gyün kifelé a tanyára.

Zoltán elsápadt.

A szomszédjának a legénye volt, s Lippay nem szavajátszó ember.

- Jó van.

A legény már meg is fordult, s visszafelé indult.

Zoltán látta, hogy nem a város felé megy, hanem tovább haladt a Lippay-földek felé. Megmelegedett a szíve. Milyen gondos ez az ember, nem teszi ki őt annak, hogy a felesége meglássa, s kitalálja a hírhezót.

- Rozika! - kiáltott.

A lány odafutott.

- Mihály, Mihály! Hamar fogjatok be a kis kocsiba. De hamar, mert agyonváglok, gazemberek. Ne bámuld a napot! Nem ilyen marháknak van az.

Akkor a lányhoz fordult.

- Pakolj - mondta neki rémulten.

Rozika nem értette.

- Hallod! Két perc alatt itt ne legyél, itt se legyél, Rozika.

Kitalálta, hogy mi van, hogy: jön az asszony.

Piros lett az arca, s megszégyellte magát. Hát itt a világ vége.

- Igen - mondta csendesen, és befutott a tornácra, a szobája felé.

Zoltán Borbírót ragadta mellbe.

- Pajtás - mondta -, baj van. Rád mindig lehet számítani, igaz-e?

- Nono, Zoltánkám.

- Fogatok a kis kocsiba. Felültök, s erre a kis erdőn keresztül elmegy a lánnyal a te tanyádra. Elmentek mind a hárman.

Borbíró megvakarta a fejét.

- Csakhogy alighanem odaki van az asszony.

- Akkor menjetek az öreg Csulihoz, az most kinn van magába. Vagy majd megmondom Rozinak, hogy hova menjetek.

- Hamar, hamar, kicsim - nyitott be a lányhoz.

Az a nagy utazókosárba dobálta a holmiját. A szeme tele volt könnyel, hangtalanul csorgott végig az arcán a könny, s néha megtörülte a keze fejével, aztán tovább gyömöszölte a holmit.

A Zoltán szeme is tele volt könnyel.

Jaj nagyon csúnya volt ez az egész, érezte. Szédült és keringett vele a fekete világ. De mért jön ki az asszony. Talán éppen ez a napfogyatkozás hozza ki. Megijedt, s jön az urához... De hiszen tudja, mi van itt, nem lehet, hogy ne tudja.

Annak mégse teheti ki, hogy a két nő most itt... Nem is tudott gondolkozni, ösztönszerű parancs volt benne, hogy a lány el, el innen, de rögtön.

- Ugye, Zoli bácsi, magának sincsen pénze? - mondta Rozika sírva.

Zoltánnak nagyra nyílt a szeme, s újra fellobbant benne minden érzése, hogy ez egy hetéra, s valami vad dühben nyúlt a zsebébe. Kivette a fekete bőrtárcáját, s belenyúlt. Nem volt benne semmi, csak apró papírforintos s a százforintos, amit a zsidótól kapott.

- Nesze - mondta, s odaadta a százpengőst.

Ebben a mozdulatban minden benne volt. Benne volt az, hogy lenézi, leköpi a lányt, hogy kifizeti a szerelemért, mert ezeket fizetni kell, csak pénzt, csak pénzt akarnak... De benne volt az is, hogy inkább róla gondoskodik, mint magáról... Benne volt valami világvégi elkeseredés s veszett gyeplő odadobása, hogy kirúgja s megveti a pénzkérő cédát, s benne volt a gavallér számítása, hogy a jövőt megvásárolta magának...

Már a kocsi ott állt a tornác előtt. Zoltán kinézett az ablakon, s úgy rémlett neki, hogy porfelhőt lát a pusztán a város felől.

- Indulni, indulni - s tuszkolta őket, s a kocsi megindult hátra a tanyán s még látta, hogy eltűnt a kis erdőben, mikor már hallotta a felesége kocsiját, amely bezörgött a ház elé.

Lehajtotta a fejét, s szégyellte magát.

A gróf kitalálta, hogy itt most nagy dolgok vannak készülőben, s csendesen elkullogott az ólak irányában.

Az asszony fájó mosollyal nézett az urára a kocsiról. Sápadt arca még sápadtabb volt, mint máskor, s sötét szemei egész feketén égtek.

- Jó napot; szívecském - mondta Zoltán erőltetett vidámsággal. - Magának hogy jutott eszébe kijönni?

Az asszony ajka remegett, vékony kezével végigsimította arcát. A hang remegett a száján.

- Szabad leszállani?... - mondta, s a szemét leszorította, hogy a könnye ki ne buggyanjon. - Vagy forduljak vissza?

- Miért?... Az istenért - mondta Zoltán - Itthon van. Mért kérdezi ezt?

Az asszony hagyta, hogy lesegítse az ura.

Mintha halotthoz jött volna, vagy maga lenne haldokló, olyan fáradtan vonszolta magát, nem lehetett tudni, testi vagy lelki a kín. Felmentek a tornácra.

- Üljön le, üljön le, babám! - szíveskedett, szorgalmatoskodott körülötte az ura. De az asszony nem ült le. Könnyein keresztül körülnézett az idegen bútorokon, amelyeket sohasem látott, s dac és keménység támadt benne. Nem akart.

Csak állott, összekulcsolt kézzel, s a napfény különös világításában még feketébb volt, s még soványabbnak látszott. Kalapja a szemébe volt eresztve, s szemöldöktelen éles szemei szúrósan néztek körül, pedig semmit sem bírtak megnézni.

- Mondja, Zoltán - szólt élesen. - Mondja meg. Van nekem helyem itt?

Zoltán megnémult.

- Minden a magáé - mondta aztán.

- Ez semmi - szólt az asszony, és szilajul, tragikusan vetette fel a fejét, s szembe meredt az urával. - Maga, maga!

Az ura is alig bírta már a feszültséget.

- Minek jött ilyen váratlanul? - mondta.

Az asszony lihegve állt, feltört belőle a hang:

- Minek?... minek?!... Gazember...

Egészen oktalan lett a vitájuk, logikátlan s vad.

- Ha gazember vagyok, minek jött utánam.

- No, hiszen nem sokáig - mondta az asszony. - De még egyszer kellett. Még egyszer.

Kinyitotta a száját, s fuldokolva vett lélegzetet.

- Látnom kellett!

- Mit?

- Magát! Magát, gazember!

- Nézze, Eszter, lehet, hogy gazember vagyok, de magának nincs joga ezt mondani, s nincs joga ilyen hangon beszélni.

Az asszony a fejéhez kapott. Két tenyerébe szorította keskeny homlokát a kalap alatt, s egészen viaszsárga volt az arca. Szemét lehunyta, ajka lebiggyedt, rettenetes fáradtság volt benne.

- Ha nem volna jogom! - suttogta maga elé, alig mozdítva ajkait.

- Jöjjön be, szívem - mondta neki Zoltán. Megérintette, az asszony megborzongott. Erre erősen s erőszakosan megragadta a karját, s átölelte, és úgy vitte be a szobába.

- Jaj, ha nem volna jogom! - sikoltott fel az asszony. - Jaj, ha nem volna jogom... Jaj, ha az isten megadná, hogy tévedek... - s kitört belőle valami szörnyű zokogás.

Zoltán szájalommal nézte. Borzasztó, hogy tönkrement ez a szegény asszony. Most, ahogy megölelte, óh, már milyen régen nem ölelte meg! Most érezte, hogy megfogyott s különösen az arca. Ráncok voltak, gyűrődések az arcán, s ahogy most a sírástól eltorzult, a szája lefelé hajlott vonalakkal, vékony ajkai fényesek voltak és lilák, s szeme eltűnt a sírás görcsében. Kis gyerekek tudnak így sírni, toporzékolva és szégyellve a dühüket, s mégsem bírva uralkodni rajta... és odadobva magukat a megkönnyebbítő zokogásnak...

Sokáig sírt, összeomolva a nagy díványon. Mikor kissé eszméletére tért, összeszedte magát, s egyenesebbre ült, s egész váratlanul abbahagyta a zokogást. Mintha elvágta volna. Felnyitotta a szemét, s tágasra nyitva a szemeit, körülnézett. Nézett, nézett, mintha álomban volna. Úgy nézett, oly ijedt csodálkozással, s újra kitört belőle a sírás. Itt minden, minden idegen volt. Minden rendben és minden új, s minden olyan mesterember ízléssel rendbeszedve. Kárpitos dolgozott rajta, nem asszonyi kéz és nem asszonyi szerelem s nem ő. Nem ő. Nem az ő lelke és az ő ízlése. Idegen világ.

- Zoltán! - sikoltott fel, s újra a homlokához kapott. A kalapot feltolta a fején, s oly tragikusan komikus volt, s annyira kétségbeesett és kétségbeejtő.

Zoltán teljesen megértette, s nem tudott segíteni. Egészen kicsi lett mellette. Most megérezte, hogy minden elárulja őt.

- Tulajdonképp... mi történt... Meg kell mondania...

- Nyugodjon meg, Eszter.

- Jaj, ne beszéljen, ne beszéljen. Jaj, ne szóljon egy szót sem. Hadd haljak meg. Jaj, szegény gyerekeim. A ti apátok...

Zoltán hallgatott. Szédült s utálta az egész életét.

A kutya istenit - mondta magában -, most bemenni a másik szobába, s föbe lőni magam.

S az asszony ott ült s sírt meg elhallgatott, meg újra sírt, s meg újra kettészakadt a zokogása.

Maga elé görnyedt. Olyan volt, mint a haldoklót sirató, aki szemben áll a könyörtelen végzettel gyermeke, szerelmese, élete ágyánál, és nem lehet, nem lehet segíteni.

Maga elé görnyedt, s alig hallhatóan, de értelmesen, szárazon azt mondta:

- Hogy Szakhmáry Zoltán válik a feleségétől, s azt a parasztlányt veszi feleségül, a summás-lányt a tanyán.

Érezni lehetett, hogy valakinek a szavait mondja. Ahogy hallotta, szóról szóra, hangról hangra, ahogy beleégetődött a lelkébe, mint a villámcsapás, ahogy az áldozat szeme lefotografálja a gyilkos arcképét.

Zoltán nézett, nyelt s akkor.

- Ki mondta ezt az örültséget?

Az asszony úgy elernyed, halálos bágyadtságában ráfordította a szemét, s nézte az urát, ezt az egészséges, erős, gyönyörű férfit, aki férfiasságának virágjában volt itt, barnán s pirosan s feketén s bronzarccal s kiismerhetetlenül.

- Örültség - mondta a nő szinte hang nélkül, csak az ajkai mozgásával -, örültség.

Most felugrott. Ledobta magáról a rászakadt mázsás terhet, s elkezdett futni.

- Látnom kell, látnom kell. Mutassa meg nekem.

- Mit?

Az asszony szembefordult vele, mint egy fúria.

- Szép? gazember - lihegte -, szép? Nagyon szép? Találtál egy szép parasztlányt, igen? Berendezted neki a tanyát, igen? Kárpitossal, kertésszel? Kertet csináltál neki a pusztaságban, igen? Tündérlány, igen?... Gazember!

Úgy menekült ehhez a szóhoz, mintha ez mindenért bosszút állana helyette.

- Látni akarom! - s szembeszállott az urával, aki vele állott fel, mert minden mozdulata olyan volt, mint a halálraszántaké. - Látni akarom. A magam szemével akarom látni.

S rohant a szobán végig, rohant a másik szobába, s mindenfelé rémulten villant a szeme, s rohant a harmadik szobába.

Zoltán már dühödten utána.

- Menj, ahová akarsz, ha mondom, hogy itt nincs.

- Hol van? Elbújtattad? Hová dugtad?!

- Örült - mondta Zoltán.

Az asszony megint összeesett, egy ajtófélnek esett, s kezeit összekulcsolta, reszketve s hideglelősen.

S nyöszörögni kezdett, mint a haldokló, száraz hörgés rázta a fogait.

Akkor újra összeszedte magát, s ki a folyosóra, s benyitott a Rozika szobájába.

Ott üresen, szétdúlva látott mindent, s megértette.

- Hová lett?

Zoltán lihegett, s villogott a szeme, s komoran sötét volt, mint egy megsértett büszke ember.

- Kirúgtam - mondta a foga közt.

Az asszony csak most hallotta először a tényt, csak most értette meg először, hogy valóban nem hagymáz, nem agyérém, nem rágalom, nem szó, hanem valóság, hogy igazán volt.

- Jaj - nyöszörgött, s úgy állott, mintha a bélpoklosok odvában volna, kezeit összetette, s teljesen erőtlenné esett össze. - Jaj.

Zoltán gyorsan átkapta, mert elbukott volna.

Erre eleresztette magát, s az ura úgy vette ölbe, s úgy vitte ki. A szalonba vitte vissza, s lefektette a díványra.

Letérdelt előtte, s csókolni kezdte. Azt a rideg arcot, amelyet hajdan annyit csókolt, s akkor is hideg volt, „frigid”, ahogy ő mondta volt neki. De szép volt. Akkor különös, meghódíthatatlan szépség. Fejedelmi és kevély. Aki tartózkodó volt, és megrettent a szerelem előtt, aki soha nem engedte magát legyőzni kéjben, összeszorított foggal és mereven tűrte a szerelmet. S most is ilyen. Mint egy darab fa, mint egy darab hideg hulla, s most is úgy csókolja, ahogy szokta. Óh, azok a szörnyű szerelmi csaták, mikor az asszonyt a csók után rendszerint kirázta a hideg, s dunnákat és párnákat kellett rárakni, s konyakot önteni bele, hogy életre hozza, s akkor mindig büszke volt férfi hősiességére, hogy ő a csókjával ennyire önkívületbe tudja hozni ezt a szent asszonyt... Az Istennek ezt a csodálatos szent teremtetését.

Levette a fejéről a kalapot, s ott volt előtte a sima fej, a lesimított barna haj, középen kettéválasztva, a sárga arc, simán tojásdad arc, a lehunyott hosszú pillájú szemek fölött a vékony kis íves szemöldökkel. És ő csókolta, csókolta, míg csak a borostás szakála pirosra nem dörzsölte a halvány arcot, s akkor ráborult, és egészen kifejtette a feleségét a ruháiból, s egészen megcsókolta.

22.

Percek alatt feléledt a szegény asszony, mint eső után a rét. Mintha álom lett volna az elmúlt rettenetes másfél esztendő. Másfél éve nem volt mosoly az arcán, most egyszerre visszakapta a hitét s bizalmát az életben.

Ahogy ott ültek a verandán, a finom japán fonású kerti székekben, úgy érezte, mintha valahol igen-igen messze lett volna, s most még sokkal távolabb volna. Mintha egy távoli tenger partján volna egy idegen hotel teraszán, ha a szemét lehunyta, a pusztai szél zúgása még a tenger moraját is emlékébe idézte.

Ilyen álom. Ilyen ebéd, ilyen gazdagság, ilyen úri szép világ. Sohasem hitte volna. Jaj, csak egy pillanatra se kellene többet fölébredni arra a gondolatra, hogy hogy is történt ez, mért van ez, ki csinálta, hogy csinálta... Csak hallgatta a madarak csicsergését a fákon.

- Különös volt a napfogyatkozásban - mondta gondolkozva Zoltán -, hogy a madarak elhallgattak, s a juhok eszeveszetten bégettek.

- Napfogyatkozás - mondta csöndesen az asszony, s emlékezni próbált. Jaj, milyen napfogyatkozás volt az ő számára, s bizony azt hitte, még a szürkesség is az ő gondolataiból fakadt. Ahogy elgondolta, hangosan is kimondta:

- Kimentem megnézni, mert azt mondták, napfogyatkozás van, de azt hittem, csak én látom ilyen különös sötétnek a világot.

Fejét féloldalra ejtette, egyszerre kitört rajta az emlékezés rémülete. Hiszen akkor hallotta azt a rettenetes hírt, mikor kiment az utcára ijedtében, napfogyatkozást látni, mert azt hitte, kint az utcán jobban látja, mint bent az udvaron. Az állatok ösztönszerű rémülete s egymás után való búvása volt ez benne. Embert kellett éreznie a világban, mert a természet roppant tüneményét másképp elviselni nem bírja, és az ő embere nem volt... Nem volt... S akkor mondta, úgy belelépett a beszélgetésbe, akkor mondta egy női hang, hogy...

Nagyot, mélyet lélegzett, mert azt hitte megfullad, csak többet eszébe se jutna... Hogy Szahmáry Zoltán elválik a feleségétől, s elveszi a summáslányt a tanyán.

Zoltán kitalálta a felesége gondolatait, s bár neki is eszébe villant, hogy ő is úgy érezte, mikor a napfogyatkozás színevesztett fényét látta, hogy az ő lelkivilágának elsötétüléséből verődik ki. De gyorsan azt mondta:

- Elmegyünk-e Bécsbe?... Egy kicsit?

Az asszonynak a szeme tágra nyílt.

- Bécsbe?

- Jót fog tenni egy kis utazás - mondta az ura, aki már meg is bánta ezt a szavát, amit csak azért mondott, mert hangosan folytatta a mély gondolatát, hogy Rozikával elutazik... S most megrémült, hogy az asszony elfogadja az ötletet, s vele jön...

- Bécsbe - sóhajtott az asszony, s ajka fájdalmas volt. Maga elé nézett. - Jaj, istenem... Bécsbe...

- Az embert kirázza a megszokott állapotából... - mondta egyre csöndesebben Zoltán.

Az asszony finom idegeivel nem tudta, s mégis megérezte ezt a gyáva visszakozást.

- Velem? - mondta igen halkán.

Zoltán megremegett. A szemét lesütötte, és soká nézett maga elé.

Mikor felpillantott, a felesége éles sötét szemével találkozott. Az asszony úgy bámult rá, élesen, áthatóan, belefúrva a szemét a lelkébe, mintha olvasni tudna a gondolataiban, s ő összeborzadt. Újra kitört rajta a félelem, amelyet érzett vele szemben, a büntudat alatt görnyedő ember félelme a szíveket vizsgáló szemek előtt...

Az asszony ellankadt, elalélt. Úgy ismerte ezt az embert, ennek a tiszta, átlátszó egyszerű lelkesedő hangjait. Megérezte, hogy itt semmi keresnivalója többé... Hogy is tudott csak egy percig is belemenni abba a varázslatba, hogy minden rendben van. Jaj!

Vértódulást kapott, s már megint ott volt, ahol délelőtt. De az ura észrevette, s felugrott és hozzáhajolt és szinte öntudatlanul csinált élénkséggel és ártatlansággal mondotta:

- Nézze csak, nézze csak azokat a madarakat.

Az asszonyba lassan visszatért az élet. Ha ennyire őszinte s közvetlen tud lenni, jaj de boldogan megy vele... Két kis madár volt a tujabokron, és egymást kergették.

Erőt vett magán, s azt mondta:

- Milyen szép ez a tuja.

- A szikes földet szereti a ciprusféle, a tuja, még a fenyő is, ha megered, jól megél itt.

De mingyárt meg is ijedt, hogy túlságosan felhívja a felesége figyelmét a kertre, amelyet roppant költséggel és fáradsággal csinált. Hány hétig hordta ide a szekér földet a határ jó földű területeiről, hogy megeredjen benne a fa és a virág... Minden talpalatnyi területet, ahol csoportokat s rabátokat csináltatott, erdei földdel hordatott meg, s íme már az idén is meglátszik az eredménye. Olyan szép a kert, amilyen sivár és szomorú odahaza a városban. Ott pudvásak és szomorúak a fák, itt vastagon dagadnak s oly kövéren, mint egy Kánaánban. Ott csak hernyót terem, és élősködő penészgombákat s vértetűt, itt minden virágtól dagad és virul.

Érezte, hogy a felesége nézi őt, s ő úgy bújt a mosolyos mozdulatok közt, mint tolvaj az üldözők előtt.

Az asszony végre elfáradt a hajszolásban. Szegény, hisz úgy szeretett volna megnyugodni, mint a haldokló, kapaszkodott minden szalmaszálba.

- Nini, a vendégem - mondta, Zoltán, mert meglátta a „grófot”.

A feleségére nézett, akinek szeme megint kimeredt. Úgy tudott ez a szem kitágulni és összehúzódni. Most nagy volt és merev. Ő zavarban volt, kényelmetlenül érezte magát.

- Ezek a bolondok fogtak valami éhenkórász vigécet - mondta, s igyekezett nevetni -, országos tréfát csináltak vele. Kinevezték gróf Goluchovsky Agenornak, s mindenféle bolondságot csináltak... Az este itt volt egy csomó fickó, megjegyzem, egész komoly emberek, itt volt Ábel bácsi, Kudora, Malmosi, Bandi... Igazmondó...

Odalesett a felesége felé.

- Ha csak ennyi nő lett volna, országos komédia lett volna, de így persze roppant szárazon ment a mulatság.

Mért süti le a szemét, mért búvik a szivarja megé - érezte az asszony szíve, s fájdalmasan mosolygott.

- A maga barátai... - mondta halkán az asszony. - Azelőtt ilyen korhelyekkel szóba se állt...

- Jó lesz egy kicsit elmenni Bécsbe - morogta Zoltán -, hogy az ember kirázza magát... Aratásra hazajövünk.

Megfogta fentről a felesége állát, s az ujjai megéreztek, hogy az asszony le van fogyva, az álla csontja oly tisztán ki volt tapintható, mintha semmi sem takarta volna. S azoknak az ujjaknak eszükbe jutott a Rozika húsos, sima puha állacskája, s megremegtek.

Az asszony megérezte, hogy megundorodott tőle az ura, és elhalt.

- Hh... hh... - csak ennyi kis hangot adott, s visszafojtotta a többit. Csak isten tudja, mi lett volna, ordítás vagy zokogás vagy halálhörgés.

- Halló, gróf úr, gróf úr! - kezdett kiabálni Zoltán -, legyen szerencsénk.

A vendég bejött a kertbe, s megemelte a kalapját felénk, aztán egyenesen s kellemesen odajött.

- Jöjjön, kérem, legyen szerencsénk, bemutatom a feleségemnek.

A férfi eljött a tornácra.

- Kezét csókolom, nagyságos asszony - mondta mély meghajlással. - S hozzátette: - Lekenczey.

- Álnéven gróf Goluchovsky Agenor - nevetett Zoltán erőszakosan, s a feleségéhez hajolt -, de el ne árulja, szívecském, az inkognitóját.

Az asszony nem adott kezet, nem is nézett az idegenre, maga elé nézett, roppant fáradtsággal, a mai szörnyű nap sok hullámozó idegrohama: még mi jön?

- Parancsolj helyet, kérlek alássan - mondta Zoltán. - Hát megnézted a rozsokat? Kicsit gyengék. A búzának megvan az a hibája, a gyökérpenész, de különben nagyon jól ígérkeznek. Két hét múlva, azt hiszem, aratásba kezdünk, addig még van egy kis szabad időnk.

Maga sem tudta, miért beszél olyan sűrűn s olyan élénken. Odanézett a feleségére, annak a szeme le volt hunyva, de nem egészen. A fekete szemei átsütöttek a szempillákon, mint mikor a halott szemhéja felnyílik kissé, s félelmesen látszanak elő a holt szemek...

- Nem akar lefeküdni egy kicsit, szívem? - mondta rendkívüli gyöngédséggel.

Az asszony összeborzadt s felébredt. Mintha másvilágról tért volna vissza.

- Aludjon egy kicsit, ha fáj a feje, mi addig itt pikétezünk a gróffal.

Az asszony arca valami oly rendkívül félelmes kifejezést vett, hogy Zoltánba belefagyott a szó.

- Haza akarok menni - mondta az asszony oly száraz s zörgő hangon, mint a bilincsörrenés.

- Haza?... - s száraz lett a Zoltán torka. Ő nem akar hazamenni, míg a koci vissza nem jön, hogy a kocsissal beszélhessen, hogy hol van a lány.

- Dehogyan megyünk haza... Itt is itthon vagyunk.

- Haza akarok menni - mondta az asszony elhatározottan, s valahogy annyira félelmesen, tör hasogatta a férje testét.

- Kérem - mondta Zoltán mereven, és elhallgatott.

Sokáig csendben ültek. Az idegen igyekezett nyugodt s fesztelen maradni, mintha semmit sem vett volna észre. Kereste az ürügyet, hogy felálljon s elmenjen.

- Vagy valami dolga van? - kérdezte az asszony. - Azért akar itt maradni? Tessék.

Ellenséges hang és gyilkos gúny volt a szavában.

- Á, dehogy - mondta Zoltán, s kimondhatatlan csüggedés vett erőt rajta. - Hazaviszem magát.

Csöndben ültek. Most egyszerre mindnyájan fáradtak voltak. Ez az egész élet semmit nem ér... Mire is ez az élet? Harcolni?... Miért?...

De az asszony e pillanatban tudta, mért. Most már akarta, hogy hazaviszi az urát. Meg akarta mutatni, hogy haza tudja vinni, ha akarja.

S itt lefeküdni... Ebben a házban? Inkább a koporsóban...

- Mihály! - kiáltott le az udvarra Zoltán. Felállott, s még egyszer erősen kiáltott: - Mihály!

Akkor visszaült, s újra rágyújtott az elaludt szivarjára. Nemsokára itt volt az ember.

- Kérem, Mihály, fogasson be, s nyergeltesse meg a csikót.

- Igenis, tekintetes úr.

Mikor az ember elment, Zoltán odapillantott a feleségére. Úgy égette az arcát a szeme, hogy nem bírta már. De ahogy a szemük találkozott, már el is kapta. Nem merte nyitva hagyni, mintha ezen a kis parányi résen belelátna a lelke legfenekére.

Hallgatva ültek tovább, az asszony egy szót sem szólt, s az ő hangtalansága parancsolt.

Aztán előállott a kocsi.

- Tessék - mondta Zoltán erőszakolt könnyedséggel.

Kihozta a felesége porköpenyét s kalapját.

Az asszony igen lassan, gondolkozva vette fel. A napernyőjét is kézbe vette, s úgy forgatta szórakozottan, mint aki öntudatlan állapotban van, s nem tud vele mit csinálni. Semmivel. Ezzel az egész élettel.

Lementek a tornác lépcsőin, s a kocsinál Zoltán helyet mutatott a feleségének, s felsegítette a kocsiba. A vendég habozva állt.

- Parancsolj - mondta a házigazda, s helyet mutatott a felesége mellett. - Gróf Goluchovsky Agenornak csak a feleségem oldalán van helye. Én, ha megbocsáttok, lóháton megyek. Nincs idekint másik kocsi, s mégis nem akarok őexcelenciájával szemben a kisülésen ülni.

- Nem akarsz hajtani? - kérdezte a felesége oly gyáva hangon, mert nem tudta, hogy most mit csináljon: levesse magát a lovak lába alá, vagy széttárt karokkal elrohanjon a pusztába...

- Majd én udvarolni fogok - mondta Zoltán mosolyogva, s már pattant is föl a nyeregbe.

A kocsisok, az udvaros a tornácon megjelenő szolgáló lefegyverezték az asszonyt, s a kis kocsi kifutott az udvarból.

- Hé - kiáltott vissza Zoltán az ember felé -, ha megjön az ember a csugari magyaroktól... a Gergely... üljön lóra, s jöjjön be.

Az asszony tudta, hogy Rozi Csugarra ment.

Oly merev lett s annyira halott, egy idegen férfival, egy csavargóval az oldalán... Halálos verejték ütött ki az arcán... s egy egész óra hosszáig, egészen a városig egy merevségben ült... Néha kis hörgés fakadt ki a torkán, de bírt uralkodni magán, míg haza nem értek.

Otthon úgy szállott le a kocsiból, mint a szélütött.

23.

Zoltán látta a feleségét, tudta, mi a baja, s nem tudott rajta segíteni. Egész úton s minden pillanatban a lány volt az eszében. Gyötrő, rémületes módon. Minden porcikája remegett. Nevetségesnek találta, hogy csak úgy kidobta a világba. Mit fog vele csinálni az a barom Borbiró? S annak a felesége, ha kinn van a tanyán, az a vastag, buta néember.

Az arca égett a szégyentől, s látja, ahogy megérkezik a drága kis Rozika, s nagy szemet, nagy szájat tát rá Borbiróné: „Maga micsoda? Maga mit akar itt?”

Látta a leányka pirulását, elhalványodását, azt a bájos zavart, s azt a vele született finom szégyenkezést, s olyat vágott a lovára, hogy az kínjában kiugrott, alig bírta visszafogni a száját.

Most nem volt neki lotyó, nem volt idegen, az övé volt. Már úgy megszokta s megszerette ezt a jó érzést, hogy egy ilyen tündér várja és csak várja otthon a mese kis tanyán. Lehunyt szemmel lovagolt a szekér mellett, mindig egy kicsit visszamaradva, hogy a felesége szemével ne találkozhasson a pillantása. Nem kellett volna úgy megijedni. Csak a hátsó ólakba kellett volna elküldeni a lányt, vagy csak kiküldeni kocsizni, s visszatér, mikor ő el tudta volna hozni az asszonyt a tanyáról.

Verejték ütötte ki a homlokát s az egész testét. Úgy érezte, hogy most a leánnyal oly méltatlanul bánt, amit jóvá sem lehet tenni, annak a lánynak olyan finom érzése van, hogy az tisztábban fogja fel a dolgokat mindenkinél... S ez alatt a hosszú idő alatt sohase volt szó róla, hogy mi történik akkor, ha egyszer az asszony kijön... S azért nem volt, mert az éppoly elviselhetetlen volt. Milyen különös, ezek a barom férfiak oly könnyen tudják az asszonyügyeket elintézni. Egyiknek sincs baja a feleségével s pláne a szeretőjével. De hát micsoda nők azok. Nem a szív s nem a szerelem hozta őket össze, hanem az érdek, s bánja is egyik, mit csinál a másik. De ő - mintha csak ez az egy szerelem volna a világon. Mert valóban, mintha csak ezt az egy nőt teremtette volna az Isten nőnek, nők mintaképének. És így meg kell örülni...

Leugrott a lóról, s úgy segítette le a feleségét a kocsiról.

A kocsi a ház tornáca előtt állott meg. Előtte lombos kis kert volt. A kertés udvar közepén vörös vesszősékek, a kerek asztal körül a szélfogós gyertya mellett vacsorázott a két kis gyerekük. Jaj, még ez is.

- Apuka, apuka! - szaladtak elő a kicsik, s az apjuk nyakába ugrottak.

Egy kisfiú s egy kisleány. Az apa megcsókolta őket, s megveregette a hátulsó felüket, mint medve a bocsát.

Az anya úgy nézte, összetett kézzel a jelenetet, szürke hosszú porköpenyben, halálos bágyadtan.

- Feküdjön le, szívecském - mondta neki Zoltán.

- A sírba? - mondta igen halkán az asszony.

Erre Zoltánból kitört a düh. Kivágta a karját az ég felé, de mingyárt összeszedte magát.

- Olyan fáradt. Hosszú volt magának az út.

Az asszony félszájjal gúnyosan, fájdalmasan mosolygott. Milyen üres beszéd.

- S maga még hosszabb útra akar vinni... Bécsbe - mondta.

A férfi hallgatott.

Nem lehetett beszélni, mert idegen volt jelen.

- Nézzétek csak, a gróf bácsi - mutatta be a vendéget, hogy véget szakítson a keserű szavaknak.

A vendég a zsebébe nyúlt, s kivett egy furcsa kis valamit.

- Szabad? - mondta, s odakínálta a kicsiknek.

Azok idegenkedve, szégyenkezve nézték, s óvakodtak elvenni.

- Vegyétek el, fiacskáim, a bácsi nagyon szereti a kis gyerekeket.

A vendég csakugyan nagyszerűen tudott a gyerekekkel bánni, pár perc múlva már a térdén ült a kislány, s a kisfiú is egész bátran s otthonosan kezdte nézni azt a furcsa játékot, amit most mutatott az idegen.

Zoltán nézte a feleségét.

- Akárki el fogja őket szórakoztatni - mondta az asszony rejtelmesen -, csak magának elég pénze legyen mindig...

Zoltán megremegett. Nem merte érteni a felesége szavait.

A vendég felállott.

- Bocsásson meg, nagyságos asszony, most bátor leszek jó éjszakát kívánni.

Zoltán nagyon örült, hogy elmegy. De hirtelen eszébe jutott, hogy gondoskodni kell a külügy-miniszterről. Miért rontsa el barátai multságát. Ugyan kinek adhatná tovább... Ránézett a felesége arcára, s eszébe villant: a doktor.

- Szó sincs róla - mondta a vendégnek -, rögtön vacsorázunk. Zsuzsi, eredj csak át a doktor úrért.

Bementek a szobába. A lámpások égtek.

A lakás úri volt, nagy előszobából nyílt a szalon, abból jobbra-balra szobák. Alföldi alacsony ház, kívülről nem is mutatja azt a kényelmet s bőséget, ami itt van. Öt szoba egyfolytában az utcára, s úgy van berendezve, hogy a grófok is meg lehetnek elégedve, ha egyszer be találunk vizitálni... Sok kép a falon. Jó vidéki festők. Olyanok, akiknek nem sikerült Pestre jutni, pedig egész jól meg tudták volna csinálni a maguk jövőjét. Itt tartotta Zoltán egyiket-másikat, hol elcsípte, hetekig, s azok telefestették az összes vásznat, amit fel tudtak neki hajszolni. A tanya, a tyúkok, a Köntösgát, tájképek, alkonyat, reggeli vihar. Most mind mintha félne attól a beborulástól, ami ebben a kedves meleg otthonban eddig sohasem volt.

Az asszony a köpenyét sem tette le. Beleroskadt egy fotelba, s csak ült. Folyton azt nézte: minek él. Élet ez, érdemes? A szempillája csaknem le volt csukva, s egy könnycsepp áztatta a szálakat.

Már alkonyodott, még alig széledtek szét. A férfi már tűkön ült. Szeretett volna kinézni, s nem mert mozdulni.

Végre felállott és indult.

- Megy?

- Megyek... Megnézem...

Azt akarta mondani, hogy az istállót. Akkor azt gondolta; hogy azt fogja mondani rá, hogy a lovai elsőbbek önála. Nem tudott hát mit mondani.

Hallgatott, s cigarettát keresett elő.

- Megy megnézni, hogy megjött-e már a lovas legény a tanyáról?

Zoltánban megfagyott a vér, megdermedt és elhalt. Az asszony felszökött. Elővillant, s a szemébe nézett.

- Igen, igen?... Hírt vár?... Gazember. Hírt?...

- Maga bolond.

- És maga gazember.

Mindkét emberben valami vad és gyilkos düh lobbant fel. Úgy néztek szembe, mint két fenevad.

De a férfi lebirta magát, s közönyösséget tettetve fordult el. Gyufát vett a márvány asztali készletből, s lassan, kényelmesen meggyújtotta. Annak a felvillanó fénye megvilágította gyönyörű férfias arcát, sasorra s barna lombos bajsza olyan profilt vetett, mint egy törökkori lovagé.

Rágyújtott s levetette magát a bőrfotelba. S nagy szippantásokkal eregette a füstöt, s azt újra felszívta az orrlukain.

Most Évuska jött be, futva jött a kicsi, csak úgy repült a kis fodros baba.

- Apuka, apuka, vacsorázni.

Felmászott az apja térdére, s beletelepedett az ölébe.

Az apa melegen, gyöngéden karolta a kicsi testet. Milyen jó egy ilyen kis gyermektest. Az embernek egészen a szívére forr... A kislány cirógatta az apa arcát, mint egy kis cica.

- Kefe, mondta -, apa kefe, kefe, kefe. Szűrös kefe. Mért nem borotválkozik apa? Kefe apa. Kefe.

Zoltán csucsorította a száját, s a kicsi egész ajakát odaadta, belecsókolt az apa szájába.

Olyan kedves tejszaga volt.

Most lódobogás hallatszott. Lovas jött be az udvarra. Zoltán tudta, hogy a tanyai kocsis jött meg, s tudta, hogy ezt az asszony is tudja.

Az asszony felállott, egyenesen, mereven.

- Eszter! - kiáltott rá az ura.

Az asszony nem felelt, elindult, hogy megy.

- Hova megy?

- Mi köze hozzá!

A férfi le volt kötve a gyerekekkel. Átölelte, letette, s azt mondta neki:

- Szaladj csak a fürdőszobába, kicsim, nézd meg a mókust.

- Mókus? - kiáltotta a kicsi.

- Igen, igen, ott van.

- De én félek... - szepegett a kis Évi.

De már akkor az apja utána ugrott az anyának, s vele együtt léptek ki a tornácra.

- Én félek a mókustól - futott utána kicsit sivitva a gyerek. Senki sem törődött vele, sem apa, sem anya.

A lovaslegény nem állott meg, hanem hátralovagolt a gazdasági udvarba.

- Ugyan, csak nem megy így utána. Nevetséges. Legalább tegye le ezt az utálatos porköpenyt - mondta Zoltán, s megragadta a felesége karját.

- A maga Rozijának elegánsabbat vett?

- Elég legyen - mondta vadul Zoltán.

- Én is azt tanácsolom! - szólott még vadabbul az asszony.

A cseléd megvillant a tornácon, kérdezni jött, hogy lehet-e tálalni a vacsorát.

- Zsuzsi, eredj, mondd meg, hogy a Gergely jöjjön fel.

- Igenis - mondta a lány, s futott.

Ott maradtak a tornácon. Zoltán azon törte a fejét, most mit csináljon.

Ott maradtak a tornácon. A gyerekek a lábuk előtt, s vártak.

Egyszer csak nehéz léptekkel jött a pusztai ember.

- Tekintetes úr, azt izeni az ispán úr, nincsen semmi baj.

- Akkor jó - mondta Zoltán.

Az ember állott. A zsebébe kutatott.

- Ezt a levelet küldi az ispán úr.

Odaadott egy levelet.

Zoltán a kezébe vette, s mintha villamosáram futott volna keresztül rajta, egész teste izzadni s égni kezdett. A Rozika levele. A Rozika betűi. A Rozika üzenete.

- Eredj a konyhába, kérj valami ennivalót, osztán mehetsz vissza. Mondd meg, hogy holnap reggel folytassák a trágyahordást, fejezzék be a kapálást, a többiről majd szóval. Holnap reggel kint lesznek.

- Igenis.

Az ember megfordult s elment.

- No gyerünk vacsorázni - szólott Zoltán, s a levelet a zsebébe gyűrte.

- Hol van a mókus, apuka? - kérdezte a kis Évi. - A mókus a fürdőszobában van? Én félek a mókustól.

- Zsuzsi, voltál a doktor úrnál?

- Igenis.

Leültek az asztal mellé, s hallgatták a gyerekek csacsogását. Zoltán elég jó étvággal evett, a vendég diszkrétén, keveset, de az asszony hozzá sem nyúlt semmihez.

- Fáj a feje? -, kérdezte Zoltán.

- Fáj.

Jött a doktor bácsi, magas ősz ember, mindig vidám, s mindig tele borsos adomákkal.

- No mi újság, ki a beteg, ki rontotta el a hasacsáját?

Az a szép alföldi kisvárosi este volt. Hűvös szél jött a mezőről, s elzavarta az egész napi fulladtságot. A fák kieresztették lélegzetüket. A hold, mint egy vörös lampion az égen. Az ecetfa vékony levelei susogtak. A kopott nagy tuja komoran állott a konyha előtt. A szegény kiégett grupp az udvar közepén a muskátlikkal most kezdett élni.

A doktor beszélt, beszélt, adomákat mondott.

- Doktor bácsi, ma éjszakára nagy vendéged lesz - mondta Zoltán -, gróf Goluchovsky Agenor barátunkat hozzád kommandálom.

- Óh, van szerencsém, kegyelmes uram, már hallottam róla, hogy excelenciád városunkban tartózkodik - mondta a doktor. - Az utóbbi időben jellemző szakállát le méltóztatott venni?

A vendég nevetett.

A doktornak sietnie kellett, mert otthon is vacsorához ültek, s az öregúr dühös, ha nincs mindenki otthon. Az öregúr az apósa. Az is doktor. Annak az apósa is doktor volt, s most a lányuk megint egy fiatal orvosjelölt menyasszonya. Éppen ideje, mert ő nagyon unja a hivatalát, s az első gyerekek fiúk voltak, s egyik sem akart doktor lenni.

Aszpirint rendelt a betegnek, akinek megtapogatta a pulzusát, s azt mondta:

- Egy kis idegláz. Hideg borogatás a homlokra - halkán mondta -, és meleg csók az ajakra. Nem lesz semmi baj.

Ezzel elment, s magával vitte tényleg a grófot is.

- Fektesse le a gyerekeket - szólott az anya.

Úgy ült s úgy nézett, mint aki alig várja, hogy a leszámolás eljőjön.

Nem maradtak a kertben az asztalnál. Visszamentek a szobába. Ez most sötét volt, csak az ebédlőben égett a lámpa. Zoltán szivarozott, s órákig ültek egymással szemben. Az asszony egy pillanatig sem roskadt meg, oly mereven és egyenesen ült, annyira feszülten, ugrásra készen. Az urának legkisebb mozdulatára harcképesen.

Már régen mindenki aludt a házban. A cselédek is eloltották a mosogatás után a lámpát, s nem volt semmi nesz, csak távolról, a nagykoksa felől hozta néha ide a szél a hangokat. Duhajok daloltak valahol.

- Nem adja ide? - szólalt meg végre csöndesen a nő. Zoltán azt akarta kérdezni: mit? De hiszen úgylátja, hogy a levél...

A levél, amely ott van a nadrágzebében, s amely egy tűzben tartja egész testét. Képes volna így ebben a forró lázban ülni világ végéig, pedig meghal a vágytól és a boldog rémülettől, hogy olvassa, olvassa a leány szavait. Mi lesz ebből? Mi lesz ebből. Felállott.

- Hova megy?

- Megyek.

- Hova?

- Mindegy. Megyek. Csulihoz. Iszunk egyet rá.

- Rá? - s felugrott az asszony, mintha a rugó most pattant volna el. - Rá! Mire? Maga gazember... Mire? Rá?... Hát csak menjen, s igyon rá, de esküszöm: engem többet élve nem talál.

Zoltánban elhalt az erő. Visszaült a székébe.

S most megindult az asszony szava:

- Nézze, Zoltán. Férjem. Kedvesem. Én mindent végiggondoltam. Tavaly tavasz óta elég időm volt gondolkodni rajta. Én látom, hogy itt fölösleges vagyok. Nekem más utam nincs, csak egy... És maga ezt akarja. Ne hazudjon, ne tiltakozzon. Maga elszántan, gaz szívóssággal dolgozik azon, hogy bennem kiölje az utolsó csepp életet is. Azt akarja, hogy így vesszek el... Tudja maga, hogy mit csinál? Persze hogy tudja...

Egy pillanat szünet s akkor véghetetlen érzésviharban.

- ... Jaj Istenem, Istenem, az én Zoltánom, az én Zoltánom! Az egyetlen igazi ember, az egyetlen igazi férfi. Istenem, Istenem, mi lesz ebből, mi lesz ebből! Magának az én életem annyi sincs, mint egy éjjeli bogaré, amit eltapos. Ez volt az a roppant szerelem, ez a vége a mi boldog tíz évünknek. Hogy milyen férfi volt az enyém! Jaj, nem olyan, mint a többiek. Szent ember! Nagy ember. Egy isten volt ezen a földön, egy földre szállott isten! S neki ilyenek kellenek. Csulik kellenek neki. Ivó pajtások, ivó bajtársak. Mert azok nem nézik erkölcsi kritikával, mert azok boldogok, ha az égi angyalok közéjük heverednek, mert így igazolva vannak maguk előtt, mert így boldogok, mert ők is rámutathatnak, ez az igazi, amit mi csinálunk, itt van Szakhmáry Zoltán, ő is a mi emberünk, ő is csak az, ami mi vagyunk! Nekünk bor kell, neki még több kell, mi egy percig se éreztük a becsületet és a tisztességet, itt van Szakhmáry Zoltán, ez is csak itt van, idejutott! Minek ebben az országban tisztesség, becsület, emberség, mikor egyetlen kivétel sincs, itt van Szakhmáry Zoltán, mindig az első volt, a kiválasztott, a legkülönb, akihez mi fel sem tudtunk nézni, most mi vagyunk az ő kedvesei. Pedig maga téved. Téved, Zoltán, mert magát sokkal szigorúbb mértékkel méri. Mert maga megcsúfolta az Isten ajándékát. Zoltán, kedvesem, hát nem látja, nem érzi, hogy magának más a hivatása, más a rendeltetése. Hisz én látom, hogy maga még itt is csudát művelt. Maga küzd, Zoltán. Maga egy utolsó uccai szemétből csinál most magának istennőt. Jaj, hogy én azon a tanyán háljak! Maga el tudta azt egy pillanatig is képzelni. Kedves, kedves jó Zoltán, mutassa meg a levelet. Mutassa meg, és én esküszöm az élő Istenre, hogy ha az a levél olyan lesz, én meg fogom látni, hogy az magának méltó párja, akkor én, esküszöm magának, én kitérek. Én elvonulok a maga útjából. Nézze, Zoltán, én mindig okos társa voltam magának, velem mindent meg lehet beszélni, én mindig jó tanácsot adtam magának. Én nem bánom, én leszámoltam az élettel, a halállal, nekem semmi sem számít, csak a becsület. Ha én úgy fogom látni, hogy ez a nő magának való pár, én visszavonulok. Zoltán, értse meg! A halál is jobb a bizonytalanságnál, és én nem akarok meghalni, mert magát odaadhatom idegennek, de a gyerekeimet nem. Szabadítson meg hát engem ettől a kínzó nyugtalanságtól, esküszöm magának, hogy soha vissza nem élek a levéllel, hogy soha magának nem említem többet, hogy soha semmi nem következik ebből, csak könyörgök, mutassa meg.

Zoltán hallgatott, s az asszony tovább beszélt. Ötnegyed óráig szakadatlanul beszélt, pihenés és megnyugvás nélkül, halkan s szentül, és a végén Zoltán a zsebébe nyúlt, mert már nem bírta ki, hogy ő ne lássa a levelet, s mivel valami mazna csüggedt kétségbeesett fáradtság vett erőt rajta, inkább odaadta a levelet, mint hogy tovább hallja ezeket a szent és elviselhetetlen szavakat.

Az asszony mint egy vámpír kapott a levélen. Görcsös ujjakkal tépte fel. A levél jó betűkkel volt írva, gyors és futó betűk, egyenes sorok. Lihegő betűk.

„Zoltán bácsi, kedves!

Én magát sohasem fogom látni. Csókolom magát, imádom magát, sohase lát többet. Az egész testem tűzben ég, ha magára gondolok, de sohase szabad többet találkozunk az életben. Én most vonatra ülök, ne haragudjon, de idehozattam magam a kocsival az állomásra s még nem vettem meg a jegyet, de olyan messze megyek, hogy soha többet el nem ér. Isten áldja drága egyetlen Zoltán bácsi, a testem tűz, éljen boldogul és szeresse gondolatban a maga kis rozikáját. Én nem vétettem magának, miért tette ezt velem. Nem haragszom. Isten, Isten veled.”

Zoltán halálsápadt lett, az egészéből csak két szót értett, az egyik, hogy „tűz”... mert ettől kigyúlt, felgyúlt a vére, s égni kezdett, mint egy máglya, a másik az, hogy a lány elment, sose látja többet. Úgy ült ott, mint a szélütött, a szája lefittyent, a szeme megüvegesedett.

- Ringyó! - kiáltotta az, asszony. - S ez kellett magának, ez a piszok, aljas, becsstelen dög. Fúj! Szégyellje magát. Fúj! Hát nem undorodik tőle? Fúj! Meg kell halnom az utálattól, hogy egy ilyen utolsó, utálatos, uhh, de utálok, magát is vele együtt. Egy ilyen senki, egy ilyen semmi! Jaj, micsoda piszok. Most már elmehet. Most már vegye tudomásul, hogy semmi közünk egymáshoz. Nem is volt. Jaj, hogy tépjem szét magamat...

Rohant a sötét szobákon.

Zoltán, aki a legnagyobb rémülettel s meglepetéssel hallotta a felesége szavait, utánarohant, hogy kárt ne tegyen magában.

- Ringyó? - mondta magában. - Ez egy szentnek a levele!...

Utánarohant, s azt mondta:

- Adja ide a levelet.

- Ezt? Én? Magának?... Nem!... Nem, barátom! Ezt soha!... Ez a levél nekem kell, mert nekem igazolni kell magamat, hogy mért történt minden, ami történt! Kellene a levél? Igen?... Mért? Nyomorult, hogy kéjeleghess? Akarod olvasni a szavakat, hogy a teste tűzben van, hogy tűz kell neked? Tűz?... Ocsmány. Mi neked ez a tüzes kis ringyó? Kik neked ez? Te aljas! te, leköplek!

S az öklében tartotta a levelet.

- Az én uramnak merészeli egy falusi cseléd írni, hogy Zoltán bácsi!... Meg hogy csókollak!... Tegez!... Tegez egy utolsó sarki piszok! Egy bordélyházi cafát! Tegez! Szakhmáry Zoltánt egy repedszarkú tegezi!

Olyan szavak jöttek a szájára, amiről soha nem lehetett hinni, hogy egyáltalán van fogalma róla ennek a finom s minden gondolatában annyira diszkrét s disztíngvált s nemes teremtnésnek, hogy egyáltalán vannak ilyen szavak a világon.

- Soha nem szeretnél, sohase szeretted a munkámat - vágta oda Zoltán fuldokolva.

- Gyűlölöm, gyűlölöm - lihegte az asszony -, tanulja meg, hogy mindent gyűlölök, ami elveszi magát tőlem!

- Gyűlölöd a földet, gyűlölöd a tanyát!

- Gyűlölöm a földedet, gyűlölöm a tanyádat, mert nem az enyém, mert versenytársam. Érted... Elrabol tőlem, hát hogyne gyűlölném... Úgy gyűlölöm, mint azt a ringyót.

Zoltán megszédült: akkor mi maradt neki.

- Hogy mer ez így írni - sikoltott magából kikelve az asszony. - Ki adott rá neki jogot! Ki adott rá neki jogot!

- Én - hörögte a férfi.

- Maga! Mért?

- Mert szeretem. Mert szerelmes vagyok belé!

Az asszony egy pillanatra elnémult, akkor felordított:

- Nem igaz!... Nem igaz!... isten, isten! Ez nem igaz!... Érted! - s megragadta az urát. - Nem vagy szerelmes! Őrült! Bolond! Marha!... Nem vagy szerelmes. Te bolond!... Te taknyos gyerek! Nem vagy szerelmes! Te csak énbélém vagy szerelmes!

- Szerelmes vagyok belé - mondta a férfi -, értsd meg, az egész testem ég!

- Ég!... Jézus Mária, ég! Az egész teste ég!... Szent isten, jaj jézusmária! - csapkodott az asszony, mint egy tébolyodott, s nekiugrott az urának, akit ledöntött a díványra. - Szerelmes vagyok belé! - s nekiesett körömmel az arcának - szerelmes az én uram, szerelmes! Hát nem esküdtél meg az Isten előtt, hogy sose leszel másba szerelmes! He!

S körömmel elkezdte marcangolni az arcát. A vér ömlött a férfi arcáról.

- Nesze neked szerelem, nesze, nesze, szerelmes vagy? Nesze!

Borzalmas volt az éjszaka, ahol a holdvilágon viaskodott az asszony a sorssal, a maga ősi módján, állati módon körömmel nekiesett és harapta az arcát, beleharapott, kiharapta a húsát.

- Szerelmes!?

Akkor felugrott, s levágta magát a földre, és verte a földet a kezével, a fejével, a testével, s iszonyattal hörgött:

- Meghalni, meghalni.

S Zoltán egyetlen mozdulattal sem védekezett, játszva törhette volna ki az ujjakat, az egész szegény kis asszonyi erőt megsemmisíthette volna. S nem tette, hagyta. Jó volt, kellett neki, hogy ez történjék. Valahogy igazolást s elégtételt érzett, mintha most győzött volna.

Felállott s elment.

Úgy véresen, kalap nélkül, vadul. Elment, ki a házból.

Az asszony, mikor magára maradt, csak akkor eszmélt fel. S az ura nem volt sehol. Leült a földre, és zokogott, zokogott.

24.

A kaszinó alacsony, földszintes sárga épület volt. Sok jó órát eltöltöttek itt az urak. Sok szép búza ára lement itt a garatokon, s gazdát cserélt a zöld posztóval bevont asztaloknál.

Kint a mezőkön, a roppant tereken az ekék s a barmok, itt az urak szántottak, vetettek. S nótaszó mellett természetesen.

*Kiszáradt a tóbul mind a sár, mind a víz.
A szegin barom is csak a pásztorra níz.
Istenem teremtem, aggy egy csendes esőt,
A szegin jószágnak jaó legellő mezeőt.*

Ezt az áhítatos szép nótát úgy fűjták, olyan szívszakadva, mint a pásztorok a rettenetes nyarakon a hortobágyi csárdában. Jó iható bor mellett azok is.

- De nem úgy danulta azt Víg Mihály juhász számadó Ecsegen - emelte fel az ujját Poros Mátyás -, hanem úgy hogy:

Kiszáradt a tóbul mind a víz, mind a sár...

mert aszongya, hogy aszongya, elébb a víz szárad ki, azután a sár.

Nevettek rajra.

- Osztán hogy vót a rím? - kérdezte Kormos Bandi, főügyész, aki nagy fekete arccal ült köztük, mint egy igazi törzsfőnök.

- Úgyhogy - s Poros uram felcsavarta a nótát tele tüdővel:

A szegin barom is csak a pásztorra vár!

Ezek az urak oly közel voltak a pásztoraikhoz, együtt, egyben éltek s éreztek velük. Maguk is vastagok s kemények voltak, mintha akármikor be tudtak volna állani a nyáj mellé vagy a csikó farához. Nagy kezeik, vasökleik voltak s így aratás ígértivel szívesen vettek maguknak egy kis örömelőleget.

De csak, akkor voltak igaziban, mikor a kondásnótára gyűjtottak:

*Hej, ílet, ílet, kondás ílet, e csak a gyöngy ílet
Ha megunom magamat, magam is így ílek!...*

Beszéltek, beszéltek, s minduntalan rázendített valaki egy bolond strófára, s utána a kórus, hogy:

*Hej, ílet, ílet, kondás ílet,
e csak a gyöngy ílet!
Ha megunom magamat,
magam is így ílek!*

Egész életük valami forró egzotikumban van főzve.

- Piroska tanár úrnak volt ez a kedves nótája. Hej, ha kiment a Csugarkertbe, de jól érezte magát.

- Mindig a vót a szokása - kapott bele egy másik vastag úr, de olyan furcsán vastag, szinte négyszegletesre hízva, kis fekete bajusszal s fekete szemekkel, de szétpuffant arccal s kicsattanó egészséggel nevetve bele a világba:

- Mondok, az vót a szokása, hogy úgy kiszolgáltatta magát az osztályban, mint egy fejedelem. Három famulusa volt. Mikor belépett az osztályba, ugrottak felfele, s vették a botját, kalapját, a kabátját elfelé.

Mindenki hangosan kacagott, mert Piroska tanár úr megjelent köztük az emlékezet laterna magikájában, s mindnyájan látták, ahogy hegyes hassal, hátravetett fejjel, s még a kalapja is mindig úgy volt hátratulva a kobakja hegyibe, s szúrós bajsza, barnapiros arca gőgösen nézett a világba.

- De a vót a legjobb, hogy egy főszolgát választott magának rendesen a rossz tanulók közül, s annak mindig ott kellett lenni nála, a Csugarkertbe, s kapálni.

Hatalmasan nevettek. Helyeseltek.

- Mikor átvette az osztályt, az ötödikbe bejött, megállt, azt mondta: „No fiúk, ki a legerősebb köztetek!” Csak ezt kellett kérdezni, mingyárt volt öt-hat jelentkező. Ha azt kérdezte volna, hogy ki tudja legjobban a szintaxist, nagyobb lett volna a csend. Nohát jelentkezik Nagy Sándor is, olyan vót a, mint egy kis bika. Meg is tetszett az öreg Piroskának: „Maj megláttjuk!” - mondta - gyere ki délután hozzám a Csugarkertbe”...

Az elbeszélő úgy nekigyürkőzött a mesének, mintha valami rettentő világhistóriát mondana, s úgy is hallgatták, oly frissen s elevenen, csak úgy csillogott a szeme mindenkinek.

- Hát ezt osztán nagyon megszerette az öreg, jól tudott szőlőt kapálni... De az a kutya szokása volt az öregnek, hogy az ilyen fiú sose felelt. Soha azt fel nem hívta négy esztendeig se. Hanem azért hármasnál jobbat se adott neki. Nem, aszongya, engem meg ne vádoljanak, hogy kedvezek nekik azért, mert néha eljárnak hozzám egy s másért...

Harsogva kacagtak, s szájtátva várták a többit.

- Hanem eccer Nagy Sándor beleunt a szőlőkapálásba, s mikor azt mondta az öreg óra végén:

- No, no., Nagysándri fiam, délután kijössz a kertbe - hát megszólal vastagon Nagy Sándor, akkor olyan hangja volt, mint a repedt harangnak:

- Nem megyek!

- Dehogynem jössz, mér ne jönnél?

- Tanulni kell!

Hűj nagy szó volt! Nagy Sándor tanulni vágyik!

- Nono, nono, majd én elintézem a többi kollégákkal.

- Nem megyek.

- Káposztataposás lesz!

- Mégse megyek!

- De Klári jányom is ott lesz!

- A más, akkor megyek.

Mint a vihar, úgy kacagtak fel, csak úgy dőltek jobbra-balra. Eszükbe jutott a „Klári jányom” a széles nagy öblös melleivel. Minden diáknak az volt a vágya, hogy egyszer ő vigye haza a füzeteket, s közben a „Klári jányomnak” úgy futtában valahogy megérintse a mellét.

*Hej, ílet, ílet, kondás ílet,
e csak a gyöngy ílet!
Ha megunom magamat,
magam is így ílek!*

Ebben a percben megjelent az ajtóban Zoltán.

- Szervusz, Zoltán! - kiáltottak rá, s Zoltán ott állt egy pillanatig setéten s véresen, az arcából csak úgy szivárgott a vér, akkor kivágta a karját, s velük bögte a nótát:

*Hej ílet, ílet, betyár élet, ilyen a víg ílet!
Ha megunom magamat: magam is így ílek!*

- De a vót a jó, mikor én vótum famulus - mesélte a kockaember, mintha észre se vette volna Zoltánt, harsogó, minden szóba belecsikkanó kacagással, ami mindent agyonvert -, a vót a jó, szaladok kiszolgálni, tartja a másik kalapot, oszt elbáméskodott, s az öreg Piroska tartja a markát neki. Így tartja a markát, hogy tegye mán bele a kalapot, s oda se néz. Én meg azt mondom csendesesen a másiknak: „Köpj bele (a markába)”. De a Piroska tanár úr meghallotta, mert mesés füle volt, s azt mondja: „köpsz az anyád pofájába”.

Nincs a világon még egy nép, amelynél a humanista iskola ezt a briliáns nevelési eredményt érte volna el, mint a magyarnál. Tanárja, tanítványa egyforma kedves, vastag, paraszt. Hol jár ezeknek az életétől az az absztrakt, élettelen, ködös tudomány, amit ott kellett tanulniuk az iskolában, s aminek még a címeit is elfelejtették már. Hogy mit ért ez az egész tanítás? Ez csak arra volt jó, hogy elfelejthessék, mint valamit, amihez a kerek világon semmi közük sincs.

*Megbotlott a fakó szamaram lába,
Sokat leszalatt a nagy Hortobágyba.
Hortobágyi csaplárosné nem bánnya,
Százalléros kendőt vitt a nyakába.*

Ez egy olyan nóta, hogy ha valaki nem bír a mámorával, ebben kibeszélheti a mondanivalóját, mert az első sort egy hangon kell duruzsolni, csak az utolsó szótagot sívítja ki, mint valami vadmadár az ég alatt...

Senki sem vette észre, vagy úgy tett, mintha nem vette volna észre a Zoltán lekörmölt arcát.

S Zoltán leült köztük, mintha itt kezdte volna, s velük dalolt, s velük nevetett, s azt gondolta:

- Ezért érdemes.

Hozzáfogott pótolni a mulasztást, s mikor félteherre itta magát, beszélgetni is kezdett.

- Mer az ember nem is tudja, minek él - mondta hangosan Borbély professzornak, talán a legbizalmasabbnak, aki Rozikáról is tud. Tanította egy ideig, akivel jól el szokott tudni beszélgetni. - Csak él az ember. Ha végiggondolok az életemen?... Felnőttem a tanyán, ott szerettem lenni legjobban, volt egy flóbert puskám, az volt a barátom, s a legnagyobb örömöm, ha jól talált lövéssel madarat lőttem. Én már sokszor gondoltam rá, hogy minek lűjjük le a szegény

madarakat s állatokat. Csak azért, mert mi vagyunk az erősebbek, okosabbak. Gyerek nem gondol rá. Felülni egy jó lóra; s vágtatni. Mikor a ló hátán ülök, úgy érzem, mintha megnőtt volna bennem az állati lényem. Ha magam is ló lettem volna vagy madár. Átszállani a pusztán. Csudálatos az. A szél az embernek a szemébe vág, s érzi az ember az izmait.

Elhallgatott, s csak nézte ezt a társaságot. Meredten s káprázó szemmel nézte.

Mi van az ő lelkében.

Semmi.

Nagy üresség.

S itt körülötte mégis mintha csak valami lázalom volna, pezseg az élet.

Aztán vele dúdolt a többi urakkal:

*Deres a fű, ides lovam ne egyél,
Inkább éngem a rózsámho elvigyél.
Fínyes kantárt teszek inkább fejedre,
Bársony nyerget, csak ugrass meg kedvemre.*

- Milyen furcsa, milyen furcsa - folytatta. - Ezeresztendős élet folytatódik bennünk. Minden ősünk ezt csinálta. Harc volt ez a természettel. Milyen kicsi pontok vagyunk, s mégis mink maradtunk felül.

- De nézzed, Zoltánkám - mondta komolyan a tanár, aki együtt mulatott az urakkal, de köztük állandóan a szellemi élet képviselője volt. - Mondd csak, nem érzed néha legalább, hogy mennyivel magasabb rendű a szellemi repülés? Nem a ló hátán, hanem a gondolatok nyergében. Mert ha a lovadra ülsz, mennyit futsz? A Körös partjától a Berettyó partjáig meg vissza, de ha könyvet veszel a kezébe; akkor a lelked repül. Átrepül századokon, évezredekben, s belerepül a jövőbe...

- Kedves barátom - mondta Zoltán, s hallotta a hangokat, látta a nevető arcokat. Még meg is értette s el is bírálta, hogy valóban mulatságos, de valami szigorú keménység volt a lelkében, s el nem tudta volna vonni mosolyra az arcát, hacsak nem azért, hogy eltakarja a benne levő dolgait. S neki volt legkülönösebb, ahogy értelmesen beszélt. - Nem vagyok olyan barbár, amilyennek látszom... Megérezem én ezt, valóban megérezem olykor... De mondd, mire jó?... Ha én felülök a lóra, s érzem a térdemben egy másik állat bordáinak a lüktetését, érzem a ló szagát, s az egész testemben érzem a valóságot: több ez minden elmélkedésnél... Barátom, csak az a boldog, aki le tud szállni az állati igazságok közé... Nézd, itt a karomban ezeket a feszítőizmokat. Tapintsd meg. No, csak fogd meg.

A tanár engedett, megfogta a Zoltán kökemény karját. Még jobban megfeszítette neki. Behajtott a karját, s a musculusok, mint az acélszalagok csattantak az erőtől.

- Mondom neked, hogy sokkal többet adnak nekem ezek a testiségi érzések minden szellemi tornánál... Ebben az esztendőben sokat olvastam, tanultam. Az egész világtörténelmen végigmentem, mert... Rozikának meg akartam nyitni a világot... Tudod, olyan lelke van, hogy olyan, mint egy lencse, amelyiken minden be tud világítani... Mindent rögtön megért... De hát az a néhány parasztsztyá, amit elvégzett az elemi iskolában... most én a magam módja szerint értettem meg vele a históriát. Az emberiség fejlődését. Az asszíroktól, az egyiptomiaktól fel a görög s a római kultúrán keresztül. S eljutottam a magyar Alföldre Trajanus korában. S itt találtam a magyar ősuraknak a világát... Barátom, mondok valamit. Én nem hiszem, hogy a magyarok a Vereckei-szoroson keresztül jöttek be, mert én megéreztem az ereimben, hogy itt

csörgött a vérem már az ősidőkben. Én tudom, hogy itt voltak lovasok, urak, királyok az őseim abban a világban, mikor még nem volt korona a király fején...

Nagy tüdővel lélegzett a pipafüstben.

- ... Honnan volna benned az a vad s kerek egész Alföld... Az istenit ennek a földnek! a pogány istenit!... Nem a keresztény istenit!... Én nem érzem azt a keresztény istent, akit a papok hit nélkül prédikálnak, a jóság, alázatosság, a koldusuk istenét: az én istenem a Taksony fejedelem istene, aki úr, s aki lovon jár, s aki a napsugár és a vihar és a csillagok istene. Az én isten-asszonyom a boldogasszony, aki keményen font hajjal lovagol az ura mellett, a felhőkön. Nagyon szeretem a pusztai eget, az örök eget. Én nem akarok keresztre feszítettetni a szegények és a haláltól rettegők kedvéért, engem soha nem lelkesített ez az isten.

Közben úgy érezte, tele van a teste méreggel. Roppant mérgekkel van teleszíva, s nem tud tőlük menekülni. Ma már aztán örökre s tisztán látja, hogy nem lehet. A felesége az életét teszi fel arra, hogy ő megőrizzen minden mérget, amely leraktározódott a lelkében. Virágot tudott volna virágozni, dús virágot, mint a barackfa, s úgy érezte, akkor megszabadult volna a mérgektől, ha a tavasz virágzása s az őszi termése kimossa belőle. De bele van kötve minden, mint egy befőtt üvegbe, még kishajítani sem szabad. „Hát nem megesküdtél rá az Isten előtt, hogy csak engem szeretsz?”

Rozika? - villant fel előtte. - Kirepült s vége... Utánamenni?... Soha... Eszébe sem jut... Ez nem ő volna. Ha a szíve megszakad, s az élete egészen kettétörik is...

Elrepült, nincs...

S hiába is maradt volna. Megutálta. Sohasem lehetett volna már belőle egészséges dolog... Hiába jönne vissza, nem bírná el. Nem tudna vele mit kezdeni. Nem tudna ránézni. Elvesztette a mély tartalmat, már csak egy üres kis tarka korsó, amely léket kapott, s többet nem lehet megtölteni. Mivel: az érzések nemes forró mustjával... Kifolyt a must...

Jaj és a másik asszony is... A verejték hullott homlokáról, mert folyton érezte, hogy fel kell állania s hazamenni. Ez mégis két gyereket adott neki, két gyönyörű, egészséges, édes kis gyermeket, a jövő zálogait, a fajta kincseit.

És nem lehet. Nem lehet felállani s hazamenni, mert akkor lemondott mindenről, az életről, a munkáról, a jelleméről, beállott rabnak s alázatos ebnek... S miért?... Soha nem fogja meghódítani ezt az asszonyt. Szilárd és elszánt és eszes és éles és minden gondolata fűrészt, amely elmetszi az ő gondolatainak gyökereit...

A tanár gondolkodva nézett maga elé a boros pohárba, s azt mondta:

- A kisfiamnak azt magyaráztam, hogy a Krisztus az emberiség megváltója, nagyon szépen beszéltem, s a gyerek sírva fakadt, mikor a Jézus kínhaláláról beszéltem. Akkor azt mondtam neki: „Na, kisfiam, hát szeretnél Krisztus lenni?” A gyerek megrázta a fejét: „Nem, azt mondja, csak magyar huszár.”

Zoltán hirtelen felnevetett.

- Hát ez van a magyar gyerekbe. De megvan fordítva is. Mikor a huszárdolmányokat kirakták szellőzni a naftalinból a napra, azt mondja a kisasszony a kisfiamnak: „Ni, Jánoska, maga mikor lesz huszár? Olyan, mint az apuka volt. Majd megy a csatába ilyen fényes ruhába.” Néztük a gyereket, s vártuk, mit mond. Azt mondja a gyerek, s elkezd sírni: „én nem akarok”. Hűj a kutya-fáját, megrökönyödtünk, egy Szakhmáry János, ha még csak négyéves is, s nem akar huszár lenni. A kisasszony maga is szégyellte, kezdte a gyereket faggatni: „Mért nem akar, Jánoska? Látja, a nagyapa, Szakhmáry János, az is huszár kapitány volt, édesapa is huszár

főhadnagy. Így fog menni maga is a csatába.” „Én nem akarok menni a csatába” - azt mondja a gyerek. „Mért nem akar? Apuka ott volt Boszniába, s ni, mennyi csilingelő szép díszet kapott!” „Nekem nem kell.” „Mért nem kell?” „Én apukát se engedem többet a csatába.” „Mért, fél, hogy lelövik?” A gyerek odaugrik a nyakamba, s megölel. „Én nem engedlek, hogy lelőjjenek.” „De hát nem apukát lövik le, hanem a bosnyákok!”... „Én a bosnyákokat is sajnálom!” - azt mondja a gyerek...

A tanár tágra nyílt szemmel nézett.

- Nagyszerű - mondta -, nagyszerű és csodálatos. És milyen pandántja az én esetemnek. Én a fiam arra akarom nevelni, hogy Krisztus legyen, s huszár akar lenni... Te a fiadat hősnek akarod nevelni, s ez meg az nem akar lenni, hanem mindenkit sajnáló Krisztus!...

- Barátom, zavaros az élet... - mondta Zoltán, és könnyes lett a szeme. - Mert nem egy ágon megy a faj... Az én gyerekemben már nemcsak az én kutya vérem van... hanem annak az én szent feleségemnek az édes tiszta angyali természetje...

Nem tudott tovább beszélni, a szemét előntötte a könny, s leborult véres arcával a nagy fekete kemény ökleire, s zokogás tört ki belőle.

Itt nincs semmi jövő. Az asszony éppen azon a ponton rohanja meg, ahol lehetne valahogy könnyíteni magán. „Soha többet a tanyára nem megy. Nem megy többet a tanyára. Égjen le s pusztuljon el. Inkább a tanya, mint az uram.”

És csakugyan, vagy, vagy. Nem fogja többet eresztetni. Nem fogja többet bevégezni megkezdett műveit. Mi lesz a gazdálkodásával, mi lesz a kertészetével... Mi lesz a szőlőjével s az egész munkával, amibe belekezdett, amibe beleölte magát, amiben ki tudott volna talán szabadulni ebből a belső mérgezettségből.

Vége mindennek, az asszony testén keresztül léphet csak egyet, s ah, arra nem érzi magát képesnek, hogy vele megharcoljon. Egy férfival igen, parancssal, tiltással, adóssággal s mindennel, ami útjába áll, de egy gyöngye női arccal, amely sárga a bánattól, amelynek a szemei sötétén égnek a féltékenység lázától... Mit lehet itt kezdeni...

S csak nézte, csak nézte a társaságot, s valami belső undor erősödött meg benne. Ezek is oka, ezek mind okai annak, ami történik. Azzal, hogy oly békén s tunyán tudják az életet enni s inni s élni, ezzel az asszony pártján vannak. Egyben sincs valami koncepció, egyben sincs egy kis felvillanás... Esznek, isznak s szántanak, vetnek... Hízhatnak, s valami elviselhetetlen lomhaságban élnek le ezt a kis életet. Nehéz testük úgy párazik, mint az ökröké s bikáké; húzzák a rájuk akasztott jármot, s soha meg nem nézik, ki akasztotta nyakukba, s nem lehetne-e valamiképpen könnyíteni rajta. Soha, egyetlenegy sem gondol arra, hogy kezdjen valamit...

Hirtelen, mintha a teste külön élne a lelkétől, kivágta a két erős karját, s beleordított a bandába:

*Hej... ílet, ílet, betyár ílet...
ez ám a gyöngyílet!*

A többiek tovább bögték:

*Ha megunom magamat,
magam is így ílek!...*

A tanár csöndesen mosolygott, s nézte a vérbőségtől eltorzult arcokat. A böggő szájakat s sötét éjfél utáni, bortól, temperamentumtól fűtött duhaj jelenségeket.

Csodálatos volt, ami itt történt. Mintha valami felzavarta volna az emberek lelkét. Már nagyon régen nem volt semmi nagyobb szabású ricsaj, most egyszerre, mint valami ragály vagy gyermekbetegség, kiütött mindenkin a tombolás izgalma. Az a kis tűszúrás, amit Csuli csinált a maga vigécével, akinek már mindenki tudta a történetét, hogy nevezték ki gróffá és külügy-miniszterré, ez úgy hatott, mint egy megbolondító mámor. Egyszerre mindenki a kaszinóban volt, s mindenki reggelig ivott. Voltak itt családapák, akik húsz év óta nem voltak fenn reggelig, s most nem lehetett szó sem arról, hogy haza induljanak a család felé.

A Zoltán véres arca is fűtött, valósággal vért szagoltak az urak. A klozetban egymás mellett állott két hatalmas ember.

- Mi van ezzel a Zoltánnal, nekiment valami fának a setétbe?

A másik úr lengedező lépéssel fordult el. Legyintett.

- Női kézimunka az, komám!

Mindenki jogosnak tartotta a Zoltán bűnhődését, idejénvalónak. Ez a másfél esztendő titok az egész várost megféküdte. Nincs ember, nincs család, amelyik ne tudott volna róla, s mindenki várta, mikor robban ki a baj.

- No hiába, azér férfi a férfi - mondta a főkapitány.

- A férfi nem egy-nő tartó természet. A legtöbb férfinak nem elég egy nő - szólt egy fiskális, aki inkább csak gazda.

- Jó családapa, szereti a feleségét.

- Szereti bizony, feleségít, családját, persze hogy szereti, de mit csináljon.

- Túl erős a nőhöz. Jószándékbul teszi az ember - mondta a fizika professzora, mire nagy nevetés lett.

- Majd megmondom a nagyságos asszonynak - szólt a másik tanár.

De a fizikus megbánta, hogy egyszer elszólta magát, felpattant.

- Megmondtam én azt neki magam, hogy elválok eccer tülle, oszt úgy cserélem a nőket, mint a gatyámat.

Hemperegtek a nevetéstől.

- Hát mán leváltottad, tanár úr, mióta megházasodtál? - kérdezte egy gazda, s nevetve mentek vissza a nagy étterembe.

Olyan volt ez az éjszaka, mint egy nyári fürgeteg, amelyre szükség van, s amely a levegőben felgyűlt rossz és fűledt port, gőzt, gázt, nedvességet kotorja. Mindenkin az élete tele volt valami hasonló feszültséggel, hisz a házasság, az valami titokzatos kazán, amely életeket fullaszt s forral, s minden életben vágyak és álmok érnek, mint a lefojtott trágyában. Itt volt a gimnázium igazgatója, s versenyt dalolt a többiekkel, holott még soha, soha nem lehetett őt kilenc óránál tovább ott tartani a kaszinóban. Komoly tisztaság, a rövidre nyírott körszakállal, aki az iskola tisztességét, a diákok előtti példakép állás komolyságát viselte mindenekfölött magán; itt volt Barkách, a nagy tekintélyű ügyvéd, akit soha nem lehetett kilengésen kapni, mert előkelő életet élt, s mélyen lenézte s megvetette a korhelyek modorát, kultúréletet élt, sőt itt volt a nagy tudományú s nagy tiszteletben álló második lelkész, aki az agg esperes mellett egyedül képviseli az egyház jelentőségét. Vékony, mágus alakjával, szelíd, finom arcával, deres fekete szakállával olyan volt, mint egy francia márki, odahaza sok leánya s rengeteg könyve közt él, s vacsora után hegedül, a felesége zongorán kíséri, és Bachot s Beethovent élvez a

finom s enyhe családi körben. Most leghevesebben dalolja a pásztornótákat, s engedi, hogy a kevés bor, amit megivott, kiváltsa belőle a magyar temperamentumnak azt a lobogását, amelyre minden magyar ember képes.

Mert a nagy alföldi város, a maga mogorván primitív képével egy gazdag és csodálatos lápvilágot takar. Annyi élet fojtódik itt el, s lesz kívülről egyszínűvé... Ezek a tanárok, akik az ország legtávolabbi részeiből vetődtek ide, ismeretlenül, hivatali kinevezés útján, ezek az intellektuelek, akik az egyetemeken a kultúrélet ábrándjaival nőttek fel, s egy új Magyarországot hordanak a szívükben, ahogy lekerülnek az Alföld porába, a fátlan és porban fürdő városba, összetört ambícióval, magukra maradva, a családi élet kis kalitkájába zárva, fokról fokra törnek le, mint ahogy a madárnak a fogságban elhullanak a tollai, s elgyengülnek a szárnyizmai...

Ezek az emberek valahogy mindannyian tragédiáknak a vértanúi.

S van egy közös jellemvonása az életüknek. Minthogy senki, semmi formában emberi erőit a nyilvánosságban ki nem élheti, mind a családba gubózzák magukat, megházasodnak, gyerekeket nemzenek, és végzik megszabott életműködésüket a tanári katedrán vagy a bírósági asztalnál vagy a gazdaságban...

De az élet ráfekszik a lelkükre, s eljön a pillanat, amikor valahogy ki kell robbanni a fojtottságnak. Mit is kell tenniük. Meg kell magukat szégyeníteniük. Szégyenbe kell merülniük, hogy a bennük levő szertelenségnek csúnya kiégése után erejük legyen a szűk hétköznapi holnapját tovább élni...

A „gróf”, a „miniszter” ott ül köztük. Unalmasan és fáradtan. Szeretne már továbbmenni; ő az egyetlen, akinek nincs szüksége erre a címre. Ott ül fáradtan s álmosan, de ő oly régen elvesztette a normális élet nyugalmát, hogy nála ez már csak tréning kérdése.

S ki foglalkozik vele? Senki. Mindenki magával van tele, és mindenki csak önmagából dobja ki azt, ami fölösleges. Oly hallatlan, oly kolosszális valaminek tűnik fel a bizarr tréfa, amit az ő nevével indítottak meg, hogy mindenki mulat, s mindenki szenved.

Éjfél után fennmaradni: ez a lelket úgy elernyeszti, hogy nincs tovább erő, csak az ár van, amely sodor...

S mert mi is az élet? Mert mért is él az ember?

Ki nem érzi koronként, hogy ez az egész egy komisz játék...

Ílet, ílet, betyár ílet, ez ám a gyöngyílet...

S milyen hamar virrad. Észre sem veszi az ember, már a nap benéz az ablakon.

De erre az intésre, ahogy a rózsaujjú hajnal benyúl a szennyes üvegen át, s új színt fest az arcokra, feltámad a nappali gond s a lelkiismeret. S a komolyak és szolidak lassan kezdenek eltűnedezni, s míg a direktor hazafelé ballag a pappal, lehajtott fejjel mennek, nevetve, de lelkük mélyén megzavartan. Az asszony várja őket otthon. Bizonyára ébren... Mert az asszonyok otthon maradtak a tegnapi élet szent nyugalmában, s nem érezhetik a kilendülésnek ezt a mámorát... Ah, az asszonyok. A jó és komoly és dolgozó nők, akik szintén tudnának vagy tudtak volna más életben mások lenni, de minden pillanatukat lefoglalja a családi élet felelőssége, a konyha, a gazdálkodás, a gyereknevelés, a reprezentálás és a krajcárok szörnyű parancsa...

S most visszamenni, visszabújni a meleg paplanok alá, borszagúan és izzadtan, lemosdatlanul, mert még csak egy fürdőszoba sincs sehol; talán három van a városban, ahol negyvenezer ember él s izzad...

Be az ágyba, s sietve elfeledtetni a kirajzás szédületét. S mindenki elmondja otthon azt, ami kedves volt és szép volt, ami az asszonyoknak való: elmondja a mentséget, hivatkozik azokra a megbízható s komoly nevekre, akik szintén jelen voltak.

És senki sem mondja el, hogy ez az egész alapján véve egy gyógyíthatatlan és rettenetes nyomorúságról énekel. Senki se mondja el, hogy férfitére más nőt is kíván, hogy férfiereje más munkát is vágyik, férfialmai más horizont után epednek...

Senki se mond egy szót sem arról, hogy keserű sors ez az élet, rabmadár lenni. Hogy nem lehet másképp elbírní ezt az életet, csak csüggedve és letörve.

Senki sem mer leborulni az anyaföldre, amely úgy megcsúfolta gyermekeit.

Az igazgató s a pap megállottak a piacon, a sarkon. Itt el kellett válniok. Kezet fogtak, s csillogó nevetéssel néztek egymásra.

Az utcán csendesen zörögve jött egy szamaras kocsi; egy félhülye ember hajtotta, aki valamelyik boltban szolgál.

Az igazgató megszólalt:

- Nézd, barátom. Nézd azt a szamarat... Ennek a szamárnak, mióta a világra jött, mindig megvolt a maga gazdája, aki veri. Nézd, a hajnali fényben hogy húzza a kordét. Mondd, mi ennek az élete?

A pap nézte.

Az igazgató soká állott, s utánabámult a szamárnak.

- Így vagyunk befogva.

25.

Mikor alkonyodni kezdett az idő Nyomorlakon, a Csuli fia, Kálmus megindult, puskával a vállán s ásóval afölött, ki a Nyomorlakra a Berettyón át a Mákosér felé. Az öreg Simon István, a császár, jól megmagyarázta volt, hogy hol látta a darutollat, hol tanyáz két daru már hetek óta Jeney Menyhért nádasában a Mákos porongon, a kis szigeten; megindult abba az irányba.

A tanya alatt azonban egy kislány futott utána.

- Megy? - kérdezte.

- Hát - válaszolta neki.

- Vigyik el.

- Mi a fenének.

- Úgyse visz kutyát.

Hát azt nem vihet, mert a kutya elzavarná a darut. Megnézte a jányt, az egy olyan tizenéves esztendő kis béka volt, fekete, mint a cigány, s tüzes szemű. Egész betegesnek látszott a sovány arca. De olyan hűséges volt, olyan állati odaadó, hogy a fiú meggondolta, hogy hátha csakugyan jó lesz kutya helyett.

- No gyere.

A lány boldog lett.

- De a liba - mondta a fiú.

- Hazatalál a - mondta a lány.

Erre elindultak, de nem egymás mellett, a lány azt jól tudta, hogy nem illik neki a fiúhoz fenni magát, gyanús is volna, hát lappangva s kerülővel kísérte a fiatalurat.

Át kellett menni a Berettyón a porong felé, a fiú nézte a vizet, s leült a parton, levetkezett. A csizmáját, ruháját magasra emelve gázolt át a vízen. Vissza se nézett, tudta, hogy a lány is megcsinálja s utána megy.

Jó messzire a semlyékek táján érte utol a lány. Vidám volt és fürge, s szó nélkül loholt a fiú után.

Elértek arra a helyre, amit az öreg császár, betyár nevén Banám Imre, mondott. A görbe fűzfánál újra neki kellett vetkezni s átgázolni a kis szigetre. De jó volt a víz, nem volt hideg. Kálmus javában öltözött, befutott a jány is.

- Itt a lába - mondta a lány boldogan.

Kálmus felugrik, s óvatosan ment arrafelé, csakugyan ott volt az iszapban a daru háromujjú nyoma. Meg az apró elhullott tolla.

Nagyon megörült.

- Most ásni, he.

Nekilátott az ásóval, hogy egy akkora gödröt csináljon, amelyikben ketten elférjenek. A földet behányta a vízbe, mert ha a daru meglátná a friss ásást, nem maradna meg a szigeten. Nagyon óvatos.

Mire bealkonyodott, már jól ki volt ásva a sírforma gödör. A feneke tele volt vízzel, a jány füvet, sásat s törmeléket gyűjtött, amivel úgy kibélelte a gödröt, hogy olyan volt, mint egy dunnás ág. A szerelvényt gondosan faágra tették a gödörben, hogy fel ne nedvesedjen, s akkor belefeküdtek a gödörbe.

De a vízimadarak, akik ezen a kis szigeten éltek, nagyon rossznéven vették a betolakodókat, a bóbicek olyan lármát csaptak, míg Kálmus ásta a gödröt, mint a csoda. A bóbicek, a nádasok rendőrei, szemtelenül s lelkiismeretesen jajveszékelték, égnek-földnek nehéz volt hallani.

Lassan elcsendesedtek, mikor a nap leszállott, s a nyugati égen olyan fény volt, mintha az angyalok szárítanák a bíbor-bársony szöveteiket.

- Csitt - szólt a fiú.

A kislány csak guggolt a gödör alsó végében, lesett, fűlelt.

Már a kacsák húztak, s egyszer csak az alsó határ felől meg lehetett hallani, hogy: „gru, gru!”...

- Ha! - lihegett a fiú örömmel; éppen kezdett elfogyni a türelme.

De erre oly boldogan feküdt el a szittyón, mint a jól bepólyált csecsemő a bölcsőben. Itt vannak a darvak a szigeten.

De a sötétben semmit se lehetett csinálni. Meg kellett várni a hajnalt, s pedig egy szó nélkül, még köhinteni sem volt szabad.

A darvakat mintha látták volna egy ideig a sűrűsödő félhomályban, mert újhald volt, s csak a csillagok világítottak, ott tipegtek félállabon a sziget közepén, ahol a lábnyomot látták. Meg kellett várni a reggelt hogy puszkavégre tudja kapni a madarakat.

Lassan teltek a percek. Kálmus se próbált még ilyet, csak lesett, várt az alkalomra. De akármilyen nagy is volt az elszántsága, nyomni kezdte az álom, szúrt itt is, ott is, csak most vette észre, milyen nagy dologra vállalkozott. Várakozásban negyedóra is világ vége, s nekik az egész éjszakát át kellett várni.

A legkisebb moccanásra hideg víz csapott a testéhez, már szinte sajnálta, hogy lefeküdt, jobb lett volna neki is guggolni, mint ahogy a lábánál guggolt a lány.

Nem baj, itt vannak a daruk! Hallani lehetett azt a kedves horkolását. És az egész éjszaka muzsikája valami csodálatos volt, a vízivadász képes egész éjjeleket átvirrasztani, hogy ezt hallja. Ezer meg ezer béka kuruttyolt, ungattak, brekegtek, vartyogtak, hárogtak; a vadkacsák sápoztak, rikácsoltak, kercegetek, fűtyültek, meg az a sok talicskakerék-csikorgás, amit a szár-csák műveltek, hát még mikor egy-egy eltévedt gém bele-belegálozik, vagy egy-egy „oláhpap” basszushangon belevakkant. S az egésznek a nagybőgője a nádibika tekintélyes bömbölése.

- Fázol?

- Nem.

De úgy vacogott a kislány foga, hallani lehetett.

- Minek jöttél?

- Jó - súgta a jány.

- Álmos vagy?

- Nem.

- Akkor hallgass.

- Igen.

Így telt el az éjszaka.

Végre szürkült a hajnal. Talán aludtak egy kicsit, elszunnyadtak úgy fél szemre, mint az állatok, nyitott pillákkal, de minden ízük fájt...

A fiú kiles a tájra, nem látni még semmit, pedig ideje vóna már kibújni a jó fekhelyről, mert el van gémberedve minden tagja. Még ilyen hosszú hajnala nem volt életében. Mintha minden izma külön meggyulladt volna, úgy fájt a legcsekélyebb mozdulatra, s ha nem mozdult, akkor meg zsibbadtan égett.

- Aha - mosolygott fel egy kicsit. Hallani kezdte a távoli falu felől a reggeli csordáskürtöt.

Lassan-lassan mégis világosodott, de még mindig csak kis területet tudott megfigyelni. Két rossz szárcsa kínálta magát, a testét feltakarva pelyhes szárnya alatt, de persze mélyen megvetette őket. Aztán szépen megvirradt.

És most ijedség ütött bele. Belátta az egész porongot, de a darvaknak semmi nyomuk. Köröskörül a sok vadmadár, szárnya alá dugott csőrrel aludta az igazak álmát, mert hajnalban alszik a vadmadár. Egész éjszaka burukol, de hajnalban pihen.

A daru nincs, ellenben ostopattogás a falu felől. Kanászok kürtje, pásztorok, csikósok csattogása.

Egy-egy zöld fejű gácsér felemeli a fejét, és figyel. Közeledik lassan a reggeli zajgás, a többi is egymás után felüti a fejét. A fiú megdöbbenve látja az ébredést, jobban figyel, a gödörből óvatosan kiemelkedik egy kicsit.

A lány hangtalanul sikít, mintha madár volna, olyan hangot ad, s a fiú ebben a pillanatban szintén meglátja az isteni látványt... A két daru méltóságteljesen lépked valami százötven-százhatvan lépésnyire.

Már nem veszik le többet a szemüket róla. Csak egy kicsit messze vannak, nem szabad rájuk célozni.

A szívük vert, csak nézték, csak gyönyörködtek bennük, ahogy méltóságos mozdulatokkal lépkedtek, minden két-három lépés után megállottak, le-lenyúltak a földre, aztán hátravetett csőrrel babrálták a tollukat. Hosszú nyakukat sűrűn felnyújtották s álldogáltak. Látszott rajtuk, hogy figyelnek, de nem gondolnak semmi veszélyre.

Egyszer csak a kongatás nagyon közel kezd már hallatszani. A fiú int a lánynak, hogy nem baj. A ménes a porongra sose szokott bejönni, a láрма meg ide tereli a darvakat.

- Gyertek, gyertek - szíjja a fogát, s óvatosan előkészíti a puskát. Boldog, mert ha ő csurom-vizes, de a fegyver tökéletesen száraz maradt. - Gyertek, az isten áldjon meg, édes darvaim - mondja magában, de azok a buták nem akarnak megijedni a ménestől, nem közelednek.

A ménes meg, mintha megörült volna, most egyszerre nekiveti magát a víznek, s át a szigetre. A fiatal csikók ebben a kedves kora nyári hajnalban fickándozva habzsolnak a vízben, a csikósok meg kongatnak utánuk.

Hát a darvak is elkezdik emelgetni a szárnyukat.

No ezt várta a fiatalember este óta. Fogja a puskát. Jó fickók voltak benne, s mind a két csövet egyszerre rásütötte az ellebbenő darvakra. Egyvonalban volt mind a kettő, s az egyik leesett.

Kiugrik. Az üres puskával szalad a daru után. Nyomában a lány. Mikor harminc-negyven lépésre megközelítik, a daru addig emelgeti a szárnyát, hogy felrepül.

- Lőjje le, lőjje le - suttogta a lány, de a fiú mint a bolond, a fejére csap: ilyen butaságot, egyik csöve sincs megtöltve. Elszalasztotta az időt. Kiugrott ahelyett, hogy elébb megtöltötte volna a puskát.

- Nizzed - lihegte a lánynak, s közben már dolgozott a puskán.

- A jobb lába van ellőve - súgta a lány -, kalimpál.

A fiú is leste, látta. Most a daru leereszkedett. Nem tudott messze, valami négyszáz lépésre szállt egy dombocskán.

- Átment a vízen - mondta fanyarul a fiú.

A lány már vetkőzött is. Ő is ahogy megtöltötte a puskát, szintén levetkezett s átment. Ott újra felöltözött.

- El ne zavard - szólott a lány után.

A daru ott maradt a helyén, most aztán neki a töltött puskával. A lány félig hason, lapulva ment, de ő újra elvesztette a fejét, s felhúzott ravasszal, nyílegyenesen futott neki a dombnak, ahol a daru ült. Hát mire lövésre kaphatta volna, a daru újra felszáll, s elrepült valami hatszáz lépésre tovább. Ott belebukott a buckákba.

- Kerüjje meg - suttogta a lány.

- Meg van löve - mondta a fiú, s megint vér futotta el a szemét, s neki a darunak egyenest. De már olyan fáradt volt, hogy a lába minden lépésnél lenyaklott, a térde bicsaklott, a bokája ficamodott. Fújt, reszketett a hajnali hideg szélben, de fogát összevágta, s inkább a félelemtől didergett, ha a daru megint elmegy.

Mikor már kétszáz lépésre megközelítette, a daru kezdi újra emelgetni a szárnyát, a fiú nekilátott, puskát emelt.

A daru gyönyörűen felrepült, ki tudja, hogy a golyó hol ment el körülte, a daru be a nádasba, s ott húzott lassan a nád felett, de alig bírt felibe emelkedni a nádszálaknak, s egyszer csak belezuhant a rengetegbe.

- Az udvari réten, a rucás útnál - suttogta a fiú.

A lány már vetkezett, s egészen meztelenül be a vízbe. A sár nem volt mély, már erősen szikkadt a nádas, a lány messze elment a vízben, hogy csak bokáig, aztán térdig ért. A fiú nem is gondolt rá, hogy utána menjen, csak szólogatott neki:

- Arra balra... arra balra...

A lány eltűnt, fehér teste elvillant a zöld nádasban, aztán egy ritkáson megint feltűnt, úgy libegett, csatangolt a bozótban, mint egy nimfa.

Feszült, hosszú percek, egyszer csak felsikolt a lány:

- Hahóóóóó... hahóóóó!

- Hahóóóóó?

- Itt vaaaóóóón.

- Jóóóóó!

Erre aztán megnyugodott a fiú, s leült a parton egy kiszáradt zsombékra. A puskáját ott nyugtatta az ölében, s várta a lányt. Az nemsokára feltűnt, s a fiú egész váratlanul, vérrel elborult szemmel látta a kezében a lógó fejű darut.

Azt hitte, a darutól öntötte el a vér a szívét, pedig a nimfát látta meg, már olyan szép volt a teste a kislánynak, olyan volt, mint egy valóságos görög istennő. Fialat, szúzi, harmatos, a hajnali fény szemébe sütött, s lehajtotta a fejét, hogy a nap el ne vegye a látását.

S a fiú, bár neki háttal volt a nap, szintén elfordította fejét, szégyellte magát, s féltette a szeme világát.

26.

Végül már csak a bikák maradtak együtt. Főleg a földbirtokosok, akiket, úgy látszik, keményebbre edzett a természet.

Zoltán felszámolta gépiesen magában, kinek mennyi földje s birtoka van. S nagy meglepetésére a határ háromnegyed része itt van együtt ebben a kaszinói teremben. Kint van körülöttük a nagy népes város, de a határ az itt van együtt. Kint lakik tízezernyi nép, akik mind a földből élnek, de a határ háromnegyed része ezeknek a jelenlevőknek a markában van.

Ha ő az eszét adhatná nekik. Ha meg lehetne ezeket fogni s indítani a maga új gondolatai szerint az új úton, akkor paradicsomot lehetne ebből a határból csinálni. Semmi sem kellene hozzá, csak lelkesedés. Még pénz sem. Ha ennyien összefognának, a pénz a legkisebb akadály volna.

És ő most abba fogja hagyni, s ő az egyetlen, aki elindult, mert csak most érzi, hivatása volt, hogy elinduljon... Ő is letört, kiesett, az élet rostáján kihullott, mint a fonnyadt szem. Vagy kivetették az ocsúval.

S ez mind Rhédey Eszter... Ah, emlékezetében él az a régi Rhédey, Bethlen Gábor nagyváradi kapitánya, aki vitézségét birtokszerzésre használta... Három század...

- Mi nagyon meg vagyunk elégedve magunkkal - magyarázta a főorvos. - Ez sincs más nyelvben, hogy: „feleségtartó”. A magyar ember meg van róla győződve, hogy jó feleségtartó, viszont már az iskolába arra tanítottak bennünket, hogy az ősmagyarok egynejségben éltek, s a feleség egyenrangú volt az urával. Hát én láttam, hogy másfajta népek hogy tartják a feleségüket. A német úgy tartja, mint egy háztartási hivatalnokot. A zsidó úgy, mint egy háremhölgyet; de egy emancipált háremhölgyet. Az olasz, mint egy rabot. Bezárja a házba, s féltékeny, s egy életen át nem szűnik meg vad ellenőrzés alatt tartani. De a magyar embernél az asszonynak a legbizonytalanabb a pozíciója, mert a magyar asszonynak úrnak is kell lenni, rabszolgának is, műveltnek is, butának is. Istennőnek is, ringyójának is, mert a magyar úgy néz a feleségére, mint felsőbbrendű lényre, akit neki sikerült leigázni. Mintha egy mítoszi istennőt rabolna egy paraszt, s azt követeli tőle, hogy olyan cselédje legyen, mint a maga fajtájabeli, de azért maradjon meg istennőnek is, hogy ő gyönyörködhessek s dicsekedhessek vele, hogy neki van egy nimfája.

Zoltán megdöbbenve hallgatta a szavakat, s teljesen ráismert a saját életfelfogására. Mert mi volt neki szegény felesége. A korán kinyílt szerelem lázában az egekig magasztalta. Szegény, hányszor mondta az ő nagy leborulásaira, hogy: „kérem, Zoltán ne túlozzunk, maga engem másnak lát, mint ami vagyok, én egy egyszerű nő vagyok...” Ő ezellen mindig szenvedélyesen tiltakozott, s meg is volt győződve felőle, hogy az ő felesége valami más, valaki más, mint minden más asszony a világon. Viszont sohasem akadályozta meg abban, hogy spóroljon s dolgozzon. Elvárta, hogy a gombjait berakja az ingbe, s a ruháit ez az istennő tartsa rendben, s hogy varrjon a gyerekeire, és takarítsa a lakást, és végezze a háztartás hálátlan és kegyetlen munkáját, mialatt ő a nagyvendéglőben ült, vagy a kaszinóban kártyázott. Hogy lett volna az, ha az asszony is elmegy ugyanakkor kártyázni?... Az az egy bizonyos hogy kettejükre kétféle törvénykönyv volt felállítva. A felesége soha nem tehetett valami olyat, ami a női méltóságával s az ő szerelmével össze nem fért... S íme: mégis az a vége, kiábrándult belőle?...

Beletúrt a hajába, s belekönyökölt az asztalba.

S mennyire érzi, hogy az a másik nő, az semmire sem volna jó és képes, amiben a felesége oly nagy. Nem tudna neki spórolni. Ez a kis parasztlány, akinek még le se kopott a rücsök a bokájáról, úgy tud örüdni mindennek, amit kap, hogy ezzel elárulja azt a belső vágyat, hogy csak a piperének, csak a külső dísznek és cicomának fog élni. S hol van ennek a lelkéből a munkának, az élet komolyságának az a tisztelete, ami a feleségében van.

Hej, itt egy olyan dilemma elé került, hogy ebbe bele lehet gebedni... S ha eszébe villan, s van-e perc, amikor nem az van a lelkében, hogy a kis cafrával most fut a vonat Pest felé, vagy már meg is érkezett... Látja, ahogy leszáll a vonatról, kocsiba ül, s hotelbe hajtát... Ahogy a nagy szemeivel ránéz a legelső férfira... s ah, talán már az első éjszakán vendége van...

Fogta a poharat, s belevágta a szemközti tükörbe.

A csendesen beszélgető urak felriadtak, senki sem értette, mi történhetett Zoltánnal, aki ilyen még talán soha életében nem tett.

- Nono, lovacsám, ne kergülj - mondta neki testvéri szelídséggel a főorvos.

Zoltán fájoan mosolygott. Az egész világ úgy úszott előtte, mint a fátolkép.

Rhédey Ferenc, Bethlen Gábor váradi kapitánya, aki a fejedelemnek tett nagy szolgálatait arra használta fel, hogy fejedelmi birtokot szerzett össze a zavarosban: hát egy ember háromszáz év alatt elég arra, hogy egy családban megkavarja a jövőt. Már az utódainak mindnek csak az a dolga s gondja, hogy megőrizze, amit az az egy neki megszerzett. Hm, s ő nem tudott még semmit szerezni... Most nem úgy megy... Most kemény, kitaró s vad munkával lehet valamivel előbbre jutni... Idő kell hozzá és segítség... Rhédey hajdani Ferenc úrnak a felesége bizonyára nem opponált, sőt uszította. Mert az a szerzés, elvenni az özvegyek és az árvákét, az közelebb van az asszonyi lélekhez, mint a férfiéhoz. S a régiek szerzése az csak így ment. Megkérték a fejedelemtől másnak a birtokát... De az ő szerzése az messze van, lehetetlenül messze egy nő agymunkájától: ezt nem akarja s nem bírja felfogni... Hogy így is lehet szerezni: magától az ősföldtől, az anyaföldtől venni el az aranyat. Kiszedni munkával a föld rögéből a termést, és azt halmozni s fektetni bele újabb munkákba.

Ha ilyen lett volna, mint ezek... Az asszony még abba is jobban bele tudott volna nyugodni, hogy az ura ilyen legyen. Könnyebben megértette volna... Mint ezt, hogy fél esztendőre beletemeti magát a földbe, s hosszú hónapokig nem látja... Jaj furcsa egy élet az élet...

Újra elkábult, ivott, s nem bírt gondolkodni.

- Van egy téntaceruzád? - kérdezte Csuli az asztal másik végén.

- Téntaceruza? minek a? - kérdezte a kockaember nevetve.

- Csak, valami jó jutott eszembe.

- Muszáj annak éppen téntaceruzának lenni?

- Ippen hogy éppen nem muszáj, lehet töltőtoll is - szólt komolyan Csuli.

A kockaember már értette, hogy valami tréfáról van szó, mert a Csuli arca olyan volt, mint a Megyerié. Minél komolyabban nézett, az ember annál inkább nevetetnékre fordult.

- Mingyán keríték én egyet - s elment nagy kényelmesen az asztal túlsó végére. Ott ül a takarékpénztár igazgatója, ennek biztosan lesz.

- Éljen a mi Csuli bátyánk - kiáltotta valaki az asztal alsó végén, mert mindenfelé éppen az ő mai vicceit tárgyalták. Voltak, akik csak most értesültek róla, mi minden történt ebben a pár napban.

Csuli legyintett.

- Én arra nem vagyok büszke - mondta -, én csak arra vagyok büszke, hogy kibabráltam a csugariakkal.

- Hajjuk, hajjuk!

Zoltán nem tudta, hogy küldte el a földforgató embereket, s feszülten odafigyelt. De különös, mikor megértette a dolgot, most, talán először életében nem nevetett rajta. Most nem tudott nevetni. Inkább lehajtotta a fejét, s szégyellte magát. Összehúzta a szemöldökét, s keményen nézett a borospohárra.

- Holnap felveszem a pénzt, s kifizetem őket - mondta hangosan.

A szomszédja, a másik orvos, az öreg, rámosolygott.

- Mit mondasz, Zoltánkám?

- Semmit - mondta Zoltán.

- Hát bizony elég komikus is, ahogy ebben az országban a paraszt be van állítva - mondta az. - Mintha ez volna az igazi ellenségünk. Meg tudunk bocsátani az oroszvezető grófoknak s a granicsár báróknak, mert utóvégre, ők az uraink, de a parasztnak nem tudunk megbocsátani, mert ők az alattvalóink.

Zoltánban valami dac támadt, nem szerette, ha valaki ugyanazt mondja, amit ő gondol.

De a mesélő nem mondott semmi különöset, Csulinak egy régi esetét elevenítette fel. Ketten-hárman odahajoltak, s nevetve hallgatták.

- Azt mondja egyszer az anyósa a Csulinak, hogy „te Csuli fiam, nagyon szeretnék egy kis tyúkganét a kertbe, mert kendert akarok vetni, attul az úgy megnő, hogy óriási lesz.” „Jó van, azt mondja Csuli, lesz, amennyit csak akar a mama.” Ezzel kidoboltatta, hogy tyúkganét akar venni, olyan áron, ahogy adják. Ha tehát valaki hoz, az ekkor meg ekkor jöjjön korán reggel, s szekérrel hozza be az udvarra... a dolognak híre ment, s a parasztok beugrottak. Mind kitisztították a baromfiólakat, s a mondott napon kötik reggel felfelé a Csulit, hogy itt vannak a szekerek. „Miféle szekerek?” „Hát a tyúkgané”... „No jóvan, azt mondja, mondjátok meg nekik, hogy vigyék hátra a kertbe, osztán góriják le, mingyán megyek, s megfizetem.” No, kimegy később, mán mindenki lerakta a szekeréről kupacba, s mellette áll... Odamegy Csuli a bottal, s elkezd piszkálni... „Ez nem tyúkgané, ez kakasgané... Megmondtam, hogy nekem csak tyúké kell. Ez meg liba, kacsa... Minek keverték össze, nem fogadom el. Nekem csak tiszta, válogatott tyúkgané kell...” Lett persze rettentő nagy veszekedés, rikoltozás, káromkodás, nem használt semmit. Vigyének vissza... Nem vitte vissza senki, otthagyták... Ő osztán bemegy az anyósához s mondja neki: „mama, megvan, amit kívánt. Itt a tyúkgané.” Az öreg-asszony kimegy, ej, nagyon kuruc asszony volt, még én jól emlékszem rá... meglátja a rettentő sok trágyát a kertbe... osztán a tyúktrágyának az a természete, hogy abból nagyon kevés kell, kivált a mi földünkre, mert kiégeti a talajt... „Micsináltál, te gazember! Tönkretetted a kertemet!... Mi az isten csudájának ez a sok tyúkgané (csak így mondta mindig)”... „Nono, mondja Csuli, azt mondta mama, hogy attól a kender nagyon nyől, hát én azt akarom, hogy a maga kendere az évig nyőjjön.”

Kacagva hallgatták végig az adomát, egész belepirosodtak, de Zoltán egyre komorabb lett.

Elhallgattak a többiek is, mert Csuli ebben a percben megállott a doktor háta mögött, s elébe tett egy ív papírt, s kezébe adta a ceruzát.

- Írd csak alá, komám.

- Mi ez?

- Sose törődj vele. A kegyelmes külügyminiszter úrnak emlékül mindenki aláírja a nevét.

A doktor fogta a ceruzát, s sietve odaírta a nevét, mert még mondanivaló volt benne, s sietett túladni a Csuli jelenlétének zavaró körülményén.

A papír s a ceruza sorra járt, mindenki odaírta a nevét. Kacsaringós, kalligrafikus betűkkel, mert ezt még megőrizték az írás régi tisztességéből, hogy ha egész életükben keveset írtak is, de a neveket még az orvosok is úgy írták alá, egyszerűen, mint a régi erdélyi fejedelmek.

- Nagyon jó volt, mikor az öreg mamával megismerkedtem, fiatal orvos voltam, akkor jöttem a városba, még nem ismertem mindenkit, hát egy társaságban jöttem össze az öreg tekintetes asszonnyal. Miről beszéljen az ember egy idősebb úriasszonnyal, éppen ott volt a szomszéd szobában ez a Csuli, akkor még fiatal férj volt ez is, elmesélem, hogy ki nem állhatom ezt az ipsét, mert rettenetes buta, istentelen buta alföldi paraszt, nem lehet ezzel a világon semmiről beszélni, csak lóról. Én persze akkor jöttem frissen borotválva az egyetemről, nagyon nehezen szoktam bele ebbe az itteni állapotokba... Hát azt mondja az öreg mama: „Mondja csak, öcsém, mondja, ismerem az ipsét; a vöm...”

Mindnyájan harsányan nevettek fel.

- Lehet képzelni, milyen meleg lett eccere nekem a levegő... Hát persze, azóta én is nagyon megváltoztam, s mondhatom, hogy ma nemigen van valaki, akiben jobban tudnék gyönyörködni, mint ebbe a Csuliba.

Megigazította a cvikkerét, s gyorsan folytatta, mint olyan ember, aki hozzá van szokva, hogy gyorsan sokat elmondjon, borostás bajszát széttörülte, s tovább sietett:

- Kutya nehéz is egy úgynevezett kultúrembernek hozzászokni ehhez a fene poros alföldi levegőhöz. Sose felejttem el, mikor egyik legelső tanyai betegemhez elmentem... Szekérrel jöttek értem, hogy tekintetes úr, nagybeteg az atyus, gyűjjön velünk a tanyára... Jóvan, van-i szekér? Vót. No felülök s elmegyek. Hát elvisznek egy kis tanyára, iszonyatos messze, már azt hittem, sose érek oda. Bemegyek egy besötétített kis pici tanyai házba, ott fekszik egy ember az ágyon iszonyatos nagy dunyhák közt, s ott ülnek a vénasszonyok ki széken, ki a káposztás hordón, s azt mondják: „Adjon az isten szerencsés jó napot.” Nohát, adjon isten, mi a baj. Hát hogy az öreg megemelt, osztán úgy fekszik, mint az élőhalott, mán csak azt várják, hogy mikor lesz vége... No megvizsgálom, ennek bizony vége. Kétoldali tüdőgyulladás. Mit mondjak, mit rendeljek, úristen, rendeltem neki piócát. Hat darab piócát, osztán mondtam, hogy ha ez se segít, akkor baj van. Gondoltam magamba, a piócát csak ismerik. Nohát hazazörgök a rossz szekéren, még a csontom is mind kirázódott a helyéből. Többet nem is hallottam én a betegről, hanem egyszer csak a piacon megyek, hát egy vénasszony feláll a tejesköcsöge mellől, s hozzám istenkedik: „Jaj, tekintetes úr, jaj, de jó hogy találkozunk.” „Há mi újság, mama?” de persze nem ismertem meg... Hát hogy ő annak a szegény beteg embernek a felesége, akit meggyógyítottam. Kezdem osztán kapiskálni, hogy ki légyen ökelme. Hahá, mondom, hát úgye használt a pióca? „Jaj nagyon jó vót, az isten áldja meg a tudományomat.” „Osztán hogy használták el?” „Hát kérem - azt mondja a vén boszorkány -, nem tetszett szíveskedni megmondani a módját, hát mink hármat megsütöttünk olajba, hármat meg kirántottunk zsírba, prézlivel. De nagyon jóízűen megette az atyus, osztán mindjárt kezdett lábra állni tülle...”

Ezen még Zoltán is elmosolyodott egy kicsit, amitől a kis doktor olyan boldog lett, hogy ő maga hanyatt esett, úgy kacagott:

- Mondom is én azótátul mindig, hogy vasbul van ez a fajta, ha ez elbírja az urakat, elbírja az az életet is meg a halált is.

Csuli most a másik oldalon jön az asztalon vissza, s íratta az ívet aláfelé mindenkivel. Már a harmadik oldal is tele volt írva, utolsónak ért Zoltánhoz.

De Zoltán csak legyintett, hogy nem írja alá.

Csuli felhúzta a fél szemöldökét, s odahajolta Zoltán füléhez. - Be okos ember vagy, kedves komám, tudod, mit írtak alá ezek a marhák?... Mind megrendelte a Jókait... Hűj, hogy fognak ezek prüszkölni egy hét múlva, ha egy vagon Jókait érkezik a városba!...

Zoltán csöndesen elmosolyodott:

- Te aláírtad, Csulikám?

- Nem veszem meg, én tudom, hogy mit kínálok.

Ezzel intett a serhordó legénynek, s kezébe nyomta a ceruzát.

- Írd alá.

A legény ránézett s vigyorgott.

- Nem tudok írni, tekintetes úr - mondta büszkén.

Zoltán ellenállhatatlanul felkacagott, s utánanézett Csulinak, aki odament Lekenczeyhez, s a zsebébe csuszakolta az ívet, s utána megveregette a vállát.

Zoltán folyton csak a sörhordó legényt nézte, szomorúan nézte. Nem tud írni. S milyen jó piros az arca, milyen egészséges, milyen megelégedett.

Most egy csöndes fiatal zsidó ügyvéd ült mellette, aki egész este szótlan volt. Egyszer a kaszinóban vitakoztak. Most, mintha azt folytatnák, tette Zoltán vállára a kezét.

- Látja, én magát szeretem. Hiába van köztünk oly sok különbség. Más a faj, más a neveltetés, más a világszemlélet, de magát szeretem s tisztelem is.

Belsejében feszültséget érzett. Sőt félelmet. Érezte, hogy nincs elég tájékozottsága ezen a téren, s egy pillanat alatt összedőlve látta egy érv hatása alatt a maga egész világát. Volt benne valami nagy vágy, hogy felfogja s felemelje az új idők zászlaját, de ez a zászló oly távol volt, hogy csak látta, még látni is csak ritkán látta, de megragadni sohase lett volna képes.

De mintha elhivattatása lett volna ebben az irányban, a lelke mélyén mindig a jövő felé fordult a tekintete, s mikor virágkertészetre gondolt itt az Alföld közepén, az dolgozott benne, hogy kötelességet teljesít: valami újat kell produkálni.

- Megbukott a búza - mondta néha ő maga is. - Megbukott a búza.

Mondta, s hitte is meg nem is. A búza a szent növény.

- Mért szent - mondta neki az ügyvéd. - Azért, mert annak biztos piaca van. Abban a pillanatban elveszíti a szentségét, ha Kanadából megjelennek a roppant nagy tengeri hajók megrakodva. Hiszen néhány hajó meghozza azt a búzamennyiséget, amit ez a kis ország termelni tud. S akkor a búza rögtön gyűlöletes növény lenne, ha egy roppant magtárt építene Amerika a fiumei parton, amelyből olcsóbban tudja ellátni a fogyasztást, mint amennyi itt az önköltségi ár.

- Virágot nem hozhatnak Amerikából - szólt gondolkozva Zoltán.

- Mindent hozhatnak - mondta az ügyvéd. - Talán nem Amerikából, hanem mondjuk Olaszországból. Mi igazán nem versenyezhetünk az olasz klímával. Ott nem kell drága üvegházakat építeni, ott a szabadban egész éven át virítanak a virágok, s mielőtt a közlekedés jól szuperál, ki fog derülni, hogy a vasúti tarifa kisebb teherterheléssel, mint a mi költséges berendezkedésünk.

- Mit lehet csinálni? Halálra vagyunk ítélve?

- Mindenesetre kell valamit csinálni. Első az, hogy fokozni kell a termelést.

- Lehetetlen.

Az ügyvéd mosolygott, s összegörbödve ült, s cigarettáját erősen szívta.

- Lehetetlen a mai berendezkedés mellett. Nézze, Szakhmáry úr, mi a mai berendezkedés. Az, hogy egy korcs feudális alapon nyugszik az élet. A föld egy aránylag kis töredék kezében van, amely így is megél... Ünnepelni a millenniumot. Itt vagyunk ezer esztendő óta. De mit jelent ez az „itt vagyunk”?... Azt jelenti, hogy a földbirtokosé a föld, s a munkásé a munka. Itt azelőbb azt kiáltották, hogy „egyenlőség, testvériség, szabadság”. Hát ez mit jelent? Ez Magyarországon azt jelenti, hogy egyenlő testvéri, szabad érzéssel nyugodjon bele mindenki abba, hogy minden maradjon a régi. A nincstelen nyugodjon bele, hogy neki semmije nincs, a gazdag nyugodjon bele, hogy neki mindene van. Vagy talán azt jelenti, hogy a semmitlen földet kap a valamivel bírókéból?

- Szabad verseny! - mondta Zoltán. - A legutolsó paraszt gyermekéből is lehet püspök.

- Na, ez megvolt már a középkorban is. Pap lehetett, esetleg katona is, a paraszt kivételes sorsú gyermekéből, ott van Bakócz Tamás, a Szatmár megyei parasztfiú, aki esztergomi érsek lett. Szóval nem jutott előbbre, mint ahol volt 1517-ben, mikor a parasztot röghöz kötötték.

- Mégis talán nem ott vagyunk - mondta ellenségesen Zoltán. - Én is azt hiszem, hogy valamivel tovább vagyunk, a francia forradalomnak van valami hatása Magyarországon is.

- Persze hogy van, a mi apáink s nagyapáink a világtörténelemben példátlan gesztussal szabadították fel a jobbágyságot.

- Ebből nem is lehet elvenni semmit - mondta az ügyvéd. - De viszont itt van a mai állapot, amely burkolt jobbágyságban tartja az egész népet, s annak a legcsekélyebb reménye sincs, hogy valaha változtatni tudjon a sorsán. Arra kell várni, míg a földbirtokosok szépen tönkremennek, s egy-egy darab föld parcellázásra kerül.

- Nem lehet elvenni valakinek a földjét.

- Valakiét nem, de mindenkiéből valamit igen.

- Rablás - mondta Zoltán.

- Jó, hát kerüljük meg. Emelni kell a munkabéreket. Szaporítani a munkaalkalmakat. Hisz ön már meg is tette. Ha összehasonlítjuk, hogy az ön birtokán mennyit keresnek az emberek a másokéval szemben, aránytalan eredmény jön ki. A Szakhmáry-birtokon, ahol belterjes gazdálkodás van, tízszer annyi napszámra van szükség, mint például a Csörgheő úr birtokán, ahol semmi egyéb nincs, csak egy kevés aratórés.

Zoltán mélyet sóhajtott.

- Bele is fogok dögleni - mondta fanyarul.

Az ügyvéd elhallgatott.

- Vagy meggazdagodik belőle. Kellő energiával ugyanúgy lehet aranybánya, mint sírbolt...

Zoltán maga elé meredt. Oly óriási felelősséget érzett magán, s annyira egyedül volt e pillanatban... Harcolni?... Mért?... Kiért?... Harcolni azért, hogy az asszonynak megmutassa, hogy mégis valami volt, amit csinált?...

Kietlen volt az egész élet, s irtózatos, hogy mi fenyeget. Ahogy körülnézett az arcokon, a bortól, vidámságtól kiderült férfiarcokon, a dalos szájakon s a dobogó öklökön, hirtelen úgy érezte magát, mint a viruló lápon a vadmadár, amely már tudja, hogy le fogják csapolni a mocsarat, s kiszáradnak a sásak és a nádak és füzek és a hínár, s a helyén szántás lesz, és idegen világ... Szép lesz, jó lesz, de nem neki... Ők hová lesznek?... Hová lettek a Berettyó mocsaraiból a milliónyi békák s halak és a csík és a vidra és a felszálló vadludak serege, a vadkacsák és a gémek... Elpusztultak?... vagy elszállottak más felé vizet s hazát keresni?... De hová meneküljön a magyar úr, ha itt lesz a vízszabályozás, és lecsapolják a közjogi fertőt...

Megdörzsölte homlokát, s lerázta magáról a gondolatokat, mint ázott eb a vizet.

- Hogy is lehet ezeknek békében megélni - mutatott körül Zoltán. - Hogy lehet erre a fajra ugyanazt a feladatot s felelősséget bízni, amit más fajták találtak ki, kultúra teremtését s ápolását... Bikák ezek és bölények, akik sohase fognak átalakulni szelíd s elmélkedő állatokká, ezek ennek a perzselő nyarú s viharzó vad telű Alföldnek a bennszülött vadjai, akik inkább ki fognak pusztulni, mint hogy a kultúra háziállataivá szelídüljenek.

S valóban úgy látszott, mintha igaza volna.

- Írni se tud, olvasni se itt, nemcsak a paraszt, de az úr se. Még aki idejön, az is elfelejti - mondta aztán.

- Nem fontos az írás-olvasás - kiáltott rá, mert meghallott valamit az öreg doktor. - Mikor fiatal doktor voltam, azt hittem, aki nem tud írni, az egyenlő a barommal... Pedig hát, istenem, Hunyadi János úgye milyen nagy kormányzó volt, mégis azt írja róla az okirat, hogy „Tamen ipse dominus gubernator illiteratus existens, huiusmodi consensum ex ignoranta fecisset...” hogyhát „mivel gubernator urunk írástudatlan levén, ilyenformán tudatlanságból egyezett bele...”

De Zoltán összeráncolta a homlokát.

- Hanem az azért nem biztos, hogy tudatlanságból egyezett bele Hunyadi János abba a dologba - mondta a főügyész, Kormos Bandi, s felállott, kihúzta, kiegyensúlyozta természetes nagy testét. Neki menni kell, mert mindjárt indulás a Dókára, az új állomás helyszínelése miatt. Így szokott ő elüldögelni éjszakákat, mint a vadászlesen, s csak hallja, hallgatja az emberi szót. Most kinyújtotta a kezét, s szólt: -, mert lehet, hogy ez csak épp kifogás volt, hogy a gubernátor nem tudott írást írni... mert huncut a paraszt, több annak a józan esze, mint ahogy mi képzeljük...

Nagyon nevettek ezen a tiszteletlenségen, hogy a nagy kormányzót, aki Nándorfejérvárnál világra szóló dicsőséget szerzett a magyar névnek, úgyhogy ma is az ő emlékét hirdeti a déli harangszó, csak úgy parasztnak nevezi. A doktor is nevetett rajta, úgyhogy még frissebben folytatta:

- Ugye Rózsa Sándor is micsoda nagy ember volt, és pedig az se tudott se írni, se olvasni. Nem tudott az betűt, barátom, pedig olyan szíve volt, hogy betyár létére megszegeyelhette volna előtte magát akármiféle kaputrokkos... Nem, én nem hagyom bántani Rózsa Sándort, mert tudok róla egy történetet, egy paptól hallottam, egy kálvinista paptól, olyan embertől, aki nem játszik a szavával... Hát ez a pap - a nevét is meg tudom mondani, ha egy kicsit vártok, míg eszembe jut, azt tudom, hogy a betegsége mi volt, de neve nem jut eszembe most -, szóval ez elbeszélte nekem, hogy ő egyszer legátus korában gyalog szuplikált az Alföldön, s mikor meggy egy véghetetlen hosszú úton keresztül valahol Hódmezővásárhely tájékán, ott, ahol Attila

király el van temetve, mert a néphit azt tartja, hogy ott fekszik a nagy hun király hármaskoporsóban; hát szóval, megy, mendegél, s egyszer csak egy parasztember csatlakozik hozzá, s igen szép becsületes józan okos beszélgetésben mendegélnek aztán egymás mellett, s egyszer csak elérnek egy kis vízhez, amelyiken keresztül egy szál gerenda ment. Hát a legátus, élve a maga előjogával, hogy ő úr vagy micsoda, fel akar lépni a gerendára, hogy átmenjen, de megrántja a kaputját az útitársa, úgyhogy ő bizony visszabukott... Akkor néz fel, mi az? Hát a gerendának a túlsó végén akkor lépett rá a kis hídra egy parasztasszony... A legátus egy kicsit orrolt, hogy emiatt a parasztasszony miatt ilyen gorombán rántja vissza őtet ez az ember... De azt mondja ez neki: „Nem látja az úr, hogy áldott?...”

Elhallgatott, jelentőséggel pillantott rájuk.

- Barátom, ennyi gavallérság, ennyi szív!... A legátus is elszégyellte magát, s attól kezdve tisztelte mind haláláig az asszonyt, aki életet visz...

Zoltán megindulva hallotta s értette meg a szót. Valóban ő is elpirult, mert ő sem lett volna soha képes rá, hogy egy parasztasszony előtt kitérjen...

- A lélek nem az írásból és az olvasásból származik az emberben... Inkább azt lehet mondani, hogy a tudomány s az úgynevezett műveltség elhal a felsőbb osztályokban, mert ha nem úgy volna nem lehetne az, hogy ezek a jópofa Csulik azzal ijesszenek rá a szegény parasztemberre, amitől legjobban félnek az egész világon, azzal, hogy ég a szülőfalujuk!...

Zoltán elkomorodott, s lassan dúdolni kezdett egy pusztai nótát.

*Aki felül a lovára,
Vessen keresztet magára,
Mert nem tudja még órába
Botlik meg a lova lába.*

- Úgy van, kedves Zoltánkám - mondta szokott nevetésével a doktor -, még ebben a kis nótában is milyen finom, milyen finom érzés van...

Zoltán másikat dalolt:

*Kár így tenni, kár így bánni,
Kár a szegénnyel így bánni...
Ki hogy szokott véllem bánni,
Úgy szoktam visszaszolgálni...*

- Ez az igazi - mondta a doktor. - Csak nézzétek azokat a betyárnótákat, micsoda finom életbölcesség, micsoda vallás, micsoda áhítat. Van egy, azt mondja, hogy - s rekedt kis hangján köszörülve dúdolta:

*Ha még egyszer születhetnék.
Újra megint betyár lennék,
Betyár lennék a gárdába,
Betyár az Isten házába!...*

Az Isten házába!... Ebbe az egész világba ez neki az Isten háza...

A főügyész szó nélkül állott. Itt hagyta őket a soha ki nem bogozható problémák lápjában, ahol sár, bürü, dögletes levegő van, de virágok is nyílnak, különös, buja, nagy virágok, amelyek csak itt élnek, nem a száraz búzamezőkön. Ezekről nem könnyű elválni. Zoltán szívbe reszketően dúdolta a nótát:

*Bikis, Gyula, Szabolcs, Szatmár,
Mindenfelől szorítanak már,
El akarnának veszteni,
De az Isten nem engedi!*

*Hej, íg a Cserepes teteje,
Komiszáros lova benne,
Virrel fordul fel a szeme,
Hogy ugorgyon ki belőle...*

A doktor a szemüvegét törölte, mert a könnyét szeretne volna törölni.

- Valahol a nóta végén, mindig van valami roppant egyszerű, valami roppant megható lélek, barátom... Hej, milyen kár, hogy ez a szegény nép ma is csak ott tart, hogy írástudatlanul veri magát keresztül az életen... Ha ennek a lelke beleömlhetne abba a nagy fájdalomba, amit a magyar élet jelent, a világnak a legnagyobb népe lenne ez a kis magyar nép.

Elhallgattak, elgondolkoztak. Most már ott tartottak, hogy minden szó a szívet érintette.

- De nemcsak az üldözött betyárból jön ki ez a jó hang, az istennek ez a csudálatos tiszta szózatja, mind olyan ez, csupa arany szív és selyemkendős lélek. Füttyölök én erre az egész kultúrára, ha én a pusztai emberekkel, egy-egy gulyással összeülhetek, s megérezhetem azt a tiszta harmonikus lelket, aki bennük lakik, akkor mindig úgy érzem, mintha a pusztai szél kifújna belőlem a rosszaságot.

Zoltán újra dúdolt:

*Házasodj meg, ha meg akarsz,
Végy el engem, ha el akarsz...
Mert ha engem elszalajtasz,
Ilyen rózsát nem szakajtasz...*

S kivágta a karját, mint egy parasztlegény. Egyszerre csordultig telt a szíve fájdalommal. Ezt a nótát mi juttatta vesztére eszébe... Rozika, Rozika... S tovább dalolt:

*Hortobágyi gulyás legény,
Gulyakútba esett szegény,
Szomjan maradt a gulyája,
Itassa meg a babája...*

*Megitatná, de nem meri,
Nagy a cseber, nem emeli,
Míg a csebrét felemeli,
A szerelem majd megöli...*

*Kiki ivott, ki nem ivott...
Avval ű már nem is gondolt...*

- Mer kútba esett szegény - mondta a doktor nevetve.

Az asztalnál mindenki kezdett odafigyelni, a Zoltán kedves hangja végig-végigcsendült a zsibongáson, s egyszerre mindenki rá figyelt, s hozták a hegedűt is néki.

Zoltán megpendítette a húrt, magához ölelte a száraz fát, s danolni kezdett:

*Nem bánom, hogy parasztnak születtem,
De még jobban, hogy zsíros gulyás lettem,
Eb cserélne cserinyt palotával,
Sem illetet egy köszvényes gróffal...*

Nem volt kedve még önmagával sem beszélni, vitatkozni, okos dolgot hallani, s érezte, hogy mindenki ránéz, tőle vár. Ha a hegedűt a kezébe veszi, az emberek rögtön felé fordítják az arcukat; ingerelte is a siker. Érezte, hogy volna benne képesség arra, hogy az emberek lelkét megboszorkányozza, hogy magával repítse, hogy valaki legyen belőle a hegedű által. De tanulni?... amit mások apró kottafejekbe leírtak... Azt nem... Ha talán egy robbanás útján ki lehetne ugrani az Isten széke elé, s onnan muzsikálni bele az emberek szívébe azt a vad keserűséget és életutálatot, amit most is érez...

*Kis királyság az én állapotom.
Igazgató törvin furkósbatom.
Országom az egész nagy gulyajárás,
Nagy pótentát egy mátai gulyás.*

Nevetett magában, ahogy dalolt. Oly különös volt a stílusa. Nem úgy dalolt, mint azok a széles előadók, akik egész testtel nekifeküsznek a nótának, s tele torokkal s színesen és lelkesen adják ki a tüdőből a hangot. Ezt is azzal az úri fölényvel csinálta, inkább csak elmondta a szöveget, s úgy mondta, hogy abban volt tréfa, volt gúny, volt öröm. Egész filozófia volt benne. Most is minden sorban magára ismert. Hogy is jutott eszébe ez a nóta. Ebben ki tudja önteni egész gögös világnézetét.

*Hat bojtárnak vagyok fejedelme.
Így tisztelnek: gazduram ű kelme!
Gulyám teríti be cserényemet,
Hat komondor kisirget engemet.*

Mikor az utolsó sort mondta, ott érezte maga körül azt az egész kis világot, amelynek ura, ott volt a hangjában a tanya, a háromszáz hold földje, s ott volt annak a tudata, hogy semmiség, mint az egész élet. Hiszen vannak, akiknek kétszázezer holdjuk van ebben a kis országban, s vannak amellet királyok és császárok is ezen a pulykanyomos földgolyóbison. S akik hallgatták, azok is nevettek, mert minden magyar emberben megcsiklandozza a magyar hetykeséget egy ilyen tréfás, öncsúfos pökheség.

*Magamba is helyin van a lilek,
Se zshivántul, se vadtul nem filek.
Az a kutya természetem vagyon,
Még magamtul se filek én ugyan.*

Tudta, mit beszél.

Aztán kedvesen, nyugodtan, értelmesen folytatta, mert minden szóban mindnyájan értették azt az édes jó ősi magyar ízt, kedvet, kedélyt, ami nem hasonlít a világ semmiféle népének lelkéhez:

*Mikor paraszt kaszál, gyűjt, aszondom:
Urdógára nincsen semmi gondom
Feles fűvel, vagy takaró rísszel,
Nem gondolok, könnyebb ilni kísszel!...*
*Van ég alatt lakni bátorságom,
Városnál nagyobb szabadságom.
Mást nem bántok: engem se bántson más:
Hej, de bóldog egy mátai gulyás!*

- Még ennek akarnak segítsigire lenni ezek az újfajta cucilisták. - kiáltotta valaki. - Tudják ők azt, mi az a mátai gulyás?

- Az az istennek a legnagyobb magagazdája - dörögte Borbiró. - Mi a magyar szabadság? Az, hogy mindenki úr. Mindenki úr ebben a kis országban. Hát vigyétek be a gulyáslegényt a városba, s tegyétek meg utcaseprőnek! Akkor igen, akkor lármázhattok arról, hogy nem egízsíges az ilete. Szociális bajok vagynak. De az istenit, a pusztai gulyás éppen olyan úr, mint a törzsfőnök vót ezelőtt egyezer esztendőkkel, amék a fejedelmek alatt itt tanyázott.

Zoltán elkomorult, ő ezt nem így érezte; ha valaha, most nem: tovább dalolt. Kedvesen, jaj de kedvesen, szívből szívből, tréfálva, szinte besúgva a kis pösze gögöt:

*Maj kimegyünk tavasszal a sásra.
Rátanálunk vadrucatojásra.
Azt is a szűrőm ujjába teszem,
Abbul is jó vacsorám kiszitem.*

- Az a jó! - kiáltották.

- Jó az a kis rántotta szárcsatojásbul, rucatojásbul.

- Asse baj, ha benne van mán a kiscsirke, úgye, komám?

*Nem veszek rám posztó köpönyeget
Az ég ellen, ha zápor fenyeget.
Kifordítom a bundámat szőrrel,
Vagy készülök a galléros szürvel.*

S itt fölemelte hangját, s még pendített is az ujjával egyet a füle felé:

*Ha látom a förgeteg elejit,
Begyűröm a süvegem tetejit.
Csak úgy nízem az üdőt alólla,
Még a jég is visszapattog rólla.*

- Ez a legszebb az egészbe - örvendett a társaság. S utána dalolták:

*Csak úgy nízem az időt alólla,
Meég a jeég is visszapattog rulla!*

Zoltán folytatta a nótát, amely valóságos életrajza a mindenkori magyar pásztornak.

*Megbecsülöm pásztori gunyámat;
Nem cserélem szűrömet, bundámat
Tekintetes úr díszbundájával,
Sem plébános reverendájával.*

*Gazdaságra nincs semmi szükségem;
Van egíssig, ahhoz elesigem.
Hord a gazda jó hetikenyeret,
Főzeliket, szalonnát eleget.*

- Hord bizony - mondta Borbíró: - Tíz darab számos marha után kiníz egy kenyér. De még olyannak kell annak lenni, mint a talyigakerék!

- Hej de meg is érdemli a jó pásztor.

- De meg is kapja.

- Meg bizony, mert ha nem kapja, Szentgyöngykor továbbáll.

Ezen nevettek. Mingyárt volt, aki megszólalt.

- Nálam negyvenkét esztendő óta mindig ugyanaz a számadó gazda van.

- Az én juhászomnak a nagyapja is csak minálunk szógált - mondta más.

*Nem kell, nincs is sok drága poggyászos,
Vetett ágyra kis székrül nem mászom.*

- Az az előkelőség jele, ha magasra van vetve az ágy.

Már a versszakot végig se várták, belebeszéltek:

*Ides anyám kapatott padkára,
Nem is vágyok soha vetett ágyra.*

- Csak az az igazi pásztor.

- Olyan edzett a, mint a farkas.

- Meg a medve.

*Nem irigylem a paplanos ágyat,
Mer azon a nagyúr sokat bággyadt.*

Odanéztek kacagva a külügyminiszterre, aki most még a nótabeli nagyuraságot is vállalni volt kénytelen.

*Leterítem sallangos bundámat,
Jóízűjen alszom iccakámat.*

- Hej de jókat is lehet aludni azon a bundán, istenem.

- Csípliskor.

- Lehet azon akármikor.

- Hát ű kinn alszik télen-nyáron. Aszondja az igazi pásztor, hogy még télen is, ha ágyba fekszik, mingyán beteg.

*Ha lefekszik Puli kutyám mellém,
Reggelig egy lilek se gyün felém.
Puli kutyám vigyáz gazdájára,
Mint komorna jaz grófné álmára.*

- De sok grófnét látott aludni.

- Azt.

- De kutya egy jaó nóta! Elhallgatnám világvigig.

*Ha tarisznyám vetem a vállamra,
Velem jár-kél az iliskamara.
Bagrács, vedér, szógafa, vaskanál...
Mindenem van, mi is kell több annál.
Így jól ilek, mint a hal a vízbe,
Vendígsíg van mindennap nígy ízbe.*

- Mer a pásztor négyszer eszik egy nap. Napfeljötté előtt. Délfelé. Alkonyat előtt, meg késő este, mikor a jószág összeáll.

*Mégse eszek betegsígét velle,
Mer az ebíd mindig csak egyféle.*

Édesen nevettek, mert Zoltán olyan szívből dalolta, ahogy csak humort lehet.

*Még aszongyák, nincs asztalom, székem,
Bárónénak sincs olyan, mint nékem.
Asztalom itt a Hortobágy partja,
Eszem, iszom, ahun kedvem tartya.*

*Hajnal előtt kitörlöm a csipát.
Foházkodás után gyútok pipát.
Szemlélődök, gulya közt sétálva,
Nincs-i hiba, nincs-i megdézsmálva.*

*Ha látom, hogy nincsen semmi hibám,
Alám gyűröm bürszéknek a bundám.
Kenyereimből karét kanyarintok,
Ganétűznél kenyeret pirítok.*

- Az a jó, az istenit a gusztusának. Mán az Árpádok is csak amellet pirították a lóhúst. Az archeológusok a tűzhelyen másnak nyomát sem találják, csak nádféle tőzeg, árvagané... Ezer esztendő előtt is.

*Ha elkészül bográcsos ebídem,
Körülüli vélem a cselédem;
Úgy jóllakok bográcsos kásával,
Mint egy geróf csirkepaprikással.*

- Ez oszt tudja, mivel él egy geróf.
- Honnan hallott vóna ű ennél jobb ételt!
- Jaó is, a csirkepaprikás, vajjuk meg.

*Megfejik a Bimbót, Csákót, Kajlát,
Ozsonyára őt a bojtár tarhát!
Gazduram is rá ki-kicsapogat,
Irte dohánt, kulacs bort adogat.*

- Úgy a. Minap is vót egy vendigem Pestsül. Úgy jóllakott az az édes aludttejjel a gulyásoknál, hogy még a hasa is degeszre állt tüle.

*Ebéd után, ha rám gyün az álom,
Gyepen vetett a paplanos ágyom
Jobban nyugszik bokor árnyikába,
Mint beteg úr a paplanos ágyba.*

*Ha felkelek magam megfrissítve,
Elballagok danolva, füttyölve;
Gulyámat sétálva legeltetem,
Az itató felé térítgetem.*

*Vízmerissel mozgatom testemet,
Megujítja a vízmerís iltemet.
Majd szalonnát sütök vacsorára,
Ótán gyútok tűz mellett pipára.*

- Te Zoltán, hogy lehet ezt mindet fejbe tartani?
- De Zoltán csendet intett s tovább dalolt.

*Ha megunom magam a pusztába,
Kapom magam, megyek a csárdába.
Parancsolom a csaplárosnénak,
Hogy hozzon bort a borivójának.*

- Most gyerünk hozzám, vár a káposztaleves - mondta Vasgyúró, az egyik birtokos.
 - Megizented haza?
 - Nem kell azt izenni. Én a feleségemet úgy kantároztam, hogy ha hajnalig nem megyek haza, olyankor ott várjon a káposztaleves tizenkét személyre.
- Nevettek.
- No! Tizenkét embert ide.

De már virradt. Kormos Bandi, a város főügyésze mégiscsak elindult, mindenkinek eszébe jutott, hogy ezt a kötelesség szólítja.

- Dókára, Bandi bátyám? Dókára?

Ő kevés beszédű ember lévén, csak egy félmosollyal felelt; kiverte a hosszú szárú fekete selmeci pipát, s zsebre tette.

Már mindenki tudta, hogy a vasút a Berettyó túlsó felén lesz, s mindenki mulatott rajta. Forradalom fog ebből kitörni, mert így a város nem nyer semmit. Kíváncsian néztek Veres Bandira - mert nagy vörös orra miatt csak így hívták Kormos Bandit, vajon hogy rekompenzálja magát. Ugyan a Herzog-uradalom mivel szolgálja ezt vissza neki. Mindenki tudta, hogy Kormos Bandi nem bolond ember, de ha nem tudta volna, akkor az emeletes nagy kőháza a Sarkadi utcán megmondta volna akárkinek, hogy csak okos ember lehet, aki egy fitying nélkül jött be a városba, s most, húsz év után ekkora kőházban él. Csak okos ember lehet, aki mindig elhárította magáról a polgármesterség dicsőségét, elég volt neki a főügyési állás. Mert a polgármesternek bizony körmére néznek, a főügyész szerényen zsebelhet a közvagyonban.

Kezet nyújtott erre-arra, csak úgy ujjheggyel, s aztán elment, két-három hű szolgálélektől kísérvé.

Mindenki utánanézett egy percig.

- Azt szeretném látni - mondta valaki - hogy adja el máma verezsbandi a hazát...

Az urak nekidőltek tovább az asztalnak, már csak azért sem mentek haza, hogy úgy ne lássék, mintha Kormos Bandi után már nem is volna élet a világon. De fáradtak voltak, s kedvetlenségbe hajlott a hajnali hangulat.

Most váratlanul egy új ember került az élre, aki így, hajnalig mindig szóttalan s csöndes, akkor kezd kivirítani, mikor már mindenki másnak kámpec.

Vasgyúró Palya volt, aki új házigazdai munkáját azzal kezdte, hogy egy dákót ragadott, s táncolni kezdett vele a terem közepén.

Gyönyörködve nézték, de már inkább félkábulatban.

27.

Még egész sötét volt, a város kocsija már ott állott a ház előtt. A főügyész nyugodtan felment a házába, levetkezett, hideg vízben lezuhanyozta magát, felöltözött, s a vadásztáskáját, amit már tegnap előkészített, levitette a hajdúval, s a kétcsövű Lancastert választotta ki.

A felesége álmosan kiszólott a másik szobából:

- Vigyázzon az egészségére, kedves.

Ő egy pillantást vetett a nagy tükörbe, bólintott s ment.

- Isten vele, kedves - szólt mégis vissza hangosabban, de erre már nem kapott választ.

A hajnal gyönyörű volt. Már keleten hasadt a vörösség, s ahogy a városból kiért, tündéres színekben villogott elő az alföldi csodálatos virradat. Olyan égő és tomboló színek, hogy az ember lelke hasadt.

A Teleki-tanyánál megállott, s felvette a kocsiba megbeszélés szerint a városi mérnököt, aki nagyon mulatságos fiú volt, s ő, aki elvből nem mosolygott, ezt szívesen elnézte, ahogy goromba tréfákat csinált.

Nemigen beszéltek. Még aludt a szemük s a testük. A többiek vonaton mentek ki a pusztáig, de ő, inkább a kocsit választotta, mert szerette néha az erős strapákat. Pedig hat-hét órát kellett menni a kocsin, hogy kiérjenek a pusztára. A városnak volt egy óriási pusztája a Berettyó és Körös közt, valamikor századokkal ezelőtt egy elpusztított falu odamenekült hozzájuk, s akkor a város a polgárságot fogadta, s az egész régi határukat a saját számára foglalta el. Volt erről elég írás, a törököktől is, a császártól is, de arról sehol betű sem maradt, hogy a bemenekültek mindenestül cselédnépekké lettek a nagy alföldi városban. Kivéve az akkori főügyészt, no. Annak volt esze.

A főügyész erős, keménykötésű ember volt, bírta a szekérrázást, mert nem tréfa ám félnapot ülésben tölteni. Nem volt gusztusa se ételre, se pihenésre, megropogtatta a derekát egyszerűen, s jól húzott a mérnök kis hadibutykosából.

Gyönyörű volt a reggel, a délelőtt, nem volt nagy meleg. A vadászköcét kigombolták, s nagyokat lélegzetek.

Vasutat építeni a pusztán keresztül, a város érdekeit megvédeni! Ezek ők.

Mikor kiértek a roppant zöld tengerre, a dókai tanyákhoz, azért mégis ideje volt. Az ember elunja még a kocsiban ülést is.

Már az egész társaság megjött. A vonat már kilenc órakor megérkezett a távoli pusztaszélbe, s nyílt pályán megállott, s a vendégek ott szállottak ki, ahol a fogatok várták őket. Egy nagypusztai község is érdekelve volt, mert eddig huszonhét kilométerre volt a legközelebbi vasúti megálló, s most rajtuk keresztül kell menni a vasútvonalnak. Hát éppen abban főtt a fejük, hogy azt kérjék, ne vágja keresztül a falut a vasút, hanem, hiszen elfér a pusztán, kerüljön annyit, hogy ne a piacon füstöljön a masina.

A pusztának egy jókora darabját a Herzog bérlőtársaság bírta, húszesztendősi bérlettel, s ennek volt tulajdonképpen az érdeke a vasút, mert nem volt rentábilis a gazdálkodás. Most hát a várossal megcsináltatják a vasutat, azonban nagy baj, hogy a pusztai tanyák úgy fekszenek, hogy ha arra irányítják a vonatot, akkor sem a pusztáé, sem a túlsó parti falué nem nyer semmit.

A főügyész az egész úton egy szót sem szólt a vasútról, folyton csak a vadásatról beszéltek. Jégsarki kacsát lőtt a fia a múlt héten, s Pestre utazott fel, hogy kitömesse, s már egy hete ott lumpol a gyerek.

- Drága a kacsapecsenye - mondta a mérnök, s mindketten nevettek.

A bérlők barakkokat állítottak fel, azok zöld lombbal voltak díszítve, s a hosszú asztalokon számtalan borospalack volt már felállítva. Nagy üstökbe főtt a birkatokány s a malacpörkölt, kinek mire van gusztusa. Pásztorok főzték, nem holmi vászoncseléd, hanem öreg számadó gulyások, akik őfelségének is főztek valaha, mikor idekint volt a Dókán.

Tizenegyig a társaság elgyönyörködött a csudás pusztában. Voltak vagy hatvanan, nyolcvanan összesen. Mert itt voltak az építő vasúttársaság kiküldöttei, az államvasutak, a pénzügy-miniszter, a földművelési minisztérium emberei, a megyének, a városnak, a falvaknak a képviselői, az útmesterek, s az isten tudná, még kicsodák s mifélék. De legnagyobb részük városba fulladt kishivatalnok-ember, akik most legelni tudnának a gyönyörű tavaszi pusztán. Meg vannak szédülve, s csak néznek s tátognak a roppant ég alatt, a riadó nagy szabadban. Mind az apja, az ősapja emlékeivel néz: azoknak a magával hozott régi jó emlékezeit kavarja fel gyerekkora porából, aki még valahonnan innen jött, mindnek falusi volt apja vagy nagyapja vagy ősapja. S a minisztériumnak szláv és sváb kiküldöttei savószemmel falták a csodálatos, az érthetetlen képet, a pusztai pusztaságot.

No és aztán egyszer csak kongattak az asztalhoz.

A sátorok hamarságosan megteltek. Úgy rohant ott mindenki a tányéroknak, mint a malacok. Ez a hajnali felkelés; ez a délelőtti koplalás, mert bizony senki nem hozott magával ennivalót, itt pedig meghalhattak volna; aki legelni nem tud, az bizony nem rendelhet tízórait a ménésnél s a gulyánál.

S micsoda birkatokány volt! Piros és ikrás s olyan íze! Mert azt semmiféle szakács meg nem tudja adni, ahogy a juhász.

S az a jó kis könnyű bor. Olyan zöldessárga s tiszta, mint az üveg. S csúszós. Egyórai evés után már szédült volt mindenki. S a bort muszáj volt inni rá. Ki gondolt itt helyszínrjárásra. Előbb a várakozástól, most az italbéli mámoroskodástól senkinek kedve nem volt gyalogolni, de még kocsizni sem.

Úgy két óra tájban végre az építtető vasúttársaság emberei felvetették a kérdést, s öten-hatan összeültek egy külön kis sarokba a hosszú asztal felső végén s kezdték kiteríteni az aktákat.

- Micsoda ez itten? - kérdezte az államvasutak mérnöke, s a térképen rámutat egy nagy kerek foltra. - *Tóka* - mondta s olvasta le: „*Tóka*”...

Erre nagy csönd lett. Az urak merev arccal néztek maguk elé. Most következett a párbaj. A főügyész értette. A polgármester, a sunyi, minden hájjal megkent ravasz róka azzal a csizmadiafogással próbálkozik, hogy a régi német katonai térképet küldte ki, ahol a Dóka határrész tévesen Tókának van írva.

Mindenki várt. Vártak, hogy ő egy szóval eloszlatja-e a tévedést. De ő nem szólt. Tovább gondolt. A jövő évi választásra. Játszva lehet lelőni az öreget.

Hogy a főügyész hallgatott, a mérnök föllélegzett.

- Nem *Tó-ka* az, kérlek alázattal - mondta röhögve -, hanem egy kétezerholdas *tó*.

A főügyész szeme meg se billent. Zseniálisnak találta ezt a marha ötletet.

- Víz? - mondta az állami főmérnök. - Akkor tényleg nem lehet a falu felé vinni a vasútvonalat.

A főügyész csöndesen fűtyörészni kezdett, s az ágasról leakasztotta a puskáját, kézben vitte, mint a katona, csak kint a szabadba vetette a vállára. A vadászkalapja mellett egy kis szárnyacska volt, s szemébe húzta betyárosan.

- Hová még, főügyész úr? - kérdezte valaki.

- Kacsázni - mondta.

- Merre?

- Ide a Tókára...

S mosolyogva nézett a szép távolba. Ebbe a kacsába beledöglik a polgármester, csak hadd kopasszák.

28.

Ezalatt a Vasgyúró Palyáék társasága felkerekedett és hazasétált a Kun utcára.

Az asszony csakugyan várta őket, s csakugyan egy perc alatt kint volt az ágyból, slafrokot vett, s a káposztaleves kész volt a konyhán.

Az asszony nagyon szép asszony volt, hatalmas szép kövér nő, olyan profilja volt, mint Mária Teréziának, s akkora mellei. Megették a káposztalevest, s megtáncoltatták a háziasszonyt.

- De mi van Csulival? Hol van Csuli?

Csak most jut eszükbe az egész éjszakának, a bolond szédülésnek szerzője, aki ott volt ugyan egy darabig velük de olyan szótlan volt, s aztán észrevétlen el is tűnt.

- Siratja a nagy kant.

Vasgyúró kiállott az udvarra. Egy bérest látott.

- Lukács!

- Tessék, tekintetes uram!

- Átmégy Csörgheő tekintetes úrhoz.

- Egen.

- Megmondod neki, hogy tisztelem, gyűjjék át káposztalevesre.

- Egenis.

Az ember elment, s ők tovább mulattak. Az asszonyt főzték:

- Mégiscsak más az, hogyha hölgy van a társaságban!... Ilyen asszony kell a magyar embernek, nagyságos asszony, csókolom azt az aranyos kezeit.

- Na istenem - mondta nevetve a háziasszony -, magyar asszonyok vagyunk, mi is tudjuk, mi a rendeltetésünk, nem igaz?

Oly fehér volt a bőre, mint a frissen szelt kalács, amit feltálalt, s oly úrias; Bécsben megállhatta volna a helyét a főhercegi rangban s módban is. Zoltán szórakozottan nézett rá, s arra gondolt, hogy a felesége mint a lábon járó kísértet jön-megy a szobában, s nem tud semmiről, és nem lát semmit, s lelkének gyilkos rémületében nem tudja, mit tegyen. És mégsem tud hazamenni hozzá. Mert iszonyat s borzalom fogja el tőle, mert érzi, hogy ez mind nem töri s nem hajlítja meg az asszonyt, mert éles és kemény, s a maga igazában rendületlen mind a világ végéig... Mert ha nem volna az, akkor még kevésbé tudna vele lenni valaha, mert akkor le kellene néznie, s meg kellene utálnia, mint a lányt... De ezt nem fogja megérni, mert ez lehetetlen...

- Lehetetlen - mondta hangosan.

A háziasszony hangosan nevetett, szép piros arcéle s csillogó fehér homloka verőfényben úszott.

- Vallja meg, mire gondol, hallotta is maga, amit én kérdek, no, pogácsát akar vagy lángost?

Zoltán mosolygott, megnézte a tálat, s csodálkozva látta, hogy apró tepertős pogácsákkal van tele az egyik, s kemencében sült zsíros lángossal a másik.

Egyiket sem akarta, de a keze utánanyúlt, s kivett egy pogácsát.

A háziasszony hangosan felkacagott. Oly tiszta volt a kacagása, mint egy gyermeké, kék szeme csillogott, s magasra fésült szőke haja bodrokban rezgett.

- Ezt már szeretem, hát maga, Igazmondó? No, magát nem is kérdem, magának kiosztom. Nézze csak, kap két lángost és öt darab pogácsát.

- Jaj.

- Csak ne jajgasson, hanem fogjon hozzá, hallottam úgyis, hogy a Vilmáéknál negyven pogácsát evett meg, vagy hatvanat?

- Jaj.

- Jópofa maga, tudja - szólt a háziasszony, s továbbment a tállal.

Zoltán nézte a kezében a pogácsát, s érezte az ínyében, hogy jólesik. Jó sós, zsíros, rágós, ropogós. Fene egye meg, hiszen egészséges ember ő, nem egy nyavalyás beteg; mért nem jutott őneki egy ilyen egészséges élet... Ha ő valaha így hazavitte volna a kompániát, a felesége olyan szemeket vetett volna rájuk, hogy, mindenki elsomfordált volna...

Levágta magát a sarokba a kemény sarokszékre, s majszolt. A házigazda pálinkát hozott, felhőrpintet belőle. Ez is olyan volt, ez az ember, mint egy óriási nagy gyermek. Hatalmas erős testében egészség és valami ártatlan jókedv volt. Hát szabad ezeket, szabad ezt a világot megváltoztatni?... Sarkaiból kifordítani?... Éljenek, kacagjanak, egyenek, igyanak s ölelgessék egymást és szaporodjanak... Hirtelen úgy tűnt fel neki, hogy valami magasabb fajtájú istálló az élet, ahol az a sors akarata, mint a jó kocsisé, hogy az állatai boldogan, kövéren s nyihogva üzekedjenek...

Csuli nem tudott aludni, mérges volt, mert a nagy lábujja fájt, s nem értette, mi baja. Hol botlott meg, gondolkozott. Valahol megbotlott, csak nem tudta, hol, odakinn a pusztán. Nem tűrte a betegséget.

- No, mi az, Lukács? - mordult a belépő béresre.

- Tekintetes úr, tiszteli a tekintetes úr a tekintetes urat, azt izeni, hogy gyűjjék át káposztalevesre.

- Nem megyek - mondta mogorván Csuli.

Aztán hozzátette, kicsit enyhítve.

- Másodnapos vagyok.

- Egenis.

A béres elment.

Csuli pedig elment a virágaihoz. Kannát vett, és elkezdett öntözni. Minden szál virágot külön ismert, valamennyit ő maga válogatta, ültette, úgy szereti ezeket a kis harmat életkeket. Nagy vaskos ujjaival közéjük nyúl s megbirizgálja őket, s a virágok a hajnalban felkacagnak, s a szeme közé lehelik az illatukat.

A béres visszajött.

- No, mi a, Lukács?

- Tekintetes úr, tiszteli a tekintetes úr a tekintetes urat, azt izeni, de a fene egye meg a tekintetes urat, ha el nem gyün. Mer űk is másodnaposak, de azért ha káposztalevesre híjná űket a tekintetes úr, elgyünnének.

Csörgheő fanyarul elhúzta a száját.

- Mondd meg gazdádnak, fáj a nagy lábom ujja, kűggyön kocsit értem, akkor elmegyek.

A béres elment. Csörgheő pedig tovább locsolta a virágot. Alig hordott ki néhány kanna vizet, a béres megint itt volt, mert hisz Vasgyúró itt lakik szembe, srégvizavi.

Úgy jött Lukács a nagy csizmában, puhán, taposva, mintha ingoványban járna.

- Már megint itt vagy?

- Egenis.

- No.

- Itt a kocsi.

- Miféle kocsi.

- A kis bricska, de nem vót itthon több lú, csak a Csillag, mer a többi kinn van a tanyán.

- Egy lúval gyüttél értem? - hördült fel Csuli. - Hát mit gondol az a te gazdád, ki vagyok én? Mondd meg neki, hogy én csörgővízi és berettyói Csörgheő vagyok, megazisten, énértem, ha akar, nígyes fogatot küldjék!

- Egenis, tekintetes uram.

Most már Csuli idején valónak látta, hogy a fiait elverje. Bekopogtatott az ablakokon. A fiúk ott háltak a hátsó kis házban a konyha mellett. Nem volt az rossz hely, mert közel volt a konyha: a kisebbeknek a jó falatok, a nagyobbaknak a jó pesztonkák közelsége miatt sose vót kifogásuk a szoba ellen.

- Hol van az a lógó?

- Hol?

- Hol, hol? Hol csavarog? A gazember!

- Hát.

- Nem hált itthon? Gaznép. Hol van? Lyányok után?

- Biztosan a daru - szepegte a kicsi. - Osztán nem vitt el - bögte el magát.

- A fenébe jár, daru után. Úgyse tudja meglőni. Suta az ahhoz, nyavalyás. Daru kell neki. De munkára nem lehet kapni.

Morogva ment ki a kertbe, virágot locsolni.

Mikor a legkisebb fiú kócosan, mezítláb ott lógott körülötte a kertben, egyszer csak megint jött a Vasgyúró bérese.

A fiúcska meghallotta kint a lármát, s kifutott.

- No, Lukács, mi a?

- Itt a nígyes, tekintetes uram.

Csulinak a kurta pamacsforma szemöldöke felszaladt a homlokára.

- Mi az ördög.

- Egen.

- Nígyes?

- Nígyes a.

- Nígyes fogat?

- Hát, nígyes.

Csuli nevetett. Mégis van becsülete ezen a világon!

Akkor csak szalad befelé a kisfia, s kiabál:

- Édesapám, édesapám, egy kotár van itt nígy ökörrel.

Hát Csulinak felakadt a szeme.

- Hűj, mije esze van ennek a kutya Vasgyúróknak... No fiam, ebből tanulj. Úgy törődjél, hogy mindig okos legyél, hogy túl tudjál járni másnak az eszén.

Azzal a béreshez fordult, s azt mondta:

- Jól van, Lukcsi fiam, eredj haza. Nem vagyok még annyira elkapatva, hogy a szomszédokba is hintón járjak.

Megállította.

- Osztan van otthon banda?

- A nincs.

- No akkor eriggy a nígyessel a bandáir. Mondd meg Elemérnek, hogy felűjjenek, én izenem.

- Egenis.

Ezzel a béres elment.

Csuli aztán egy kicsit rendbe mosta a képes felit, feltette a kis kerek kalapját, kézbe vette a juhász faragta sasfejű tölgyfa botját, s átsétált nagy kényelmesen Vasgyúróékhoz.

Akkor már oda is ért a banda a kotárral.

Az a „kotár” a szecsakahordó szekér, amelyiknek négy magas oldala van deszkából s csapóajtaja az oldalán, hogy a pelyvát, töreket ki lehessen zuhintani belőle. Csuli verbuválta a társaságot, s annak a java beleült. Székeket tettek bele, s lecsapták az ajtót. A banda húzta, a szekér megindult, s körülment a városon, körül a nagy piacon, a templom előtt le a csurgói úton, az egész város zengett az ismeretlen s láthatatlan muzsikától. Az urak daloltak. Az egész város bámult. Ilyet még nem pipáltak.

Így értek vissza nagy kerülővel.

Folytatták aztán az ivást feszt.

29.

Tizenegy órákor azt mondja Csuli:

- No de most már mehetnénk vizitálni a gróffal.

Erre fölkerekedtek ezek a vasemberek, s a grófjukat, aki éppoly kevésbé volt elázva, mint ők, maguk közé vették, s elindultak inspiciálni a várost. Előbb követet küldtek, aki a polgármesternél bejelentette őket, hogy jönnek a külügyminiszterrel. A kis Wagner zenetanárért is indult a deputáció, hogy ott legyen.

A főkapitány, dr. Farkas Miska is ott volt köztük, s rém komolyan dirigált:

- Legelőször nekem lesz szerencsém őexcellenciájához. - mondta, s cvikkerjét megigazította rövidlátó szemei fölött. Szép magas ember volt a főkapitány, azért is választották meg, mert a csirkefogóknak s tolvajoknak - mondták - csak egy ilyen szép szál ember imponál, aki nem sajnál egy-egy pofont is lekenni, ha kell.

Hárman kísérték a grófot, a főkapitány külön ment, s rendőrrel idéztette be a Wagnert.

Míg meg nem jött a kis zsidó, addig kvaterkázta az irodában, de mikor megjött, s jelentette a feszes rendőr, hogy „előállította” a Wagner Artúr zenetanárt, akkor még megvárakoztatták egy ideig, míg elővezették.

A főkapitány, mintha csak a jelentést folytatná, rettentő komolyan mondta:

- Még a mezőrendőrségről kívánok excellenciádnak jelentést tenni. Nálunk a mezőrendi hivatal a legkítűnőbb kezekben van, híjjatok csak a mezőrendőr kapitány urat.

Míg be nem jött az előre semmiről nem értesített másik Farkas Mihály, akit csak Misunak hívtak, addig ünnepélyes csönd volt.

Bejött a Misu, akit azért neveztek ezen a néven, mert szőke volt. Igen magas, sovány ember volt, s borzasztó ijedten állott a magas méltóság elé, mert a főkapitányságon már mindenki tudta, hogy a külügyminiszter inspiciál. De persze, hogy mi az igazság, azt csak a társaságbeliek jussa tudni.

- Excellenciádnak alázattal jelentem - mondta dr. Farkas Miska -, hogy a mezőrendőrségi kapitány előadást s jelentést tesz az ügyekről.

Szegény Misu, aki a gimnáziumba is híres volt arról, hogy ha a legjobban el volt is készülve, akkor se tudott beszélni, képzelni lehet, milyen dadogva s zavarban hadrált vagy inkább nyögött valamit a pusztai állapotokról.

- Énnye, itt van Kakara?

- Itt, tekintetes főkapitány uram.

- Híjjatok csak, majd ő fog jó kipet festeni a mezőrendőri állapotokról.

A rendőr elszaladt, s egy perc múlva már itt volt egy kis görbe ember, lecapott vállal járt, mert negyven esztendeig puskát hordott ezen a vállon, sose sütötte el azt a puskát, de hozzászokott, hogy a fél vállát kicsit magasabban, a másikat lelógatva hordja a puszkaszíj miatt.

- Gyűjön csak kend ide!

Az öreg alázatosan előállott. Borzas szakállá volt, s szeme a sok pálinka miatt nedves volt, csak úgy csepegett.

- Öreg! érti!

- Igenis.

- Mondja csak el, hogy vót, amikor kend kupán csapta a komáját, Kakarát, a flaskaért.

- Hát én elástam a boros flaskát - mondta a mezőőr -, osztán mikor egyet kerültem, mindig megelletem, mindig jó hideg vót. Hát kérem, eccer csak észrevettem, hogy fogy. Megájj, az anyád istenit, mondok, nem azér vagyok én hites személ...

Az urak harsányan kacagtak.

- Lehasaltam, kérem, a vetisbe, oszt ott feküdtem fél napig. Hát kérem, főkapitány úr, megkövetem, látom eccer, hogy a komám Kakara kigyün a rozsba, dógára... Megájj, mondok... Hát látom én, hogy nincs neki semmi dóga, hanem körülles, osztán leguggol, mert nem vót neki fedezete, kirem, alacsony vót még a kukorica... osztán, nigykézláb mászik a flaska erányába... No én is fogom a puska víget, én is mászok utána a flaska erányába, kirem, osztán körmöli kifelé a flaskát, és se szó, se beszéd, fogom puskát, s püff... a fenekim tanáltam.

Nagyon nevettek, de ez az öreget cseppet se zavarta, százszor és százszor mondta el ő ezt a történetet, mindig ugyanazokkal a szavakkal, mindig úgy nevettek azon.

- Elnyúlik eztán mint egy dög. Kakara! - kiáltom neki - Kakara!... Semmi... Rázom... Kakara!... Semmi... Hűj, megijedek, teszem a szájára a flaskát, öntöm befelé a bort. Hát, kirem, megmozdul az ádámcsutkája, nyeli, a fene egye meg, nyeli. Nyeld, a fene egyen meg, mondok, hála legyen annak a magasságos istenik az égbe!... Kakara!... Hát csak kinyitja a szemét... Élsz, komám... Pislant... Szójj egyet... Hát aszondi, hogy aszondi: „Ánslógos a h... h... hordó!”

Az urak a combjukat verték tenyérrel, úgy kacagtak.

- No jó van, öreg - mondta a főkapitány, s egy pohár snapszot adott az atyafinak -, igya meg kend, ez nem ánslógos?

- Nem, főkapitány uram, ez csak egy kicsit kozmás.

Hunyorított a szemivel, s beköpte az italt.

- Hű a fene egye meg kendet - veregetett a vállára a főkapitány. - Mondja csak, negyven esztendő alatt használta-e valamikor még a fegyvert?

- Nem én többet, tekintetes főkapitány uram - mondta az öreg s megfordult. Tudta, hogy kitelt az ő szerepe, elment.

- Hát ilyenek itt a mezei közállapotok, kegyelmes uram - mondta a főkapitány... - No mehetünk...

S kitörölte a könnyet a szeméből, ami ott maradt nagy nevetés után...

- No hol van a tanár úr? - kiáltott ki az előszobába, ahol a kis Wagner egyre nagyobb kétségbeeséssel állott egyik sarkáról a másikra, hogy egy lélek nem nézett felé.

Farkas Miska odafordult a kegyelmes úrhoz.

- Kegyelmes uram, alázattal jelentem, hogy városunk nagy férfiát, a mi zenetudósunkat óhajtom excelenciádnak bemutatni, aki nem más, mint Wagner Szigfrid zenetanár, aki európai hírnév kapacitás a zongora-, hegedű-, csimpolya stb. dolgokban. Az egyetlen ember, akire büszkék vagyunk, s felhívjuk rá excelenciád legmagasabb figyelmét.

Wagner Artur, aki mindent várt, csak ezt a kitüntető modort nem, előgurult. Se holt, se eleven nem volt, és dadogott.

- Ismerem, ismerem, nagyon meg vagyok elégedve - mondta a miniszter, s helyeslően bólingatott. - Bécsben hallottam említeni a nevét.

- Mert vezérkarmestere volt a bécsi Operának - mondta a főkapitány, s megveregette a kis Wagner nyakát. - De a sors kegyetlen vastörvénye arra kárhoztatta ezt a jeles zenészt, hogy a mi leányainkat s fiainkat nevelje a zene terein.

- Kegyelmes uram - mondta Wagner -, boldog vagyok, hogy excelenciád. Boldog vagyok. Boldog vagyok. - ismételte, s nem tudott mit mondani a meghatottságtól.

- Sajnos, most tovább kell mennünk, mert polgármester urunk várja excelenciádat.

S Wagnerka kétségbeesett, hogy az előkészített hangversenye dugába dől, s megrántotta a főkapitány kabátja szárnyát.

- Te Miska, Miska barátom - mondta neki -, szabad meghívni a kegyelmes urat a koncertre?

- Szabad, szabad - mondta a főkapitány, s a kegyelmeshez fordult. - Alázattal jelentem excelenciádnak, hogy ez a mi kiváló férfiunk, aki sajnos nem a város szülötte ugyan, mert csak annyiban különbözik a nagy Wagnertől, hogy az szintiszta süket német, ellenben ő szintiszta fajzsidó, excelenciádhoz alázattal, csekély kéréssel óhajt járulni.

- Kegyelmes uram - mondta a kis Wagner -, van szerencsém excelenciádat - s már ő is úgy ejtette ki kínjában a szót, mint a főkapitány - van szerencsém alázattal meghívni a ma esti hangversenyre, amelyet excelenciád tiszteletére rendezni bátor vagyunk.

- Nagyon helyes - mondta a gróf - szeretem, ha a nép zeneileg művelődik.

- Este kilenc órakor - mondta Wagner.

- Késő - szólott a főkapitány. - Őexcelenciája elutazik.

- Rettenetes - nyögte Wagner, s vastag izzadságcsöppek peregtek le a homlokáról.

- Talán két órakor lehetne - mondta a kegyelmes úr.

- Lehet, tanár úr? - kérdezte szigorúan a főkapitány.

- Igen - mondta hirtelen Wagner.

A kegyelmes bólintott, s elment az urakkal, s szegény Wagnerke ott maradt a borzalmas feladattal, hogy miképp tudja délután két órára egybehozni a koncertet, amely este kilencre volt tervezve.

Az úri társaság előkelően és mereven ment ki a főkapitányi helyiségből, a zeneművész látta, hogy sajnos semmi lehetőség nincs rá, hogy reparálni lehessen a rettentő félresiklást. Utána-kullogott az uraknak, s látta, mikor azok bementek a polgármester irodájába.

Elővette nagy zsebkendőjét, s borotvált arcát végig-végigtörülközte vele.

A polgármester csöndes, ravasz, modorával fogadta őket. Lekenczeyt nézte.

- Nekem volt egy Lekenczey önkéntes társam - mondta.

- Samu?

- Samu... De az gazdag gyerek volt ám, valahonnan a Felvidékről.

- Hozzánk képest nem voltak gazdagok... De mi elpucoltuk.

- Mennyit?

A „gróf” lesütötte a fejét, nagyon kedvesen s szemérmesen tudott mosolyogni.

- Ötezer holdat és kilenc budapesti házat.

- No, de hova?

- Elvertük.

Mindenki megnémult. Itt, ahol a földet annyira értették s úgy megbecsülték, a lelkek megállottak.

- El?

- Az apám meg én - mondta a gróf.

A főkapitány lekönyökölt az asztalra, s cvikkerjén át maga elé nézett.

- Ilyenkor érzem, hogy mégis kis ember vagyok. Tudja isten, hiányzik belőlem az a szép nagy könnyelműség...

Senki sem mosolygott rajta, mert mindenki érezte, hogy az elfogyasztott s ellocsolt palack borok elvesznek, mint a gyermek játéka, e mellett az iram mellett.

- Hogy lehet ezt megcsinálni?

Lekenczey a cigarettája hamvát leütötte, s szerényen s kissé huncutul maga elé nézett.

- Na igen, hát volt, hogy elment a vonat, s különvonatot fűtettem...

Itt, ahol a vasúti jegyet is meggondolták az urak, s azért nem mentek Pestre tíz éveken át, mert fene köt vasútra, mély csönd borult el, mint az őszi köd.

- Hadnagy korodba?

- Igen.

Újra hallgattak.

Mert ez olyan valami volt, amit lehetett s kellett emésztetni. Kérődzni egy ilyen szón...

- Mikor Marosvásárhelyen megérkeztem, mint tiszthelyettes, a huszárokhoz. Egyik este a tiszt asztalnál látom, hogy olyan papírt vesznek elő az urak, olyan keskeny, hosszú papírkát... És kezdik írogatni... Aláírta azt mind, kezdte az alezredes, s végig a kadétekig mindenki ráírta a nevét... Odaér hozzám, nézem. Kétszáz koronáról szólt a váltó... Azt mondja az alezredes: Írd csak alá, fiam, avval se lesz az jobb...

Csöndesen nevettek s összehajoltak.

- Már én akkor az apámtól ki voltam nevelve... Éppen Pestről mentem le. Például. Hogyhogy volt szokás minálunk... Az öregúr értesített, hogy a Kaszinóban vacsorázunk... Felmegyek... Már az öregnek be volt hűtve a Creman Rosé. Kérdi, hogy no fiam, mit iszunk?... Mondom, ha már vele vagyok, pezsgőn alól nem adom. Törlejt, mondtam neki nagy büszkén... Azt mondja rá: Szamár... Úr nem iszik magyar pezsgőt...

S az arcán egy kicsi mámor villant fel. Nem a gyenge borok mámora, hanem az emlékezésé...

- Mikor az első adósságot csináltam önkéntes koromban, kétezer forintot, nagyon drukoltam, mit szól az öreg, nem is mertem megírni, a kapitányom írta meg neki. Erre az atyám rögtön ötezer forintot küldött táviratilag hogy „ha a gyerekek nem volna elég”.

- Jó - mondták az urak, s mosolyogtak.

- Hát itt is. Az volt az első dolga az atyámnak, hogy a marosvásárhelyi takarékbán a nevemre letett pénzt. S mikor nézem a váltót, mondom, én azt nem írom alá, adjanak egy másik papírt, majd megmutatom, hogy azt egyedül is értékke változtatom... Bámulták aztán másnap, hogy szó nélkül kifizették az aláírásomra a kétszáz koronát... Mindjárt híre ment, hogy Krózus érkezett Transzylvániába.

Melegen, feszülten nevettek.

- Ötezer hold és kilenc pesti ház - szólt csendesen, szerényen, úriasan Lekenczey.

- És a nő?

Mosolygott.

- A nő is segített... Kérde az atyám, hol voltatok?... Elmondtam, hogy egy tánchelyiségben... No és mit csináltak?... Ittünk táncoltunk... s így tovább... Azt mondja rá: „Meg vagyok sértve. Úrifü ilyen helyre nem megy... Tarts barátnőt magadnak...”

S félig lehunyta szemmel mosolygott, visszafelé nézett magába, a múltba...

- Nagyatyám, ha bement Kolozsvárra négy lóval mulatni... Addig kártyázott, míg a négy ló bírta... A négy ló nem kapott enni... Mikor a négy ló megdőglött, akkor vége a mulatásnak. Vettek új négyet, s haza...

Megdermedtek.

- S ma... Nincs az az író, aki fantáziával bírja, amit én valósággal csináltam, s ma... semmim...

- Vannak emlékeid - sóhajtott a főkapitány.

Fölrezzentek. Hirtelen úgy tűnt fel, mintha hivatali kötelességteljesítés közben tölténék az időt.

Szabályszerűen a tárgyra tértek, és bocsánatot kértek az országos tréféért, amely mind csak a szegény kis Wagner rovására ment, s nagy mulatság közben megállapodtak benne, hogy tényleg két órákor fognak megjelenni a koncerten.

Legalább nem lesz idegen közönség.

Ahogy a folyosón átmentek, egy fiatal legény állt ott lesütött fejjel, s tovább egy parasztleány. A főkapitány valami furcsát sejtett, s rákiáltott a legényre:

- Te mit keresel itt?!

- Semmit - mondta a legény haptákba állva.

- Akkor minek vagy itt?

- Behoztak.

- De minek?

- Tudja a jófene.

Az urak távolabb nevetni kezdtek, s egymás felé hajoltak, hogy ne zavarják a rögtönzött vallatást.

- Mi ez? - kérde a főkapitány, s a cvikkerjét megvillogtatja.

A rendőr előállott:

- Alássan jelentem, tekintetes főkapitány úr, a végett a csókolózás végett hoztam be őket.

- Miféle csókolózás?

- Hát hogy mikor az artézi kúton vótak, a kis utcán szembe jöttek, osztán ez a legény, Had Kacsabegy Istvány, megerőszakosította a jányt a setétbe.

A főkapitány mereven néz a legényre, s jó sokáig vár, mert nem akarja elnevetni magát.

- Igaz ez?

- Igaz.

- Hát mér erőszakosítottad meg?

- Nem esmertem meg a setétbe.

Újra csönd, s ki-ki lenyeli a nevetést.

- Szóval igaz.

- Igaz, de megbántam.

- Mér?

- Mer ha megesmerem, kikerültem vón az utcát is, amerre jár.

- Mér?

- Azér kérem, mer a régi szeretőm e nékem, osztán haragszok rá, mer keresetet adott be ellenem.

- Miféle keresetet?

- Hát ojan izét, gyerektartást.

A főkapitány sarkon fordult, s hátranézett az urakra, akik az oldalukat fogták. Ő is alig bírta magát tartani már.

Visszafordult.

- Jól van, elmehetsz, osztán máskor nézz körül, mer ha még eccer megerőszakosítod, akkor osztán vagy a tömlöc szalmájában rothadsz meg, vagy el kell venni feleségül.

- Nem fogom én, kérem - mondta a legény rettentő komolyan, s el is lehetett neki hinni.

A lány fején fehér selyemkendő volt, piros arcú, csupa pattanásos képű lány volt, éppen úgy volt öltözve, mint a többi, a hosszú barna szoknyájában s fehér blúzban s kilógó céklavörös kezekkel. Nem szólt egy szót se, csak nézett szürke szemeivel, maga elé a téglapádimentumra.

- Te meg ne járd a setét kis utcákon - szólt rá a kapitány -, és emeld fel a fejedet, hogy megismerhessenek. Érted?

- Igenis - mondta a lány, még jobban lesütött fejjel.

- Mehettek.

Farkas Miska az urakhoz lépett.

- Az istenit - mondta -, de jó pofa! Láttátok? Nagyon jó eset vót, a lány két kannát vitt a karján, e meg hátulról megfogta, csókolta. Vesztükre egy rendőr tévedt arra, osztán közcsendháborításér feljelentette őket.

- Olyan lármával vótak?

- Nem, de neveljük most a népet, mert ilyen káromkodós nép nincs a világon. Ha az ember este a piacon az ártézinál megáll, úgy hallja a cifra miatyánkot, jobban, mint egy kaszárnnyába. De a lányok még jobban, mint a legények. Kimondják azok.

- Osztán te kineveled őket, Miska?

- Fenét, jegyzem, azért hozatom be egyiket-másikat, hogy magam szemivel lássam. Akkor lehet mesélni rulla. Hű, de jókat hallani néha. A minap egy lány öngyilkos lett zacharinnal. Isten bizony, megevett annyi zacharinport, amitől egymillió légy megdöglött volna, s neki semmi baja se lett.

- Marhák.

- Elég marhák, a minap egy paraszt belefordult részegen a szekérével az árokba. Bépörölte a várost, hogy minek tart árkot.

- Megjegyzem, igaza van - szólt Lekenczey -, csatornázni kell.

- Te is olyan marha vagy, mint ők. Hogy lehet csatornázni egy ilyen kis falut, egy kilométerre van egyik ház a másiktól.

Vissza Vasgyúróékhoz, ahol a társaság már újra meggyarapodott, s mérhetetlen mennyiségű bor folyt s fogyott.

- Én pedig - mondta Zoltán -, az egész társaságot meghívom a tanyára, ahol aztán olyan muriban lesz részük az uraknak, amilyen még nem volt.

Mindenki kíváncsi lett, hogy fog Zoltán kitenni magáért, s ennek a kirándulásnak azonnal olyan becsülete lett, amilyen még tanyai kiruccanásnak sose volt.

Isten tudja, honnan, már mindenki tudta a városban, hogy Rozika megszökött Pestre, s hogy a Zoltán arcát az éjszaka a felesége marta össze.

Erről a világeért senki egy szót sem ejtett. S Zoltán úgy viselte a sebhelyeket, mintha csatákban szerelte volna. Csak egy szó kellett volna, emberhalál történik.

De senki sem szólt, senki sem látott, senki sem hallott semmit. Csak a borospoharakat látták s emelgették, s csak a napi pletykák foglalták le s az adomák az emberek figyelmét.

Zoltán áljókedvvel ült közöttük. Keveset szólott, s igyekezett még kevesebbet gondolkozni. Koronként mély mámort érzett, ilyenkor szédülten nézett az emberekre. Úgy tűnt fel neki, mintha nem is élne, mintha régen meghalt volna, s valami más szférából pillantana le, s mintha őt nem is látná itt senki, mintha nem volna többé köze e világnak dolgaihoz. Mosolyogva jutott eszébe, hogy fel kellene állnia s elmenni a zsidóhoz s felvenni azt az összeget, amelyet tegnap megbeszélte vele. Ellenben engedte elúszni a percek s az órákat: minek? mondta magában... hogy egy adóssággal több legyen?... Majd az özönvíz...

Néha ráeszmélt, hogy alapjában véve az egész élete így folyt le... Legfiatalabb gyerekkora óta nem emlékezett cselekvő időkre. Amikor egész erejét s akaratát lefoglalta volna valami. Diákkorában sohasem kellett megfeszítenie magát, hogy az állandó jeles bizonyítványt elérje. Fél kézzel s negyed munkával áttekintett a kitűzött tananyagon, s még az órai figyelésekre sem volt szüksége, oly könnyen felülmaradt a versenyben. Néha gondolt rá, milyen szép volna úgy nekifeküdni a dolgoknak, mint egyik-másik diáktársa, rendesen szegényebb intelligens családok gyermekei, akik a tanulás által akarták a családot feljavítani. De mért?... Volt egy diáktársa, A. Kovács János, a csizmás kandúr, ahogy hívták. Jófejú napszámosgyerek. Első gimnáziumban első volt, de nem adták meg neki az első helyet, mert szegény parasztfiú volt. Abban az osztályban, ahol egy Szakhmáry fiú ült, más nem lehetett első. Akkor azonban mellette ült, s ez a rossz szagú fiú, aki a tanyák füstös szegény dohát hozta az iskolába, mint egy vadállat feküdt neki a tanuláshoz, hogy legyőzze, menthetetlen fölényrel verje le az úrfiút. Ő néha meg is volt hökkenve, mikor látta, hogy A. Kovács mit tud. A latin nyelvtanban az összes kivételeket megtanulta, s úgy tudta, mint a vízfolyás. Olyan csodálatos és különös dolgokat, amire ő soha nem volt képes ügyet sem vetni. Mindent tudott. A történelemben nem volt olyan évszám, amit ne tudott volna. Vallásban, amit soha senki nem szokott tanulni, az összes nevetséges absztrakt dolgokat megtanulta, bevágta, s konok fejét megterhelte, mint egy zsákhordó, aki nem elégszik meg, hogy elvégezze a dolgát, de vad és vak hengegésből mindig dupla terhet visz...

Ez így tartott a negyedik osztályig, amíg érdemrend szerint ültek a kisdíjakok. Az ötödikben mindenki oda ült, ahová akart, s ő akkor otthagya sietve az első padot. Nem akart a legutolsóba sem ülni, mert az undok lett volna, éppen a legutolsóban. Kiválasztott egy jó helyet, hátulról a harmadik sorba szélen, s leült. Valakinek a holmija már le volt rakva a padra. „Kie ez?” - kérdezte, s ledobta az egész paksamétát a földre.

Aztán ott maradt.

A. Kovács itt is elkésett. Mikor bejött, s meglátta, hogy a Szakhmáry fiú hol ül, eltévedt. Nem tudta, most mit kell tennie. Zavarában beült a régi helyére, első padba másodiknak.

Mintha ezzel elvesztette volna a csatát. Mellette nem ült többet a régi versenytárs, aki könyv nélkül jött az iskolába, s ha beszíjazott könyveit hozta, úgy, mint valami játékot vagy buzogányt. Egy szegény zsidófiú ült be mellé, aki hóna alatt hordta az ócskán vásárolt könyvek tömegét, s a legkeservesebb biflázással sem tudott semmi eredményhez jutni (ma ügyvéd, és ezer tyúkpőrt talpal a bíróságokon, de a lánya Párizsban tanul...) A. Kovács letört. Egész határozottan letört. Kimerült. Mint a versenyfutó, aki idő előtt kifutotta formáját. Amint abbahagyta, valószínűleg kénytelen volt abbahagyni, a szóról szóra való abszolút tanulást, beleveszett a részletek tengerébe, s belefűt. Hozzáfogott evickélni, s egyre jobban elesett, elmaradt. Hetedikből év közben kimaradt, s elment segédjegyzőnek.

Nemrég hallotta, hogy megpályázott egy első jegyzői állást, s újra kibukott a választáson. Ma már nem jár csizmában, de ott maradt rajta végig a csizma: nem bírja meg a versenyt az életben sem ezekkel az úrfiúkkal...

De hát ő?... Hát ő mire vitte?... Vajon ő is nem egy A. Kovács?... Csak egy klasszissal feljebb...

Sőt ő még azt sem érte el, amit A. Kovács. Mert az tovább jutott az apjánál. Mert annak az apja szegény napszámosember volt, aki haláláig csak János volt, akit keresztnévén szólít az úr, s akkor fut, s reggeltől estig vágja kapával a földet, s nem eszik egyebet, csak lebbencslevest s krumplit. Bort csak akkor lát, ha egy pohár borral megkínálják. De a fia, másodjegyző, megházasodott, elvett egy tanítólányt, s egész rendes ágya van, s nem kell neki fát sem vágni a tűzhöz: egy magasabb életbe jutott bele... De ő ott van, legjobb esetben ott, ahol az apja volt. Vállára veheti a puskát, s mehet nyulat löni, ha jólesik, s itt ihat és tobzódhat a magaszörű birtokosokkal, pénzbe nem kerülő multságokon, s mégis adósságot adósságra gyűjtve... A. Kovácsot a felesége tiszteli, s örül, ha kiszolgálhatja, ellenben őt két nő rúgta fel ma is...

Nagyot nevetett a gondolatra, de a nevetésében keserű íz volt s olyan öngúny, amit csak az élete konzekvenciáit leszámoló ember engedhet meg magának.

31.

Szegény ludak, tyúkok és galambok reszketve nézték a beözönlő kocsisort, amelyről egyre több éhes farkasember szállott le, s mind az ő kis testecskéjükre hozta magában azt a hatalmas és soha ki nem elégíthető kis zsákot, melyet bendőnek neveznek a tájon.

Az asszonyok azzal az ürüggyel jöttek, hogy a háziasszony idekint van. Most aztán játszották a meglepettet, hogy nekik kell pótolni őt.

Míg a konyha feletti parancsnokságon osztoztak, az urak fel akarták használni az alkalmat, hogy megnézzék a Zoltán gazdaságát, jobban érdekelte ez őket, mint a koncert, ahol ugyan hiába várták a minisztert. Az ott járt a pusztán a gazdáival, akik nézték azokat a modern újításokat, amiket Zoltán csinált, s mentek tovább a földeket nézni.

Ez jó volt, ez a kis kocsikázás. A tikkadt levegőben a kocsi barázdát szántott, jött az a jó alföldi szellő, amely az arcukba csapott, s szépen elfeledtette a várost.

Egész alkonyatig tartott a szemle, s megtárgyalták a legkisebb dolgot is, s arra az eredményre jutottak, hogy kár vót az egészért. Kár vót a rigolozásért, kár vót a virágkertészetért, kár vót a fák ültetése, kár a műtrágya, kár a költség: mert ha az Isten akar adni, ad, ha meg nem akar adni, úgyse ad.

S ott állott a nagy magyar Alföld körülöttük, s nem szólott semmit. Se nem helyeselt, se nem tiltakozott. Talán mosolygott magában. Milyen mindegy neki az a két-három arasz, amit ezek a pondrók felhasználnak az ő hátából... Ott terpedt véghetetlen bőségében, ahogy millió évek óta fekszik s forog keserű levében; mit számít az ő számára ez a parányi bogár, ez az ujjnyi élet...

S ott állottak a kis fehér tanyák is. Fa nélkül és kert nélkül a boglyák alatt az apró alföldi pusztatanyák. Valamennyi arccal a város felé fordulva. Körös-körül úgy fordulnak a nagy poros alföldi város felé ábrázattal, ajtóval s ablakkal, hogy mindig lássák, ha egyszer tűz üt ki a városban, rögtön hazapillantsanak s futhassanak.

S ahogy a kocsik mentek, minden tanyából veszekedett ebek futottak elő, fehérek, feketék, tarkák, s éktelen acsarkodással kísérték a kocsi kerekét.

- Ejnye - azt mondta a főkapitány, Farkas Miska -, ezeket nem lehet rendre kapatni. Ki van adva a rendelet, hogy a kutyáknak nem szabad az országútra kijárni. Akinek oly közel van a tanyája, annak kölönc alatt kell tartani a kutyát, vagy szájkosár, egyszóval, hogy még egyszer elő ne forduljon, hogyha a méltóságos gróf úr vadászni jön a pusztára, úgy lehúzzák, mint a múltkor. Mert lehúzták, kérem, úgy lehúzták, mint egy cigányt, a végén térdén könyörgött a kutyáknak, hogy hagyják mán békén. S ez a mi népünk, ez olyan fene türelmes természetű, hogy a tanyások csak nézték, ahogy kiszabják az urat a kutyák. Ammeg szegény mán minden patronját ellőtte, s nem tudott magán segíteni. Úgy kellett neki harcolni, mint Toldi Miklósnak a farkasokkal. Szólt oszt a belügyminiszternek, a meg parancsot adott ki, mi meg végrehajtottuk, osztán tessék - még sincs foganatja. De én most excelenciád miatt megmarkolászok egyet legalább belőlük.

Abból a tanyából, amelyik előtt éppen mentek, öt-hat darab fenevad ugrott elő, s már itt is voltak a szekérnél.

A főkapitány megállította a kocsit, s intett a tanyásnak. Az ott állt a tanya sarkánál, de bizony esze ágába se volt közelebb jönni. Felőle integethetett, kiabálhatott akármiféle úr, csak állott s nézett.

- Mint a siket - mondta a főkapitány, csúnya káromkodással toldva meg e véleményét. - No megájj, most megfogom a gégádat.

Behajtatott a tanyába.

- Gyűjjön kend ide! - rivallt az emberre.

- Minek? - szólt az vissza.

- Gyűjjön csak ide, majd megtudja.

Az ember mégiscsak elszánta magát egy barátságos lépésre, s nagy lassan a kocsihoz jött.

- Nem tudja maga, hogy tilos ilyen veszedelmes állatokat tartani?

- Hát eleget hirdetik.

- Nohát akkor most meg lesz büntetve!

- Mér?

- A kutyái miatt.

- Én ugyan nem.

- Mér? Én vagyok a főkapitány.

- Mán hiába, az én kutyámon nem fog a törvény.

- Hogyan?

A gazda szívesen mosolyodott el.

- Hát uram úgy, hogy má annyit székérozta evvel a kutyatörvénnyel, gondoltam, víget vetek neki. Oszt szóltam a Jancsi kocsisnak, hogy hozd csak aztat a vasvellt. Ammeg hozta. Azt a kétágú ganéjhányót... Így... No most szólízd a kutyát... Odagyütt... Így... No most szorízd le a kutya fejit a földbe... Így... Hát ű leszorította, én meg fogtam egy harapófogót, oszt mind kiszedtem a fogukat... Hát azér mondom, tekintetes főkapitány uram, hogy ezek a kutyák, ezeken mán nem fog a törvény, mer hát ezek nem harapnak kérem, ezek mán csak csevegnek...

Az urak nagyot kacagtak, ezen csakugyan nem fog a törvény, mert a kutyába valóban csak az az egy esik paragrafus alá, nem a hangja, csak a foga.

- Láttya, kedves excelenciád, micsoda ember a magyar ember - mondta a főkapitány -, milyen esze van! Ha jóra fordítaná!

- A világ első népe volna - mondta Lekenczey.

- Micsoda, hát így nem a? - kiáltott fel nevetve Farkas Miska. - Excelenciás uram, mingyán degradálni méltóztatik bennünket?... Há nézze meg ezt a vadparasztot, van egy ijen fajta még a világon!

Így tovább futott a könnyű futókocsi az alföldi pusztán, szembe a leáldozó nappal, amely mulatságosabb fickó a lomha nagy földnél, mert hunyori pofával nevetett rajtuk. Úgy látszik, tetszik ez a fajta. Még magyar bajuszt is akasztott, valami simán úszó felhőből.

Csuli bátyánk azonban elment a koncertre, és elhozta onnan a kedves Wagnert. A kocsijára vette, s megjárta közben a maga tanyáját, ahol semmi újabb nagy újságot tapasztalt, csak hogy mérges volt nagyon, mert a nagy lába ujja folyton fáj. Nem volt kedvére a járás.

- Hun a fenébe botlottam én meg ennyire tegnap - mondta. - Az éccaka mán nem tudtam tölle aludni.

Úgy tett, mintha paplanos ágyban töltötte volna az éjszakát s nem a tornácon.

De azért a Wagner zenei fejtegetését szorgalmasan bevette. Wagnerka becsületesen elbeszélte gondolatait, hogy lehetne ebből az országból valamit csinálni, ha neki teljhatalmat adnának. Akkor ő mingyárt a dedótól kezdve csak zenére fogná az embereket. Mégpedig négy szólamban énekeltené őket, mert ő volt egyszer Velencében, s hallotta ott, hogy a lagúnákon, ahol kikötnek a gondolák, négy szólamban énekelnek a talián gyerekek. Azt kellene itt is megszoktatni. Igaz, hogy itt nehezen menne, mert minden kezdet nehéz, de idővel már...

- Mán a gyerekek is úgy születnének - mondta Csuli -, hogy egyik tercelne a másiknak a bősöbe.

Csuli nem találta különben eléggé késznek a kis Wagnert, s ambicionálta, hogy belőle rendes embert farag, s ezt csak úgy vélte elérhetőnek, hogy a pincéből jó tucát borosüveget hoz fel, s behűtetvén rendesen, a kútba lebocsátás módszere szerint, azokat sorra betöltögeti a zenetanárba.

Csak a vót a baj, hogy ő maga sem idegenkedett a pohártól. Nem, mikor ennyi bánat van a szíve körül, s mikor rájuk setétedett, s jónak látták a Zoltán tanyája erányában megindulni, nemigen tudta maga sem, hogy a lónak a zaboláját vagy a farmatringját vegye-e kézbe.

Így aztán inkább a lovakra volt bízva a józan ész, mikor a fekete setétben megindultak. Merthogy most későn jön fel a hold. Mindennap később.

De vesztükre egy elkésett szénásszekér ballagott előttük valahol az úton. Hiszen ha a lovakra lett volna bízva, azok szépen ki is tértek volna neki, de hiába olyan okos az ember, hogy okosabb akar lenni az oktalan állatnál, holott okosabb az oktalan állat az okos embernél.

Mi lett ebből, az lett ebből, hogy nekirángatta Csuli a lovakat a szekérnek, s a kiálló hosszú vendégoldalrúd úgy pofonvágt a szegény Wagnert, hogy az elhemperedett az ülésből, le a földnek a porába.

Leszállott osztán Csuli, s le a szénásszekér tetejéről a pipás magyar is, úgy szedték fel Wagnerkát, akinek csak úgy dőlt a szájából a vér. Prüszkölt szegény, s köpte a fogát. Mégpedig szó szerint, mert négy fogát vágta ki szegénynek a vendégoldalrúd.

- Jaj, te bolond zsidó - mondta neki Csuli -, mér nem kapod el ilyenkor a fejedet!

Most aztán nem lehetett mit csinálni, haza kellett vinni Wagnert a városba, a kedves feleségéhez, s ezt Csuli becsületesen meg is cselekedte.

Az utcáról kiabált be torkaszakadtából a kis parasztházba, s kicsődítette Wagnerkának feleségét s hét gyermekét, akik sírva vették le a papát a kocsiról, s futottak orvosért.

- Nem lesz baj, kedves - vigasztalta Csuli a síró asszonyt -, ebsont beforr.

- Jaj, minek kell neki belekeveredni abba, ami nem tartozik rá - siráncozott szegény asszony.

Wagner zenetanár úgy feküdt a fehér ágyban, összetörve, mint a finom és magas kultúra, ha leszáll a durva, paraszt mélységbe. Ellenben Csuli megindult egyedül a két lóval a maga Odisszeuszhoz méltó bolyongására, hogy most aztán a városból eltaláljon a Zoltán tanyájára. Nem volt könnyű, mert most meg, hogy okulva a bajokon, a lovakra bízta magát, azok szépen hazavitték a saját lakására, hol le is szállott, le is feküdt, s csak akkor vette észre, hogy a dunnás ágy mégse a Zoltán-féle tanya, mikor éjfél után borzasztó fájdalomra ébredt. A jobb lába hüvelykujjában ordított a fájás.

- No itt megjött a köszvény - mondta elkeseredve -, kedves jó feleségem, hozzon be egy lavór hideg vizet, és rakja a lábomra, mert meghalok.

Az asszony ijedten fölkel, sietve ment vízér.

Mikor rárakta az ura lábára a vizes törülközőt, az sziszegve mondta:

- Édes lelkem, angyalom.

- Jézus Mária - szólt magában az asszony -, ez az ember meghal reggelig, hogy ilyen gyöngéd.

Öt percenként rakta a hidegvizes borogatást, végre úgy látta, enyhül a fájdalom. Csuli egyre mondta:

- Kedves jószágom, kedves jó párom.

Az asszony sírt, s amikor úgy látta, elaludt az ura, kihúzódott a másik szobába, a maga ágyába. De nem tudott elaludni, újra benyitott nemsokára, hogy nincs-e rá szükség, Csuli felneszelt s ráfordult:

- Fene egye meg a dolgát, mért nem hagy aludni.

Az asszony nagyra nyitotta a szemét.

- Csak pihenj fiam, pihenj - mondta -, nem halsz már meg. Ha visszajött az a jó goromba természeted, akkor megélsz.

Ezzel elvonult a betegszobából, s lefeküdt rendesen. Csuli azonban elkezdett gondolkodni, hogy ötöt várják. Igaz, hogy fáj a lába ujjai, de a becsület. Darabig birkózott benne a fájdalom, az adott szó, s végre is ez győzött. Felkel, felöltözött, kiment, befogatott, s szó nélkül eltávozott.

Felesége haragjában olyan jól elaludt, hogy csak másnap vette észre, hogy megszökött a beteg.

32.

Mikor Csuli kiért a tanyára, ott már a duhajság tetőpontján volt. Már a férfiak egymással táncoltak.

Voltak nők is, úrinők, de ki tud úrinőkkel táncolni így éjfél utáni időkben.

- Fehércselédeket! - kiabáltak.

- Kőtsétek fel a summáslányokat!

Rögtön tömegesen mentek a pajta felé. Ott feküdtek a munkásasszonyok, lányok, húszan-harmincan egy-egy pajtában. Szalma volt leterítve nekik a földre, azon feküdtek, arra terített vastag zsákvászon lepedőkön, úgy feküdtek, egymás mellett sorban, sorban, mint a malacok. Egész nap kapáltak, fáradtak voltak, keveset ettek, mert az csodálatos, hogy aki dolgozik, az keveset eszik. Azok zabálnak bőven, akik nem dolgoznak. „Mintha dufla hasuk volna” - mondja a paraszt, mikor elnézi az urak órákig tartó evését, pedig őket elvinné az ördög, ha annyit kellene enniük, s még utána kapálni is kellene.

- Táncolni, lányok, táncolni!

A lányok sikítózva ébredtek s nevettek.

Voltak köztük szemérmesek, akik álomból ébredve azt se tudták, hogy bújjanak sarokba s a lepedőjük alá, de voltak, akiknek mingyárt eszükbe jutott, hogy Szabó Rozi is így csinálta meg a szerencséjét, s voltak egyszerűen olyan Katók, akiket könnyű táncba vinni.

- Kifelé, kifelé - kurjongattak az urak -, itt senki se marad, mindenkinek táncolni kell... Nem szabad senkit se megrövidíteni!

S a nők mentek.

- Egyszer vagy fiatal - biztatták egymást.

- Sose legyen nagyobb bajod - visongattak kacagva egymáson.

A pajta egykettőre kiürült, s ott voltak a csillagos ég alatt. A mezítlás banda eszeveszetten húzta, hogy:

*Ripittyom gyere be,
Rózsám az ölembe!
Ripittyom gyere be,
Rózsám az ölembe!*

S mint egy fura boszorkányszivaj indult meg a tánc a csöndszerető állatok nagy megbotránkozására. A tehenek bögni kezdtek, a lovak dobogtak és nyerítettek, a juhok elkezdtek a sírást, mint az álomból felcsókolt csecsemők.

Zoltán megállott a tömeg fölött, s nézte a napot, amely ott szemben balra, keleten kezdett az égen vörös fényeket bocsátani fel. Jön az új nap, jön az új gond - mondta magában.

Új nap. Mit hozhat az új nap? Holnap vasárnap, s jönnek a csugariak a pénzükért... Ezt hozza az új nap... S ő elmulasztotta a zsidót, s odaadta a pénzét a szeretőjének... „Van szeretőd, Rozika?” „Maga a szeretőm.” „Szeretőd a fene.”

Ott állott szemben a hajnallal, s mereven mosolygott, lent a lába előtt folyt a bacchanália. Mi ez? Világ vége?

Egy öregasszony sündörgött hozzá.

- Jaj de jól tette a tekintetes úr, hogy kiadott rajta - suttogta.

Zoltán ránézett. Kis öreg boszorkány volt, akit jobb időkben már megégettek volna. El akarta rúgni, de tehetetlen volt, hagyta.

- Olyan volt az, tekintetes uram, hogyha megvette volna neki a tekintetes úr a debreceni nagytemplomot; az avval se elégedett volna meg.

Zoltán megszédült s hallgatott.

- Egyre ment annak minden férfi, ű maga mondta, hogy neki mindegy.

A vénasszony közelebb bújott s suttogta:

- Én jól ismerem, tülünk való; olyan volt mán kislány korába is. Magába ment el a mulatságba. „Ugyan, Rozi, elkísér a jányom.” „Minek, kedves néném, ha nem vagyok magamba, akkor a férfiak félnek.” Ilyen vót.

A hajnali szél végigsepert, hideg volt.

- A tekintetes úrra is olyanokat mondott, isten ellen valók, hogy nem is kell neki az úr, mert olyan szaga van, mint a lónak. Hosszú hajú, zsíros, sose fürdik, nem is úr. Olyan urak után vágyik, aki mindennap tisztát vált, így mondta, az ő szava vót.

Zoltán megdermedten állt; nem bírt mozdulni, nem bírta elhallgattatni. Elhitte. Hitte. Ráismert a lány szavára.

Felemelte a két karját a levegőbe, mintha egyet szédülne, s most ledobbanna.

Ej mit, leugrott s belevetette magát a tömeg közé. Táncolni kezdett.

A derengő hajnalban gőzölögve vad munkával, mintha roppant feladatot végeznének, táncoltak a férfiak s a nők.

Vasgyúró félrelépett egy kicsit a pajták körül, a táncból. Az öreg komondor félreértette a szándékát, mely egyáltalán nem irányult a tulajdon elvének szentsége ellen, de a komondor öreg volt s mérges, hogy már az éjjeli nyugodalmat sem tiszteli ez az emberi állatfaj, s nagy alattomosan, hátulról beleharapott az úriemberbe.

Vasgyúró felhördült, s visszakézzel elkapta a kutyát.

- Gazember - ordította el magát -, harapsz?!... Harapsz, gazember!

Ezzel megfogta a hatalmas állatot fülénél, farkánál, s az hiába hörgött és harapott s karmolt, hiába repesztette végig a mellényét, megfordította s fogta, beleharapott a kutya hátsó részébe.

Úgy belevágta a fogát, hogy a szőrösomó ott maradt a szájában, egy darab hússal. Kiharapott a kutyából egy falat húst.

Akkor eldobta a kutyát messzire, véresen és tajtékosan ordított utána:

- Most mán tudod, mi az, harapni!

Rövid volt a tusa, de a két állat, a kutya és az ember olyan ordítást vittek végbe, hogy rögtön tömeg gyűlt oda, s látták, ahogy a vén komondor gyáván és nyomorult kakasként futott el a kazlak alá. Ott leült és szűkülve, nyíva kezdte nyalogatni a sebét.

- Éljen Vasgyúró! - rivalgott a nép, s Vasgyúró köpködte a szőrt és a vért, s morogva intett rájuk, hogy pusztuljanak. Mert szemérmes volt ez a vadember, sose engedte, hogy a lányai rányissanak, mikor mosdott.

Ez az eset határtalanul felkorbácsolta a jókedvet. A gazda új hordókat hozatott fel a pincéből, s csapra verette, s mindenkinek szabad volt csuporral, kannával, dézsával nekimenni a megcsapolt egri bikavérnek.

- Igyatok - mondta Zoltán -, dögöljetek meg.

És azok ittak. Mindenki ivott. Az asszonyok kávéscsészékkel döntötték magukba a nehéz vörös bort.

S az urak sorra ölelgették őket, s oly gög táncba veszekedtek, mint a négerek, s hol egyik, hol másik pár tűnt el, s hol egyik, hol másik úr dőlt a pajta sarkának, hogy megbirkózzon a kis-pokol felkavart vulkanikus rohamával.

Most mereven nézte Zoltán, Ábelnek, ennek a vastag, fekete vértódulásos embernek, sógorának az arcát. Még abba is biztosan hamarabb beletörődött volna az Eszter, ha úgy kell élnie, mint Annának, ennek a feleségének... Mikor először rányitott, s látta, hogy az ura a szógálót csömöszöli, visítva futott el, s futott haza az anyjukhoz, aki azt mondta neki: fiam, mán ehhez hozzá kell szokni egy asszonynak, engem is hozzászoktatott az apád...

Milyen büszke volt az ő Esztere, hogy neki sohasem kellett ehhez szoknia!... Biztos, hogy ezt hamarabb megszokta volna, mint azt, hogy az urában nagy érzések támadjanak egy más nő iránt...

- Hüh de fáj a fejem - mondta Vasgyúró -, sose szokott fájni.

Úgy állott ott a hajnal alatt ingó két roppant lábán.

- Borogatást adjatok rá.

Kimentek a nagy kúthoz, s vizet húztak a vederrel. Válúba merték a vizet, s amikor tele volt a válú, fogta Vasgyúró a kis Boka Pistát, s belefektette.

- Egy rongy kell a homlokomra - bömbölte, s fogta, kicsavarta Igazmondót, s a feje körül tekerte.

Ez volt az ő borogatása.

Ezt még a részegek is megértették, s maga Zoltán hallatlanul kacagott rajta.

Annyira kacagott, hogy beleszédült a mogyoróbokrok közé, s íme ott mit lát. A két paraszt, Parragh Gábor, a juhtartók elnöke meg Kalma István tusakodnak.

- Te vagy a juhtartók elnöke - mondta Kalma István -, a te fejednek kell keményebbnek lenni!

- Te vagy a juhtartó társaság jegyzője - mondta Parragh -, te vagy a fiatalabb, neked kell különbnek lenni.

- No lássuk.

- No lássuk.

Azzal a két ember nekiszaladt egymásnak fejfel, s a két homlok csattant.

Akkor szétváltak, s újra kezdték:

- Te vagy a juhtartó társaság elnöke!

- Te vagy a juhtartó társaság jegyzője!

- Te vagy az öregebb, neked kell keményebb koponyádnak lenni!

- Te vagy a fiatalabb, teneked kell bírósabb lenni!

Ezzel újra összefutottak, mint két kos, és a fejük összezapódott, koccant, csattant, s újra széthullottak, s újra kezdték.

- Te vagy a juhtartó társaság elnöke.

- De te vagy a jegyzője!

S újra egymásnak, s mint két vasfejű kos, verték egymást fejbe, hogy még a faltörő kosnak is sok lett volna.

Zoltán az égre emelte az öklét.

- Ez a magyar faj! - kiáltotta. - Van még ilyen faj a világon?!

De a két küzdő nem törődött vele, újra kezdték:

- Te vagy a juhtartó társaság elnöke...

- Te vagy a jegyzője...

S addig-addig öklelöztek, míg Kalma István össze nem esett.

- Ezt a bokszt tanulják meg a négerék - mondta Zoltán. - Mi az: ökölle!... Isten áldjon, szép magyar nép, én nem féltem a jövődet!

- Vigyázzatok Zoltánra - mondta az okos Borbíró, aki most is másokat nézett és figyelt. - Nincs istennel, vigyázzatok rá.

- Dehogyan nincs - szólt Csuli, s keményen rángatott egy kis vastag asszonyt, ez volt az ő típusa, s a bajsza úgy kunkorodott, mint mikor reggel a borbély kiköti.

- Aszondom - mondta valaki -, kárt tesz magába.

Zoltán e pillanatban közöttük állott, s megértette, hogy róla van szó.

- A, gyáva ez ahhoz - mondta Csuli legyintve.

Zoltán elsápadt s végigborzongott, megvonaglott s elkiáltotta:

- Az én nótámat: „*Ég a kunyhó!*”...

A tüdővésztes cigány rázendített:

*Ég a kunyhó, ropog a nád,
Szorítsd hozzád azt a barnát!...*

S Zoltán abbahagyta a táncot, egy nagy szédületben és keringő bánatban, s felpillant, épp a szeme előtt, feje fölött van a náddal fedett kisebb pajta, a nádvégek ott lenyúlnak a szeméig, arcáig... Mikor kisfiú volt, nádmézet keresett ezekben az öreg nádszálakban, kóbor méhek édes raktárait habzsolta ki, most cigarettára gyújtott, s az égő gyufát a nádak alá tartotta.

Mosolygott, ahogy a száraz nád perzsegetve tüzet fogott. Füstcsomó kavardott fel belőle, lilás, sárgás füstcsóva.

Rettegve látták, akik látták az urat, s a másik percben, mint disznóperzseléskor, kezdett felfelé terjedni a láng, egy perc múlva fellobbant, és az égre csapott, ordítva, rohanva repült fel a láng a tetőn, feljebb, egyre feljebb s máris émelyedett a reggeli szél, s vitte, kavarta, csavarta felfelé a lángot s a füstöt.

- Óóóóó! - egy őrült sikoltás tört ki az asszonyokból, a tűz iszonyattal teljes imádata, rettegő félelemmel való tisztelete...

- Óóóóó...

De mikor látták, hogy maga az úr, az úr...

- Táncoljatok! - kiáltotta Zoltán:

Ég a kunyhó, ropog a nád...

A részegek bögtek a részeg tréfába, s egymást túlüvöltve fújták a nótát...

De Zoltán az égre nézett, s furcsa, kitárt karokkal, mint a beteg daru, szédelegve táncolt a ház felé.

- Gyáva ez ahhoz - mondta nevetve -, gyáva ez ahhoz - ismételte magának.

Felment a kastély tornácára.

Fantasztikus volt a hajnalodó fekete ég alatt. Az eget is egyre hosszabb lángnyelvek csóvázták, s a pajta tetejéről magasra vitte a szikrázó füst- és lángkoronát a szél. A nép dalolt, tele tüdővel:

*Míg a barnát
szorongatom!
Azt a szőkét
elszalasztom!
Míg a
barnát
szorongatom!
Azt a szőkét
elszalasztom!*

Az oltás senkinek sem jutott eszébe, de ebben a percben a szél az egész tetőt felkapta, felcsavarta a magasba, s szétszórta a tetők felett. Már a lóistálló is lobogott játékosan s vidáman a hajnali vidámságban.

Csuli abbahagyta jobb lábának tapogatását, s felhördült kitárt karokkal:

- Mi ez, Zoltán!... az isten!

Zoltán a tornácról lekiáltott:

- Csuli bátyám! ez ám a muri!... jó kis muri!... Úri muri!

Puska volt a kezében.

Most hárman is rohantak, tízen is rohantak feléje.

S a tömeg csak bömbölte, hogy:

Ég a kunyhó, ropog a nád...

- Gyáva ez ahhoz!? - mondta Zoltán, s szíven lőtte magát. A tűz ropogott, az állatok, emberek veszettül bögtek, ordítottak. A hajnalban az Alföld közepén egy tűzfáklya mutatott az égre, a tűz, a tűz, a szent tűz, amely minden rosszat megemészt...

.oOo.